

วารสาร อินทนิลทักษิณสาร

วารสารอินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ
INTHANINTHAKSIN JOURNAL Thaksin University

● ที่ปรึกษา

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
รองคณบดีฝ่ายวิชาการและการวิจัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
รองคณบดีฝ่ายบริหารและการวางแผน มหาวิทยาลัยทักษิณ

● บรรณาธิการประจำฉบับ

อาจารย์ ดร.คุณัญญ์ สมชนะกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ประเทศไทย

● กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์
ศาสตราจารย์ ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล
รองศาสตราจารย์ ดร.จิราภา วิทยาภิรักษ์

รองศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเลิศ วิเศษปรีชา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรพร ทองชะโชค
อาจารย์ ดร.สมิทธิ์ชาติ พุมมา
อาจารย์ ดร.ขวัญจิตต์ สุวรรณนพรัตน์
อาจารย์รัชไนย์ ศรีศักดิ์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ
มหาวิทยาลัยทักษิณ
มหาวิทยาลัยทักษิณ
มหาวิทยาลัยทักษิณ

● กองจัดการวารสาร

นางสาวสุมาลี ทองดี มหาวิทยาลัยทักษิณ
นายชัยวุฒิ ปลื้มใจ มหาวิทยาลัยทักษิณ

สถานที่ติดต่อ กองจัดการวารสารอินทนิลทักษินสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา อ.เมือง จ.สงขลา 90000
โทรศัพท์ 0-7431-7607 โทรสาร 0-7444-3972, 0-7444-3970

>>>พิมพ์ที่ บริษัท นำศิศิลป์โฆษณา จำกัด
32 ถนนพัทลุงสงเคราะห์ 1 ซอย 10 ต.หาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110
โทรศัพท์ 074-236637

INTHANINTHAKSIN JOURNAL

Thaksin University

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัย บทความวิชาการ บทความปริทัศน์ บทวิจารณ์ หนังสือ บทความปริวรรต ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ของบุคลากร มหาวิทยาลัยทักษิณและหน่วยงานต่าง ๆ
2. เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการวิจัย และการทำผลงานทางวิชาการ และเป็นสื่อกลางในการแสดงความคิดเห็นทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์

กำหนดออก
จำนวนพิมพ์
การเผยแพร่

ปีละ 2 ฉบับ (ม.ค.-มิ.ย. และ ก.ค.-ธ.ค.)

500 ฉบับ

จำหน่ายและสมัครสมาชิก มอบเป็นอนิรันดชนานการ

แก่ห้องสมุดของหน่วยงานรัฐและเอกชน สถาบันการศึกษา

การบอกรับเป็นสมาชิก ค่าสมาชิกปีละ 200 บาท

ให้โอนเงินเข้าบัญชีธนาคารกรุงไทย ชื่อบัญชี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ เลขที่ 868-0-04540-3 และให้แจ้งชื่อ ที่อยู่พร้อมสำเนาหลัก สูานการโอนเงิน มาที่ กองจัดการวารสารอินทนิลทักษิณสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ อ.เมือง จ.สงขลา 90000 หรือ ทางอีเมล sumalee@tsu.ac.th

- บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ได้รับการตรวจทางวิชาการโดยผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะสาขา
- ข้อเขียนทั้งหมดที่ปรากฏในวารสารอินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ เป็นข้อคิดเห็นของผู้เขียนโดยเฉพาะไม่ใช้ความเห็นและความรับผิดชอบของ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ หรือกองบรรณาธิการ

บทบรรณาธิการ

วารสารอินทนิลทักษิณสาร ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 นี้ ทางบรรณาธิการมีความตั้งใจให้หน้าปกฉบับนี้มีสีเหลือง-ทอง แสดงถึงการเฉลิมฉลอง ความรุ่งโรจน์ รุ่งเรืองสถาพร เนื่องในโอกาสมหามงคลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 10 เมื่อต้นเดือนพฤษภาคมที่ผ่านมาและภาพ “โนรา” ศิลปะพื้นเมืองภาคใต้ในโอกาสที่ได้รับการเสนอให้ขึ้นบัญชีเป็นรายการตัวแทนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้วารสารอินทนิลทักษิณสารฉบับพิเศษเล่มนี้ประกอบด้วยบทความที่มีคุณค่าทางวิชาการและมีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ เช่น บทความวิจัย เรื่อง “เส้นทางสายบุญทางพระพุทธศาสนาของชาวยุทธในประเทศไทย : การวิเคราะห์มรดกร่วมทางวัฒนธรรมไทยและมาเลเซีย” “การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาศาลเจ้าพ่อขุนศรีท้าวบ้านท่าแค ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง” ซึ่งทั้ง 3 บทความ นำเรื่องความเชื่อ ความศรัทธา มาวิเคราะห์สังเคราะห์ให้ใหม่ตามหลักทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ ก่อเกิดองค์ความรู้ที่น่าสนใจ นอกจากนี้ยังมีบทความวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง วิถีชีวิตด้านอาหาร สุขภาพของมนุษย์ซึ่งกำลังเป็นกระแสที่คนส่วนใหญ่ในสังคมให้ความสนใจ เช่น “วิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรม : กรณีศึกษานานตลับแดง ตำบลหนองบัว

อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี” และ “การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองด้าน
นวัตกรรมการสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน” อันจะเป็นสิ่งสะท้อน
เชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้ที่เกิดจากการค้นคว้าวิจัยทางมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์จะสามารถนำไปพัฒนามนุษย์และสังคมได้ทั้งทางกายภาพและ
จิตใจ

สุดท้ายนี้วารสารของเรายังคงทำงานอย่างมุ่งมั่นในการที่จะเป็นช่องทางการ
นำเสนอองค์ความรู้ทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพื่อให้เกิดขับเคลื่อนทางการ
การศึกษาวิจัยองค์ความรู้ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่จะเป็นประโยชน์
ต่อการพัฒนาท้องถิ่นไปจนถึงระดับชาติต่อไป หวังว่าทุกคนจะให้ความสนใจ
ส่งบทความเพื่อตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงานมายังวารสารของเรา หากมีคำแนะนำหรือ
ข้อติชมอันใด กรุณาส่งมาได้ที่ กองบรรณาธิการ จักเป็นพระคุณยิ่ง

อาจารย์ ดร.คุณัญญ์ สมชนะกิจ

บรรณาธิการประจำฉบับ

เส้นทางสายบุญทางพระพุทธศาสนาของชาวยุโรปในประเทศไทย :	9
การวิเคราะห์มรดกทางวัฒนธรรมไทยและมาเลเซีย	
The Buddhism Merit Road of Siamese in Malaysia :	
An Analysis of Thai and Malaysian Cultural Common Heritage	
ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ (Chonlada Sangmanee Sirisatidkit)	
ทวนธง ครูทจัน (Thuanthong Krutchon)	
พรไทย ศิริสาธิตกิจ (Pornthai Sirisatidkit)	
การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเจ้าพ่อขุนศรีท้าว.....	43
บ้านท่าแค ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร	
Cultural Heritage Management : A Case Study of Khun Sattha Shrine	
at Ban Thakhae, Thakhae Sub-district, Muang District, Phatthalung	
Province	
พงศ์อินทร์ นันทวงศ์ (Phong-in Nanthawong)	
เรณู เหมือนจันทร์เชย (Renu Muenjanchoey)	
ชนบพร วงศ์กาฬสินธุ์ (Kanopporn Wonggarasin)	
ความหมายและการเปลี่ยนแปลงของตลาดริมน้ำคลองแดน.....	65
ในคาบสมุทรสทิงพระ สงขลา	
Meanings and changes of Klong Dan Floating market	
in Sating Phra Peninsular , Songkhla	
มนัสสวาส กุลวงศ์ (Manassawas Kullawong)	
ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์ (Nathapong Chitniratna)	
พรพันธุ์ เขมคุณาศัย (Pornpan Khemkhunasai)	
การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพ.....	93
เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	
The Development of Self-Management Model of Health Innovation	
to Strengthen Community	
นิชาพร ศรีนวล Nichaphorn Srinoul)	
คณิต เขียววิชัย (Kanit Kheovichai)	

สารบัญ

แกงบวนบ้านตลิ่งแดงและความมั่นคงทางอาหารในท้องถิ่น.....	121
Kaeng Buan of Ban Taling Daeng and Local Food Security	
นพรัตน์ ไชยชนะ (Nobparat Chaichana)	
“มวย” ก่อนรัฐชาติไทยสมัยใหม่.....	153
“Muay” Before the Thai State	
กัมปนาท เอกฉาย (Gumpanad Ek-chai)	
ยุทธศาสตร์ภูมิคุ้มกันด้านการรับรู้สื่อ: ความเชื่อและ.....	181
การส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์	
Immune Strategy in Media Perception: Belief and Transmission	
in Online Media	
ประมา ศาสตรระจุ (Prama Sastraruji)	
การพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกร ที่เป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟู.....	201
และพัฒนาเกษตรกรจังหวัดสมุทรปราการ	
Development of a Remedial Model for Members of Farmer Reconstruction	
and Development Fund, Samutprakarn Province	
ทศพล วิชัยดิษฐ (Tosaphol Wichaidist)	
ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกโรงเรียนในระดับปฐมวัยของผู้ปกครอง.....	221
ในเขตเทศบาลตำบลคลองแวง อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา	
Factors Influencing Parents’ Decision in Choosing Preschools in	
Klongngae Municipality, Sadao District, Songkhla Province	
เสาวภาคย์ สว่างจันทร์ (Saowaphak Sawangjan)	
พรศิลป์ ทองศิริ (Pornsini Thongkeeree)	

เส้นทางสายบุญทางพระพุทธศาสนาของชาวยุโรปในประเทศไทย : การวิเคราะห์มรดกร่วมทางวัฒนธรรมไทยและมาเลเซีย¹ The Buddhism Merit Road of Siamese in Malaysia : An Analysis of Thai and Malaysian Cultural Common Heritage¹

ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ^{2*} (Chonlada Sangmanee Sirisatidkid)^{2*}

ทวนธง ทรุชจัน³ (Thuanthong Krutchon)³

พรไทย ศิริสาธิตกิจ⁴ (Pornthai Sirisatidkit)⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนา รวมทั้งรูปแบบและแนวทางการสืบทอดอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวยุโรปในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย และเพื่อศึกษาบทบาทภาครัฐของประเทศมาเลเซียและประเทศไทยในการส่งเสริมอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวยุโรปในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย ตลอดจนเพื่อศึกษาเส้นทางความสัมพันธ์เชิงอัตลักษณ์และ

¹ โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2559

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล : schonlada2516@hotmail.com

³ อาจารย์ ดร., สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการทรัพยากรมนุษย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล : krutchon@gmail.com

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล : pornthai2517@gmail.com

¹ This project was supported the research fund by Department of Cultural Promotion, Ministry of Culture, Fiscal Year B.E. 2559.

² Asst. Prof. Dr., Social Sciences Section, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail : schonlada2516@hotmail.com

³ Lecturer, Dr., Public Administration and Human Resource Management Section, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail : krutchon@gmail.com

⁴ Asst. Prof. Dr., Social Sciences Section, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail : pornthai2517@gmail.com

* Corresponding author : E-mail address : schonlada2516@hotmail.com

(Received : June 14, 2018 ; Revised : April 25, 2019 ; Accepted : April 30, 2019)

มรดกร่วมทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย รวมถึงชาวมาเลเซียเชื้อสายอื่นที่นับถือศาสนาพุทธกับชาวไทยท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียเป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากชุมชนอื่น ๆ ของประเทศมาเลเซีย โดยชุมชนสยามมีอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ด้านอาหาร ด้านการแต่งกาย ด้านภาษาด้านที่อยู่อาศัย ด้านประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ และด้านศาสนา สำหรับมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียที่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์โดดเด่น ได้แก่ การปิดทองฝังลูกนิมิต การเวียนเทียนและการแห่เทียน การบวช การทำบุญตักบาตร ประเพณีทำบุญเดือน 10 ประเพณีลากพระ ประเพณีทอดผ้าป่าสามัคคี และประเพณีทอดกฐิน โดยมีรูปแบบการสืบทอดอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนา 2 รูปแบบ ได้แก่ การสืบทอดทางตรง และการสืบทอดทางอ้อม ส่วนบทบาทภาครัฐของประเทศมาเลเซียและประเทศไทยในการส่งเสริมอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่จะแตกต่างออกไปในรายละเอียด ได้แก่ การส่งเสริมด้านพระพุทธศาสนา การส่งเสริมด้านประเพณีและวัฒนธรรม และการส่งเสริมด้านการศึกษา

สำหรับเส้นทางความสัมพันธ์เชิงอัตลักษณ์และมรดกร่วมทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย รวมถึงชาวมาเลเซียเชื้อสายอื่นที่นับถือศาสนาพุทธกับชาวไทยท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย พบว่ามีด้วยกันหลายเส้นทาง โดยเงื่อนไขความสัมพันธ์ดังกล่าว ได้แก่ การนับถือศาสนาเดียวกัน ประวัติศาสตร์ร่วม ความคล้ายคลึงทางสังคมและวัฒนธรรม เครือข่ายความสัมพันธ์ และการจัดกระบวนการเรียนรู้

คำสำคัญ : อัตลักษณ์, วัฒนธรรม, มรดกร่วม, เส้นทางสายบุญ, ฐานพระพุทธศาสนา

Abstract

This research is aimed at identifying the identity and cultural heritage based on Buddhism of Siamese, indicating the pattern and method to inherit identity and cultural heritage based on Buddhism of Siamese, discovering the role of public sector both Malaysia and Thailand to promote identity and cultural heritage based on Buddhism of Siamese in Northern States of Malaysia, and determining the relationship road of identity and cultural heritage based on Buddhism of Siamese in Northern States of Malaysia, another race of Malaysian who worship Buddhism and Thai local in Southern Provinces of Thailand. This study was qualitative research method.

Based on the analyses of data, it was found that Siamese communities in Northern States of Malaysia had specific characteristic which different from other communities in Malaysia. The Siamese communities in Northern States of Malaysia had crucial identities in several dimension compounding food dimension; attire dimension ; language dimension ; housing dimension ; custom, culture and believe dimension ; and religion dimension. Additionally, the cultural heritages based on Buddhism of Siamese in Northern States of Malaysia had several eminent performances such as Embed Boundary Stones Blessing or Fang Luuk Nimit, triple circumambulation, ordination, made merit and gave alms to the monks, the Tenth Lunar Month, Chak Phra festival, Forest-robe presenting ceremony and Kathin ceremony or annual robe-presenting ceremony. Moreover, the pattern and method to inherit identity and cultural heritage based on Buddhism of Siamese in Northern States of Malaysia was able to be divided into two pattern ; 1) direct inheritance and 2) indirect inheritance. Accordingly, the role of public sector both Malaysia and Thailand to promote identity and cultural heritage based on Buddhism of Siamese in Northern States of Malaysia had similarity in holistic performance but difference in particular detail. The highlight roles were presented as Buddhism affairs promotion, custom and cultural promotion, and educative promotion.

Furthermore, the relationship road of identity and cultural heritage based on Buddhism of Siamese in Northern States of Malaysia, another race of Malaysian who worship Buddhism, and Thai local in Southern Provinces of Thailand was found that there were several different roads. The condition for relationship of identity and cultural heritage based on Buddhism of Siamese and Thai local in Southern Provinces had various stipulations such as similar religion, common history, likeness social and culture, relationship network, and leaning process provision.

Keywords : Identity, Culture, Common Heritage, Merit Road, The Buddhism Based

บทนำ

“ณ ผืนแผ่นดินแม่ที่ถือกำเนิด จึงมีอาจทั้งบ้านทั้งเมืองได้” คำกล่าวที่ยืนยันการตั้งหลักปักฐานอย่างแน่วแน่ของบรรพบุรุษกลุ่มคนชาวสยามในดินแดนประเทศมาเลเซียที่ถูกเล่าขานผ่านลูกหลานรุ่นต่อรุ่น จากคำบอกเล่าของชาวสยามในรัฐตอนเหนือของประเทศมาเลเซียที่อ้างถึงความรู้สึกรักของบรรพบุรุษตนเองเมื่อครั้น พ.ศ. 2452 ที่รัฐบาลสยามต้องยกหัวเมืองมลายูที่ประกอบด้วย เมืองกลันตัน เมืองตรังกานู เมืองไทรบุรี และเมืองเปอรลิส⁵ ให้แก่ประเทศอังกฤษตามสนธิสัญญากรุงเทพฯ (Bangkok Treaty) เพื่อแลกเปลี่ยนกับการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอังกฤษในประเทศไทย การทำสัตตญูจาระหว่างไทยกับอังกฤษในครั้งนั้นได้ผนวกว่าด้วยการยกเลิกสัตตญูจาระที่ไทยทำไว้กับอังกฤษ พ.ศ. 2440 และว่าด้วยการสร้างทางรถไฟสายใต้ โดยที่รัฐบาลอังกฤษให้เงินกู้ในการก่อสร้างภายใต้เงื่อนไขว่าการสร้างทางสายใต้ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของอังกฤษ ทั้งนี้รัฐบาลไทยต้องสูญเสียดินแดนในหัวเมืองมลายูให้แก่อังกฤษในครั้งนี้อย่างประมาณ 15,000 ตารางไมล์ ต้องสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญทางเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก รวมถึงประชากรไม่ต่ำกว่า 5 แสนคน ถือว่าเป็นการสูญเสียเกียรติภูมิของชาติเป็นอย่างมาก เนื่องจากรัฐบาลสยามได้ผลประโยชน์น้อยกว่าประเทศอังกฤษ (นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต, 2554ฯ) แม้ว่าประเทศไทยได้เสียดินแดนมลายูให้แก่อังกฤษ แต่คนสยามอีกจำนวนไม่น้อยก็ยังคงยืนหยัดปักฐานในถิ่นฐานหัวเมืองเดิม

⁵ เปอรลิส หรือ ปะลิส

ร่องรอยความบอบช้ำทางประวัติศาสตร์ของชาวสยามที่ถูกบังคับให้แยกออกจากกลุ่มเชื้อสายหรือวงศ์ตระกูลเดียวกันด้วยอาณาเขตดินแดนที่แน่นอนตามแนวคิดรัฐสมัยใหม่ (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2553) จนกลายเป็นประชากรของประเทศมาเลเซียอย่างสมบูรณ์ที่ถูกเรียกขานว่า ชาวมาเลเซียเชื้อสายสยาม หรือคนสยาม ทั้งนี้ ในห้วงระยะเวลาที่ผ่านมาตั้งแต่มีการแบ่งแยกดินแดนออกจากประเทศไทย และการเปลี่ยนแปลงความเป็นพลเมืองจากคนสยามเป็นคนมาเลเซียเชื้อสายสยาม ได้ส่งผลต่อปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตทั้งในด้านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของคณะผู้วิจัยพบว่า ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวของชาวสยามมีทั้งรูปแบบการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม รูปแบบผสมผสานทางวัฒนธรรมกับชาวจีน ชาวมลายู และรูปแบบพลวัตทางวัฒนธรรม โดยรูปแบบทั้งหมดผูกโยงกับสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจที่สำคัญยิ่ง คือ พระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมชาวสยามมิได้ถือปฏิบัติให้งอกงามโดยการใช้ทรัพยากรเฉพาะภายในประเทศมาเลเซียเท่านั้น แต่ยังมีการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมร่วมกับประเทศไทยอีกด้วย และทรัพยากรทางวัฒนธรรมร่วมที่สำคัญ อาทิ องค์พระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ร่วมของพุทธศาสนิกชนในแหลมมลายู โดยชาวสยามส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าครั้งหนึ่งในชีวิตควรจะได้เดินทางไปสักการะองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ร่วมทำบุญ และนำบุตรหลานไปบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ชาวสยามยังเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเพื่อทำบุญสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพระเกจิที่มีชื่อเสียงในภาคใต้ของประเทศไทยเพื่อความเป็นสิริมงคลอีกด้วย อนึ่งการเดินทางในลักษณะดังกล่าวของชาวสยามเป็นวิถีปฏิบัติที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เส้นทางสายบุญทางพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียถือเป็นเส้นทางที่มีความสำคัญและควรได้รับการศึกษาก่อนที่จะเส้นทางสายนี้จะเหลือเพียงเรื่องเล่า

นอกจากนี้สถานการณ์ความเป็นชนกลุ่มน้อยที่อยู่ติดเขตชายแดนระหว่างประเทศมาเลเซียและประเทศไทย การกลายเป็นชนกลุ่มน้อยจากสภาวะการล่าอาณานิคมและการเมืองระหว่างประเทศจึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจของชาวสยาม เพราะประเทศมาเลเซียเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับ

โดยทั่วไปว่าประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุดในประเทศ คือ ผู้สืบเชื้อสายมลายูดั้งเดิม นับถือศาสนาอิสลาม และพูดภาษามลายูหรือภาษามลายู รองลงมาคือ ผู้มีเชื้อสายจีน และผู้มีเชื้อสายอินเดีย ตามลำดับ การเป็นชนกลุ่มน้อยจึงทำให้ชาวสยามไม่มีสิทธิเท่าเทียมกับประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศ โดยกลุ่มคนชาวสยามได้มีการรวมตัวกันและจัดตั้งสมาคมคนสยามในรัฐต่างๆ แต่ก็ยังขาดพลังอำนาจการต่อรองทางการเมืองกับทางรัฐบาลมาเลเซีย อย่างไรก็ตามในแง่มุมมองทางวัฒนธรรม รัฐบาลมาเลเซียก็มีการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะ ขนบธรรมเนียม และประเพณีของชาวสยามในประเทศมาเลเซียอย่างต่อเนื่องซึ่งล้วนแต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม นอกจากรัฐบาลมาเลเซียที่ดำเนินการแล้วทางรัฐบาลไทยโดยสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ (Royal Thai Embassy, Kuala Lumpur) สถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองปีนัง (Royal Thai Consulate-General, Penang) และสถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองโกตาบารู (Royal Thai Consulate-General, Kota Bharu) ประเทศมาเลเซียก็มีการดำเนินนโยบายสนับสนุนเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมของชาวสยามและชาวไทยในประเทศมาเลเซีย เพื่อสร้างความตระหนักในคุณค่าแห่งมรดกทางวัฒนธรรมของราชอาณาจักรไทย

จากที่กล่าวมาทำให้คณะผู้วิจัยสนใจศึกษาการวิเคราะห์มรดกร่วมทางวัฒนธรรมไทยและมาเลเซียเกี่ยวกับเส้นทางสายบุญทางพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย โดยมุ่งเน้นศึกษาอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียจำนวน 2 รัฐ ได้แก่ รัฐเคดาห์⁶ และรัฐเปอรลิส ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในเชิงวิชาการ การท่องเที่ยว และการลงทุน รวมถึงการสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย
2. เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการสืบทอดอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย

⁶ เคดาห์ หรือ เกดะห์

3. เพื่อศึกษาบทบาทภาครัฐของประเทศมาเลเซียและประเทศไทยในการส่งเสริมอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย

4. เพื่อศึกษาเส้นทางความสัมพันธ์เชิงอัตลักษณ์และมรดกร่วมทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย รวมถึงชาวมาเลเซียเชื้อสายอื่นที่นับถือศาสนาพุทธกับชาวไทยท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาและเก็บข้อมูลทั้งจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) และแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) สำหรับการศึกษาและเก็บข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนามในรัฐตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย และพื้นที่บางส่วนของภาคใต้ของประเทศไทย โดยการสัมภาษณ์ (Interview) การสังเกต (Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) สำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนามเน้นเก็บข้อมูลจากชาวสยามและพระภิกษุชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย รวมถึงชาวไทยและพระภิกษุชาวไทยท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลประเทศมาเลเซียและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทยที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวสยามในประเทศมาเลเซีย ส่วนการศึกษาและเก็บข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิได้อาศัยข้อมูลจากตำรา เอกสาร รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานประจำปี และสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กับอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาวสยามในประเทศมาเลเซีย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า เอกสาร ตำรา และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางสร้างข้อคำถามในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้วนำข้อมูลที่ได้มาแยกหมวดหมู่และทำการวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัย

1. คนสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย

คนสยามในประเทศมาเลเซียหรือคนมาเลเซียเชื้อสายไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในหลายกลุ่มที่ประกอบกันเข้าเป็นประเทศมาเลเซีย คนสยามเป็นคนกลุ่มน้อยของประเทศมาเลเซียโดยจะพบคนสยามตั้งหลักแหล่งอยู่ในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียที่มีชายแดนติดกับประเทศไทย เช่น เคดาห์ (ไทรบุรี) กลันตัน เปอร์ลิส เปรัก และตรังกานู ถึงแม้ว่ากัมปงเลียม (Kampung Siam) หรือหมู่บ้านสยามจะมีอยู่ในรัฐดังกาลัวของประเทศมาเลเซียมาเป็นเวลายาวนาน นานขนาดที่ว่ามีคนสยามที่ยังมีชีวิตอยู่น้อยคนที่สามารถระบุช่วงเวลาที่บรรพบุรุษของตนเข้ามาพำนักในมาเลเซียได้อย่างชัดเจน แต่คนมาเลเซียส่วนใหญ่มักเข้าใจผิดว่าคนสยามคือประชาชนชาวไทย (Thai Nationals) ที่เพิ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในมาเลเซียเพื่อทำมาหากิน ความเข้าใจผิดดังกล่าวทำให้คนสยามพยายามจะแยกตัวเองออกจากคนไทยโดยการเรียกตัวเองว่า “คนสยาม” หรือ “โอรังเลียม” (Orang Siam) ในภาษามลายูเวลามีปฏิสัมพันธ์กับคนมาเลเซียเชื้อชาติอื่นหรือกับคนไทยจากประเทศไทย จึงหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า “คนไทย” เสียเป็นส่วนมาก การเรียกตัวเองว่า “คนสยาม” คือ การเลือกที่จะโยงกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเข้ากับราชอาณาจักรสยามและราชธานีของสยามในอดีตและเป็นการพยายามที่จะไม่โยงกลุ่มของตนเข้ากับประเทศไทย แต่หากอยู่ในหมู่คนสยามกันเอง ก็มีความผ่อนคลายเรื่องการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ของตน กล่าวคือคนสยามจะเรียกตัวเองว่า “ไทย” หรือ “สยาม” สลับกันไปได้ (สุภาสเมต ยุนยะสิทธิ์, 2556)

2. อัตลักษณ์ของชุมชนสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย

ชุมชนสยามในรัฐตอนเหนือของประเทศมาเลเซียเป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากชุมชนอื่นๆ ของประเทศมาเลเซีย โดยชุมชนสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียมีอัตลักษณ์ในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.1 อัตลักษณ์ด้านอาหาร ชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียยังคงรักษาอัตลักษณ์ด้านอาหารไว้ได้เป็นอย่างดี โดยลักษณะอาหารของคนสยามจะมีลักษณะเหมือนกับอาหารของคนภาคใต้ในประเทศไทย ทั้งในด้านรสชาติ รูปแบบ

ส่วนผสม และชื่ออาหาร นอกจากนี้อีกสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันเกี่ยวกับเรื่องอาหารของคนสยามกับคนไทยในภาคใต้ นั่นก็คือ การกินสะตอ และลูกเนียง ซึ่งใช้ทานเป็นผักสด หรือที่คนภาคใต้ เรียกรวมๆ ว่า “ผักเหนาะ” คนสยามก็ใช้คำว่า “ผักเหนาะ” โดยเฉพาะในกลุ่มคนสยามที่สูงอายุ สำหรับอาหารของคนสยามในปัจจุบันยังคงความเป็นอาหารดั้งเดิมไม่ได้มีการปรับประยุกต์ให้เข้ากับอาหารของคนเชื้อชาติอื่นๆ ในมาเลเซียแต่อย่างใด

2.2 อัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย การแต่งกายของคนสยามมีลักษณะคล้ายกับการแต่งกายของคนไทย โดยเฉพาะคนไทยพุทธในภาคใต้ ผู้ชายชาวสยามนิยมสวมกางเกงและเสื้อ ส่วนผู้หญิงสูงอายุชาวสยามนิยมนุ่งผ้าถุงและสวมเสื้อ แต่อย่างไรก็ตามสำหรับการแต่งกายของผู้หญิงสูงอายุชาวสยามบางคนเมื่ออยู่บ้านก็จะคล้ายกับผู้หญิงสูงอายุในชนบทภาคใต้ของไทย นั่นก็คือ การนุ่งกระโจมอก

นอกจากนี้ผู้หญิงสูงอายุชาวสยามจะให้ความสำคัญกับการแต่งกายไปวัดเป็นอย่างมาก เมื่อไปวัดทำบุญ จะแต่งกายเรียบร้อยและดูดี โดยการห่มผ้าสไบพร้อมแต่งเดิมด้วยเครื่องประดับ หรือที่เรียกว่า “ทรงเครื่อง” หรือ “ทรงตัว” ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในชุมชนสยามให้ความสำคัญและยึดถือปฏิบัติ แม้ว่าในรุ่นลูกรุ่นหลานจะมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างก็ตาม

2.3 อัตลักษณ์ด้านภาษา คนสยามใช้ภาษาเหมือนกับภาษาท้องถิ่นภาคใต้ของประเทศไทย และมีสำเนียงการพูดคล้ายกับคนภาคใต้จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยคนสยามเรียกภาษาที่ใช้พูดในชีวิตประจำวันว่า “ภาษาไทย” และเรียกภาษาไทยสากล หรือภาษากลางว่า “ภาษากรุงเทพ” คนสยามโดยเฉพาะวัยกลางคนขึ้นไปจะพูดภาษากรุงเทพได้น้อยคน ส่วนเด็กและเยาวชนจะพูดได้ทั้งภาษาไทยและภาษากรุงเทพ เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร

2.4 อัตลักษณ์ด้านที่อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัยของคนสยามจะมีลักษณะคล้ายกับที่อยู่ออาศัยของคนไทยในภาคใต้ ซึ่งที่อยู่ออาศัยของคนสยามจะมี 3 ลักษณะใหญ่ๆ ได้แก่ ที่อยู่อาศัยที่สร้างด้วยไม้เป็นหลัก ที่อยู่อาศัยที่สร้างด้วยปูนเป็นหลัก และที่อยู่ออาศัยที่สร้างด้วยปูนและไม้เป็นหลัก นอกจากนี้ที่อยู่ออาศัยที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวแล้ว สภาพแวดล้อมภายในชุมชนสยามก็มีลักษณะเฉพาะอีกด้วย โดย

ภาพรวมจะมีลักษณะใกล้เคียงกันในแต่ละชุมชน กล่าวคือ คนสยามจะนิยมปลูกต้นไม้ และพืชผักในพื้นที่บริเวณบ้านหรือพื้นที่ว่างเปล่าใกล้ๆ บ้าน โดยเฉพาะผักสวนครัว และเน้นการปลูกเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน

ภาพที่ 1 บ้านครึ่งปูนครึ่งไม้
ในชุมชนสยาม

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ
(ถ่ายเมื่อ 6 พฤษภาคม 2559)

ภาพที่ 2 การปลูกพืชผักของคนสยาม
ในพื้นที่ว่างเปล่า

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ
(ถ่ายเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559)

2.5 อัตลักษณ์ด้านประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ ชุมชนสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียมีเอกลักษณ์ด้านประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อเฉพาะตนที่แตกต่างไปจากชาวมาเลเซียเชื้อสายอื่นอย่างเห็นได้ชัดเจน แต่จะมีความคล้ายคลึงคลึงกับประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของคนไทย ที่เป็นเช่นนี้สืบเนื่องจากสาเหตุสำคัญๆ ได้แก่ การนับถือศาสนา และประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีต สำหรับประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชาวสยามที่นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนสยามมีมากมาย เช่น

2.5.1 การรำนโนราห์ ถือเป็นวัฒนธรรมที่คนสยามชื่นชอบและให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง นับตั้งแต่ผู้สูงอายุจนกระทั่งเด็กและเยาวชนล้วนแล้วแต่ชื่นชอบมนราห์ทั้งสิ้น การรำนโนราห์จะมีให้ชมอย่างสม่ำเสมอในชุมชนคนสยาม มีทั้งมนราห์ที่เดินทางไปแสดงจากประเทศไทยและมนราห์ที่รำนโดยเด็กและเยาวชนลูกหลานของคนสยามเอง การแสดงการรำนโนราห์ของคนสยามโดยทั่วไปจะมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ ได้แก่ การรำนโนราห์แก้บน และการรำนโนราห์เพื่อความบันเทิง

ภาพที่ 3 การแสดงรำโนราห์ของคณะโนราห์บ้านลำป่าตำบลร่มใบ
อำเภอเป็นดั่ง รัฐเคดาห์

ที่มา : ชลดา แสงมณี ศิริสารดีกิจ (ถ่ายเมื่อ 19 มิถุนายน 2559)

2.5.2 ประเพณีลอยกระทง สำหรับประเพณีลอยกระทงของคนสยามในประเทศมาเลเซีย พบว่า คนสยามมีประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการลอยกระทง คล้ายกับคนไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย และในแต่ละปีชุมชนสยามแต่ละชุมชน ก็จะมีการลอยกระทงเป็นประจำทุกปี รวมถึงบางชุมชนได้จัดงานลอยกระทงขึ้นด้วย ภายในงานมีการแสดงดนตรี นักร้อง และมีการออกร้านจำหน่ายสินค้า

2.6 อัตลักษณ์ด้านศาสนา คนสยามที่อาศัยอยู่ในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย เป็นผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ นิกายเถรวาท ดังนั้นคำสอนทางพุทธศาสนาจึงถือเป็นแนวปฏิบัติที่คนสยามยึดถือและนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต โดยศาสนาพุทธเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของคนสยามตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ด้วยเหตุนี้ วัดและพระสงฆ์จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจและศูนย์รวมกิจกรรมของคนในชุมชนสยาม ซึ่งไม่เฉพาะแต่ศูนย์รวมกิจกรรมทางด้านศาสนาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกิจกรรมด้านอื่นๆ อีกด้วย

3. อัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย

มรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียที่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่นมีอยู่ด้วยกันหลายประการ ซึ่งล้วนแล้วแต่สะท้อนผ่านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อบนฐานพระพุทธศาสนา

แทบทั้งสิ้น สำหรับมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียที่สำคัญ ๆ ได้แก่

3.1 การปิดทองฝังลูกนิมิต การปิดทองฝังลูกนิมิตของคนสยามในประเทศมาเลเซียเป็นประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน มีแนวทางปฏิบัติที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับแนวทางปฏิบัติของคนไทยในประเทศไทย โดยการฝังลูกนิมิตจะมีขึ้นเมื่อมีการสร้างพระอุโบสถหลังใหม่

3.2 การเวียนเทียนและการแห่เทียน การเวียนเทียนและการแห่เทียนของคนสยามเป็นวิถีปฏิบัติที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน โดยการเวียนเทียนและแห่เทียนของคนสยามในแต่ละชุมชนจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันแต่จะแตกต่างกันออกไปบ้างเล็กน้อยในรายละเอียด

3.3 การบวช การบวชของคนสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การบวชพระและการบวชเณร การบวชของคนสยามมีลักษณะคล้ายกับการบวชของคนไทยพุทธในประเทศไทย โดยการบวชพระของคนสยามจะนิยมบวชเข้าพรรษา ซึ่งการบวชของคนสยามนอกจากบวชในถิ่นฐานของตนเองแล้ว ยังมีการบวชข้ามถิ่นอีกด้วย โดยเฉพาะการข้ามถิ่นมาบวชยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการบวชข้ามถิ่นของคนสยามที่เดินทางมาบวชยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ส่วนใหญ่มีเหตุผลหลัก 2 ประการ ได้แก่

3.3.1 การเดินทางมาบวชเมื่ออายุครบบวช เพราะมีความเชื่อว่าการเดินทางมาบวชยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จะทำให้ได้บุญมากกว่า เพราะมีองค์พระบรมธาตุเจดีย์ หรือที่ชาวสยามบางคนเปรียบเปรยว่า “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารสำหรับชาวพุทธ ก็เปรียบเสมือนเมกกะของชาวมุสลิม”

3.3.2 การเดินทางมาบวชเพื่อแก้บน สืบเนื่องจากคนสยามจะมีการบนบานต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ส่วนใหญ่เป็นการบนบานเพื่อให้หายจากการเจ็บไข้ไม่สบาย เมื่อหายแล้วจึงเดินทางพาลูกหลานมาบวชแก้บน ซึ่งนอกจากการบนบานเพื่อให้หายจากการเจ็บไข้ไม่สบายแล้ว ยังนิยมบนบานในเรื่องของการขอให้ได้งานทำ และการขอให้ได้ลูกชาย เป็นต้น

3.4 การทำบุญตักบาตร เป็นประเพณีปฏิบัติที่คนสยามยึดถือและสืบทอดต่อเนื่องกันมาอย่างยาวนานในทุกชุมชน โดยคนสยามมีความเชื่อในเรื่อง “บาปบุญคุณโทษ” และ “การทำดีได้ดี” ด้วยเหตุนี้การทำบุญตักบาตรจึงกลายเป็นกิจวัตรส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนสยาม

3.5 ประเพณีทำบุญเดือน 10 หรือ “วันสารทเดือน 10” หรือ “ทำบุญชิงเปรต” เป็นประเพณีสำคัญอีกประเพณีหนึ่งของคนสยามที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต โดยมีรูปแบบและวิถีปฏิบัติที่คล้ายคลึงกับประเพณีเดือน 10 ของคนไทยพุทธในภาคใต้ของประเทศไทย

สำหรับประเพณีเดือน 10 ของคนสยามจะจัดขึ้น 2 ครั้ง ในรอบ 1 ปี หรือที่เรียกว่า “เดือน 10 แรก” และ “เดือน 10 หลัง” การทำบุญเดือน 10 แรก คนสยามเชื่อว่าเป็นการต้อนรับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วกลับมาเยี่ยมเยือนโลกมนุษย์ จึงเรียกว่า การทำบุญ “ต้อนรับ” ส่วนการทำบุญเดือน 10 หลัง คนสยามเชื่อว่าเป็นการส่งบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วกลับไปยังภพภูมิที่มาจากที่ถูกปล่อยให้กลับมายังโลกมนุษย์ จึงเรียกว่าการทำบุญ “ต้อนรับ” ซึ่งความเชื่อดังกล่าวเหมือนกับความเชื่อของคนภาคใต้ในประเทศไทย โดยสัญลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของงานบุญเดือน 10 ของคนสยาม ได้แก่ “ร้านเปรต” หรือ “ลานเปรต” คือ บริเวณที่ทำขึ้นเพื่อวางอาหาร เครื่องดื่ม และขนม เพื่อทำบุญหรืออุทิศให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยทั่วไปจะมีการตั้งร้านเปรต 2 บริเวณ ได้แก่

3.5.1 ร้านเปรตบริเวณภายในวัด เพื่อทำบุญและอุทิศให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วที่สามารถเข้ามาภายในบริเวณวัดได้

3.5.2 ร้านเปรตบริเวณภายนอกวัด เพื่อทำบุญและอุทิศให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วที่ไม่สามารถเข้ามาภายในบริเวณวัดได้ อาจเนื่องจากความพิการ ไม่มีเรี่ยวแรง รวมถึงผีเปรตที่ไม่มีญาติ

ภาพที่ 4 ร้านแปรรูปบริเวณภายในวัด
 ณ วัดลำป่า ตำบลร่มใบ อำเภอเป็นดง
 รัฐเคดาห์

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ
 (ถ่ายเมื่อ 17 กันยายน 2559)

ภาพที่ 5 ร้านแปรรูปบริเวณภายนอกวัด
 ณ วัดลำป่า ตำบลร่มใบ อำเภอเป็นดง
 รัฐเคดาห์

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ
 (ถ่ายเมื่อ 17 กันยายน 2559)

3.6 ประเพณีลากพระหรือประเพณีชักพระ หรือประเพณีเดือน 11 เป็นประเพณีสำคัญอีกประเพณีหนึ่งของคนสยาม ที่จัดขึ้นในช่วงเดือน 11 ของทุกปี ตามปฏิทินไทย

ภาพที่ 6 การทำเรือพระของวัดลำป่า
 ตำบลร่มใบ อำเภอเป็นดง รัฐเคดาห์

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ
 (ถ่ายเมื่อ 17 กันยายน 2559)

ภาพที่ 7 เรือพระที่ถูกเก็บรักษาไว้เพื่อ
 นำกลับมาใช้ในพิธีเปิด ณ วัดมณีมาประสิทธิ์
 ตำบลอาเหว่า อำเภอกงวาร์ รัฐเปอร์ลิส

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ
 (ถ่ายเมื่อ 5 พฤษภาคม 2559)

3.7 ประเพณีทอดผ้าป่าสามัคคี เป็นประเพณีเก่าแก่ที่คนสยามปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนา เป็นการร่วมจิตร่วมใจด้วยพลังแรงศรัทธาของชาวพุทธในการทำบุญเพื่อวัตถุประสงค์ในการสร้างอาคารสถานที่หรืออื่นๆ เพื่อถวายให้กับวัดหรือสำนักสงฆ์ อันเนื่องประโยชน์ต่อการทำกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา

3.8 ประเพณีทอดกฐิน การทอดกฐินของชาวสยามมีการกำหนดช่วงระยะเวลาในการทอดกฐินไว้อย่างชัดเจน แต่ละวัดสามารถทอดกฐินได้ปีละ 1 ครั้ง เช่นเดียวกับ การทอดกฐินในประเทศไทย

3.9 ประเพณีสงกรานต์พระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่ จะจัดขึ้นเนื่องในวันสำคัญ เช่น วันสงกรานต์ และวันฉลองอายุพระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่ (วันเกิด) เป็นต้น โดยจะมีชาวสยามรวมถึงชาวพุทธเชื้อสายอื่นที่มีความเลื่อมใสศรัทธาเข้าร่วมพิธี เป็นจำนวนมาก

4. รูปแบบและแนวทางการสืบทอดอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐาน พระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย

รูปแบบการสืบทอดอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ ใหญ่ ๆ ได้แก่

4.1 การสืบทอดทางตรง เป็นการสืบทอดที่ชาวสยามมีการเรียนรู้และยึดถือปฏิบัติตามแบบอย่างกันมาโดยผ่านแนวทางการสืบทอดในลักษณะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยตรง ได้แก่ การอบรมสั่งสอนผ่านระบบครอบครัว การประเพณีและปฏิบัติ ให้เห็น และการเรียนธรรมศึกษา

4.2 การสืบทอดทางอ้อม ได้แก่ การรับชมและรับฟังจากสื่อ โดยเฉพาะสื่อ โทรทัศน์ วิทยุ และอินเทอร์เน็ต สื่อเหล่านี้นอกจากให้ความรู้และความบันเทิงแล้ว บางครั้งยังสอดแทรกแบบแผนหรือแนวทางประเพณีปฏิบัติเกี่ยวกับอัตลักษณ์ และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาอีกด้วย โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ที่เป็น ช่องรายการสถานีจากประเทศไทย ซึ่งพบว่าคนสยามนิยมรับชมรายการโทรทัศน์ จากประเทศไทยเป็นอย่างมาก ส่งผลให้คนสยามเกิดการซึมซับและรับวัฒนธรรม ฐานพระพุทธศาสนาในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีการสืบทอดทางอ้อมโดยผ่าน การเรียนการสอนภาษาไทย แม้พระราชบัญญัติภาษาประจำชาติของ ประเทศ มาเลเซีย ฉบับ ค.ศ. 1967 (พ.ศ. 2510) ได้กำหนดให้ภาษามลายูเป็นภาษาประจำชาติ และภาษาราชการเพียงภาษาเดียว และมีผลบังคับใช้กับทุกชุมชนทุกเชื้อชาติใน ประเทศมาเลเซีย แต่ในส่วนของการนโยบายการศึกษาของประเทศมาเลเซียได้กำหนด

ให้การศึกษาระดับประถมศึกษาสามารถสอนด้วยภาษามลายู ภาษาจีน ภาษาทมิฬ และภาษาอังกฤษได้ (พัชรินทร์ สนวนวิริยะปัญญา, 2541) ส่วนชาติพันธุ์อื่นๆ สามารถเรียนภาษาหรือศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองได้ ดังนั้นจึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับคนสยามในการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ซึ่งเป็นสะพานในการเชื่อมโยงไปสู่การทำความเข้าใจในอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมและนำไปสู่การปฏิบัติในที่สุด

5. บทบาทภาครัฐของประเทศมาเลเซียและประเทศไทยในการส่งเสริมอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย

5.1 บทบาทภาครัฐของประเทศมาเลเซีย บทบาทภาครัฐของประเทศมาเลเซียในการส่งเสริมอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามปรากฏภาพชัดเจนมากขึ้น ภายหลังจากรัฐบาลมาเลเซียเปิดโอกาสให้คนสยามสามารถเข้าไปดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) ของประเทศมาเลเซียได้ในสัดส่วน 1/63 โดยที่ผ่านมามหาวิทยาลัยของรัฐของประเทศมาเลเซียในการส่งเสริมที่สำคัญๆ มีดังต่อไปนี้

5.1.1 การส่งเสริมด้านพระพุทธศาสนา เช่น การให้งบประมาณสนับสนุนการพัฒนาและบูรณะวัดของชุมชนสยามที่ตั้งอยู่ตามรัฐต่างๆ และการกำหนดให้วันวิสาขบูชาเป็นวันหยุดราชการของประเทศมาเลเซีย แม้ว่ารัฐบาลมาเลเซียจะไม่ได้ประกาศให้วันอาสาฬหบูชาและวันมาฆบูชาเป็นวันหยุดราชการของประเทศมาเลเซียก็ตาม แต่การที่รัฐบาลประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันหยุดราชการของประเทศมาเลเซีย ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนา

5.1.2 การส่งเสริมด้านประเพณีและวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เป็นการส่งเสริมในลักษณะของการให้งบประมาณสนับสนุน โดยประเพณีและวัฒนธรรมของชาวสยามส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนรากฐานของพระพุทธศาสนา ดังนั้นการเข้ามาส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมของรัฐบาลประเทศมาเลเซียจึงเปรียบเสมือนกับการเข้ามาส่งเสริมอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนานั้นเอง

5.1.3 การส่งเสริมด้านการศึกษา การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนา กล่าวคือ หากคนสยามมีความรู้หรือได้รับการศึกษาก็จะมีความสามารถหรือมีศักยภาพในการ

คงรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนา สำหรับบทบาท
ภาครัฐของประเทศมาเลเซียในการส่งเสริมการศึกษาของคนสยามมี 2 ประการ ได้แก่
การส่งเสริมการศึกษาในระบบ และการส่งเสริมการศึกษานอกระบบ

5.2 บทบาทภาครัฐของประเทศไทย สำหรับบทบาทภาครัฐของประเทศไทย
ในการส่งเสริมอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยาม
ในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียที่สำคัญๆ มีดังต่อไปนี้

5.2.1 การส่งเสริมด้านพระพุทธศาสนา เป็นบทบาทสำคัญประการหนึ่ง
ของภาครัฐของประเทศไทยที่นำไปสู่การส่งเสริมอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรม
ฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย โดยเฉพาะ
บทบาทการส่งเสริมของสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ สถานกงสุลใหญ่
ณ เมืองปีนัง และสถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองโกตาบารู เช่น การส่งเสริมด้านงบประมาณ
และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

5.2.2 การส่งเสริมด้านประเพณีและวัฒนธรรม โดยพบว่ามี 2 ลักษณะ
ได้แก่

5.2.2.1 บทบาทการส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมโดยหน่วยงาน
ภาครัฐที่ตั้งอยู่ในประเทศมาเลเซีย โดยมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณ
ต่อจนการเข้าไปมีส่วนร่วมในงานประเพณีและวัฒนธรรมของชาวสยาม
ในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียอย่างต่อเนื่อง

5.2.2.2 บทบาทการส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมโดยหน่วยงาน
ภาครัฐที่ตั้งอยู่ในประเทศไทย ซึ่งมีบทบาททั้งการเข้าไปส่งเสริมประเพณีและ
วัฒนธรรมของชาวสยามที่ชุมชนสยามประเทศมาเลเซีย และการส่งเสริมประเพณี
และวัฒนธรรมของชาวสยามที่ประเทศไทย

5.2.3 การส่งเสริมด้านการศึกษา โดยเฉพาะในส่วนของศึกษานอกระบบ
ซึ่งได้แก่ การจัดการเรียนการสอนภาษาไทย และธรรมศึกษาให้กับเด็กและเยาวชน
สยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย โดยได้ให้การส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่อง
ของอุปกรณ์เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน การสนับสนุนงบประมาณ และ
การสนับสนุนโล่ประกาศเกียรติคุณต่างๆ ตลอดจนการเข้าร่วมงาน

6. เส้นทางความสัมพันธ์เชิงอัตลักษณ์และมรดกร่วมทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียกับชาวไทยท้องถิ่นในภาคใต้ของไทย

เส้นทางสายบุญทางพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย เมื่อชาวสยามต้องการเดินทางไปทำบุญที่วัดในประเทศไทย วัดซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางหลัก ได้แก่ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถแบ่งเส้นทางได้ดังต่อไปนี้

6.1 เส้นทางสายบุญทางพระพุทธศาสนาของชาวสยาม : เส้นทางสายอดีต

6.1.1 เส้นทางจากรัฐเปอรลิสสู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

6.1.1.1 เส้นทางที่ 1 เดินทางจากรัฐเปอรลิสเข้าสู่วังประจัน จังหวัดสตูล แล้วเดินทางต่อไปยังเทือกเขาพับผ้า จังหวัดตรัง หลังจากนั้นเข้าสู่จังหวัดพัทลุง และเดินทางต่อไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ภาพที่ 8 เส้นทางที่ 1 จากรัฐเปอรลิสสู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ ทวนธง ครูชจอน และพรไทย ศิริสาธิตกิจ (2559 : 113)

6.1.1.2 เส้นทางที่ 2 เดินทางจากรัฐเปอรลิสเข้าสู่พื้นที่ป่าดงเบซาร์ ประเทศมาเลเซีย แล้วเดินทางต่อเข้าสู่ป่าดงเบซาร์ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ประเทศไทย แล้วเดินทางต่อเข้าอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา หลังจากนั้นเดินทางเข้าสู่บูก ซึ่งปัจจุบันก็คือพื้นที่บริเวณอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา หลังจากนั้นเดินทางต่อไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

6.2 เส้นทางสายบุญทางพระพุทธศาสนาของชาวสยาม : เส้นทางสายปัจจุบัน

6.2.1 เส้นทางจากรัฐเปอร์ลิสสู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

6.2.1.1 เส้นทางที่ 1 โดยการเดินทางจากรัฐเปอร์ลิสเข้าสู่พื้นที่ ปาดังเบซาร์ ประเทศมาเลเซีย แล้วข้ามด่านพรหมแดนมาเลเซีย-ไทย เข้าสู่บ้าน ปาดังเบซาร์ อำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลา ประเทศไทย และเดินทางต่อเข้าสู่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา แล้วเดินทางผ่านเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา หลังจากนั้นเดินทางต่อไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ภาพที่ 11 เส้นทางที่ 1 จากรัฐเปอร์ลิสสู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารในปัจจุบัน

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ ทวนธง ครูทจ๋อน และพรไทย ศิริสาธิตกิจ (2559 : 118)

6.2.1.2 เส้นทางที่ 2 โดยการเดินทางจากรัฐเปอร์ลิสเข้าสู่พื้นที่ ปาดังเบซาร์ ประเทศมาเลเซีย แล้วข้ามด่านพรหมแดนมาเลเซีย-ไทย เข้าสู่บ้าน ปาดังเบซาร์ อำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลา ประเทศไทย และเดินทางต่อเข้าสู่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา แล้วเดินทางผ่านจังหวัดพัทลุง หลังจากนั้นเดินทางต่อไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ภาพที่ 12 เส้นทางที่ 2 จากรัฐเปอร์ลิสสู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารในปัจจุบัน

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ ทวนธง ครูทจ๋อน และพรไทย ศิริสาธิตกิจ (2559 : 118)

6.2.2 เส้นทางจากรัฐเคดาห์สู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

6.2.2.1 เส้นทางที่ 1 โดยการเดินทางจากรัฐเคดาห์เข้าสู่จังหวัดน่าน ประเทศมาเลเซีย มาข้ามด่านพรมแดนมาเลเซีย-ไทย ที่บ้านสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ประเทศไทย จากนั้นเดินทางเข้าสู่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา แล้วเดินทางผ่านเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา หลังจากนั้นเดินทางต่อไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ภาพที่ 13 เส้นทางที่ 1 จากรัฐเคดาห์สู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารในปัจจุบัน

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ ทวนธง ครุฑจ้อน และพรไทย ศิริสาธิตกิจ (2559 : 118)

6.2.2.2 เส้นทางที่ 2 โดยการเดินทางจากรัฐเคดาห์เข้าสู่จังหวัดน่าน ประเทศมาเลเซีย มาข้ามด่านพรมแดนมาเลเซีย-ไทย ที่บ้านสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ประเทศไทย จากนั้นเดินทางเข้าสู่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา แล้วเดินทางผ่านจังหวัดพัทลุง หลังจากนั้นเดินทางต่อไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ภาพที่ 14 เส้นทางที่ 2 จากรัฐเคดาห์สู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารในปัจจุบัน

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ ทวนธง ครุฑจ้อน และพรไทย ศิริสาธิตกิจ (2559 : 119)

7. เส้นทางความสัมพันธ์เชิงอัตลักษณ์และมรดกร่วมทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวมลายูเชื้อสายอื่นที่นับถือศาสนาพุทธกับชาวไทยท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย

นอกจากคนสยามที่เดินทางมายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารแล้ว ยังพบว่า มีชาวมลายูเชื้อสายอื่นเดินทางเข้ามาทำบุญยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นชาวมลายูเชื้อสายจีนหรือเชื้อสายอินเดีย ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความเลื่อมใสศรัทธาในองค์พระบรมธาตุเจดีย์เช่นเดียวกัน โดยส่วนใหญ่จะเดินทางมากับรถบัสนำเที่ยว และบางส่วนเดินทางมากับรถยนต์ส่วนตัว ซึ่งส่วนใหญ่ชาวมลายูเชื้อสายอื่นที่เดินทางมายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นอกจากมาราบไหว้และนมัสการองค์พระบรมธาตุเจดีย์แล้ว ประเพณีปฏิบัติอย่างหนึ่งที่ชาวมลายูเชื้อสายอื่นปฏิบัติเมื่อมาถึงวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารนั่นก็คือ การแห่ผ้าขึ้นธาตุ โดยชาวมลายูเชื้อสายอื่นที่เดินทางมายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจะนิยมใช้ 4 เส้นทางหลัก และจะแวะพักค้างคืนที่ตัวเมืองหาดใหญ่

7.1 เส้นทางที่ 1 เดินทางจากประเทศมาเลเซียมาข้ามด่านพรหมแดนมาเลเซีย - ไทย ที่บ้านปาดังเบซาร์ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ประเทศไทย แล้วเดินทางเข้าสู่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และเดินทางผ่านเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา หลังจากนั้นเดินทางต่อไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ภาพที่ 15 เส้นทางที่ 1 การเดินทางของชาวมลายูเชื้อสายอื่นจากประเทศมาเลเซีย
สู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ ทวนธง ครุฑจ้อน และพรไทย ศิริสาธิตกิจ (2559 : 122)

7.2 เส้นทางที่ 2 เดินทางจากประเทศมาเลเซียมาข้ามด่านพรหมแดนมาเลเซีย-ไทย ที่บ้านปาดังเบซาร์ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ประเทศไทย แล้วเดินทางเข้าสู่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และเดินทางผ่านจังหวัดพัทลุง หลังจากนั้นเดินทางต่อไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ภาพที่ 16 เส้นทางที่ 2 การเดินทางของชาวมลายูสายอื่นจากประเทศมาเลเซีย
สู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ ทวนธง ครุฑจ้อน และพรไทย ศิริสาธิตกิจ (2559 : 122)

7.3 เส้นทางที่ 3 เดินทางจากประเทศมาเลเซียมาข้ามด่านพรหมแดนมาเลเซีย-ไทย ที่บ้านสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ประเทศไทย หรือที่เรียกว่า “ด่านนอก” แล้วเดินทางเข้าสู่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และเดินทางผ่านเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา หลังจากนั้นเดินทางต่อไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ภาพที่ 17 เส้นทางที่ 3 การเดินทางของชาวมลายูสายอื่นจากประเทศมาเลเซีย
สู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ ทวนธง ครุฑจ้อน และพรไทย ศิริสาธิตกิจ (2559 : 122)

7.4 เส้นทางที่ 4 เดินทางจากประเทศมาเลเซียข้ามด่านพรหมแดนมาเลเซีย-ไทย ที่บ้านสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ประเทศไทย หรือ “ด่านนอก” แล้วเดินทางเข้าสู่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และเดินทางผ่านจังหวัดพัทลุง หลังจากนั้นเดินทางต่อไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ภาพที่ 18 เส้นทางที่ 4 การเดินทางของชาวมาเลเซียสายอื่นจากประเทศมาเลเซีย

สู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ที่มา : ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ ทวนธง ครูทจ๊อน และพรไทย ศิริสาธิตกิจ (2559 : 123)

8. เจื่อนไขความสัมพันธ์เชิงอัตลักษณ์และมรดกร่วมทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามกับชาวไทยท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย

สำหรับเจื่อนไขความสัมพันธ์เชิงอัตลักษณ์และมรดกร่วมทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามกับชาวไทยท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย มีดังต่อไปนี้

8.1 การนับถือศาสนาเดียวกัน ชาวสยามในรัฐสุทตอนเหนือประเทศมาเลเซียมีการนับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกับชาวไทยส่วนใหญ่ในภาคใต้ของประเทศไทย ด้วยเหตุนี้จึงก่อให้เกิดความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันอันเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเกิดอัตลักษณ์และมรดกร่วม

8.2 ประวัติศาสตร์ร่วม ในอดีตที่ผ่านมาชาวสยามในรัฐสุทตอนเหนือประเทศมาเลเซียกับชาวไทยในภาคใต้ของประเทศไทยล้วนแล้วแต่ผ่านเหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์มาด้วยกัน จนทำให้เกิดประวัติศาสตร์ร่วม เนื่องจากในอดีตรัฐสุทตอนเหนือของมาเลเซียเคยเป็นหัวเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของราชอาณาจักรสยาม ก่อนที่ประเทศสยามจะยกดินแดนส่วนนี้ให้อยู่ภายใต้การปกครองของประเทศอังกฤษตามสนธิสัญญากรุงเทพฯ (Bangkok Treaty) จากการมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมายาวนาน จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดอัตลักษณ์และมรดกร่วม

8.3 ความคล้ายคลึงทางสังคมและวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นภาษา ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม การที่ชาวสยามกับชาวไทยในภาคใต้ของประเทศไทยใช้ภาษาพูดเดียวกัน ได้แก่ ภาษาไทยท้องถิ่นภาคใต้ ได้นำไปสู่ความรู้สึกที่เรียกว่า “พวกเดียวกัน” นอกจากนี้การที่มีความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่างเหมือนกันก็ยิ่งตอกย้ำถึงความเป็น “พวกเดียวกัน” ให้ทวีมากยิ่งขึ้น

8.4 เครือข่ายความสัมพันธ์

8.4.1 เครือข่ายความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ ได้แก่ เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียกับพระสงฆ์ในประเทศไทย โดยเฉพาะพระสงฆ์ในภาคใต้ของประเทศไทย ส่วนใหญ่จะเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยในชุมชนสยาม และเครือข่ายของพระสงฆ์ในด้านการกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

8.4.2 เครือข่ายความสัมพันธ์ของชาวสยาม ได้แก่ เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชาวสยามกับชาวไทยท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย ที่มีการรู้จักและไปมาหาสู่ทั้งในลักษณะเครือญาติ มิตรสหาย หรือคนรู้จัก จึงนำไปสู่ความสัมพันธ์เชิงอัตลักษณ์และมรดกร่วมทางวัฒนธรรม

8.5 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับเด็กและเยาวชนชาวสยาม ซึ่งให้ความสำคัญกับภาษา สังคม และวัฒนธรรมไทย รวมถึงการเรียนธรรมศึกษาแล้วแต่เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนชาวสยามมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาษา สังคม และวัฒนธรรมไทย ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

ชุมชนสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียเป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากชุมชนอื่นๆ ของประเทศมาเลเซีย ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ด้านอาหาร ด้านการแต่งกาย ด้านภาษา ด้านที่อยู่อาศัย ด้านประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ และด้านศาสนา สำหรับมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียที่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่นมีอยู่ด้วยกันหลายประการ ซึ่งล้วนแต่สะท้อนผ่านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อบนฐานพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของนิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต (2554ก) ที่พบว่า ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในรัฐตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย ยังคงมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดจากระบบความเชื่อและพิธีกรรม คือ เชื้อและศรัทธาในพุทธศาสนา โดยมีวัดไทยเป็นศูนย์รวมวัฒนธรรม มีพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจ ใช้

ภาษาไทยถิ่นภาคใต้ติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวัน นิยมให้บุตรหลานบวชเรียน นิยมถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่นในความเป็นไทยให้แก่ลูกหลาน มีความภาคภูมิใจในการเป็นคนสยามดั้งเดิม งานศึกษาของอับดุลรอฮ์มาน จะปะกียา ดลวานะ ตาเยะ จารูว์จัน สองเมือง และมาหามะรอสลี แมยู (2552) ที่พบว่า คนสยามเป็นคนดั้งเดิมของพื้นที่นับถือศาสนาพุทธและใช้ชีวิตในวิถีเกษตรกรรม มีภาษาไทยเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญ แม้ปัจจุบันจะมีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมแต่ก็ยังคงมีการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนไว้ได้เป็นอย่างดี ด้วยความร่วมมือของคนในชุมชนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง และงานศึกษาของวันพิชิต ศรีสุข (2552) ที่พบว่า คนไทยในรัฐกลันตันมีสถานะเป็นพลเมืองของมาเลเซีย แต่เพราะมีเชื้อสายไทยจึงทำให้กลายเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคมมาเลเซีย แต่ก็ได้พยายามแสดงอัตลักษณ์ความเป็นไทยผ่านทางภาษา ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และมีการสืบทอดไปสู่คนไทยรุ่นหลัง

นอกจากนี้คนสยามยังสามารถแสดงออกถึงอัตลักษณ์ได้อย่างอิสระภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของพรชัย นาคสีทอง และอนินทร์ พุฒิชิต (2552) ที่พบว่า ในด้านสังคมวัฒนธรรม คนไทยในรัฐเกะห์ (ไทรบุรี) สามารถแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปของประเพณีการเล่นและความเชื่อของตนได้อย่างเสรีภายใต้บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ และงานศึกษาของอับดุลรอฮ์มาน จะปะกียา ดลวานะ ตาเยะ จารูว์จัน สองเมือง และมาหามะรอสลี แมยู (2552) ที่พบว่า นโยบายรัฐกลันตันภายใต้การบริหารงานของพรรคอิสลามมาเลเซียต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม คือการให้อิสระในการปฏิบัติตามค่านิยมและความเชื่อตนเองโดยไม่อนุญาตให้เกิดการปะปนกันในกิจกรรมทางศาสนาและส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งงานศึกษาของพัชรี กล่อมเมือง (2559) ที่พบว่า ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในรัฐกลันตันประเทศมาเลเซียที่มีการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้อยู่ภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายและบริบททางการเมืองแบบศาสนานิยม หรือแนวทางกระแสอิสลามานุวัตรเข้มข้นมาบังคับใช้ แต่ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในรัฐกลันตันก็ยังสามารถดำรงวิถีความเป็นไทยไว้ได้อย่างเหนียวแน่นและตระหนักเห็นความสำคัญต่อการเป็นพลเมืองของมาเลเซีย ตลอดจนงานศึกษาของวันพิชิต ศรีสุข (2552)

ที่พบว่า คนไทยมีสำนึกความเป็นพลเมืองของมาเลเซียสูง ยำเกรงกฎหมาย ส่วนรัฐก็ให้สิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ตามกรอบกฎหมาย และสนับสนุนกิจกรรมของคนไทยอย่างสม่ำเสมอ

แต่อย่างไรก็ตามจากงานศึกษาของอนุสรณ์ เมฆบุตร (2549) ได้สะท้อนให้เห็นอีกมุมมองหนึ่งซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจ ที่พบว่า รัฐบาลมาเลเซียใช้กระบวนการบูรณาการหลัก ๆ เป็นเครื่องมือนำมาซึ่งเอกภาพภายใต้ความแตกต่าง 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก โดยการสถาปนาและสัญลักษณ์ร่วม ประการที่สอง โดยการสร้างวาทกรรมหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจที่เน้นถึงการสร้างความเป็นธรรมระหว่างชาติพันธุ์ต่าง ๆ และประการที่สาม โดยการสร้างนิยามพลเมืองที่เรียกว่า ภูมิบุตร กระบวนการบูรณาการข้างต้นในด้านหนึ่งส่งผลให้ชาวสยามมีสิทธิความเป็นพลเมืองไม่น้อยกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น แม้จะเป็นกลุ่มชนขนาดเล็ก แต่อีกด้านหนึ่งความเป็นตัวตน โดยเฉพาะภาษาถูกลดทอนลง เนื่องจากเยาวชนสยามเข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐที่ใช้ภาษามลายูเพื่อการอ้างและสืบทอดอัตลักษณ์

สำหรับรูปแบบการสืบทอดอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย มี 2 รูปแบบ ได้แก่ การสืบทอดทางตรง และการสืบทอดทางอ้อม ในประเด็นนี้แม้จะไม่มีงานศึกษาไว้โดยตรง แต่ก็มิงานศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงการสืบทอดอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย เช่น งานศึกษาของคำนวน นวลสนอง (2546) ที่พบว่า การสืบทอดวัฒนธรรมไทย การใช้ชื่อและนามสกุลที่เป็นภาษาไทยนั้น ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทในรัฐตอนเหนือของมาเลเซียมีความเลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า และมีการยึดถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีแบบไทยอย่างเคร่งครัด และมีการใช้ชื่อและนามสกุลที่เป็นภาษาไทย และงานศึกษาของนิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต (2554ก) ที่พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการอ้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเกิดจากปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ปัจจัยภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ด้านรูปแบบและวิธีการอ้างไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจะใช้วิธีการปรับตัวและสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมขึ้นใหม่โดยผ่านระบบเครือข่ายทางสังคม ส่วนด้านผลกระทบและแนวโน้มที่มีต่อการอ้างไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม คือ ผลกระทบด้านการเรียนการสอนภาษาไทย ด้านพระพุทธศาสนา ด้านการประกอบอาชีพ

⁷ การใช้คำว่า “ไท” ในบทความฉบับนี้ ยึดตามเอกสารต้นฉบับ

ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญา และด้านนโยบายการพัฒนาของประเทศมาเลเซีย นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาของไพบูลย์ ดวงจันทร์ และคณะ (2551) ที่พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการทางสังคมเพื่อการอ้างและสืบสานความเป็นไทยของคนไทที่อาศัยอยู่ในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย ได้แก่ ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ ปัจจัยด้านการศึกษา ปัจจัยด้านความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม ปัจจัยด้านพุทธศาสนา และปัจจัยด้านครอบครัวและระบบเครือญาติ ที่คนไทยยังคงยึดถือปฏิบัติและสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง

สำหรับบทบาทภาครัฐของประเทศมาเลเซียและประเทศไทยในการส่งเสริมอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย พบว่า มีลักษณะที่คล้าย ๆ กัน ได้แก่ การส่งเสริมด้านพระพุทธศาสนา การส่งเสริมด้านประเพณีและวัฒนธรรม และการส่งเสริมด้านการศึกษา เนื่องจากวิถีของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซียยังคงยึดโยงและเหนียวแน่นอยู่กับพระพุทธศาสนา การใช้ภาษาไทย และการอ้างรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงส่งผลให้ภาครัฐของประเทศมาเลเซียต้องดำเนินนโยบายที่ตอบสนองต่อวิถีของชาวสยามในบริบทดังกล่าว แม้ว่าประชากรส่วนใหญ่ของประเทศมาเลเซียจะนับถือศาสนาอิสลาม แต่ภาครัฐโดยเฉพาะรัฐบาลของประเทศมาเลเซียก็ได้สร้างความแตกแยกในกลุ่มผู้นับถือศาสนาอื่น

รัฐบาลมาเลเซียพยายามสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการสนับสนุนให้มีการตั้งสำนักสงฆ์และวัด รวมถึงกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมในกลุ่มชาวสยามอย่างเข้มแข็ง อาทิ ประเพณีงานบุญเดือนสิบ งานชักพระงานบุญผ้าป่า และงานทอดกฐิน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของสุธานี เพ็ชรทอง (2547) ที่พบว่า โดยภาพรวมประเพณีทำบุญเดือนสิบของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย ในอำเภอตุมปัต รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ยังถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด และเป็นแบบดั้งเดิม และงานศึกษาของพระสมชาติ ศรีรักษา (2552) ที่พบว่า ลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวสยามที่เห็นได้เด่นชัดและคงความโดดเด่นท่ามกลางวัฒนธรรมที่แตกต่าง คือ การสำนึกในความเป็นเชื้อชาติที่เป็นการสำนึกในความเป็นไทย และแสดงออกให้เห็นถึงการมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองท่ามกลาง

วัฒนธรรมต่าง ๆ และชาวสยามมีความรักในภาษาของตนเองโดยมีการเปิดโรงเรียน ศูนย์การศึกษาภาษาและวัฒนธรรมไทยเพื่อรักษาความเป็นไทยไว้ให้ลูกหลาน รวมทั้งชาวสยามมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และแสดงออกร่วมกันทาง ประเพณีและพิธีกรรม ทำให้เห็นถึงความรักความสามัคคี

งานศึกษาของทัศนาวดี แก้วสนิท (2552) ที่พบว่า ชุมชนสยามยังคงยึดถือใน พิธีกรรมการบวชและบุญเดือนสิบอย่างเคร่งครัด ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของ สถานภาพของพิธีกรรม คือ ความเชื่อ ผู้นำชุมชน ระบบเครือญาติ นโยบายของภาครัฐ และอิทธิพลของสื่อมวลชน เช่นเดียวกับงานศึกษาของอัษฎรอรธมาน จะปะกียา ดลวานะ ตาเยะ จารุวัจน์ สองเมือง และมาหามะรอสลี แมยู (2552) ที่พบว่า กลวิธี สำคัญที่ใช้ภายใต้การบริหารงานของพรรคอิสลามมาเลเซียต่อความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม คือการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยผู้บริหารระดับสูง ของรัฐ การสนับสนุนงบประมาณ และการเป็นสื่อกลางนำเสนอประเพณีวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ในโอกาสต่าง ๆ

ในส่วนของเส้นทางความสัมพันธ์เชิงอัตลักษณ์และมรดกร่วมทางวัฒนธรรมฐาน พระพุทธศาสนาของชาวสยามในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย รวมถึงชาวมาเลเซีย เชื้อสายอื่นที่นับถือศาสนาพุทธกับชาวไทยท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย พบว่า มีด้วยกันหลายเส้นทาง โดยเงื่อนไขความสัมพันธ์ดังกล่าว ได้แก่ การนับถือศาสนา เดียวกัน ประวัติศาสตร์ร่วม ความคล้ายคลึงทางสังคมและวัฒนธรรม เครือข่าย ความสัมพันธ์ และการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของค่านวน นวลสนอง (2550) ที่พบว่า การปฏิสัมพันธ์ของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทในรัฐเกดะห์ ปะลิส และปะเร ประเทศมาเลเซีย นอกจากมีความสัมพันธ์ภายในและระหว่างชุมชน แล้ว ยังมีความสัมพันธ์กับชุมชนในประเทศไทยอีกด้วย ซึ่งลักษณะของความสัมพันธ์ คือ ความสัมพันธ์อันเนื่องมาจากพรหมแดนไทยและมาเลเซียติดต่อกัน ความสัมพันธ์ ฉันท์เครือญาติที่มีมาแต่เดิม ความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์มาเลเซีย-ไทย และ ความสัมพันธ์ระหว่างมุลินนิ องค์กร หรือสมาคมของทั้งสองประเทศ

งานศึกษาของนิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต (2554ข) ก็เป็นอีกงานหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไขความสัมพันธ์เชิงอัตลักษณ์และมรดกร่วมทางวัฒนธรรมฐานพระพุทธศาสนาของชาวสยามกับชาวไทยท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย ที่พบว่า ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่บ่งบอกถึงคุณลักษณะที่เป็นตัวตนทางวัฒนธรรมของคนไทยในรัฐตอนเหนือประเทศมาเลเซีย ได้แก่ ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ อีก เช่น ปัจจัยจากภายนอกชุมชนที่มีส่วนทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนตัวตนทางวัฒนธรรม การสูญสลายหรือการสร้างตัวตนทางวัฒนธรรมขึ้นใหม่ รวมทั้งงานศึกษาของอุทัย เอกสะพัง และคำนวน นวลสนอง (2555) ที่พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยกับคณะสงฆ์ไทยและกลุ่มบุคคล/องค์กรในประเทศไทยนั้น คณะสงฆ์ทั้งสองมีสัมพันธ์ไมตรีดีมาก สำหรับคณะบุคคลทั้งสองฝั่งล้วนนับถือเป็นเสมือนเครือญาติพี่น้องกัน เช่นเดียวกับงานศึกษาของไพลดา ชัยศร และคณะ (2552) ที่พบว่า วัดเป็นทั้งสถาบันทางศาสนาและสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการประดิษฐ์สร้าง อารังรักษา ปรับเปลี่ยน และถ่ายทอดอัตลักษณ์ของชุมชนไทยในรัฐกลันตัน วัดมีบทบาทในการสร้าง “พื้นที่” ทั้งในเชิงการเมืองและวัฒนธรรมต่อชุมชนไทยในรัฐกลันตัน การบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมทางศาสนาของวัดและคณะสงฆ์ไทยมีส่วนสำคัญในการสร้างและคำนวณความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนไทยในรัฐกลันตันกับสถาบันต่างๆ ในสังคมไทย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานศึกษาของไพลุลย์ ดวงจันทร์ และคณะ (2551) ที่พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการทางสังคมเพื่อการธำรงและสืบสานความเป็นไทยของคนไทที่อาศัยอยู่ในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย ได้แก่ ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ ปัจจัยด้านการศึกษา ปัจจัยด้านความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม ปัจจัยด้านพุทธศาสนา และปัจจัยด้านครอบครัวและระบบเครือญาติ ที่คนไทยยังถือปฏิบัติและสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง และส่งผลต่อกระบวนการทางสังคมเพื่อการธำรงและสืบสานความเป็นไทย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือในด้านการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยให้มากกว่านี้ โดยเฉพาะด้านอาคารสถานที่

1.2 ควรมีการดำเนินการให้ชัดเจนเกี่ยวกับการให้วุฒิปัตริหรือการกำหนดคุณวุฒิสำหรับเด็กและเยาวชนสยามที่จบการเรียนการสอนภาษาไทยจากโรงเรียนสอนภาษาไทยในชุมชนสยาม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยครั้งต่อไปควรเน้นการศึกษาเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของคนสยามที่มีความเชื่อมโยงกับประเพณีวัฒนธรรมของคนไทย โดยมุ่งศึกษาเพียงประเพณีวัฒนธรรมเดียวเท่านั้น

2.2 การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ในชุมชนสยามของเทศมาเลเซียกับพระสงฆ์ในประเทศไทยที่นำไปสู่อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2553). **การเมืองการปกครองไทย : หลายมิติ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คำนวน นวลสนอง. (2546). **พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติไทในรัฐตอนเหนือของมาเลเซีย** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- คำนวน นวลสนอง. (2550). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทในรัฐเกดะห์ ปะลิส และเประ** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ ทวนธง ครุฑจั่น และพรไทย ศิริสาธิตกิจ. (2559). **เส้นทางสายบุญทางพระพุทธศาสนาของชาวสยามในประเทศมาเลเซีย : การวิเคราะห์มรดกร่วมทางวัฒนธรรมไทยและมาเลเซีย** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- ทัศนาวดี แก้วสนิท. (2552). **การสื่อสารเพื่อธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวมาเลเซียเชื้อชาติไทยในรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต. (2554ก). **ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยกับการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม**, วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ. 24(2), 167-194.

นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต. (2554ข). **ตัวตนทางวัฒนธรรมของคนไทยในรัฐตอนเหนือของประเทศไทย** (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พรชัย นาคสีทอง และอนันท์ พุฒิชิต. (2552). **คนไทยในรัฐเกดะห์ (ไทรบุรี) : ศึกษาการดำรงอยู่ในมิติประวัติศาสตร์ (พ.ศ.2452-2550)** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พระสมชาติ ศรีรักษา. (2552). **ลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวสยามในรัฐตอนเหนือของประเทศไทย : กรณีศึกษาหมู่บ้านคลองใหม่ ตำบลจิตรา อำเภอบึงปาสู รัฐเคดาห์ ประเทศไทย** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล.

พัชรินทร์ สอนฐิตะปัญญา. (2541). **มาเลเซีย : เอกภาพกับการศึกษา**. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และกาญจนาละอองศรี (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พัชรี กล่อมเมือง. (2559). **ศึกษาเปรียบเทียบนโยบายชนกลุ่มน้อยของรัฐบาลไทยกับรัฐบาลมาเลเซีย**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ไพบูลย์ ดวงจันทร์ พิทยา บุชรรัตน์ ชัยวุฒิ พิชะกุล สถาพร ศรีสัจจัง คำนวน นวลสนอง สาวิตรี สัตยาบุรุษย์ อารยา คำเรือง รัชการ วิชชุรังศรี และพนิดดา เทพญา. (2551). **กระบวนการทางสังคมเพื่อดำรงและสืบสานความเป็นไทยของคนไทยที่อาศัยอยู่ในรัฐทางตอนเหนือของประเทศไทย** (รายงานผลการวิจัย). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ไพลดา ชัยสร และคณะ. (2552). **วัดไทยในกัลลันตัน : การปรับเปลี่ยนมิติทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนชาวพุทธในรัฐมุลิม** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- วันพิชิต ศรีสุข. (2552). **บทบาททางสังคมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของ
คนไทยในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุธานี เพ็ชรทอง. (2547). **ประเพณีทำบุญเดือนสิบของชาวมลายูเชื้อสาย
ไทย ในอำเภอตุมปัต รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย** (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สุภาสเมต ยุนยะสิทธิ์. (2556). **คนสยามของมาเลเซีย : ความเชื่อมโยงของ
สองแผ่นดิน**, ใน สุชาติ ทีวีสิทธิ์มาลี สันภูวรรณ และศุภติดา ชนวนวัน
(บรรณาธิการ). **ประชากรและสังคมในอาเซียน : ความท้าทายและโอกาส**,
83-100. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อนุสรณ์ เมฆบุตร. (2549). **การบูรณาการกลุ่มชาติพันธุ์ในรัฐพหุสังคม : กรณี
ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์สยามในรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย** (วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อัปดรรอห์มาน จะปะกียา ดลวานะ ตาเยะ จารูว์จน์ สองเมือง และมาหามะรอสลี แมยู.
(2552). **ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมใน
ประเทศมาเลเซียกรณีศึกษาประเพณีและวัฒนธรรมของของชนสยาม
ในเขตตุมปัตรัฐกลันตัน** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.
- อุทัย เอกสะพัง และคำณวน นวลสนอง. (2555). **บทบาทพระสงฆ์ชาวมลายูเชื้อสาย
ไทยในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย** (รายงานผลการวิจัย).
สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาศาลเจ้า พ่อขุนศรีธร้าบ้านท่าแค ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร Cultural Heritage Management : A Case Study of Khun Sattha Shrine at Ban Thakhae, Thakhae Sub-district, Muang District, Phatthalung Province

พงศ์อินทร์ นันทวงศ์^{1*} (Phong-in Nanthawong)^{1*}

เรณู เหมือนจันทร์ไชย² (Renu Muenjanchoey)²

ชนบพร วงศ์กาฬสินธุ์³ (Kanopporn Wonggarasin)³

บทคัดย่อ

การวิจัยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเรื่อง
ความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพ่อขุนศรีธร้าของชุมชนบ้านท่าแค โดยใช้กระบวนการ
วิจัยเชิงคุณภาพคือการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและการเสวนากลุ่ม
ผลที่ได้พบว่า 1. การประกอบพิธีกรรมในโรงครูถูกใช้ประโยชน์เพื่อเป็นสิ่งสถาปนา
พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนผ่านความเชื่อเรื่องขุนศรีธร้า 2. การพัฒนาพื้นที่ให้เป็น
สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและพิธีกรรมในโรงครูท่าแคเป็นงานประจำปี

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท, สาขาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม 73170, อีเมล : Pee-PN_is_Great@hotmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม 73170, อีเมล : renu.mue@mahidol.ac.th, renu_ao@yahoo.com

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม 73170, อีเมล : kanopporn.wog@mahidol.ac.th, kanopporn@gmail.com

¹ Graduate Student, Master of Arts in Cultural Studies, Cultural Studies Section, Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University, Nakhon Pathom, 73170, Thailand, E-mail: Pee-PN_is_Great@hotmail.com

² Asst. Prof. Dr., Cultural Studies Section, Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University, Nakhon Pathom, 73170, Thailand, E-mail: renu.mue@mahidol.ac.th, renu_ao@yahoo.com

³ Asst. Prof. Dr., Cultural Studies Section, Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University, Nakhon Pathom, 73170, Thailand, E-mail: kanopporn.wog@mahidol.ac.th, kanopporn@gmail.com

*Corresponding author : E-mail address : Pee-PN_is_Great@hotmail.com

(Received : December 24, 2018 ; Revised : January 25, 2019 ; Accepted : February 27, 2019)

ของจังหวัดพัทลุงเกิดจากนโยบายการกระจายอำนาจเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยอาศัยคุณค่าทางวัฒนธรรมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนตามรูปแบบ คณะกรรมการ 3. การปกป้องคุณค่าความเชื่อเรื่องขุนศรีทากับพิธีกรรมโนราโรงครู โดยมีการเปิดกว้างทางความเชื่อบนพื้นที่ศาลพ่อขุนศรีทากับพิธีกรรมโนราโรงครู เช่น การห้ามกิจกรรมขึ้นนำอันสร้าง ความมั่งงายเชิงพาณิชย์จากบุคคลภายนอกและการดูแลจัดการเรื่องการเงินของคณะกรรมการต้องชัดเจนเพื่อรักษาศรัทธาของชาวบ้านกับผู้ศรัทธารวมถึงชื่อเสียงมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่สืบไป

คำสำคัญ : การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม, ความเชื่อ, พิธีกรรมโนราโรงครู, ศาลพ่อขุนศรีทาทา, บ้านท่าแค

Abstract

The research's purpose is to study the mode of cultural heritage management in beliefs and rituals which are focused on the Khun Sattha shrine Ban Thakhae, Thakhae village. The research methodology is qualitative research. The data collected from field work. The processes are deep interview and focus group with key informant. The research results are 1. Annual Rong Khru ritual happen at the area of the shrine to establish a sacred space of the village that related to Khun Sattha belief. 2. The development of this area related to a cultural tourist attraction and raise Rong Khru ritual to an annual fair of Phatthalung province. A key reason of these events is the decentralize policy to advance all countryside by their valued culture and committee form. 3. The protections of Khun Sattha's belief and Rong Khru ritual are to make the open space of beliefs on this shrine and ritual area, such as prohibiting some ignorant related to commercial activities from the outsiders. The committees have good governance with the financial management. These protections last to care the believers as well as the cultural heritage's fame of community onwards.

Keywords : Cultural heritage management, Belief, Rong Khru ritual, Shrine Khun Sattha, Ban Thakhae

บทนำ

การวิจัยนี้เกิดจากความสนใจในเรื่องราวขุนศรีศรธาที่ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นบรมครูของโนราหรือการแสดงโนราซึ่งเป็นเอกลักษณ์การแสดงทางวัฒนธรรมของภาคใต้อันมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปและสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เพราะทุกการแสดงย่อมต้องมีผู้เริ่มเรื่องราวเล่าขานของขุนศรีศรธาเป็นบุคคลผู้คิดค้นรูปแบบท่ารำ เครื่องแต่งกาย กำหนดแบบแผนการแสดงให้กับเหล่าโนราได้สืบทอดปฏิบัติกันมาอย่างที่เป็นในปัจจุบัน จากการแสดงโนรานี้ได้บันทึกประวัติชีวิตของขุนศรีศรธาและการก่อกำเนิดโนราไว้ในรูปแบบมุขปาฐะหรือเรื่องเล่าจากการจดจำกลอนให้ว่ครูโนราที่ก่อนการแสดงจะเริ่มนั้นหัวหน้าคณะโนราหรือนายโรงจะร่ายบทกลอนบอกเล่าเรื่องราวขุนศรีศรธากับการกำเนิดโนราเพื่อเป็นการสรรเสริญให้บูชาครูในราชวงศ์ต้นรวมถึงครูหมอโนราทั้งหลายทั้งนี้ประวัติของขุนศรีศรธาไม่สามารถบอกได้ว่าท่านมีชีวิตอยู่ในช่วงใดเพราะไม่พบการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรมีเพียงเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะจากเหล่าโนราที่ได้ร่ำเรียนจดจำมาจากการบอกเล่าสืบ ๆ กันมาของครูโนรารุ่นก่อน นอกจากนั้นยังมีความแตกต่างของสำนวนบทกลอนที่เกิดขึ้นในแต่ละถิ่นแต่ละสำนักที่จะแต่งขึ้นเป็นของตัวเองซึ่งล้วนมีเรื่องราวปาฏิหาริย์เหนือธรรมชาติรวมอยู่ด้วยทั้งสิ้นแต่มีสิ่งหนึ่งที่ได้กล่าวไว้ในประวัติว่า“ขุนศรีศรธาท่าแค” เป็นกลุ่มคำที่อยู่ในกลอนประวัติขุนศรีศรธาเมื่อโนราแสดงเป็นสิ่งบ่งบอกสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับขุนศรีศรธา อันเป็นที่น่าสนใจว่า“ท่าแค”นี้เป็นชื่อหมู่บ้านหรือตำบลหนึ่งของจังหวัดพัทลุงและมีเรื่องเล่าในชุมชนบ้านท่าแคจากบรรพบุรุษกล่าวขานมายาวนานถึงการเป็นที่ตั้งของบ้านกับสำนักโนราของขุนศรีศรธาที่มีต้นโพธิ์ใหญ่ในวัดท่าแคเป็นสถานที่ฝังกระดูกของของขุนศรีศรธาด้วย ปัจจุบันนี้มีการสร้างศาลก่ออิฐฉาบปูนขนาดหนึ่งห้องขึ้นชื่อว่าศาลพ่อขุนศรีศรธาไว้ที่วัดท่าแคโดยพระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพรในปี พ.ศ. 2514 รวมทั้งรูปหุ่นปูนปั้นทำยืนแบบโนราทรงเครื่องเป็นตัวแทนของขุนศรีศรธาเพื่อให้เป็นสถานที่เคารพกราบไหว้ของชาวบ้านท่าแคโนราและประชาชนทั่วไป

ความเชื่อเรื่องขุนศรีศรธานี้ก่อให้เกิดพิธีกรรมโนราโรงครูท่าแคซึ่งเป็นงานประจำปีจัดขึ้นที่ศาลพ่อขุนศรีศรธาที่วัดท่าแคโดยจัดขึ้นในวันพุธที่สองของเดือนหกตามปฏิทินจันทรคติตามที่กำหนดไว้ตั้งแต่เมื่อครั้งเริ่มจัดพิธีกรรมโนราโรงครูขึ้น

จนกระทั่งปัจจุบันก็ยังคงปฏิบัติเช่นเดิม เพียงแต่ระดับความสำคัญของงานนั้นได้ยกระดับจากงานเล็ก ๆ ในระดับชุมชนที่ชาวบ้านผู้ศรัทธากับในราชช่วยกันจัดขึ้น กลายเป็นงานสำคัญประจำปีระดับจังหวัดที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณกับการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานภาครัฐพร้อมประกาศให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพัทลุงด้วย (ข่าวภูมิภาคทั่วไทยคม ชัด ลึก, 2/11/2552) เหตุนี้จึงก่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณค่ากับความหมายดั้งเดิมของความเชื่อ กับพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขุนศรัทธา รวมถึงชาวบ้านในชุมชนท่าแคที่อยู่อาศัยร่วมกับความเชื่อพิธีกรรมของขุนศรัทธาและศาลพ่อขุนศรัทธาย่อมได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาแนวทางการจัดการเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรมกับศาลพ่อขุนศรัทธานี้ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่าแคที่กำลังประสบกับกระแสอิทธิพลการพัฒนาจากภายนอกซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปของคุณค่ากับความหมายด้านความเชื่อพิธีกรรมของชุมชนที่มีต่อขุนศรัทธาและกระบวนการจัดการตามแนวคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อให้เข้าใจถึงมุมมองของชาวบ้านในแนวทางและกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนโดยมีชาวบ้านกับผู้นำชุมชนบ้านท่าแคเป็นแกนหลักในความพยายามปรับตัวรองรับสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับในปัจจุบันจนถึงอนาคตอันใกล้

คำถามวิจัย

ชาวบ้านชุมชนบ้านท่าแคมีแนวทางและกระบวนการจัดการความเชื่อพิธีกรรมกับศาลพ่อขุนศรัทธาตามแนวคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

ศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในเรื่องความเชื่อพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาลขุนศรัทธาวัดท่าแคของชุมชนบ้านท่าแค

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดความเชื่อพิธีกรรมเพื่อวิเคราะห์บทบาทความเชื่อเรื่องขุนศรีท้าวกับพิธีกรรมโนราโรงครูท่าแคซึ่งจัดขึ้นที่ศาลพ่อขุนศรีท้าวอันมีความสำคัญเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่าแคและแนวคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมประกอบด้วยคือ 1. การใช้ (Use) 2. การพัฒนา (Development) 3. การพิทักษ์และดูแลรักษา (Protection&Maintenance) เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ออกมาเป็นแนวทางพร้อมกับกระบวนการจัดการด้านความเชื่อพิธีกรรมและสถานที่เกี่ยวข้องกับขุนศรีท้าวอันเป็นแบบเฉพาะของชุมชนบ้านท่าแคดังนี้

1. แนวคิดความเชื่อพิธีกรรม ความเชื่อเป็นปรากฏการณ์ทางจิตของมนุษย์ (สุวัฒน์ จันทรจำนงค์, 2540 : 7-8) เพื่อเพิ่มสัญชาตญาณความอยากรู้อยากเห็นผ่านประสาทสัมผัสต่าง ๆ เกิดเป็นการตั้งคำถามและหาคำตอบสั่งสมเป็นประสบการณ์จนจิตใจยอมรับและเห็นชอบกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งว่าเป็นความจริงโดยอาจไม่จำเป็นต้องมีความรู้ที่ได้จากสติปัญญามารับ (เสาวลักษณ์ อนันตศาสน์, 2546 : 190) ซึ่งแบ่งความเชื่อเป็น 3 แบบ คือ 1. ความเชื่อแบบศรัทธา (Faith) เป็นความเชื่อในทางศาสนาไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลมาอ้างอิง 2. ความเชื่อที่เกิดจากการยอมรับว่ามีอยู่หรือเป็นจริง (Belief) เป็นความเชื่อที่พอจะมีหลักฐานเป็นเหตุผลรองรับมากกว่าแบบแรก 3. ความเชื่อที่เกิดจากองค์ความรู้ (Knowledge) เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่มีหลักฐานกระบวนการพิสูจน์ที่เชื่อถือได้ว่าเป็นจริงซึ่งความเชื่อเรื่องขุนศรีท้าวเป็นความเชื่อในลัทธิวิญญาณนิยม (Animism) ของ Edward B. Tylor (สนิท สมักรการ, 2539 : 1-3) ที่ไม่สามารถหาหลักฐานทางวิทยาศาสตร์มาสนับสนุนความเชื่อได้ทั้งหมดเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติที่เกิดจากวิญญาณบรรพบุรุษคือขุนศรีท้าวผู้ที่ล่วงลับไปแล้วแต่ยังคงเชื่อกันทำให้คุณให้โทษกับคนรุ่นหลังซึ่งงานวิจัยเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมโนราโรงครูของวิกรม กรุงแก้ว (2556 : 222) ได้กล่าวเช่นกันว่าโนราโรงครูนั้นเริ่มจากความเชื่อความศรัทธาต่อครูหมอตาบายมโนราห์ที่ล่วงลับไปแล้วซึ่งยังคงดูแลรักษาและช่วยเหลือลูกหลานในสิ่งที่ร้องขอ แล้วพัฒนาให้เกิดการบูชาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อช่วยเหลือให้คุณกับผู้ที่ศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นของพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่กระทำเพื่อให้ขุนศรีท้าวประสิทธิ์ประสาทความสำเร็จแก่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมตามต้องการ (สุริยา รัตนกุล, 2549 : 2-3)

การจัดพิธีกรรมในวาระโรงครูท่าแคจึงสร้างความศักดิ์สิทธิ์และสูงส่งให้กับขุนศรีทราตามความเชื่อว่าเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์เชื่อมโยงความศักดิ์สิทธิ์กับพิธีกรรมในวาระโรงครูที่จัดขึ้นที่ศาลพ่อขุนศรีทรา

2. แนวคิดวัฒนธรรมและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

2.1 วัฒนธรรมคือระบบความเชื่อและค่านิยมทางสังคมที่ไม่ใช้พฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้แต่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์เป็นระเบียบและมาตรฐานพฤติกรรมที่สังคมยอมรับให้เป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม (ยศ สันติสมบัติ, 2548 : 14-15) เกิดจากผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์ทางภูมิธรรมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบกันมาในสังคมนั้นเป็นวิทยาการต่างๆ ที่กลมกลืนเข้ากับวิถีประชา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2532 : 3) เรียกอีกอย่างว่าวัฒนธรรมในเชิงความเป็นวิถีชีวิต (Way of life) (นิคม มูลิกะคามะ, 2545 : 4) โดยรวมเอามิติทางจิตใจ วัตถุ ภูมิปัญญาและอารมณ์เข้าด้วยกันจนเป็นรูปแบบเอกลักษณ์ของสังคมนั้นๆ ทั้งที่เป็นรูปแบบวิถีชีวิต ระบบค่านิยม ลิขิตมนุษย์ชนชั้นพื้นฐาน ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและความเชื่อต่างๆ รวมถึงศิลปะวรรณกรรม เรื่องราวขุนศรีทราจึงเป็นความเชื่อของชุมชนบ้านท่าแคที่เล่าต่อกันมาร่วมกับงานพิธีกรรมในวาระโรงครูท่าแคซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของชาวบ้านท่าแคและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในปัจจุบัน

2.2 การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่ใช้เพื่อศึกษาแนวทางกับกระบวนการจัดการความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับขุนศรีทราทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งคำว่ามรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) หมายถึง สิ่งเป็นรูปธรรม สิ่งก่อสร้าง โบราณสถานและสิ่งที่เป็นนามธรรมเช่น ความเชื่อ ค่านิยม ภาษา (ธนิช เลิศชาญฤทธิ์, 2554 : 12) อันเป็นสิ่งที่แสดงถึงจิตวิญญาณของชุมชนมีความหมายคุณค่าตั้งแต่อดีตและยังปรากฏอยู่ในชุมชน (จิราภรณ์ กาญจนสุวรรณ, 2557 : 63) คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมยังแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ คุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น เชิงอัตลักษณ์ เทคนิคทางศิลปะ ความหายาก กับคุณค่าด้านสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัย เช่น เชิงเศรษฐกิจ สังคมการเมือง และหน้าที่ใช้สอยด้านการศึกษา

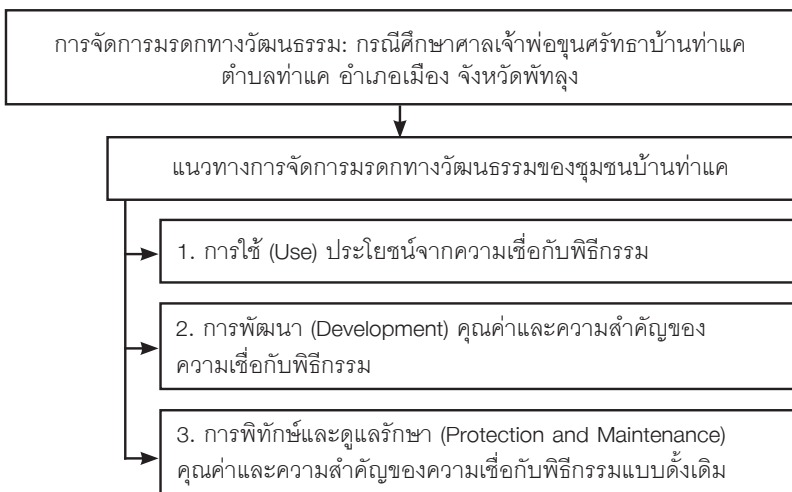
แนวคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอยู่ภายใต้กรอบ 3 เรื่องใหญ่ คือ

1. การใช้มรดกทางวัฒนธรรม (Use) เป็นการใช้อย่างประหยัดและการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดภายใต้ความเท่าเทียมในการเข้าถึงและการใช้เป็นการใช้โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย

2. การพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม (Development) ควรคำนึงถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นวัตถุประสงค์ของการพัฒนา เช่น การวิจัยเพื่อพัฒนา การให้การศึกษาแก่สาธารณะและการอบรมเชิงปฏิบัติการกับชุมชน

3. การพิทักษ์และดูแลรักษา (Protection and Maintenance) คือทุกภาคส่วนควรได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมและยุติธรรมเพื่อตระหนักถึงความสำคัญทางวัฒนธรรมร่วมกันทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความหลากหลายและรักษาความหลากหลายในแง่ประวัติศาสตร์ความเป็นมา บทบาท หน้าที่ ความสำคัญทางจิตวิญญาณและทางกายภาพของมรดกทางวัฒนธรรมไว้ด้วย

แนวคิดภายใต้กรอบ 3 เรื่องนี้เป็นกรอบหลักในการศึกษาวิเคราะห์แนวทางและกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมด้านความเชื่อพิธีกรรมของชุมชนบ้านท่าแค

ภาพที่ 1 กรอบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ “วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ” (Qualitative Research) กับวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มประชากรเป้าหมายเป็นหลัก ซึ่งมีขั้นตอนการดังนี้

1. ขอบเขตด้านเอกสาร คือ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเชื่อกับพิธีกรรมทางศาสนา การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ การลงเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่บ้านท่าแค ประกอบด้วยพื้นที่ศาลพ่อขุนศรีทธา วัดท่าแคกับพื้นที่โดยรอบวัดท่าแค คือ หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 4

3. ขอบเขตด้านเวลา คือ ช่วงงานพิธีกรรมในราโรงครูท่าแคและช่วงเวลาปกติ นอกจากช่วงเวลางานพิธีกรรมในราโรงครู

4. ขอบเขตด้านประชากร คือ กลุ่มประชากรที่เป็นผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (Key informant) ได้แก่ คณะกรรมการศาลพ่อขุนศรีทธา คณะกรรมการพิธีกรรมในราโรงครูท่าแค ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชุมชนโดยผ่านวิธีการการอ้างอิงต่อเนื่องปากต่อปาก (Snowball Sampling Technique) จากการแนะนำของชาวบ้านโดยรอบวัดท่าแคและผู้เกี่ยวข้องกับศาลพ่อขุนศรีทธาเพื่อนำไปสู่การเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จาก Key informant เป็นรายบุคคลและการประชุมกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Focus group) ในขั้นตอนสุดท้าย

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามคำถามเชิงโครงสร้างปลายเปิดพร้อมบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป

6. การตรวจสอบข้อมูล คือ การสรุปแต่ละประเด็นให้มีความชัดเจนผ่านการตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งด้วยรูปแบบสามเส้าคือ บุคคล เวลา สถานที่ ที่ต้องมีความสอดคล้องใกล้เคียงกัน

ผลการศึกษา

1. ความเชื่อเรื่องขุนศรีทธาเป็นเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาของชุมชนบ้านท่าแคกับการจดจำเป็นบทกลอนในราที่เล่นสืบทอดกันมาพร้อมกับการแสดงในราแต่เก่าก่อน

จนกลายเป็นตำนานที่หาจุดเริ่มต้นและความเป็นมาที่แน่นอนเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่ได้รู้เพียงว่าขุนศรีทาทาแค่นี้เป็นบรมครูผู้ประดิษฐ์คิดค้นทั้งท่วงท่าร้ายรำ กับเครื่องแต่งกายของโนราที่มีอยู่ในปัจจุบันกับมีถิ่นพำนักอยู่ที่บ้านท่าแค จังหวัดพัทลุงนี้จากการให้สัมภาษณ์เป็นข้อมูลของชาวบ้านว่ามีสถานที่ซึ่งเชื่อกันมานานว่าเป็นบ้านและสำนักโนราของขุนศรีทาทาเรียกว่าโคกขุนทาทาอยู่ไปทางทิศใต้ของวัดท่าแคประมาณห้าร้อยเมตร เมื่อหลายสิบปีก่อนพื้นที่เป็นทุ่งนาชาวบ้านใช้เลี้ยงวัวควายมีโคกหรือเนินดินอยู่ซึ่งเชื่อว่าเป็นที่ตั้งบ้านหรือสำนักของขุนศรีทาทา แต่ปัจจุบันถูกปรับสภาพพื้นที่สร้างเป็นโรงงานปุ๋ยจนไม่เหลือของเดิมแล้ว นอกจากนี้สถานที่หนึ่งซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตั้งอยู่ภายในวัดท่าแคคือต้นโพธิ์ที่เชื่อกันว่า “เป็นที่ฝังกระดูกของขุนศรีทาทา” (เจิม ณ พัทลุง (ผู้ให้สัมภาษณ์). พงศ์อินทร์ นันทวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2560.)

ภาพที่ 2 ต้นโพธิ์ศักดิ์สิทธิ์

ที่มา : พงศ์อินทร์ นันทวงศ์ (ถ่ายเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2560)

และมีชาวบ้านได้กล่าวอีกว่า “เมื่อก่อนมีเสาไม้เหลากลึงอย่างดีปักอยู่บนจุดที่ฝังกระดูกขุนศรีทาทาได้ต้นโพธิ์นี้แต่ปัจจุบันก็หายสาบสูญไปแล้วเหลืออยู่แต่ในความทรงจำของคนรุ่นเก่าอายุ 50 ปีขึ้นไปจะเคยเห็น” (พระสุจิต สุจิตโต (ผู้ให้สัมภาษณ์). พงศ์อินทร์ นันทวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่วัดท่าแค บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2560.)

สถานที่ศักดิ์สิทธิ์อีกแห่งหนึ่งอยู่ห่างจากต้นโพธิ์ไปทางทิศใต้ประมาณ 10 เมตร ตั้งอยู่ภายในวัดท่าแคเช่นกันคือ ศาลพ่อขุนศรีทราที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2514 โดยพระองค์เจ้าเฉลิมพลทิมมพรดำริสร้างถวายให้เป็นศาลที่ประทับของวิญญาณขุนศรีทราโดยที่ตัวศาลสร้างแบบก่ออิฐหล่อเสาฉาบปูนแข็งแรงเป็นอาคารสี่เหลี่ยมขนาดหนึ่งห้องมีหลังคาครอบแบ่งเป็นสองส่วนคือส่วนตั้งเครื่องบูชาอยู่ด้านหน้าและส่วนที่ประดิษฐานรูปปั้นขุนศรีทราทรงเครื่องโนราทรมงกุฎเทริดคล้องกำไลแขนสวมหางหงส์มีขนาดเท่าคนจริงในทำยืนเตรียมพร้อมรำซึ่งมีประตูเหล็กกับกำแพงกันแบ่งส่วนหน้าอย่างชัดเจนด้านทิศตะวันออกติดกับศาลพ่อขุนศรีทราจะเป็นโรงโนราใหญ่สร้างขึ้นเป็นการถาวรและด้านหน้าศาลพ่อขุนศรีทราสร้างเป็นศาลาทรงสูงครอบหลักไม้ซึ่งจำลองจากหลักเดิมที่เคยอยู่ใต้ต้นโพธิ์ศักดิ์สิทธิ์ โดยพื้นที่ทั้งหมดโดยรอบบริเวณศาลพ่อขุนศรีทราจะเป็นพื้นที่โล่งแจ้งมีลานทรายปูเต็มพื้นที่กับมีถนนขนาดเล็กวิ่งตัดกลางพื้นที่วัดท่าแคกำหนดเป็นเส้นแบ่งระหว่างพื้นที่ประกอบพิธีกรรมของศาลพ่อขุนศรีทากับพื้นที่สงฆ์

ภาพที่ 3 พื้นที่ศาลพ่อขุนศรีทรา

ที่มา : พงศ์อินทร์ นันทวงศ์ (ถ่ายเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2560)

2. พิธีกรรมที่เกิดขึ้นที่ศาลพ่อขุนศรีทธาแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

2.1 การประกอบพิธีกรรมบูชาโดยทั่วไปของผู้ศรัทธาซึ่งจะมีทั้งคนนอกพื้นที่และในพื้นที่จังหวัดพัทลุงกับจังหวัดใกล้เคียงเดินทางมาสักการบูชาทุกวันเพราะจะเปิดให้เข้ามาราบไหว้ได้ทุกวันตั้งแต่เวลา 6.00-18.00 น. จำนวนคนหากเป็นวันปกติจะไม่มากต้องเป็นช่วงวันสำคัญทางศาสนาเช่นวันพระจะมีคนมาสักการะมากขึ้นโดยเฉพาะชาวบ้านท่าแคมาทำกิจกรรมทางศาสนาที่วัดท่าแค ช่วงเทศกาลสงกรานต์และช่วงหยุดปีใหม่ก็จะเป็นช่วงหยุดยาวที่ลูกหลานชาวท่าแคได้กลับบ้านมาทำกิจกรรมทำบุญร่วมกันก็จะมาราบไหว้ขอพรที่ศาลพ่อขุนศรีททากิจกรรมที่สามารถพบเห็นได้คือการจุดธูปเทียนกราบไหว้ถวายดอกไม้พวงมาลัยหมากพลู ช่วงเทศกาลสงกรานต์ก็จะมีกรรมน้ำอบน้ำปรุงที่รูปปั้นขุนศรีททาด้วย จุดประสงค์นอกจากการขอพรให้ร่มเย็นเป็นสุขแล้วยังมีการบนบานศาลกล่าวกับขุนศรีททาขอให้หายเจ็บไข้หายป่วย ขอเรื่องงานการเรียนเพื่อให้สอบผ่านได้เข้าเรียนได้ทำงานอย่างที่ต้องการถ้าสำเร็จก็จะมาแก้บนด้วยรูปแบบต่างๆ ตามที่ได้บอกกล่าวไว้จนทำให้มีผู้มาราบไหว้ที่ศาลพ่อขุนศรีททาอยู่เสมอ

ภาพที่ 4 รูปปั้นขุนศรีททา

ที่มา : พงศ์อินทร์ นันทวงศ์ (ถ่ายเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2560)

2.2 งานพิธีกรรมโนราโรงครูท่าแคซึ่งเป็นงานประจำปีจัดขึ้นอย่างเป็นทางการของศาลพ่อขุนศรีทราที่มีจุดเริ่มต้นจากโนราแปลก (แปลก ชนะบาล) เป็นผู้ริเริ่มกำหนดให้จัดงานโนราโรงครูขึ้นในวันพุธที่สองของเดือนหกตามปฏิทินจันทรคติเพื่อเป็นการบูชาขุนศรีทราผู้เป็นครูต้นของโนราทั้งหมดเพราะก่อนหน้านี้ไม่มีงานรูปแบบนี้จัดขึ้นมาก่อนมีเพียงการรำถวายของคณะโนราที่จะเดินทางไปแสดงที่ใดครั้งเมื่อเดินทางผ่านต้นโพธิ์ศักดิ์สิทธิ์ที่วัดท่าแคแล้วก็ต้องหยุดรำถวายขุนศรีทราที่ใต้ต้นโพธิ์ตามความเชื่อว่าจะถูกขุนศรีทราฝังไว้ที่นี้ถึงจะเดินทางผ่านไปได้อย่างพิธีกรรมโนราโรงครูท่าแคได้จัดปฏิบัติสืบทอดกันมาผ่านโนราสมพงษ์น้อยยดวรวงศ์ (สมพงษ์ ชนะบาล) ถึงปัจจุบันคือโนราเกรียงเดชน้อยยดวรวงศ์ (เกรียงเดช ขำณรงค์) จากงานพิธีกรรมที่จัดขึ้นในชุมชนได้รับการพัฒนาและยกระดับให้สำคัญขึ้นเป็นงานประจำปีของจังหวัดพัทลุงที่ระดับรองผู้ว่าราชการจังหวัดพร้อมข้าราชการระดับสูงในจังหวัดพัทลุงต้องมาร่วมเป็นประธานเปิดงานโดยจะมีการออกร้านสินค้าของชาวบ้าน กลุ่มผู้ผลิตสินค้าท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆ ยิ่งทำให้ชื่อเสียงของงานพิธีกรรมโนราโรงครูท่าแคขึ้นโด่งดังมีชื่อเสียงมากขึ้นแต่ที่เป็นจุดสนใจของผู้มาร่วมงานคือ การประกอบพิธีกรรมโนราโรงครูของคณะโนราเกรียงเดชน้อยยดวรวงศ์ที่จะเริ่มจัดกันในวันพุธที่สองของเดือนหกตามแบบดั้งเดิมระยะเวลาประกอบพิธีนาน 3 วัน 3 คืนเปิดโอกาสให้ลูกหลานและผู้ศรัทธาขุนศรีทราที่ได้นับนานเรื่องต่างๆ ได้ได้เข้าร่วมพิธีกรรมเป็นการแก้บนหลังจากเรื่องที่ขอไว้ประสบผลสำเร็จแล้วซึ่งกิจกรรมที่ลูกหลานและผู้ศรัทธาสามารถเข้าร่วมได้คือ พิธีรำแก้บน เหยียบเสนและออกพรานรำสิบสอง

3. ผู้ที่ทำหน้าที่ดำเนินการต่างๆ คือคณะกรรมการงานโนราโรงครูท่าแคที่ได้รับการแต่งตั้งด้วยคำสั่งจากทางจังหวัดประกอบด้วยชาวบ้านท่าแค หน่วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน วัฒนธรรมจังหวัด และหัวหน้าคณะโนราบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่ถูกกำหนดหน้าที่การทำงานในฝ่ายต่างๆ เพื่อให้งานพิธีกรรมโนราโรงครูดำเนินไปได้อย่างสะดวกบรรลุจุดประสงค์การเป็นที่พึงให้กับผู้ศรัทธาขุนศรีทราและสร้างชื่อเสียงเป็นหน้าตาของจังหวัดพัทลุงด้วย ทั้งก่อนหน้าจะมีรูปแบบคณะกรรมการอย่างปัจจุบันนี้สมัยเริ่มแรกโนราแปลกเป็นคนจัดการทุกเรื่องตั้งแต่สร้างโรงโนราเดินทางไปหาวัสดุเช่น ตัดไม้ไผ่ เหยียบจากด้วยตัวเองบางครั้ง

ก็ขอความช่วยเหลือจากญาติพี่น้องให้ช่วยกันทำโรงโนราหากมีใครอื่นอาสา มาช่วยด้วยท่านก็ไม่ขัดข้องอาศัยน้ำพักน้ำแรงสร้างใช้เวลาทำประมาณหนึ่งอาทิตย์ จึงแล้วเสร็จซึ่งท่านจะเริ่มทำโรงโนราไว้ตั้งแต่เดือนสิริอวโไฉ้อีกทีในเดือนหก เมื่อพิธีกรรมงานโนราโรงครูจบลงก็รื้อทำลายโรงโนราทิ้งแล้วรื้อสร้างใหม่เมื่อจะมี พิธีอีกครั้งในปีหน้าความรับผิดชอบจึงมีไม่มากแต่เมื่อมีการสร้างศาลพ่อขุนศรีทรา ขึ้นในปีพ.ศ. 2514 ท่านก็มีหน้าที่ดูแลสถานที่ทั้งภายนอกและภายในศาล พ่อขุนศรีทราเพิ่มเติมซึ่งท่านก็ปฏิบัติตามตลอดบางครั้งชาวบ้านในชุมชนบ้านท่าแค ก็มาช่วยกันดูแลด้วยจนกระทั่งท่านชราภาพและเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2544 รูปแบบ คณะกรรมการปัจจุบันก็ได้ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในเวลาใกล้เคียงกันซึ่งผู้ที่ มาเป็นคณะกรรมการจะเลือกจากผู้อาวุโสในชุมชนที่ชาวบ้านให้การยอมรับว่า เป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เช่น ข้าราชการเกษียณ ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะมีบทบาทอย่างมากในการดูแลจัดการศาลพ่อขุนศรีทราเพราะ เป็นที่รู้จักคุ้นเคยของชาวบ้านสามารถพูดคุยขอความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีอีกทั้งยังเป็นปากเสียงเป็นตัวแทนชาวบ้านชุมชนท่าแคในการ ดำเนินงานพิธีกรรมร่วมกับภาคส่วนอื่นของจังหวัดพัทลุงด้วย ซึ่งท่านกรรมการ ชุดแรกได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “คณะกรรมการงานโรงครูท่าแคจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกปี พ.ศ. 2543 เมื่อมีการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลท่าแค (อบต.ท่าแค) ซึ่งมีหน้าที่ในการรักษาส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนภายใต้หลักการกระจายอำนาจ ให้ชุมชนเป็นแกนหลักบริหารจัดการดูแลวัฒนธรรมของชุมชน” (เจวิย เมืองหนู (ผู้ให้สัมภาษณ์). พงศ์อินทร์ นันทวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 252 หมู่ที่ 8 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2560.) ดังนั้น ภายใต้รูปแบบคณะกรรมการจึงเริ่มมีการจัดตั้งคณะกรรมการงานโนราโรงครูท่าแคขึ้น รวมถึงมีหน้าที่เป็นคณะกรรมการศาลพ่อขุนศรีทราไปด้วย ซึ่งหน้าที่ในปัจจุบัน คือดูแลความเรียบร้อยความสะอาดของสถานที่ จัดเก็บดูแลค่าใช้จ่ายต่าง ๆ นำเงิน เข้าฝากบัญชีธนาคารพร้อมกับการทำรายการแสดงรายรับรายจ่ายของศาลพ่อขุนศรีทรา และงานพิธีกรรมโนราโรงครูท่าแคในแต่ละปีติดเป็นประกาศให้สาธารณชน ได้รับทราบ ทั้งทำหนังสือจัดวาระการประชุมเชิญชาวบ้านกับผู้เกี่ยวข้องมาประชุม แบ่งงานเตรียมความพร้อมสำหรับการจัดงานโนราโรงครูท่าแคในแต่ละปีและ

ช่วงเวลาพิธีกรรมโนราโรงครูท่าแคเหล่าคณะกรรมการจะแบ่งเป็นฝ่ายอำนวยความสะดวก ซึ่งมีหน้าที่เตรียมพานไหว้ครู ดอกไม้ ธูปเทียนให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมในราคาชุดละ 132 บาท แล้วถือนำเข้าไปสู่โรงโนราเพื่อให้กับฝ่ายพิธีกรรมคือโนราใหญ่เป็นเครื่องบูชาครูก่อนเริ่มทำพิธีกรรมตามที่ได้ผู้เข้าร่วมได้ลงทะเบียนรับคิวไว้แล้ว โดยตลอดระยะเวลาประกอบพิธีกรรมโนราโรงครูนอกจากเรื่องอำนวยความสะดวกให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรมแล้วทางคณะกรรมการต้องคอยดูแลเรื่องความเรียบร้อย และคอยดูแลพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเช่น การเปิดสำนักทรงเจ้า การขายวัตถุมงคล เพราะคณะกรรมการไม่มีนโยบายให้จัดสร้างหรือจำหน่ายวัตถุมงคลในบริเวณพื้นที่ศาลพ่อขุนศรีธาตุไม่ว่าจะเป็นช่วงเวลาปกติและช่วงพิธีกรรม รวมถึงไม่อนุญาตให้มีคนทรงเจ้าที่ศาลพ่อขุนศรีธาตุอีกด้วยเพื่อป้องกันการหลอกลวงหาผลประโยชน์ อย่างมมาจากผู้ศรัทธาอันอาจจะนำมาซึ่งความเสียหาย บั่นทอนแรงศรัทธาและส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงความศักดิ์สิทธิ์ของศาลพ่อขุนศรีธาตุได้

ขณะนี้เป้าหมายหลักของคณะกรรมการศาลพ่อขุนศรีธาตุชุดปัจจุบันที่กำลังดำเนินการคือ“การสร้างศาลพ่อขุนศรีธาตุหลังใหม่ซึ่งต้องใช้งบประมาณจำนวนมากตอนนี้จึงอยู่ในระยะของการรวบรวมกำลังทรัพย์จากเงินบริจาคของผู้ศรัทธาทั่วไปและช่วงงานพิธีกรรมโนราโรงครูท่าแคโดยเริ่มดำเนินการปรับปรุงบริเวณรอบศาลพ่อขุนศรีธาตุมีการตัดต้นไม้ใหญ่ที่รกร้างเปิดพื้นที่ให้สว่างโล่งกว่าเดิมพร้อมกับรื้อศาลาเก่าที่ประดิษฐานรูปเหมือนอดีตเจ้าอาวาสวัดท่าแคที่เคยตั้งอยู่ข้างศาลพ่อขุนศรีธาตุและย้ายออกมาสร้างศาลาใหม่ในบริเวณอื่นของวัดท่าแคเพื่อจัดพื้นที่เดิมไว้เป็นสัดส่วนสำหรับพิธีกรรมของศาลพ่อขุนศรีธาตุ” (สมบุญ แสงสุบัน (ผู้ให้สัมภาษณ์), พงศ์อินทร์ นันทวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์), ที่วัดท่าแค บ้านเลขที่ 1 หมู่ 1 ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง, เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2560.) จึงจะเห็นได้ว่าเหล่าคณะกรรมการซึ่งเป็นลูกหลานและเป็นตัวแทนของชุมชนบ้านท่าแคได้พยายามช่วยกันดูแลรักษาทั้งปกป้องเชิดชูคุณค่าความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อเป็นเอกลักษณ์สืบต่อไปอย่างเต็มกำลัง

สรุปผล

1. ความเชื่อเรื่องขุนศรัทธาและพิธีกรรมงานโนราโรงครูท่าแคถูกใช้เป็นสิ่งสถาปนาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนบ้านท่าแคจากเดิมที่เป็นเพียงเรื่องเล่าตามตำนานแล้วก่อตัวเป็นความเชื่อของชาวบ้านที่เล่าขานต่อ ๆ กันมากับต้นโพธิ์และหลักไม้ที่ปักไว้เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าเป็นที่ฝังกระดูกขุนศรัทธาซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดั้งเดิมมีมานานทั้งชาวบ้านท่าแคก็ให้ความเคารพขุนศรัทธากับต้นโพธิ์และหลักไม้นี้เสมอมาพร้อมเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์หรือทศปาฏิหาริย์ของขุนศรัทธาที่ชาวบ้านท่าแครุ่นปู่รุ่นทวดได้ประสบพบเจอจนยกย่องนับถือขุนศรัทธาเป็นทั้งวิญญาณบรรพบุรุษและเทพเทวดาผู้คอยปกป้องรักษาลูกหลานชาวบ้านท่าแคกับผู้ศรัทธาให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขแต่เวลาเดียวกันก็ก่อให้เกิดความเกรงกลัวต่อขุนศรัทธากับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นี้ด้วยเพราะถ้ากระทำการใดไม่ถูกต้องเหมาะสมต่อขุนศรัทธาหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นี้แล้วอาจจะได้รับการลงโทษเกิดความวิตต่าง ๆ ขึ้นกับชีวิตบุคคลผู้นั้น ทำให้เห็นวาระดับความเชื่อเรื่องขุนศรัทธาต่อชาวบ้านท่าแคมีความเข้มข้นตั้งแต่ระดับกลางคือ Belief จนถึงระดับสูงสุดคือ Faith ครั้นต่อมาเมื่อโนราแปลกเริ่มประกอบพิธีกรรมโนราโรงครูขึ้นที่ใกล้บริเวณหลักไม้ได้ต้นโพธิ์จึงยิ่งสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับทั้งเรื่องราวของขุนศรัทธาเน้นย้ำความเชื่อความศรัทธาของชาวบ้านให้มั่นคงขึ้นบวกกับมีการสร้างศาลพ่อขุนศรัทธาตอนปี พ.ศ. 2514 โดยพระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพรจึงยิ่งสร้างความมั่นใจอย่างเหนียวแน่นในความศรัทธาของตนเองต่อความศักดิ์สิทธิ์ของขุนศรัทธาเพราะสามารถทำให้ระดับเชื่อพระราชาวงศ์ชั้นสูงเสด็จมาร่วมงานพิธีกรรมโนราโรงครูท่าแคจนถึงขั้นสร้างศาลให้ขุนศรัทธาจึงยิ่งทำให้สถานภาพความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของขุนศรัทธานั้นสูงส่งขึ้นพร้อมทั้งเน้นย้ำความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์บนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของขุนศรัทธาที่เจียบสงบได้รับความเคารพเกรงกลัวจากชาวบ้านทั่วไปที่จะไม่เข้ามาเยี่ยมยามในบริเวณศาลพ่อขุนศรัทธาหากไม่มีหน้าที่ความรับผิดชอบใด ๆ และสั่งสอนบอกกล่าวแก่ลูกหลานไม่ให้มาวิ่งเล่นซุกซนสร้างเสียงดังในพื้นที่นี้ด้วยถ้ามีเหตุที่ต้องเข้ามา ก็เพื่อการบนบานขอความช่วยเหลือต่อขุนศรัทธาให้ช่วยเหลือในสิ่งต่าง ๆ เช่น การสอบเข้าทำงาน อุปสรรคในการเรียนหรือให้หายจากโรคภัย แม้แต่คณะกรรมการศาลพ่อขุนศรัทธาถ้าไม่มีกิจธุระต้องเข้ามาดูแลความสะอาดเรียบร้อยหรือเปิดปิดประตูศาลก็绝不会เข้ามาเพราะกลัวเป็นการรบกวนวิญญาณ

ศักดิ์สิทธิ์ของขุนศรีศรธาแล้วจะได้รับผลร้ายเป็นการลงโทษจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ปราภฏการณที่ไคกล่าวไว้ทำให้พื้นที่ส่วนด้านทิศใต้เกือบทั้งหมดของวัดท่าแคเดิม ถูกใช้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของขุนศรีศรธาอย่างเป็นรูปธรรมเด่นชัดอันประกอบด้วยตัว ศาลพ่อขุนศรีศรธา ต้นโพธิ์ โรงโนราใหญ่และลานทรายที่ใช้ตั้งโรงโนราโรงครูในทุกปี โดยที่พระสงฆ์ก็จะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องพิธีกรรมและการดูแลจัดการพื้นที่จะเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการศาลพ่อขุนศรีศรธากับชาวบ้านร่วมกันรับผิดชอบ

2. พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นี้ปัจจุบันไม่ดำรงอยู่เพียงเพื่อตอบสนองความเชื่อความศรัทธา ต่อคนในท้องถิ่นชุมชนท่าแคเท่านั้นแต่ได้เปลี่ยนสถานภาพเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมของจังหวัดพัทลุงเปิดรับการเข้ามาของคนภายนอกและ มีความเป็นสาธารณะมากขึ้นด้วยการพัฒนาจึงเข้ามาพร้อมกับการเปิดตัวของ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นี้ การเข้ามามีบทบาทของหน่วยงานราชการพร้อมทั้งงบประมาณ สนับสนุนการพัฒนาทั้งด้านกายภาพของพื้นที่เช่น การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก การตัดถนนสร้างสะพานเชื่อมต่อจากถนนใหญ่เข้าสู่วัดท่าแคเพื่อให้ผู้มากราบไหว้ ได้เข้าถึงสะดวกขึ้น การสร้างโรงโนราถาวรขนาดใหญ่เป็นที่ประกอบพิธีกรรม โนราโรงครูช่วงสมัยโนราสมพงษ์เป็นผู้นำพิธีกรรมโนราโรงครูซึ่งงบประมาณส่วนนี้ ได้รับจากกระทรวงวัฒนธรรมโดยตรงซึ่งปัจจุบันได้เปิดเป็นสถานที่สอนการรำโนรา ให้กับเด็กและผู้สนใจอีกส่วนสำคัญหนึ่งที่เป็นผลจากการพัฒนาคืองานพิธีกรรม โนราโรงครูท่าแคถูกยกระดับเป็นงานประจำปีของจังหวัดพัทลุงจึงมีการจัดสรร งบประมาณประจำปีสำหรับช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการจัดงานพิธีกรรมโนราโรงครู ทุกปีและมีการประชาสัมพันธ์แถลงข่าวงานพิธีกรรมโนราโรงครูท่าแคผ่านสื่อมวลชนหลากหลายแขนง จึงยังเป็นการสร้างชื่อเสียงเป็นที่รู้จักเป็นวงกว้างมากขึ้นเมื่อถึง ช่วงงานพิธีกรรมโนราโรงครูท่าแคจึงเกิดปรากฏการณ์ที่ผู้คนหลั่งไหลมาจากหลากหลาย พื้นที่ทั้งในจังหวัดพัทลุงและต่างจังหวัดเพื่อเข้าร่วมรับพลังจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผ่านการ ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อความเคารพต่อขุนศรีศรธาบางส่วนก็มาเพื่อศึกษา รับชมการแสดงทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นคือโนรากับพิธีกรรมโนราโรงครูซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ปรากฏการณ์อันเป็นผลดีเหล่านี้ช่วยสร้างความภาคภูมิใจใน มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนทั้งยังก่อรายได้ให้กับชุมชนเพราะชาวบ้านสามารถ ขายอาหารและของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวในงานพิธีกรรมโนราโรงครูได้ด้วย

3. การพัฒนาต่างๆที่เข้ามาย่อมนำความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านดีพร้อมกับนำผลกระทบจากปัจจัยด้านลบสอดแทรกมาด้วยสู่การดำรงอยู่ของความเชื่อกับพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพราะเมื่อมีคนภายนอกเข้ามามากขึ้นการปกป้องรักษาจึงต้องรอบคอบระมัดระวังผู้ไม่หวังดีที่จะเข้ามาหาผลประโยชน์จากความเชื่อความศรัทธาของชาวบ้านและผู้ศรัทธาเช่นการเปิดสำนักขององค์ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆที่ไม่เกี่ยวกับโนราหรือพิธีกรรมโนราโรงครูแล้วมาตั้งสำนักโน้มน้าวผู้มาเข้าร่วมงานให้ซื้อวัตถุมงคลของสำนักตนโดยเฉพาะในช่วงพิธีกรรมโนราโรงครูซึ่งเป็นการหลอกลวงทางคณะกรรมการและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องก็จะมีการจัดการดูแลไม่ให้มีพฤติกรรมแบบนี้เกิดขึ้นหรือแม้แต่การสร้างวัตถุมงคลของทางศาลพ่อขุนศรัทธาเองโดยทางคณะกรรมการศาลพ่อขุนศรัทธาก็ไม่มีแนวคิดอนุญาตให้จัดสร้างใด ๆ ทั้งสิ้นจะพยายามรักษาชื่อเสียงของขุนศรัทธาและความศักดิ์สิทธิ์ให้ปลอดภัยจากเรื่องมงายเชิงพาณิชย์เพื่อคำนึงถึงประโยชน์ของคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนพร้อมกับเป็นการรักษารูปแบบธรรมเนียมการจัดพิธีกรรมตามแบบดั้งเดิมครั้งสมัยโนราแปลกเริ่มแสดงทั้งรูปแบบการสร้างโรงโนราก็ยังคงแบบโบราณใช้วัสดุจากธรรมชาติ ขั้นตอนการดำเนินพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มต้นวันแรกจนกระทั่งวันสุดท้ายที่พิธีกรรมจบลงก็ยังรักษารูปแบบเดิมอันทรงคุณค่าไว้ไม่เปลี่ยนแปลงเพื่อดำรงความศักดิ์สิทธิ์เข้มแข็งของพิธีกรรมให้คงอยู่ ทั้งยังเป็นการแสดงถึงสถานะความเป็นเจ้าของความเชื่อกับพิธีกรรมโนราโรงครูท่าแคที่คนในชุมชนต้องมีบทบาทเป็นแกนหลักในการจัดการและรักษาคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนโดยที่หน่วยงานหรือกลุ่มปัจจัยภายนอกเป็นเพียงผู้สนับสนุนเข้ามาเป็นส่วนร่วมกับชุมชนไม่ใช่เป็นผู้ชี้แนะหรือแสดงบทบาทเป็นผู้จัดการแล้วผลึกชาวบ้านผู้นำชุมชนกับคณะกรรมการให้เป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามเท่านั้น

อภิปรายผล

การใช้ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนบ้านท่าแคตามแนวคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยการเปิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทำให้สาธารณชนสามารถเข้ามาสัมผัสบรรยากาศแห่งพิธีกรรมและความศักดิ์สิทธิ์ของขุนศรัทธาได้ตามความต้องการภายใต้กฎระเบียบ พร้อมข้อปฏิบัติและข้อห้าม

ที่ทางคณะกรรมการศาลพอลูนครัทธาได้กำหนดไว้ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องวิธีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้อย่างสูงสุดและการเข้าใช้ประโยชน์ภายใต้กรอบที่กำหนดเป็นการแสดงถึงการใช้ประโยชน์อย่างระมัดระวัง ทั้งสร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงประโยชน์เพื่อตอบสนองต่อผู้ครัทธาทั้งในช่วงเวลาปกติหรือช่วงประกอบพิธีกรรมนอกจากนั้นยังเป็นการป้องกันรักษาคุณค่าความศักดิ์สิทธิ์ของขุนครัทธาและพิธีกรรมในราโรงครุฑาแคให้ได้รับความเคารพนับถือต่อไป

การพัฒนาที่เกิดขึ้นกับมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนจากอิทธิพลของนโยบายการพัฒนาจากภายนอกที่ส่งผลกับวัฒนธรรมและชุมชนต้องปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงซึ่งสอดคล้องแนวคิดพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งไม่หยุดนิ่งมีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวตามความคิดและค่านิยมจากแหล่งอื่น (ยศ สันติสมบัติ, 2548 : 15) ซึ่งชุมชนบ้านท่าแคสามารถปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี แต่ส่วนสำคัญของการพัฒนาคือการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลจัดการวางแผนร่วมกันเพราะชุมชนต้องเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินการและดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างเต็มที่ โดยส่วนพื้นที่ศาลพอลูนครัทธาทางชุมชนสามารถบริหารจัดการได้เองรวมถึงเรื่องการคัดเลือกคณะกรรมการที่มาจากชาวบ้านท่าแคก็เป็นอิสระผ่านคนในชุมชนแม้ช่วงงานพิธีกรรมในราโรงครุฑาแคจะมีส่วนราชการมาเกี่ยวข้องแต่คณะกรรมการก็ยังคงเป็นฝ่ายมีบทบาทนำพร้อมกับส่วนราชการที่เป็นฝ่ายพิธีการและสนับสนุนตามหน้าที่ความรับผิดชอบที่ได้กำหนดไว้แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับชุมชนล้าปางหลวงกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของพญา เอกบุตร (2556 : 121) กล่าวว่าความร่วมมือกันของหลายภาคส่วนทั้งในชุมชนและนอกชุมชนโดยแบ่งหน้าที่กันอย่างเป็นระบบและชัดเจนภายใต้จิตสำนึกทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมร่วมกันทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเข้มแข็งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

การพิทักษ์และดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่าแคนอกจากวิธีการสร้างกฎระเบียบข้อปฏิบัติร่วมกันแล้วยังต้องมีการสร้างฐานองค์ความรู้ของมรดกทางวัฒนธรรมโดยการศึกษาเชิงวิชาการ เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับการดูแลรักษาควบคู่ไปกับการพัฒนาที่สอดคล้องกับคุณค่ากับความสำคัญดั้งเดิมที่มีต่อชุมชนซึ่งงานเชิงวิชาการเกี่ยวกับการจัดการความเชื่อกับพิธีกรรมของชุมชนบ้านท่าแค

ยังมีจำกัดอีกประเด็นสำคัญคือการสร้างผู้สืบทอดที่เป็นคนในชุมชนรุ่นต่อไปโดยไม่จำเป็นต้องเป็นโนราแต่มีความพร้อมที่จะเสียสละเข้ามาจัดการดูแลผลประโยชน์ของศาลพ่อขุนศรีตราและรักษาความเชื่อพิธีกรรมของชุมชนโดยจะต้องเริ่มสร้างกันตั้งแต่วัยเด็กเพื่อให้เกิดความรักหวงแหนและตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งคณะกรรมการยังไม่มีแนวทางหรือกระบวนการในการสร้างเยาวชนรุ่นใหม่อย่างชัดเจนอาจเพราะปัจจัยทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เด็กรุ่นใหม่ต้องออกไปใช้ชีวิตต่างถิ่นไม่ค่อยได้ใกล้ชิดกับความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานราชการและชุมชนควรร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อจัดเก็บและทำการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงวิชาการด้านวัฒนธรรมอันเป็นองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับคุณค่าความเชื่อกับพิธีกรรมของชุมชนในการเผยแพร่สู่วงวิชาการหรือสาธารณชนมากขึ้น
2. การสร้างคนรุ่นใหม่ภายในชุมชนแม้จะได้เริ่มดำเนินการบ้างแล้วแต่ยังต้องอาศัยความต่อเนื่องชัดเจนจากคณะกรรมการที่ต้องพูดคุยวางแผนจัดกิจกรรมอย่างเป็นระบบเพื่อไม่ให้ขาดแรงสนับสนุนจากชาวบ้านทั้งดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้ยังคงใส่ใจต่อมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จิราภรณ์ กาญจนสุพรรณ. (2547). **แนวทางการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาหมู่บ้านรางบัว จังหวัดราชบุรี** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). นครปฐม : มหาวิทยาลัยลัทธิมหิดล.
- ธนิช เลิศชาญฤทธิ. (2554). **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

นิคม มูลิกะคามะ. (2545). **วัฒนธรรม : บทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

พจนา เอกบุตร. (2556). **ชุมชนลำปางหลงกับการจัดกำรมรดกวัฒนธรรม : กรณีศึกษางานประเพณีเป็งโงะไหว้สำหรับเจ้า อำเภอกะคำ จังหวัดลำปาง** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ยศ สันติสมบัติ. (2548). **มนุษย์กับวัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 4)**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิกรม กรุงแก้ว. (2556). **ความเชื่อและพิธีกรรมในราโรงครู : กรณีศึกษา อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). นครบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สนธิ สมัครการ. (2539). **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยวิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา** **สนธิ สมัครการ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). **วัฒนธรรมกับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.

สุพิชฌาย์ รัตนะ. (2552, 2 พฤศจิกายน). **ท่าแคดันกำเนิด “มโนราห์” แห่งปักษ์ใต้ ททท. ผลักดันสู่แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม, คม ชัด ลึก**. สืบค้นเมื่อ 4 กรกฎาคม 2559, จาก <http://www.komchadluek.net/news/local/35290>

สุริยา รัตนกุล. (2549). **พิธีกรรมในศาสนา**. นครบุรี : บริษัทเพชรรุ่งเรืองการพิมพ์จำกัด.

สุวัฒน์ จันทรจำนง. (2540). **ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.

เสาวลักษณ์ อนันตศาสตร์. (2546). **คติชนกับศาสนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บุคลากรกรม

เจิม ณ พัทลุง (ผู้ให้สัมภาษณ์). พงศ์อินทร์ นันทวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2560.

เจวียง เมืองหนู (ผู้ให้สัมภาษณ์). พงศ์อินทร์ นันทวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 252 หมู่ที่ 8 ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2560.

พระสุจิต (ผู้ให้สัมภาษณ์). พงศ์อินทร์ นันทวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่วัดท่าแค บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2560.

สมบุรณ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). พงศ์อินทร์ นันทวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่วัดท่าแค บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2560.

ความหมายและการเปลี่ยนแปลงของตลาดริมน้ำคลองแดน ในคาบสมุทรสทิงพระ สงขลา¹ Meanings and changes of Klong Dan Floating market in Sating Phra Peninsular , Songkhla¹

มนัสสวาส กุลวงศ์^{2*} (Manassawas Kullawong)^{2*}

ณัฐพงศ์ จิตรินิรัตน์³ (Nathapong Chitniratna)³

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย⁴ (Pornpan Khemkhunasai)⁴

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและการเปลี่ยนแปลงของตลาดริมน้ำคลองแดนในคาบสมุทรสทิงพระสงขลา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกต สัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้รู้ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการในตลาดน้ำ นักท่องเที่ยว จำนวน 50 คน และใช้อายุคนเป็นเกณฑ์คือ รุ่นปู่ย่า รุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูก นำแนวคิดเกี่ยวกับความหมาย

¹บทความวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง พลวัตและการประกอบสร้างความหมายของตลาดน้ำในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

²นักศึกษานิพนธ์เอก สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล : 9keangdin@gmail.com

³รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล : cnathapong@gmail.com

⁴รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล : k.khemkhunasai@gmail.com

¹This article submitted in partial of the dissertation entitled "Dynamism of the Floating Markets and their Construction of Meaning inSathing Phra Peninsular, Songkhla Province"

²Doctor of Philosophy Program in Cultural Studies Faculty of Humanities and Social sciences, Thaksin university, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail : 9keangdin@gmail.com

³Assoc.Prof. Dr., Social sciences Section, Faculty of Humanities and Social sciences, Thaksin university, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail : cnathapong@gmail.com

⁴Assoc.Prof. Dr.,Thai Languages Section, Faculty of Humanities and Social sciences, Thaksin university, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail :

*Corresponding author : E-mail address : 9keangdin@gmail.com

(Received : April 27, 2018 ; Revised : January 27, 2019 ; Accepted : May 23, 2019)

ของตลาดน้ำและการไหลหาดิตมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของความหมายตลาดน้ำคลองแดน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ นำเสนอผ่านวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ตลาดริมน้ำคลองแดนเป็นชุมชนวิถีชาวนาเจริญเติบโตขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังจากที่คนจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณชุมชนริมน้ำคลองแดนจึงกลายเป็นย่านการค้าสำคัญในคาบสมุทรสทิงพระ โดย แบ่งออกเป็น 3 ยุค ด้วยกัน คือ ยุคแห่งความรุ่งเรืองเป็นยุคที่วิถีชีวิตคนคลองแดนผูกพันอยู่กับสายน้ำบนเส้นทางการค้าของเมืองสามคลองสองแดนคือสงขลาและนครศรีธรรมราช ความหมายของคลองแดนในยุคนี้คือย่านการค้าริมน้ำยุคที่สอง ยุคแห่งความร่วงโรย คือยุคที่ถนนสาย 408 สร้างขึ้น การสัญจรทางน้ำลดบทบาทลงจนถึงทำให้การค้าทางน้ำสิ้นสุดลง ความหมายของคลองแดนเปลี่ยนเป็นเมืองร้าง ยุคที่สามยุคฟื้นฟูชีวิตตลาดริมน้ำคลองแดน ยุคที่ตลาดริมน้ำคลองแดนฟื้นตัวภายใต้บริบทการท่องเที่ยว ชุมชนตลาดคลองแดนเดิมถูกทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวย้อนยุค แหล่งศึกษาวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำ ความหมายของตลาดคลองแดนจึงมีความหมายในฐานะที่เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวที่ตอบสนองรสนิยมย้อนอดีตของนักท่องเที่ยวในยุคบริโภคนิยม

คำสำคัญ : ตลาดริมน้ำคลองแดน, ความหมายและการเปลี่ยนแปลง, คาบสมุทรสทิงพระ

Abstract

This paper aimed to study the meaning and the changes of the Klong Dan floating markets in SathingPhra peninsular. The qualitative research was applied as a research methodology, including field study, observation and in-depth interview which were conducted for the data collection. The key informants were 50 people comprised with savants, local leaders, villagers, entrepreneurs and tourists. The three different generations were considered for a criteria; grandparents, parents and grandchild generation. The meaning and the nostalgia concepts were applied in this study in order to analyze the changes of meaning of Klong Dan. Then, the data were synthesized and

projected in descriptive analysis method. The results showed that the Klong Dan floating market can be seen as the southern peasants' community which was developed after the 2nd world war. It also had long been developed after the immigrating of Chinese people to the Sathing Phra peninsular. After that it became a well-known commercial junction so, it was divided into three eras for the explanation. First, the prosperous era that represented the significant relationship between people and the maritime route of commerce of Songkhla and Nakhonsithammarat provinces. The meaning of Klong Dan was a commercial junction. The second era was the declining era which showed the growing important of the local road no.408 while, the river way of transport was deteriorated and it became the end of the maritime route. Therefore, meaning of Klong Dan was an abandoned community. The third era was the rehabilitation and commoditization of Klong Dan for tourism. The meaning of Klong Dan had changed to the retro-market and communities' study center. Thus, Klong Dan floating market eventually represented a commoditization of market in respond to tourist's taste of nostalgic tourism in a consumerism acquisition.

Keywords : Klong Dan Floating market, Meanings and changes, Sating Phra Peninsular

บทนำ

การท่องเที่ยวตลาดน้ำเป็นผลผลิตหนึ่งจากการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของภาครัฐที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 เป็นต้นมา มีการฟื้นฟูตลาดน้ำดั้งเดิมของชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และสร้างตลาดน้ำแห่งใหม่ในพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งไม่เคยเป็นตลาดน้ำมาก่อนให้เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว เช่น ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ ตลาดน้ำขวัญ - เรียม กรุงเทพมหานคร เป็นต้น เมื่อกระแสการท่องเที่ยวตลาดน้ำได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวจึงก่อให้เกิดการลงทุนก่อสร้างตลาดน้ำเพื่อ

การท่องเที่ยวขึ้นอีกหลายแห่งในเขตพื้นที่ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงพื้นที่ภาคใต้เช่น ตลาดน้ำคลองแห ตลาดน้ำคลองระโนด ตลาดน้ำชายเลบ้านปากแตระรวมทั้งตลาดริมน้ำคลองแดน เป็นต้นปรากฏการณ์ดังกล่าวได้สะท้อนถึงการให้ความหมายใหม่ของ “ตลาดน้ำ” ซึ่งผู้เขียนได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำพบว่าในการให้ความหมายของตลาดน้ำแบ่งได้ 2 ประเด็น คือตลาดน้ำในมิติทางประวัติศาสตร์และตลาดน้ำในมิติการท่องเที่ยวประเด็นแรกตลาดน้ำในมิติทางประวัติศาสตร์ได้เสนอผ่านมุมมองแนวคิดที่ว่าความหมายของตลาดน้ำคือตลาดน้ำเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคนภาคกลาง ยุคที่ผู้คนยังคงเลือกตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนโดยอาศัยแม่น้ำลำคลอง มีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับสายน้ำ (กิตติพร ใจบุญ, 2549 : 21) เป็นตลาดที่มีการค้าขายในน้ำโดยอาศัยเรือ แพ เป็นพาหนะบรรทุกสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิต เช่น เสื้อผ้า อาหาร มาขายตามแม่น้ำลำคลองที่มีผู้คนอาศัยอยู่ ตลาดน้ำยังเป็นตลาดที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีชีวิตสัมพันธ์กับท้องน้ำและลำเรือ (วินิจ รังผึ้ง, 2543 : 57) ซึ่งนวล สารสอน (2533 : 46) ได้สรุปลักษณะของตลาดน้ำว่าตลาดน้ำเป็นปรากฏการณ์ของสังคมไทยภาคกลางที่มีสภาพภูมิประเทศเกี่ยวพันกับสายน้ำจึงก่อให้เกิดปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการค้าทางน้ำเกิดเป็นตลาดน้ำ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ 1) สภาพแวดล้อม ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ลุ่มมีแม่น้ำลำคลอง ทั้งเกิดจากธรรมชาติและการขุดโดยมนุษย์ เป็นสิ่งกำหนดรูปแบบความเป็นอยู่ของผู้คนที่ตั้งบ้านเรือน 2) ที่ตั้งของชุมชน คือมีชุมชนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงมากพอสำหรับการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือถ้าตั้งอยู่ในจุดผ่านของชุมชนอื่นก็จะมีส่วนต่อการขยายตัวของตลาดน้ำนั้นได้มากขึ้น 3) เส้นทางคมนาคม ตลาดน้ำจะเกิดได้หมายความว่าสถานที่นั้นต้องมีการเดินทางไปมาของผู้คนโดยอาศัยทางน้ำเป็นหลัก ผู้คนมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาแม่น้ำลำคลอง การเดินทางมีเรือเป็นพาหนะและมีเรือหลายชนิดด้วยกัน 4) ลักษณะของอาชีพ เป็นปัจจัยสำคัญ กล่าวคือ มีอาชีพที่แตกต่างกัน เช่น การเพาะปลูก หัตถกรรม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าที่ไม่สามารถผลิตได้ในท้องถิ่น 5) ผู้คนในตลาดน้ำ แต่เดิม คือ พ่อค้าแม่ค้าที่พายเรือมาขายผลผลิตทางการเกษตรตามเรือกสวนไร่นา หรือผลผลิตจากที่อื่นๆ มาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในชุมชนหรือผู้ผลิตออกมาขายสินค้าของตนเอง จาก

องค์ประกอบทั้ง 5 ประการ ได้แสดงถึงลักษณะของตลาดน้ำในมิติประวัติศาสตร์ ประเด็นที่สองตลาดน้ำในมิติการท่องเที่ยว เมื่อรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุน การท่องเที่ยวและได้บรรจุนโยบายไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติมาโดยตลอด เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดน้ำ ก่อให้เกิดการ สร้างความหมายใหม่กับตลาดน้ำในยุคที่กระแสการท่องเที่ยวตลาดน้ำได้รับความนิยม ด้วยการจัดตลาดน้ำเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมองว่าตลาดน้ำเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ของไทย ที่แสดงถึงวิถีชีวิตคนไทยมีวิถีผูกพันอยู่กับสายน้ำ (นันทมน บวรกุลกิจทวี, 2554 : 1-2) กระทั่งในปัจจุบันตลาดน้ำกลายเป็นแหล่งรองรับนักท่องเที่ยวที่สำคัญ มิได้เป็นเพียงตลาดซื้อขายสินค้าของชาวบ้านชาวสวนที่มีบ้านเรือนอยู่บนสายน้ำ เส้นเดียวกันเหมือนในอดีต ตลาดน้ำมีลักษณะพิเศษสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวคือ รูปแบบของตลาดมีได้ยู่บนบก รูปแบบกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถล่องเรือ ไปตามลำน้ำเพื่อสัมผัสบรรยากาศของชุมชนและวิถีชีวิตชาวบ้าน (มณีวรรณ ผิวนิม, 2546 : 45, ภาคผนวก ค 3-4) ในงานของยุทธกาน ดิสกุล (2553 : 92) ได้ระบุแนวคิด เกี่ยวกับตลาดน้ำว่า ตลาดน้ำคือแหล่งท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความนิยมของนักท่องเที่ยว ทั้งไทยและต่างประเทศ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เน้นความเป็นอยู่ของ ชุมชนท้องถิ่น สะท้อนภาพการดำเนินชีวิตแบบไทยที่มีความผูกพันกับแม่น้ำลำคลอง ตลาดน้ำจึงเป็นภาพจำลองชีวิตของคนไทยในอดีตที่นักท่องเที่ยวสนใจ ส่งผลให้เกิด ตลาดน้ำใหม่ ๆ หรือตลาดน้ำรูปแบบใหม่เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ตลาดน้ำถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวเดินทางมาชมตลาดน้ำ เพื่อชมวัฒนธรรมการค้าขายของแม่ค้าตลาดน้ำ

จะเห็นได้ว่าความหมายของตลาดน้ำมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยกล่าว คือตลาดน้ำในความหมายเดิมคือตลาดน้ำที่เกิดขึ้นควบคู่กับวิถีชุมชนริมน้ำของการ ตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชนที่มีพื้นที่ตั้งอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง ใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก เป็นชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในด้านต่าง ๆ มี กิจกรรมหลักคือเพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า โดยจะมีเรือเป็นพาหนะที่สำคัญ ปัจจุบันตลาดน้ำที่เคยเป็นชุมชนริมน้ำดั้งเดิมลดบทบาทลงเนื่องจากการเปลี่ยน เส้นทางสัญจรจากทางน้ำมาใช้ทางบกแทน ชุมชนริมน้ำดังกล่าวจึงถูกรื้อฟื้นขึ้นเพื่อ

จุดประสงค์ด้านการท่องเที่ยวเป็นหลัก ในการจัดการท่องเที่ยวได้ฉายภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนริมน้ำในลักษณะความเป็นอยู่ในอดีต ต่อมาเมื่อรัฐบาลมองเห็นรายได้เกิดจากการท่องเที่ยวจึงได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวตลาดน้ำขึ้น

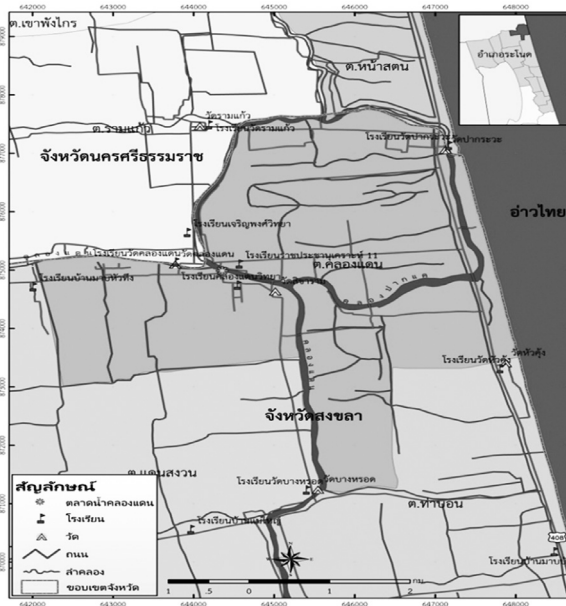
นอกจากนี้ในการศึกษาความหมายของตลาดริมน้ำคลองแดนผู้เขียนยังได้นำแนวคิดการโยยหาอดีตมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์ความหมายของตลาดน้ำคลองแดนซึ่งมีลักษณะการเป็นตลาดน้ำย้อนยุค ซึ่งแนวคิดการโยยหาอดีต (Nostalgia) เป็นวิธีการมองโลกอย่างหนึ่ง หรือวิธีการให้ความหมายแก่ประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์อย่างหนึ่ง โดยให้ความสำคัญกับจินตนาการและอารมณ์ความรู้สึกของคนในปัจจุบันที่มีต่ออดีตที่ผ่านมาแล้ว (พัฒนา กิตติอาษา, 2546 : 3) การโยยหาอดีตยังหมายถึงความรู้สึกว่าปัจจุบันคือขาด จึงสร้างเพื่อทดแทนอารมณ์ฉวีลาอดีตจึงปรากฏในรูปความต้องการด้านวัตถุสิ่งก่อสร้างหรือรูปสัญลักษณ์ที่คล้ายคลึงอดีตเป็นหลักยึดจากสิ่งที่ตกยุคสมัยแล้วพยายามไขว่คว้าเอาไว้ (คณิดา ของศิริ, 2553 : 12-13) นอกจากนี้การโยยหาอดีตเป็นการตอบสนองการใช้งานเชิงสัญลักษณ์เพื่อการสื่อสาร และความไม่จำกัดในการเป็นพื้นที่ส่วนตัว (กตিকা ศรีรักษา, 2550 : 8-33) ในงานศึกษาของเกรียงไกร วัฒนาศาสตร์ (2555 : 171-172, 177) ศึกษาความจริงแท้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงโยยหาอดีต : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า การโยยหาอดีตเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังตลาดสามชุกเพราะชุมชนเสนอความจริงแท้ในมิติตำแหน่งและสถานที่รูปแบบและการออกแบบ ความจริงแท้ในมิติหน้าที่และการใช้สอย ได้เปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางของปรากฏการณ์โยยหาอดีต ความจริงแท้กลายเป็นความท้าทายสำคัญสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงโยยหาอดีตอย่างยั่งยืน

สำหรับวิธีการศึกษาในงานชิ้นนี้ ผู้เขียนใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกต สัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้รู้ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการในตลาดน้ำ นำแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของตลาดน้ำและการโยยหาอดีตมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของความหมายตลาดน้ำคลองแดน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ นำเสนอผ่านวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ตลาดริมน้ำคลองแดน : รุ่งเรือง ร่วงโรย พินชีวิต

ตลาดริมน้ำคลองแดน หรือที่คนท้องถิ่นมักเรียกกันติดปากว่า “ตลาดน้ำคลองแดน” ในอดีตเรียกว่า “ตลาดคลองแดน” เป็นตลาดตั้งอยู่บริเวณทางแยกของลำคลอง 3 สาย คือ คลองระโนด, คลองชะอวด และคลองปากพนัง ที่ไหลมาบรรจบกันจนกลายเป็นชื่อคลองเล็ก ๆ ที่มีชื่อว่า “คลองแดน” ในเขตตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นเขตรอยต่อกับ ตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในอดีตลำคลองสายนี้เป็นเส้นทางน้ำที่เชื่อมต่อถึงกันระหว่างชุมชนในทะเลสาบสงขลา กับชุมชนอ่าวไทยโดยมีคลองระโนดเป็นชุมทางเชื่อมต่อไปยังชุมชนใกล้เคียง เช่น บ้านคลองแดน บ้านตะเคียนยะ บ้านปากแตระ รวมทั้งชุมชนที่ไกลออกไปเช่น ชะอวด ปากพนัง หัวไทร พัทลุง เป็นต้น

ตลาดริมน้ำคลองแดนเป็นตลาดที่รื้อฟื้นขึ้นจากชุมชนตลาดคลองแดนเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองด้านการค้ามานานนับศตวรรษจนกระทั่งรุ่งโรยและร้างราหลังการเปลี่ยนเส้นทางคมนาคมจากทางน้ำสู่ทางบก การทำนาถ่วงน้ำมาซึ่งการสิ้นสุดลงอย่างแท้จริงของตลาดคลองแดน การก่อตัวของตลาดริมน้ำคลองแดนจึงไม่ได้เกิดขึ้นอย่างไร้ร่องรอย หากมีความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ในบทความเรื่องนี้ ผู้เขียนจึงแบ่งเนื้อหาออกเป็นยุค 3 ยุคคือ ยุคแห่งความรุ่งเรือง ยุคแห่งความร่วงโรยและ ยุคพินชีวิตคือยุคแห่งวาทกรรมตลาดน้ำ เป็นการสร้างตลาดริมน้ำคลองแดนขึ้นใหม่ภายใต้แนวคิดย้อนรอยวิถีชุมชนดั้งเดิมตามกระแสการท่องเที่ยวตลาดน้ำ

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงที่ตั้งของตลาดริมน้ำคลองแดน

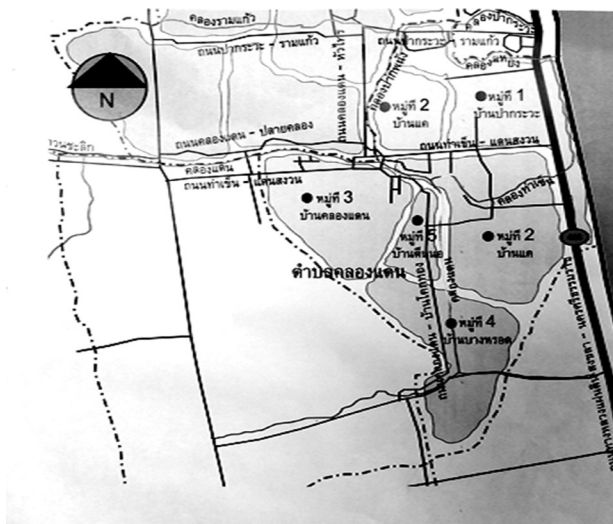
ที่มา : สาขาวิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. 2561

ยุคแห่งความรุ่งเรือง (พ.ศ. 2406 – พ.ศ. 2515)

ตลาดริมน้ำคลองแดนเป็นตลาดที่ตั้งอยู่ ณ หมู่บ้านคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรอนดงที่ตั้งอยู่เหนือสุดของจังหวัดสงขลา โดยตำบลคลองแดนมีอาณาเขตติดต่อ ตำบลหน้าสตน ตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ทำนาต่อเนื่องมาจนถึงบ้านคลองแดน ในยุคนี้นคนบ้านหน้าสตนก็นำข้าวมาสีที่โรงสีในตลาดคลองแดน ด้านทิศใต้ติดตำบลท่าบอน ทิศตะวันออกจดอ่าวไทยที่บ้านท่าเซิน อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลาชุมชนแถบอ่าวไทยทั้งสองตำบลนี้จะนำอาหารทะเลเข้ามาแลกเปลี่ยนข้าวในตลาดคลองแดน และทิศตะวันตกจดตำบลแดนสงวน อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลาซึ่งเป็นเขตพื้นที่ทำนาเช่นเดียวกับชาวนาคลองแดน ชาวนานำข้าวและสินค้าประเภทของป่า เข้ามาค้าขายในตลาดคลองแดน โดยใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลักตำบลคลองแดนประกอบ

ไปด้วย 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 ปากกระวะ (บ้านท่าเข็น) หมู่ 2 บ้านแค (ปลายคลอง) หมู่ 3 บ้านคลองแดน หมู่ 4 บ้านบางหอด หมู่ 5 บ้านดินนอ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ชายฝั่งทะเล ดินบางส่วนเป็นดินเหนียวเหมาะแก่การทำนา ทำสวนผสม สภาพเป็น น้ำกร่อยและน้ำจืด อาชีพส่วนใหญ่ของคนตำบลคลองแดนจึงยังคงเป็นวิถีทางด้านการเกษตร ทั้งการทำนา ทำสวน และการประมงพื้นบ้าน คนบ้านคลองแดนนับถือศาสนาพุทธ มีวัดคลองแดน ฝั่งตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช และวัดสิกขาราม ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นศูนย์รวมใจของชุมชน มีตลาดคลองแดนเป็นศูนย์กลางการค้าขาย การคมนาคมของย่านนี้ เนื่องจากบริเวณที่ตั้งตลาดคลองแดนมีคลองที่สามารถเชื่อมต่อไปยังชุมชนอื่นๆ มาตั้งแต่ในอดีต สภาพพื้นที่คลองแดนก่อนที่คนจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานนั้นเป็นป่าพรุเป็นที่อาศัยของช้างแควะ จากนั้นพื้นที่บริเวณนี้ถูกบุกเบิกตั้งหมู่บ้านและมีคนจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามลำดับ (เกรียงไกร อนันตพงษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.)

ภาพที่ 2 แสดงอาณาเขตตำบลคลองแดน
ที่มา : มนัสสวาส กุลวงศ์ (2561 : 93)

จากสภาพพื้นที่ดังกล่าว ทำให้ชุมชนคลองแดนเป็นชุมทางการสัญจรทางน้ำ มีท่าเทียบเรือบริเวณหัวคู้้งที่บรรจบกันของคลองสามสาย ตามคำบอกเล่าของประธานชุมชนตลาดริมน้ำคลองแดน เล่าว่า เมื่อนั่งเรือจากกระโหนดมาถึงคลองแดนใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง มาพักที่ตลาดคลองแดน จากนั้นใครจะไปหัวไทร ไปปากพันธ์ หรือชะวอด จะขับผ่านสะพานไปไม่ได้ ต้องต่อเรือตามเส้นทางที่จะไปปากพันธ์ หัวไทร หรือชะวอดเท่านั้น เป็นกติกาของคนเรือที่ตกลงกันว่าต้องมีการปล่อยคนลงเรือจากแต่ละท่าเรือส่วนจำนวนผู้โดยสารจะมีปริมาณมากในช่วงบ่ายจนถึงคนมาจากหัวไทร จากปากพันธ์มาขึ้นท่าเรือที่คลองแดนเพื่อต่อเรือไปกระโหนด และต่อเรือจากกระโหนดเพื่อไปสงขลาอีกทอดหนึ่งถ้าเป็นช่วงฤดูน้ำหลาก เรือจะวิ่งไปทะเลน้อยอีกเส้นทางหนึ่งด้วย (เกรียงไกร อนันตพงษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอกระโหนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.) จะเห็นได้ว่าการที่ชุมชนตลาดคลองแดนเป็นจุดต่อเรือนั้น ก่อให้เกิดการค้าขายการแลกเปลี่ยนของผู้คนจากที่ต่าง ๆ ตลอดจนถึงการพักค้างแรม เกิดการจับจ่ายใช้สอย ส่งผลการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชนคลองแดนมาหลายทศวรรษ นอกจากนี้การสัญจรทางบก ด้วยสภาพพื้นที่ของบ้านคลองแดน สภาพดินเป็นดินเหนียวเหมาะแก่การทำนา สภาพถนนบ้านคลองแดนจึงเป็นถนนดินเหนียวที่ชาวบ้านร่วมกันขุดขึ้น เช่น ถนนดินเหนียวสายคลองแดน-บ้านท่าเขิน รวมแก้ว - ท่าเขิน - ถนนก้านันเลียมต่อมาเมื่อมีการตัดถนนสาย 408 (สงขลา-หัวไทร) ชาวบ้านจะช่วยกันขุดถนนไปเชื่อมกับถนนสาย 408 เป็นต้น (กานดาทิพย์จันทร์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเรือนไทยโฮมสเตย์ ตำบลรวมแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 28-29 พฤษภาคม 2559.) ถนนดินเหนียวจึงได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการอยู่ร่วมกันของคนคลองแดนที่มีลักษณะของการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันมาตั้งแต่อดีต

การตั้งถิ่นฐานของคนคลองแดนนั้นไม่ทราบแหล่งที่มาแน่ชัด จากการสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ของชุมชนเล่าสืบต่อกันมาว่า ตลาดคลองแดนเป็นชุมชนชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2406 (พิชญารักษ์ ขุนจันทร์, 2558 : 88) หากพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์พบว่าปี พ.ศ. 2406 นั้นคือช่วงเวลาหลังการทำสนธิสัญญาบาวริง (พ.ศ. 2398) ข้าวเป็นสินค้าส่งที่สำคัญ รัฐบาลส่งเสริมการขยายพื้นที่การ

ผลิตข้าว ประกอบกับจำนวนชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยทั้งในส่วนกลางและหัวเมืองตามภูมิภาคต่างๆ เป็นจำนวนมาก รวมถึงบ้านคลองแดนด้วย นอกจากนี้สันนิษฐานว่าชาวจีนที่อพยพเข้ามาทั้งจากจีนแผ่นดินใหญ่ ชุมชนชาวจีนทั้งจากระโนด ปากพนัง

หัวไทร ต่างขยายพื้นที่การทำมาหากิน และอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบ้านคลองแดนเป็นระยะ ๆ ชาวจีนมีทั้งให้หล่า ฮกเกี้ยน แต่จิ๋ว มีหลายตระกูลแซ่ แซ่ลิ้ม แซ่เล้า แซ่ฮุ้ย แซ่ด่าน แซ่ภู แซ่เล้า แม่แซ่ฮุ้ย ในตลาดคลองแดนจะมีเป็นคนไทยบ้าง แต่ส่วนมาก 80%- 90% คือเชื้อจีนหมด (เกรียงไกร อนันตพงษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.) ซึ่งหลักฐานจากภาพถ่ายตระกูลเก่าแก่ของคนคลองแดน เป็นคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีน เช่น ตระกูลพลเยี่ยม ชังคะมณี นอกจากนี้ยังมีตระกูลเก่าแก่อื่น ๆ อีกมากมาย เช่น อนันตพงศ์ มีลาภ สิริธรรม วัฒนธรรม จินดารักษ์ เป็นต้น” (สมเกียรติ หนูเนียม (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.)

ภาพที่ 3 นายพูน พูลเยี่ยม
ตระกูลที่ร่วมสร้างวัดคลองแดน
ที่มา : มนัสสวาส กุลวงศ์ (2561 : 98)

ภาพที่ 4 นายยัน ชังคะมณี
เกิดในปี พ.ศ.2425
ที่มา : มนัสสวาส กุลวงศ์ (2561 : 99)

นอกจากคนไทยดั้งเดิมในพื้นที่ ยังมีคนไทยในละแวกใกล้เคียงอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบ้านคลองแดนหลังจากที่คลองแดนเป็นชุมชนแล้ว เช่น ตระกูลรัตติโชติ จากบ้านตีนขอ ตระกูลหนูเนียม เป็นคนไทยจากบ้านตะเคียนชะ อำเภอรโน จังหวัดสงขลา สืบสายจากขุนตะเคียนชะ แก้วทองงค์ (สมเกียรติ หนูเนียม (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโน จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.)

อาชีพดั้งเดิมของคนคลองแดนและคนพื้นที่ใกล้เคียง อาทิ บ้านมาบับ บ้านมาบห้วย บ้านมาบเตย บ้านท่าเซิน บ้านทุ่งสงวน บ้านบางหอด บ้านรามแก้ว ส่วนใหญ่ทำนาเป็นอาชีพหลัก เลี้ยงวัวชน ปลูกพืชผักตามหัวไร่ปลายนา “การทำนาในยุคแรก ๆ ทำนากันปีละครั้ง 6 เดือน จึงได้เก็บเกี่ยวโดยใช้กระ (เครื่องมือเก็บข้าวของชาวปักษ์ใต้แทนการใช้เคียว) เมื่อเก็บเกี่ยวได้จะไม่ขาย แต่จะขนไปเก็บไว้ในพอมข้าว (ยุ้งฉาง) เอามาเก็บเป็นเรียงแล้วค่อยส่งขายโรงสี ต่างจากสมัยนี้ที่ขายเลย คนทำนาไม่มีเวลาวาง เดือนสี่ เดือนห้าพอจะได้พักบ้าง พอเข้าเดือนหก ก็เริ่มไถนาอีกครั้ง เริ่มเผาซัง ซังที่ไม่เผาจะเอาไว้เลี้ยงวัว” (สมเกียรติ หนูเนียม (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโน จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.)

ประวัติความเป็นมาของตลาดคลองแดนมีการก่อตัวของชุมชนหลังการเปิดการค้าข้าวอย่างเสรีในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือนับตั้งแต่ พ.ศ. 2406 เป็นต้นมา ปัจจัยสำคัญของการก่อกำเนิดของตลาดริมน้ำแห่งนี้คือการที่พื้นที่ลำคลองที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชนต่าง ๆ รอบลุ่มทะเลสาบสงขลา กับอ่าวไทย ผลจากสภาพพื้นที่ดังกล่าวจึงเอื้อให้เกิดการอพยพของผู้คนต่างถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยใช้พื้นที่บริเวณคั้งน้ำสามแพร่งของบ้านคลองแดนเป็นจุดแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า อาทิ กลุ่มคนจากทางคลองชะอวด จะนำสินค้าของป่า ประเภทแก่นไม้เคี่ยม สมุนไพร ของป่า มาแลกกับกลุ่มคนทางทิศใต้ที่นำ น้ำตาลโตนด ข้าว กระเบื้องเกาะยอ สินค้าทันสมัยจากเมืองสงขลาและจากทางกรุงเทพฯ รวมถึงกลุ่มคนทางทิศเหนือตามคลองหัวไทรจะนำ อาหารทะเล ประเภทกะปิ ปลาเค็ม น้ำส้มจาก ไม้เคี่ยมจากปากพนัง ส่วนคนทางทิศตะวันออกจะนำอาหารทะเลสดมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน บริเวณคลองสามแพร่งจึงเป็นจุดจอดเรือนับร้อยลำ

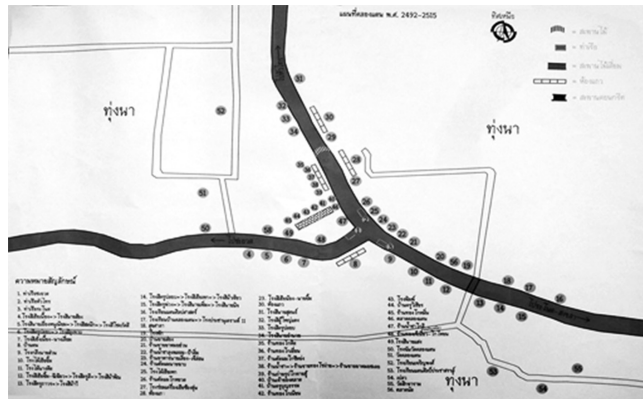
ในวันพฤหัสบดีและวันอาทิตย์ ที่ถือเป็นวันนัด (เกิดเป็นตลาดนัด) มีทั้งเรือหางยาว เรือแจว บ้านคลองแดนจึงเกิดเป็นย่านทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและการสัญจรทางน้ำ (สมเกียรติ หนูเนียม (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.)

ความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนตลาดคลองแดน เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือหลังปี พ.ศ. 2485 นายवलกับนางเพิ่ม โชติประดิษฐ์ คนบ้านลานควาย อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา เข้ามาจับจองพื้นที่ดินบริเวณคลองสามแพร้งฝั่งตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัด นครศรีธรรมราช ต่อมาได้สร้างตลาดสดขึ้น ในที่ดินบริเวณหัวคู้ (ปัจจุบันคือลานตลาดริมน้ำคลองแดน) ประมาณ 1 ไร่ โรงเรือนดังกล่าวสร้างแบบชั่วคราวด้วยวัสดุในท้องถิ่น สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงทศวรรษก่อนคือ บ้านคลองแดนมีตลาดให้คนในชุมชนและหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงสามารถออกมาจับจ่ายซื้อของทุกวันนอกเหนือจากตลาดนัดวันพฤหัสบดีและวันอาทิตย์ ในช่วงนี้มีร้านค้าถาวร (คนละส่วนกับตลาด) เกิดขึ้นแล้วประมาณ 10 ร้าน ขณะบนสามฝั่งคลองบ้านเรือนของชาวบ้านก็ค่อย ๆ ททยอยผุดขึ้นเป็นแถวแนวเลียบฝั่งน้ำทั้งสามสาย (พิชญภรณ์ ขุนจันทร์, 2558 : 96-97)

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา ที่ดินบนสามฝั่งคลองทุกตารางเมตรถูกสร้างเป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้าอยู่ร่วมกันอย่างหนาแน่น บ้านเรือนในยุคนี้มีการปลูกสร้างอย่างแข็งแรงด้วยไม้เคี่ยม มีขานเรือนเชื่อมต่อเป็นทางเดินถึงกันหมดทำให้คนคลองแดนมีความรัก ความผูกพัน และเกื้อกูลกันเสมือนญาติ เมื่อจะข้ามคลองไปมาหากันก็จะเดินด้วยสะพานไม้แผ่นเดียว ตามคำบอกเล่าของพี่ไก่อประธานชุมชนเล่าว่า “หลังคามุงกระเบื้องดินเผาจากเกาะยอ มีครัวเรือนที่เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและร้านค้ากว่า 100 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่เปิดร้านค้าขายและบริการ เช่น ร้านขายข้าวแกง ร้านน้ำชา ร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านเสริมสวย ร้านตัดเสื้อผู้ชายผู้หญิง ร้านถ่ายรูป โรงไม้ ร้านขายยาแผนโบราณ ร้านขายยาแผนปัจจุบัน ร้านของชำ ร้านซ่อมเครื่องเรือนยนต์ ร้านทอง โรงพิมพ์ และโรงสีข้าว เป็นต้น (เกรียงไกร อนันตพงษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.) จากคำบอกเล่า

ของยายสอง อายุ 90 ปี ได้เล่าว่า “สมัยก่อนตลาดคลองแดนรุ่งเรืองมาก มีคนมากเป็นตลาดจริง ๆ แต่ไม่ได้เรียกว่าตลาดน้ำ ตอนเช้าส่วนมากคนจะออกมาซื้อของกันต้องรีบไปจัดของขายตอนเช้าขายตลอดทั้งวัน ถึงพอกหนามไช (สนามไช) นำปลาแห้งม่วงงามมาขายที่นี้ในตลาดมีทั้งร้านน้ำชา มีขนมจีน ข้าวยา ที่ทำกันเองแต่ก่อนเดินกันใช้ไม้กระดานแผ่นเดียว พอถึงเดือนนี้ (พฤศจิกายน) จะมีปลาเข้ามาเป็นลำ ๆ ถึงปลาก็ไม่มียา ใส่แต่น้ำแข็ง มีเห มีห่อมาจากสทิงหม้อ ขายผ้าก็มีเมื่อก่อนมีเรือยาวเต็มไปหมดต่อท้ายกันไปขึ้นที่ระโนดค่าเรือ 3 บาท ถ้าไปสงขลาไปกลับเรือยนต์นั้น 5 บาท ถ้าทุกสาร (ข้าวสาร) ไปกลับครั้งละ 30 บาท เรือหางยาวเรือด่วนเอาไปขายสงขลาส่วนเป็นข้าวสาร หมู ไก่ สมัยก่อนสารสอบปาน (กระสอบปาน) ได้ 250 บาท น้ำตาล 100 กิโลกรัมได้ 350 บาท” (นางส้อง ชังคะมณี (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2559.)

จากการทำแผนผังชุมชนคลองแดนจากความทรงจำ ร่วมกับชาวชุมชนคลองแดน ทำให้เห็นภาพความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนตลาดคลองแดนชัดเจนขึ้น พบว่าในยุคที่ชุมชนคลองแดนรุ่งเรืองนั้น พื้นที่รอบตลาดคลองแดนเป็นทุ่งนา ริมฝั่งคลองทั้งสามสายในชุมชนตลาดคลองแดนเรียงรายไปด้วยโรงสีถึง 14 โรง มีท่าเรือ 3 ท่า คลองแดนจึงเป็นท่าเรือขนส่งที่มีคนเดินทางนำสินค้าเข้ามาแลกเปลี่ยนชุมชนตลาดคลองแดนจึงเป็นชุมชนทางธุรกิจของคาบสมุทรสทิงพระที่ก่อตัวขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยชาวจีนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้ประกอบการ โรงไม้ โรงกลึง โรงซ่อมเครื่องยนต์ โรงพิมพ์ ร้านค้าทั้งร้านถ้ายรูป ร้านขายของชำ ร้านน้ำชา ร้านอาหาร และร้านทองซึ่งเป็นตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน เมื่อคนในชุมชนมีฐานะดีจึงได้รับโอกาสทางการศึกษา โรงเรียนในชุมชนชนบทเล็ก ๆ อย่างบ้านคลองแดนจึงกำเนิดโรงเรียนขึ้นถึง 4 โรง ทั้งรัฐบาลและเอกชนเพื่อรองรับบุตรหลานของคนในชุมชนตลาดและหมู่บ้านใกล้เคียง ตลอดจนการรับสวัสดิการความปลอดภัยจากภาครัฐซึ่งมีทั้งระบบสาธารณสุขและสถานีตำรวจ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งสะท้อนถึงความเจริญของบ้านคลองแดนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

ภาพที่ 5 แผนที่แสดงอาคารบ้านเรือนในตลาดคลองแดน ระหว่าง พ.ศ. 2492-2515

ที่มา : มนัสวาท กุลวงศ์ (2561 : 107)

หากวิเคราะห์การให้ความหมายจากคนกลุ่มต่างๆ รุ่มปุ้ยๆ ที่เข้ามาปฏิบัติการณ์ในพื้นที่ตลาดคลองแดน จะพบว่าในยุคแห่งความรุ่งเรืองมีทั้งชาวนา ชาวประมง ชาวจีน คนสัญจรเข้ามายังตลาดคลองแดน ตลาดคลองแดนจึงมีความหมายที่ต่างกันไป กลุ่มชาวนา ชาวประมง ในฐานะผู้ผลิตได้ให้ความหมายตลาดคลองแดนในฐานะที่เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า คนเดินทางให้ความหมายตลาดคลองแดนในฐานะที่เป็นจุดต่อเรือ ที่พักค้างแรม ในขณะที่คนจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน ตลาดคลองแดนมีความหมายต่อการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงของชีวิต จนสามารถสร้างฐานะสะสมทุนสร้างกิจการค้าได้มานานหลายทศวรรษ จนกลายเป็นเจ้าของพื้นที่ในย่านตลาด เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ “เป็นคนคลองแดน” ในขณะเดียวกันจากโรงเรียนที่มีถึงจำนวน 4 โรงในหมู่บ้านเล็กๆ แห่งนี้ คนทุกกลุ่มคลองแดนจึงให้ความหมายต่อคลองแดนคือคือแดนแห่งการศึกษาด้วย

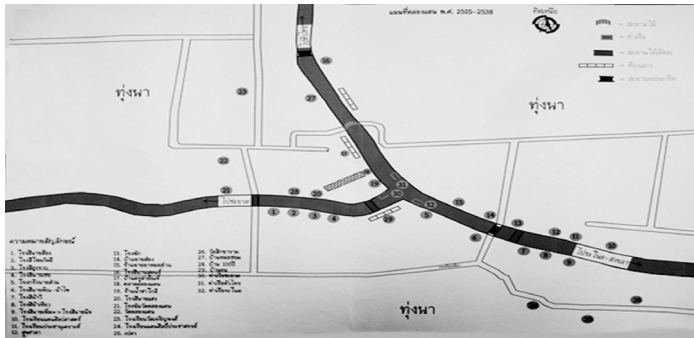
ยุคแห่งความรุ่งโรย (พ.ศ. 2515 - 2538)

ตลาดคลองแดนเข้าสู่ยุคร่วงโรยภาวะความรุ่งเรืองของตลาดคลองแดนเริ่มอึมครึมตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2510 กล่าวคือ ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ของตลาดที่เต็มไปด้วยร้านค้าและบ้านพักอาศัยอย่างหนาแน่นไม่มีพื้นที่รองรับการอพยพ

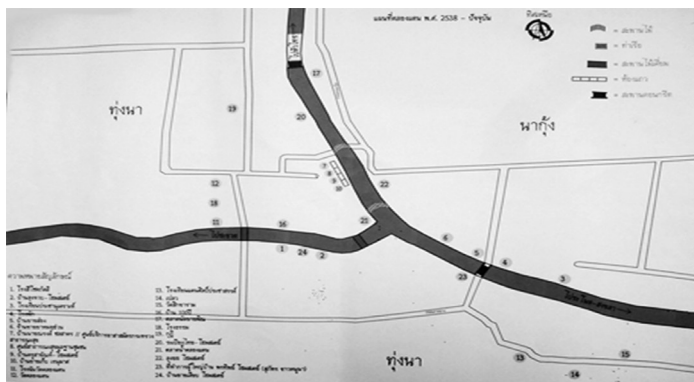
เข้ามาจากกลุ่มคนภายนอก ประกอบกับช่วง พ.ศ. 2510 ราคาข้าวตกต่ำลงพร้อมๆ กับที่ต้นทุนการปลูกข้าวเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้เพราะชาวนาเริ่มหันมาใช้เครื่องจักร ปุ๋ยเคมีและแรงงานรับจ้าง ต่อมาใน พ.ศ. 2516 เมื่อระบบชลประทานดีขึ้น เปลี่ยนมาทำนาปีละ 2 ครั้ง จนกระทั่งทำนาเริ่มไม่ได้ผลชาวนาคลองแดนจึงเริ่มฉวยโอกาสใช้สารเคมี เลิกเผา ชั่งข้าว ใช้ระบบปรดเกี้ยว (นางระเบียบ รักดีฉนวน (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านยายเลียบโฮมสเตย์ คลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2559.) ในขณะต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ค่าใช้จ่ายเรื่องการศึกษาต่อของบุตรหลานที่จะต้องเข้าไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อการศึกษา สภาพการซื้อขายของตลาดคลองแดนจึงค่อยๆ ชะลอตัวลงตามลำดับ

ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากความรุ่งเรืองสู่ยุคร่วงโรยของตลาดคลองแดนที่แท้จริงคือ การเปลี่ยนแปลงด้านคมนาคมจากภาครัฐ เมื่อ พ.ศ. 2516 ถนนสาย 408 ตัดผ่านพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระระหว่างอำเภอระโนด ที่เชื่อมกับอำเภหั่วไทรเริ่มเปิดใช้ คนภายในหมู่บ้านคลองแดนมีถนนดินเหนียว เชื่อมต่อกับถนนสาย 408 ในขณะที่กลุ่มคนจีนที่สั่งสมทุนมาหลายทศวรรษ ค่อยทยอยออกไปหาแหล่งทำกินในเมือง ทั้งหาดใหญ่ สงขลา นครศรีธรรมราช เมื่อถนนสายท่าเขิน - คลองแดน เชื่อมต่อกับถนนสาย 408 และเมื่อ พ.ศ. 2517 รถยนต์คันแรกก็ได้เข้ามาถึงชุมชนแห่งนี้นับตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา รถยนต์โดยสารของโกแข่งกับยายเสงี่ยม พิชมมงคล ก็เข้ามามีบทบาทแทนเรือในการนำสินค้า และผู้คนไปยังตลาดระโนด-หั่วไทร (พิชญารักษ์ ขุนจันทร์, 2558 : 113-114) และในปีเดียวกันเส้นทางภายในหมู่บ้านคลองแดนเริ่มสร้างสะพานปูนข้ามคลองระโนด สายท่าเขิน-แดนสงวน (ถนนสายก้านน้อ) สะพานปูนข้ามคลองหั่วไทร เพื่อเชื่อมเส้นทางถนนรามแก้ว-ท่าเขิน (ถนนสายก้านน้อ) ยิ่งทำให้เส้นทางการค้าทางน้ำ ค่อยๆ หดความสำคัญลง (นายประจวบ รัตติโชติ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2559.)

จากภาพแผนผังของตลาดคลองแดนในยุคที่บ้านคลองแดนเริ่มซบเซาลงเมื่อปี พ.ศ. 2515 ร้านทองและโรงสีบางส่วนเริ่มย้ายกิจการ ทำให้ความหนาแน่นของร้านรวงต่างๆ ในคลองแดนเริ่มเบาบางลง ในยุคที่คลองแดนกำลังเข้าสู่ยุคร่วงโรยนั้นพบว่าเมื่อเทียบกับยุครุ่งเรือง จำนวนร้านทองหายไปทั้งหมด โรงสีลดลงเหลือเพียง 10 โรง โรงไม้ โรงซ่อมเครื่องยนต์ โรงพิมพ์ ร้านถ่ายรูป ร้านตัดเสื้อ ร้านทำผม เล็กกิจการ ทว่าตลาดคลองแดนและท่าเรือยังคงดำเนินกิจการอยู่เพียงแต่ปริมาณการค้าขายนั้นลดลงตามลำดับ

จากแผนผังตลาดคลองแดนในยุคที่ปรากฏภาพนาทุ่งเข้ามาแทรกตัวในพื้นที่ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา ถือได้ว่าเป็นยุคที่ตลาดคลองแดนรุ่งโรยอย่างแท้จริง อุตสาหกรรมนาทุ่ง ที่ส่งผลให้ชาวนาไม่อาจทำนาได้เนื่องจากปัญหาน้ำเค็ม ชาวนาบางส่วนเริ่มสูญเสียที่ดินทำกิน มีหนี้สินน้ำในคลองเน่าเสีย หน่วยงานราชการจึงแก้ปัญหาด้วยการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็ม ทำให้เรือไม่สามารถสัญจรผ่านไปมาได้ โรงเรียนเอกชนเลิกกิจการ เหลือเพียงโรงเรียนของรัฐบาลที่ยังคงดำเนินการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนเหลือเพียง 1 โรง คือโรงเรียนศิโศภักดีของตระกูลภักดีฉนวน ที่มีการปรับตัวด้วยปรับทิศทางการตั้งโรงเรียนให้ทางเข้าติดถนนท่าเข็น-แดนสงวน สามารถรับซื้อและบรรทุกข้าวด้วยรถบรรทุกได้

หากวิเคราะห์ถึงสาเหตุการเข้าสู่สภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านคลองแดนจนนำไปสู่ภาวะหมู่บ้านใกล้ร้าง เกิดจากสาเหตุอย่างน้อย 5 ประการ ประการแรก ราคาข้าวที่ตกต่ำมาตั้งแต่ พ.ศ. 2514-2515 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2518 ผลผลิตของชาวนาในบริเวณทุ่งระโนดและหัวไทรได้รับความเสียหายจากอุทกภัย ทำให้ชาวนาส่วนใหญ่ไม่มีเงินมาจับจ่ายซื้อขาย ประการที่สองการเกิดอิทธิพลท้องถิ่นและใจผู้ร้ายชุกชุมทำให้กลุ่มคนจีนโดยเฉพาะร้านทองทั้ง 4 ร้านซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนความเจริญทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านความอพยพโยกย้ายออกไปจากชุมชน ทำให้กลุ่มคนที่มีอำนาจขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจลดลงตามไปด้วย ประการที่สาม เกิดจากการพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมของภาครัฐจากทางน้ำสู่ทางบกโดยเฉพาะในทศวรรษ 2520 ยุคนโยบายเงินผัน การสร้างถนนเชื่อมต่อหมู่บ้านต่างๆ ในคาบสมุทรสทิงพระนำมาซึ่งรถยนต์ยานพาหนะใหม่ที่มีความสะดวกรวดเร็ว ตลาดคลองแดนซึ่งเติบโตมาจากการค้าทางน้ำ การสัญจรและการขนส่งสินค้าทางเรือเริ่มซบเซาเมื่อมีถนนสาย 408 พาดผ่านทำให้บ้านคลองแดนกลายเป็นพื้นที่ตาบอด ความเป็นชุมชนการค้าทางน้ำที่บ่มเพาะมานานกว่ากึ่งศตวรรษจึงเริ่มเข้าสู่สภาวะถดถอยตามลำดับ ประการที่สี่ การเข้ามาศึกษาต่อในเมืองใหญ่ของบุตรหลานในระดับที่สูงขึ้น และมีงานการที่ก้าวหน้าส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้ไม่กลับมาสานต่อกิจการเพราะมีทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า บางครอบครัวได้ย้ายถิ่นฐานเข้าไปประกอบการค้าใหม่ในเมือง และค่อยๆ รื้อถอนบ้านเรือนออกไปภายหลังประการที่ห้า อุตสาหกรรมนาทุ่ง ที่ส่งผลให้ชาวนาไม่อาจทำนาได้เนื่องจากปัญหาน้ำเค็ม

ชาวนาบางส่วนเริ่มสูญเสียที่ดินทำกินมีหนี้สินเพิ่มจากการขาดทุนในการเลี้ยงกุ้งจากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ตลาดคลองแดนที่เคยรุ่งเรืองด้วยการค้าทางน้ำกลับสิ้นสุดลง คงเหลือเพียงต่อหม้อไว้ให้คนในตลาดคลองแดนสะท้อนใจและให้คนรุ่นใหม่ได้ตั้งคำถามก่อนที่คลองแดนจะกลับมาฟื้นตัวอีกครั้งหลังนโยบายการท่องเที่ยวตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - พ.ศ. 2554) จนถึงปัจจุบัน

การวิเคราะห์ถึงความหมายของตลาดน้ำคลองแดนในยุคแห่งความรุ่งโรยการให้ความหมายจากคนกลุ่มต่าง ๆ รุ่นพ่อแม่ จะพบว่าในยุคแห่งความรุ่งโรยตลาดคลองแดน มีความหมายที่ต่างไปจากเดิม ในความหมายของชาวนา เมื่อการผลิตข้าวขาดทุน ทำให้จำนวนโรงสีลดจำนวนลง ชาวนาบรรทุกข้าวไปกับรถยนต์โดยสารไปค้าขายในเมืองได้ ในตลาดคลองแดนไม่ใช่พื้นที่แลกเปลี่ยนสินค้าอีกต่อไป คนโดยสารเรือเริ่มมีน้อยลง การสัญจรทางเรือคือความล่าช้าตลาดคลองแดนจึงมีใช้จุดต่อเรือหรือจุดแวะพักค้างแรมเหมือนในยุคก่อน เมื่อชาวนา คนเดินทางลดสำคัญของตลาดลง ผู้ประกอบการในตลาดคลองแดนจึงมองว่าตลาดคลองแดนไม่ใช่พื้นที่ค้าขายหรือพื้นที่สร้างความมั่งคั่งให้กับครอบครัวอีกต่อไป จึงย้ายแหล่งทำมาหากินเข้าเมืองเพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้มั่นคงขึ้น ในยุคนี้นักหลานคนคลองแดนที่มีฐานะ จะถูกส่งเข้ามาเรียนหนังสือในเมือง คลองแดนในความหมายคือความล้มเหลวทางการศึกษาเมื่อการให้ความหมายเปลี่ยนไปโรงเรียนเอกชนในคลองแดนจึงปิดกิจการตามไปด้วย ส่วนชาวบ้านที่ยังอยู่ในพื้นที่เล่าตรงกันว่าคลองแดนในยุคนี้คือความสลดหดหู่ใจ

ยุคฟื้นฟูชีวิตตลาดริมน้ำคลองแดน (พ.ศ. 2552 – ปัจจุบัน)

ยุคฟื้นฟูชีวิตตลาดริมน้ำคลองแดน เป็นยุคแห่งวาทกรรมตลาดน้ำในความหมายใหม่ การสร้างตลาดริมน้ำคลองแดนเกิดขึ้นใหม่ภายใต้แนวคิดย้อนรอยวิถีชุมชนดั้งเดิมตามกระแสการท่องเที่ยวตลาดน้ำ ตามที่รัฐบาลมียุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว คือการปรับโครงสร้างการผลิตเพื่อเพิ่มผลิตภาพและคุณค่าของสินค้าและบริการบนฐานความรู้และความเป็นไทย พื้นฟู พัฒนา แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถานในเชิงกลุ่มพื้นที่ และเสริมสร้างเอกลักษณ์ความเป็นไทย ทั้งการอนุรักษ์

วัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อสร้างสินค้าท่องเที่ยวใหม่ๆ การฟื้นฟูตลาดริมคลองแดนจึงเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยวตลาดน้ำทั่วประเทศไทย ซึ่งรายละเอียดของตลาดริมน้ำคลองแดนนั้นยังอยู่ในความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ถูกนำมาฟื้นคืนมาอีกครั้งหลังจากที่ชุมชนตลาดบ้านคลองแดนตกอยู่ในสภาพที่ถดถอยและร่วโรยมานานร่วม 30 ปี เกิดการฟื้นฟูตลาดคลองแดนจากตลาดที่รกร้างสู่ตลาดเพื่อการท่องเที่ยว โดยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา นำโดย ดร.จเร สุวรรณชาติ ได้สำรวจตลาดคลองแดนและเห็นว่าภูมิโนแคว่น่าจะฟื้นพัฒนาชุมชน จึงได้เสนอโครงการการศึกษาและจัดทำโครงการนำร่องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนในชนบท โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนให้มีสภาพที่มีความเหมาะสมต่อการพักอาศัยอย่างยั่งยืน เน้นวิธีการมีส่วนร่วมกับชุมชนพึ่งพาตนเอง งานวิจัยยังครอบคลุมถึงการเตรียมการเพื่อเป็นชุมชนท่องเที่ยวแบบในแนวทางวิถีพุทธ (จเร สุวรรณชาติ และคณะ, 2552 : 1-2) ซึ่งกลายเป็นต้นธารการเกิดตลาดริมน้ำคลองแดน เพื่อการท่องเที่ยวในเวลาถัดมา

ภาพที่ 8 แม่ค้าในตลาดริมน้ำคลองแดนพุดคุยหลังการประชุมทุกเที่ยงวันเสาร์
 ที่มา : มนัสสวาส กุลวงศ์ (2561 : 166)

การหวนคืนของตลาดริมน้ำคลองแดนภายใต้กระแสการท่องเที่ยวตลาดน้ำเริ่มขึ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2552 ชุมชนคลองแดนได้ทำการเปิดตลาดนัดริมน้ำคลองแดนก็โดยมีการจัดงานภายใต้ชื่อว่า “งานมรดกทางวัฒนธรรมคลองแดน” หลังจากปิดโครงการวิจัย และได้มอบงานให้กับทางองค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดนร่วมกับชาวบ้านจากนั้นจึงร่วมกันพัฒนาตลาดริมน้ำคลองแดนมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีนายเกรียงไกร อนันตพงษ์ ได้รับการคัดเลือกเป็นประธานชุมชน การบริหารจัดการนั้นอยู่ภายใต้แนวคิดที่ว่า “สังคมชนบทเราพยายามปลูกฝังให้มาก ได้รับความรู้ให้ได้ว่า เราคือใคร คลองแดนไม่ได้ให้อะไรกับท่าน แต่เราจะให้อะไรกับคลองแดน เป็นสิ่งตอบแทนกับเขาบ้างแค่นั้นเองเราไม่สามารถเอาเงินเป็นตัวขับเคลื่อนได้ เพราะเรามีเงินอยู่น้อย แต่เราขับเคลื่อนด้วยการทำดี การปฏิบัติเห็นรูปธรรมที่ชัดเจน ถ้าไม่ชัดเราไม่ทำ” (เกรียงไกร อนันตพงษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.) ครุสายนต์ได้กล่าวถึงเจตนารมณ์ของการฟื้นฟูชีวิตตลาดคลองแดนว่า คนในชุมชนตลาดริมน้ำคลองแดนได้วางทิศทางให้การรื้อฟื้นตลาดในความหมายของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท่องเที่ยวเชิงวิถีพุทธ มีบรรยากาศธรรมชาติที่ช่วยกล่อมเกลา ให้โดยไม่หวังผลประโยชน์ สร้างตลาดแห่งนี้ขึ้นมาเพื่อให้ทุกคนมีความสุข สอนให้ทุกคนร่วมกันอนุรักษ์วิถีอันดีงามของเรา สอนวัฒนธรรมด้วยการทำให้ดู ปลูกฝังให้กับนักท่องเที่ยว สร้างความภาคภูมิใจมากกว่าตัวเงิน (สายนต์ ชลสาคร (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่พิพิธภัณฑสถานครุสายนต์โฮมสเตย์. ตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2559.)

ตลาดริมน้ำคลองแดนได้ดำเนินกิจกรรมเรื่อยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2552 จนถึงปัจจุบัน ตลาดจะเปิดรับนักท่องเที่ยวทุกวันเสาร์ ตั้งแต่เวลา 12.00 น จนถึง 20.00 น. โดยประมาณ ลักษณะของตลาดคลองแดนที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่ภายใต้แนวคิดร่วมกันของคนในชุมชนคือการรื้อฟื้นวิถีเดิมคือวิถีชาวพุทธ ฟังฟังสายน้ำและทรัพยากรธรรมชาติเป็นต้นทุนสำคัญ การท่องเที่ยวตลาดริมน้ำคลองแดนเป็นการเดินเที่ยวชมทัศนียภาพของชุมชน ตลาด และวัด ตลอดจนอาคารบ้านเรือนเก่าที่รื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ เช่น บ้านร้อยปีศรีคลองแดน บ้านยายเลียบ โฮมสเตย์ บ้านห้องแถวไม้ริมน้ำที่จัดเป็น

พิพิธภัณฑสถานอย่างบ้านครูสายัณห์ เป็นต้น วัดคลองแดนเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญ มีบริการล่องเรือในช่วงที่มีความพร้อมด้านความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยว อาหารที่วางขายในตลาดน้ำจะต้องเป็นอาหารพื้นบ้าน เน้นการใช้ภาชนะจากธรรมชาติ (ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ, 2555 : 322)

ต่อมาเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวเป็นจำนวนมาก จึงได้มีการขยายพื้นที่ค้าขายเพิ่มขึ้นโดยมีลุงชาย (นายสมเกียรติ หนูเนียม) ผู้สืบทอดมรดกที่ดินบริเวณตลาดเก่าคลองแดน (บริเวณหัวคู้ง ฝั่งรามแก้ว จังหวัดนครศรีธรรมราช) ได้กลับมาพัฒนาพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ค้าขายตามที่มารดาได้ตั้งความปรารถนาไว้ว่า “ให้คนได้มีที่ทำมาหากิน” ลุงชายจึงเริ่มสร้างลานคอนกรีตขนาดใหญ่บนพื้นที่ตลาดเดิม และสร้างเป็นซุ้มมุงหลังคาด้วยตับจากเพื่อให้เข้ากับสภาพตลาดน้ำย้อนยุค โดยกำหนดให้แม่ค้าที่มาค้าขายนี้ค้าขายสินค้าพื้นเมือง เช่น ข้าวยาโบราณ กว๊วยเตี้ยโบราณ ขนมโบราณ เช่น ขนมโค ขนมถาด น้ำตาลโตนด ปลาแห้ง เป็นต้น (สมเกียรติ หนูเนียม (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2559.) ส่วนคนรุ่นลูกอย่างคุณเขาว์เจ้าของข้าวยาโบราณ เล่าว่า “ที่นี่คือความสามัคคีเป็นจุดใหญ่ รักถิ่นเกิด รักชุมชน ที่ทำงานด้วยจิตอาสา การจัดการด้านการบริหารด้วยชุมชนเอง ส่วนใหญ่ใช้จิตอาสาทั้งหมด พร้อมทั้งปลูกฝังเด็ก ๆ รุ่นเยาว์ ให้รักบ้านเกิด เพราะเป็นที่ทำมาหากินของเราอีกนาน” เขาวเรศ ฉันทวิโรจน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2559. สำหรับนักท่องเที่ยวในตลาดน้ำคลองแดนส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยซึ่งมีทั้งแบบไป-กลับ และพักโฮมสเตย์นักท่องเที่ยวที่พักมักจะมาเป็นหมู่คณะ จากชมรมองค์กร และสถาบันการศึกษาที่เข้ามาเพื่อศึกษาวิถีชุมชน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชนคลองแดน

จะเห็นได้ว่าการรื้อฟื้นตลาดริมน้ำคลองแดนเป็นการรื้อฟื้นภายใต้แนวคิดการโยกหาอดีตเพื่อตอบสนองรสนิยมย้อนอดีตของนักท่องเที่ยวในยุคบริโภคนิยม การรื้อฟื้นตลาดคลองแดนผ่านการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ในรูปของโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวได้พักอาศัยสัมผัสกับบรรยากาศย้อนยุค บ้านไม้เก่าแก่อายุกว่าร้อยปี

ห้องอาบน้ำโบราณที่อาบน้ำจากตุ่มรองน้ำฝนและนุ่งผ้าอาบนํ้ากลางแจ้งแบบคนในอดีต เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองใช้ชีวิตแบบคนคลองแดน การรื้อฟื้นสะพานไม้หลายจุดในคลองแดนเพื่อจะบอกเล่าเรื่องราวของคนคลองแดนในอดีตที่ใช้สะพานไม้ต่างถนน คนระหว่างคลองได้เชื่อมเข้าหากันด้วย ศรีสุตา โชติกะ นักท่องเที่ยวชาวคลองแห เล่าว่า “คลองแดนเป็นบ้านไม้เก่า ๆ ที่เรียงต่อกันเป็นชุมชน มีการสร้างจากไม้ทั้งหลัง ระเบียบหน้าบ้านแต่ละหลังก็จะมีที่เป็นทางเดินยื่นออกมาจากตัวบ้านเป็นที่นั่งเล่นที่พักผ่อนทำให้เป็นเอกลักษณ์ที่หาชมได้ยากในปัจจุบัน ตลาดน้ำแต่ละสถานที่จะมีการดัดแปลงให้เข้ากับยุคสมัยและสะดวกสบายมากยิ่งขึ้นแต่ตลาดคลองแดนใช้สิ่งที่มีอยู่มาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์และยังดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาเที่ยวอีกด้วยต่างจากตลาดน้ำคลองแหอย่างสิ้นเชิง” (ศรีสุตา โชติกะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาสกุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2559.) การรื้อฟื้นผ่านการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ด้วยอาหารย้อนยุคให้นักท่องเที่ยวได้รู้จัก ลองลิ้มชิมรส อาหารที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวคลองแดน แม้ค้าที่ขายอาหารจึงร่วมใจกันขายอาหารที่เคยมีในอดีต เพื่อสร้างบรรยากาศให้เข้ากับความเป็นตลาดย้อนยุคที่แสดงถึงวิถีดั้งเดิมของตลาดคลองแดนตามที่ปราณี เพ็ชรมณี แม้ค้าตลาดริมน้ำคลองแดน เล่าว่า “จุดเด่นของคลองแดนคือการยึดถือวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน วัฒนธรรมเก่าแก่ดั้งเดิม ขนมที่ขายจึงมีขายขนมป่นเต ขนมน้ำตาลสด ขนมดู ลูกโหนดเชื่อม ยำหัวโหนดอาหารเก่าแก่ของระโนด ขนมป้าจี หัวครกผัดในน้ำผึ้งโหนดสด ๆ ขนมที่ขายทั้งหมดเป็นขนมที่ทำเองกับมือ” (ปราณี เพ็ชรมณี ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาสกุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2559.) การสร้างบรรยากาศย้อนยุคเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีส่วนสำคัญต่อการประกอบสร้างการโยกย้ายอดีตที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ตลาดริมน้ำคลองแดนในยุคนี้ถูกทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวย้อนยุค แหล่งศึกษาวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำ ความหมายของตลาดน้ำริมน้ำคลองแดนในยุคฟื้นฟูชีวิต จึงมีความหมายในฐานะที่เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง

สรุป

การเปลี่ยนแปลงของตลาดริมน้ำคลองแดน จากตลาดริมน้ำเก่าแก่แห่งหนึ่งในคาบสมุทรสทิงพระ มีความเจริญรุ่งเรือง ด้วยเหตุปัจจัยจากทำเลที่ตั้งในชุมทางการสัญจรทางน้ำ พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทั้งดินและน้ำ การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนซึ่งมีความชำนาญด้านการค้าขาย ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนค้าขายและสะสมทุนอย่างต่อเนื่อง ทว่าการพัฒนาของภาครัฐได้ส่งผลกระทบต่อความรุ่งโรยของตลาดคลองแดน ปัจจัยสำคัญคือ ความเปลี่ยนแปลงด้านการคมนาคมจากภาครัฐ หลังปี พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา ทำให้ตลาดคลองแดนที่เคยรุ่งเรืองด้วยการค้าทางน้ำกลับสิ้นสุดลงจนกระทั่งเกิดการรื้อฟื้นตลาดริมน้ำขึ้นใหม่ ภายใต้บริบทที่สอดคล้องประสานสัมพันธ์กับแผนการพัฒนากองท้องที่จากภาครัฐ โดยรื้อฟื้นบนฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ชุมชน ที่ฉายภาพความเป็นตลาดเก่าแก่ สามารถศึกษาเพื่อย้อนเรื่องราวอดีตของวิถีชุมชนตลาดริมน้ำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการขับเคลื่อนด้วยกลยุทธ์เหล่านี้ส่งผลต่อการสร้างความหมายใหม่ให้กับตลาดริมน้ำคลองแดนในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกันออกไป

เอกสารอ้างอิง

กิตติกา ศรีรักษา. (2550). **ความหมายและกระบวนการสร้างความหมาย “บ้าน” ในนิตยสารบ้านและสวน** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กิตติพร ใบบุญ. (2549). **ตลาดกับชีวิต : บทสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องตลาดในสังคมไทย, ในสมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ (บรรณาธิการ), ตลาดในชีวิตชีวิตรในตลาด**, 21 กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์. (2555). **ความจริงแท้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงโฮมสเตย์ : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุกร้อยละ จังหวัดสุพรรณบุรี** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- คณิตา ของศิริ. (2553). การวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายเรื่อง
“การโยกย้าย” ในรายการปกิณกะทางโทรทัศน์ชุด “ตลาดสดสนามเป้า”
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จเร สุวรรณชาติ. (2552). รายงานสรุปสำหรับผู้บริหารโครงการศึกษาและจัดทำ
โครงการนำร่องปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนในชนบทภาคใต้. สงขลา :
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.
- ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ. (2555). การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวตลาดน้ำ
ภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ
: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทวิช จตุรพรฤกษ์. (2548). พรหมแดน อัตลักษณ์และกระบวนการกลายเป็นสินค้า
: การเมืองและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว
(รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- นวล สารสอน. (2553). ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลต่อสภาพ
สังคมเศรษฐกิจที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นันทมน บวรกุลกิจทวี. (2555). ผลกระทบจากการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยว
ต่อชุมชนท้องถิ่นตลาดน้ำอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พัฒนา กิตติอาษา, (บรรณาธิการ). (2546). มานุษยวิทยากับการศึกษาปรากฏการณ์
โยกย้ายในสังคมไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- พิชญานันท์ ชูเนจันทร์. (2558). “ตลาด การสัญจรและถิ่นฐานของผู้คน.”
ในย้อนรอยตลาดคลองแดน. นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์กรีนไชนอินเตอร์ 2011.
- มณีวรรณ ผิวนิม. (2546). พัฒนาการและผลกระทบของการท่องเที่ยว กรณีศึกษา
ชุมชนตลาดน้ำ (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.).

มนัสสวาส กุลวงศ์. (2561). **พลวัตและการประกอบสร้างความหมายของตลาดน้ำในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา** (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีนิพนธ์). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ยุทธกาน ดิสกุล. (2553). **ประเพณีประติษฐ์และอัตลักษณ์ชุมชนคลองแห** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วินิจ รังผึ้ง. (2543). **ตลาดน้ำวัดลำพญา**. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภารการ.

บุคลากรกรม

กานดา ทิพย์จันทร์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 1 ตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2559.

เกรียงไกร อนันตพงศ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2559.

เชาวเรศ จันทวิโรจน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2559.

ประจวบ รัตติโชติ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2559.

ปราณี เพ็ชรมณี (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2559.

ระเบียบ ภักดีฉนวน (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านยายเลียบไฮมสเตรย์คลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2559.

ศรีสุตา โชติกะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำ
คลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม
2559

สมเกียรติ หนูเนียม (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาด
ริมน้ำคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่
24 มีนาคม 2559.

สอง ชังคะมณี (ผู้ให้สัมภาษณ์). มนัสสวาส กุลวงศ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ตลาดริมน้ำ
คลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 19
พฤศจิกายน 2559.

การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน¹ The Development of Self-Management Model of Health Innovation to Strengthen Community¹

นิชาพร ศรีนวล^{2*} (Nichaphorn Srinoul)^{2*}

คณิต เขียววิชัย³ (Kanit Kheovichai)³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพ วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) และปัจจัยหรือเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพ ตลอดจน การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methodology) เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการวิจัยในลักษณะของพหุเทศะกรณี (Multisite Multi-case)

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

²นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 73000, อีเมล : edu.nichamay05@gmail.com

³รศ.ดร., ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร 73000, อีเมล : kheovichai_K@su.ac.th

¹This article submitted in partial of the thesis entitled The Development of Self-Management Model of Health Innovation to Strengthen Community

²Doctoral Student, Doctor of Philosophy Program in Development Education Department of Education Foundations Graduate School, Silpakorn University 73000 E-mail edu.nichamay05@gmail.com

³Assoc. Prof Dr., Kanit Kheovichai Department of Education Foundations Graduate School, Silpakorn University 73000 E-mail : kheovichai_K@su.ac.th

*Corresponding author : E-mail address : edu.nichamay05@gmail.com

(Received : January 23, 2018 ; Revised : July 30, 2018 ; Accepted : August 14, 2018)

ผลการวิจัยพบว่า ข้อมูลพื้นฐานการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพ สาเหตุการเกิดขึ้นของนวัตกรรมสุขภาพส่วนใหญ่เกิดจาก การที่แกนนำชุมชนหรือ ปราชญ์ชาวบ้านนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแก้ไขปัญหาสุขภาพ และความต้องการ ของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพของชุมชนโดยมีภาคีเครือข่ายในการจัดการ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ร่วมกับองค์กรบริการด้านสุขภาพ และทุน ทางสังคม มีการบริหารในรูปของคณะกรรมการ มีกฎระเบียบ มาตรการทางสังคม ที่ใช้เป็นแนวปฏิบัติ สำหรับวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ มีความเป็นเลิศใน 2 ทิศทาง ได้แก่ ด้านนวัตกรรมกระบวนการจัดการตนเอง และด้านนวัตกรรมผลผลิตในการจัดการ ตนเอง ส่วนปัจจัยหรือเงื่อนไขความสำเร็จมี 10 ด้านคือ 1. ด้านนโยบายการบริหาร งานของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2. ด้านการมีส่วนร่วม 3. ด้านการมี ศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชน 4. ด้านการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ 5. ด้านการใช้ประโยชน์ของระบบข้อมูล 6. ด้านการหนุนเสริมของภาคีเครือข่าย 7. ด้านระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติในชุมชน 8. ด้านการสร้างเครื่องมือใน การจัดการตนเองของชุมชน 9. ด้านการพัฒนาสู่นโยบายสาธารณะ 10. ด้านภาวะ ผู้นำกลุ่ม ส่วนรูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพมี 4 ขั้นตอน คือ 1) การค้นหาและพัฒนาศักยภาพตนเอง 2) การสร้างพลังเครือข่ายสังคม 3) การขับเคลื่อนในชุมชน 4) การบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งโดยอาจเรียกรูปแบบนี้ ว่า “3SI SELF-MANAGEMENT MODEL” ที่ผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิและ เภสัชกรวิชาชีพ

คำสำคัญ : รูปแบบการจัดการตนเอง, นวัตกรรมสุขภาพ, ความเข้มแข็งของชุมชน

Abstract

This research aims to explore the fundamental data on self-management in health innovation, best practice, and factors or criterions that effect to the success of self-management in health innovation, as well as to develop the model of self-management in health innovation towards community strength. In order to accomplish the objectives of this research, a mixed methodology design is adopted which consists of quantitative and qualitative methodologies

(Multisite multi-case technique). The findings of this research demonstrates that most health innovations are founded by the community leaders or intellectual folks in bringing local wisdom to solve health problems and the need of overall community to cope with the health of the community. The main networks of management include Local Administrative Organization (LDO) in collaboration with Health Service Organization through the use of social capital in the community, managed by the administrative committee. Besides, the regulations and social measures are regarded as an instrumental performance guideline. Accordingly, the best practices of self-management in health innovation are for instance divided into two directions of excellence: innovation of self-management process and innovation of self-management productivity. There are 10 aspects of factors or conditions for success as follows: 1) policy of the administrators in local administration, 2) participation, 3) potentiality of social capital in the community, 4) systematic administration, 5) use of information systems, 6) support of administration networks, 7) relative relationships in the community, 8) self-management tools of the community, 9) development towards public policy, and 10) group leadership. The factors or criterions that affect to successful self-management in health innovation consist of: 1) group leadership; 2) participatory issue; 3) networking; 4) information system for development and follow-up; 5) media and public relations; and 6) self-management administration. Furthermore, the model of self-management in health innovation named “3SI SELF-MANAGEMENT MODEL”, which consists of a four-step major significant performances; 1) self-discovery and self-potentiality development; 2) networking empowerment; 3) community driving process; and 4) integration for strength. Additionally, this model evaluation is expertized and certified by public hearing.

Keywords : Self-Management Model, Health Innovation, Community Strength

บทนำ

นวัตกรรมสุขภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีศักยภาพ ในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตในสังคม ในยุคที่มีการพัฒนาการคมนาคม สะดวกรวดเร็ว ทำให้เสี่ยงต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิตอย่างมาก ซึ่งในแต่ละปี คนกลุ่มเสี่ยงได้แก่ คนที่มีโรคประจำตัว คนพิการ และโรคระบาดตามฤดูกาล ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลและการดูแลรักษาคนป่วยเป็นเงินมากมาย สถิติระหว่างปี พ.ศ.2546-2553 รายจ่ายสุขภาพรวมต่อหัวคนไทย เพิ่มขึ้นกว่า 1.8 เท่า จากสามพันกว่าบาท เป็น หกพันกว่าบาท ซึ่ง 3 ใน 4 เป็นรายจ่ายสุขภาพจาก ภาครัฐ โดยสัดส่วนรายจ่ายทางสุขภาพรวมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศเพิ่ม ขึ้นเล็กน้อยจากอัตราร้อยละ 3.6 เป็นอัตราร้อยละ 3.9 ในปี พ.ศ. 2553 ทั้งยังเสีย เวลาและสุขภาพที่ควรจะทำประโยชน์ต่าง ๆ ในครอบครัวและชุมชนได้อีกมากมาย

กระบวนการขับเคลื่อนพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ที่ออกผลเป็นกฎหมาย ในปี พ.ศ. 2550 ยังเกิดผลสำคัญสืบต่อเนื่องอีกประการคือ การบัญญัติให้มี “ธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ” ขึ้นในปี พ.ศ. 2552 โดยมีการดำเนินงาน อย่างครบวงจร ด้วยยุทธศาสตร์อย่างน้อย 5 ประการ คือ 1) การพัฒนานโยบาย สาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพ 2) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อ ต่อสุขภาพ 3) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงโดยเน้นกระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม 4) การพัฒนาศักยภาพด้านสุขภาพ ของบุคคล ครอบครัวและชุมชน 5) การปฏิรูประบบการสาธารณสุขที่เอื้อต่อการสร้าง เสริมสุขภาพ ภายใต้หลักดังกล่าวได้กำหนดเป้าหมายใน พ.ศ. 2563 เป็น 4 ประการ คือ 1) มีการพัฒนานโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมและเป็นรูปธรรม 2) มีการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพอย่างหลากหลาย และเป็นรูปธรรม 3) มีการสร้างเสริมสุขภาพของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม อย่างสมดุลและเชื่อมโยงกันตามหลักการสร้างเสริมสุขภาพ 4) มีชุมชนท้องถิ่น ที่มีความเข้มแข็งด้านสุขภาพครอบคลุมร้อยละ 80 ของตำบลทั่วประเทศ (สุวิทย์ วิบุลย์ผลประเสริฐ, 2555)

นอกจากนี้แนวทางในการส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้จัดให้มีการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ที่เน้นการพัฒนาสุขภาพ

ทุกกลุ่มวัย มีโครงการหลัก ๆ ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2556 มุ่งหวังให้ประชาชนมีทักษะในการส่งเสริมสุขภาพตนเอง สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและยืนยาว นอกจากนี้ให้ทุกอำเภอของประเทศไทยได้มีการวางรากฐานของระบบส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานของกรมอนามัย โดยบูรณาการร่วมกันทำงานใน 3 ส่วน คือ สถานบริการสาธารณสุข สังคมชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เป็นแนวทางให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิด องค์ความรู้ เทคโนโลยีและประสบการณ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเปิดโอกาสให้นักวิชาการจากหลากหลายองค์กรได้ระดมความคิดเห็น ร่วมกันคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำข้อเสนอแนะและทางเลือกเชิงนโยบาย

การจัดการตนเองของชุมชนมองว่าเป็นชุมชนที่ผู้คนตระหนักในปัญหาที่ประสบอยู่ โดยเชื่อว่าพวกเขาสามารถจัดการปัญหาเหล่านั้นได้ด้วยตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2557 : 111) ซึ่งการจัดการตนเองอันอาจจะมีองค์ประกอบ 1. ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจะต้องอยู่ในความสนใจของคนส่วนใหญ่ในชุมชนแล้วมีจุดมุ่งหมายเดียวกันเพื่อแก้ไขปัญหา 2. ชุมชนมีการพัฒนาจนเกิดความตระหนักและมั่นใจในศักยภาพตนเองว่าสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง 3. มีแนวทางการขับเคลื่อนการดำเนินงานของชุมชนที่สะท้อนว่าเป็นการจัดการตนเองของชุมชน อันได้แก่ 1) การเรียนรู้ เป็นสิ่งสำคัญเป็นการเพิ่มอำนาจ (empowerment) ให้กับชุมชนโดยตรง 2) เวทีประชาคม “การทำประชาคม” เป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการตัดสินใจ และกำหนดแนวทางแก้ปัญหา 3) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 4) พลังสามัคคีและความผูกพันของคนในชุมชน 5) ภาวะผู้นำ (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2557 : 112-113) ผลผลิตและผลลัพธ์จากการจัดการสุขภาพชุมชนได้ส่งผลให้มีการพัฒนานวัตกรรมสุขภาพชุมชนซึ่งถือว่า 1) เป็นองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยและพัฒนา 2) เป็นการนำสิ่งที่มิอยู่ในชุมชนอื่นมาพัฒนาหรือปรับใช้ในชุมชนของตนเอง 3) เป็นการนำสิ่งที่ทำอยู่มาปรับกระบวนการทัศนใหม่ หรือทำด้วยวิธีใหม่แล้วได้ผล (นิโบล นิมกัรตน และคณะ : 2553) ด้วยเหตุนี้จากที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความ

เข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้เกิดการนำไปปรับและประยุกต์ใช้ได้จริงในการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
2. เพื่อศึกษาวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพของชุมชน
3. เพื่อศึกษาปัจจัยหรือเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
4. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปรีชา โอฬารอร่ามกุล (2553) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการยอมรับนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ข้าวเพื่อสุขภาพของผู้บริโภคในภาคพบว่า 1. ด้านประสิทธิภาพของกลุ่มและเครือข่ายองค์กรชุมชนพื้นที่เป้าหมาย จากการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกกลุ่ม ทำให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถดำเนินงานอุตสาหกรรมชุมชนได้ เนื่องจาก

- 1) กลุ่มมีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม 2) มีผู้นำที่เป็นผู้เสียสละมีวิสัยทัศน์
- 3) กลุ่มได้ออกเปิดตัวประชาสัมพันธ์คุณภาพของผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง
- 4) ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีคุณภาพและพัฒนาคุณภาพให้ได้มาตรฐาน 5) กลุ่มและชุมชนเห็นความสำคัญในการดำเนินงานธุรกิจและอุตสาหกรรมของชุมชน 6) ชุมชนมีผลกระทบร่วมในการที่จะใช้เวลาว่างหลังทำนามาส่งเสริม และมีแผนชุมชนที่รองรับการเปลี่ยนแปลงของกระแส 7) กระบวนการกิจกรรมพัฒนาศักยภาพของคน ชุมชน กลุ่มเครือข่าย มีการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง มีการติดตามตรวจสอบปรับปรุงวิธีการดำเนินงานด้วยวิธีการใหม่ๆ จนถึงเกณฑ์ที่พอใจ ซึ่งเป็นวงจรการ

ทำงานที่ต่อเนื่องลักษณะเรียนรู้ร่วมกันและแบบมีส่วนร่วม ทั้ง สมาชิก ผู้นำ ผู้รู้ นักวิชาการ ถือเป็นภาคีที่นำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน 2. ความร่วมมือของทีมวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักวิจัยท้องถิ่น สามารถรวมตัวเกิดแผนงานในระดับตำบล และระดับชุมชน เพื่อขับเคลื่อนการทำงานแบบมีส่วนร่วมได้ 3. สถาบันวิชาการ ภาครัฐ ภาคประชาชน สามารถสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการ ผลิตภัณฑ์ การเงินบัญชี และเทคนิคเฉพาะเรื่องส่งผลให้กลุ่มและเครือข่ายมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจจะมีจากการที่ทุกภาคส่วนมีเป้าหมายร่วมกัน

อนันต์ มลารัตน์ (2551 : 155-156) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบความ สัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายชุมชนด้าน สุขภาพโดยพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ในการจัดการเครือข่ายชุมชนด้าน สุขภาพ 6 ปัจจัยประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ 2) ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม ของชุมชน 3) ปัจจัยด้านปัจจัยพื้นฐานในการจัดการเครือข่ายชุมชน 4) ปัจจัยด้านการ ประสานงานเครือข่ายชุมชน 5) ปัจจัยด้านการสื่อสารของเครือข่ายชุมชน 6) ปัจจัย ด้านสัมพันธภาพในเครือข่าย

เฉิน เจียงลิ (Chen, 2006) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเสริมสร้าง พลังชุมชน ทูทางสังคมและความหมายของชุมชน มีวัตถุประสงค์การวิจัย งานวิจัยนี้ได้นำเสนอข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องบางส่วนเป็นข้อมูลอ้างอิงสำหรับ นโยบายในอนาคตในการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ ผลการศึกษาพบว่า สอดคล้อง กับผลการวิจัย 5 ข้อเสนอแนะที่เสนอ : (1) เพื่อเปิดใช้งานและรูปแบบการฝึกอบรม ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นสำหรับเพิ่มขีดความสามารถเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน และ เพื่อสร้างและปลูกฝังค่านิยมร่วมกันในชุมชน (2) รวมกลุ่มดูแลชุมชน โดยการเชื่อมโยง เครือข่ายชุมชน และระบบข้อมูลการสื่อสาร (3) สร้างการมีส่วนร่วมในการปรับปรุง ชุมชนโดยการจัดกิจกรรมท้องถิ่น (4) ผลการเพิ่มขีดความสามารถในผลในเชิง บวกกับความมั่นใจในตนเองของประชาชน (5) เมื่อมีการพัฒนาศักยภาพส่งผลให้มี ปฏิสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methodology) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการวิจัยในลักษณะของพหุเทศกรณี (Multisite Multi-case) ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบและวางแผนการดำเนินงานตลอดจนกำหนดวิธีการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ในลำดับขั้นตอนดังนี้

ระยะที่ 1 การเลือกพื้นที่ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำการคัดเลือกพื้นที่เพื่อเป็นสนามในการวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาในเขตพื้นที่เขตสุขภาพภาคเหนือ มี 18 จังหวัดเพื่อเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ และเลือกพื้นที่เพื่อเป็นพื้นที่ในการศึกษานำร่อง (Pilot Study) ชุมชนที่มีการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพ จำนวน 3 พื้นที่ คือ 1.) กลุ่มนวัตกรรมธรรมชาติสุขภาพคนตำบลดงมูลเหล็ก 2.) กลุ่มนวัตกรรมปูนแดงควบคุมลูกน้ำยุงลายหมู่ 1 3.) กลุ่มนวัตกรรมศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ และผู้สูงอายุในชุมชน โดยมีเหตุผลเนื่องจากทั้ง 3 พื้นที่ได้ถูกยกระดับขึ้นมาเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และเป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับหน่วยงานทั้งราชการ เอกชน และผู้สนใจทั่วไปได้ร่วมเรียนรู้ อีกทั้งยังมีการต่อยอดนวัตกรรมสุขภาพให้เกิดการเชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่นๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน และกลุ่มเหล่านี้ได้ขับเคลื่อนนวัตกรรมจนนำเข้าสู่การพัฒนาเป็นนโยบายสาธารณะของตำบล จนเป็นผลให้ชุมชนมีการจัดการตนเองไปสู่ความเข้มแข็งได้เป็นอย่างดี

ระยะที่ 2 การเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณในครั้งนี้คือชุมชนที่มีการจัดการด้านนวัตกรรมสุขภาพในเขตพื้นที่ภูมิภาคเหนือ 18 จังหวัด กลุ่มตัวอย่าง (Sample) สำหรับขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) ประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ผลิตนวัตกรรมสุขภาพและกลุ่มสมาชิกหรือผู้ใช้ประโยชน์นวัตกรรมสุขภาพ ที่จะทำการเก็บข้อมูลจากการสำรวจความคิดเห็นโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยได้เลือกวิธีการสุ่มตัวอย่างง่าย (Sample Random Sampling) จนครบ 40 ชุมชน สำหรับผู้ตอบ

แบบสอบถามใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง(Purposive) คือ 1. กลุ่มผู้ผลิตนวัตกรรมสุขภาพ ดังจะประกอบไปด้วย 1) ประธานกลุ่ม 2) รองประธานกลุ่ม 3) เลขานุการกลุ่ม ชุมชนละ 1 คน รวม 120 คน และ 4) คณะกรรมการกลุ่ม ชุมชนละ 2 คน จำนวน 40 ชุมชน รวม 80 คน 2. กลุ่มสมาชิกหรือผู้ใช้ประโยชน์นวัตกรรมสุขภาพ ชุมชนละ 5 คน จำนวน 40 ชุมชน รวม 200 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้นจำนวน 400 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่แบบสอบถาม (Questionnaires) และแบบประเมินรูปแบบ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ชุด ได้แก่ 1. แบบสอบถามสำหรับกลุ่มผู้ผลิตนวัตกรรมสุขภาพ โดยแบ่งออกเป็น 5 ตอน และ 2. แบบสอบถามสำหรับกลุ่มสมาชิกหรือผู้ใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมสุขภาพ 5 ตอน สำหรับวิธีการหาคุณภาพของแบบสอบถามทั้ง 2 ชุด ใช้วิธีการตรวจสอบความเป็นปรนัย (Objectivity) ซึ่งดูจากความชัดเจนของข้อคำถามและคำตอบ และการตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) และภาษา โดยการพิจารณาจากนิยามเชิงทฤษฎีและนิยามศัพท์เฉพาะ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน โดยผ่านการตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC) สำหรับวิธีการหาคุณภาพของแบบประเมินรูปแบบใช้วิธีการตรวจสอบความเที่ยงตรง ด้านเนื้อหา (Content Validity) และภาษา โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน แบบประเมินรูปแบบมีความครบถ้วนสมบูรณ์ครอบคลุมเนื้อหาหรือไม่ รวมถึงการพิจารณา ความเป็นปรนัย (Objectivity) ในความชัดเจนของข้อคำถามและคำตอบว่าเข้าใจตรงกันหรือไม่ ซึ่งในการตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหาใช้การตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) เช่นเดียวกับแบบสอบถาม

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้ จะทำการศึกษาข้อมูล โดยการเลือกเจาะจง (Purposive) สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive) ได้ดังนี้ 1) กลุ่มผู้ผลิตนวัตกรรม อันประกอบไปด้วย ประธานกลุ่ม รองประธาน เลขานุการกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่ม รวมจำนวน 5 คน 2) สมาชิกผู้ใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมสุขภาพ รวมจำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ การศึกษาและวิเคราะห์ เอกสาร (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์ (Interview) การสังเกต (Observation) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการ

ระยะที่ 3 การจัดกระทำข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) มาจัดระเบียบข้อมูลแล้วทำการวิเคราะห์ โดยข้อมูลเชิงปริมาณจะใช้เทคนิคทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจะใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) การประมวลผลและการวิเคราะห์ด้วยค่าสถิติเชิงบรรยายประกอบด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA)

ระยะที่ 4 การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ นำมาประมวลผลข้อมูล วิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็น และสังเคราะห์เรียบเรียงเพื่อตอบคำถามการวิจัยให้ครบถ้วนและสมบูรณ์ที่สุด การวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) และการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) ที่เป็นการสร้างข้อสรุปจากข้อมูลโดยจะนำเสนอผลการวิจัยเป็นบทต่าง ๆ

ผลการศึกษา

การสรุปผลการวิจัยจะได้สรุปดังวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ 1. ข้อมูลพื้นฐานการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 2. วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพของชุมชน 3. ปัจจัยหรือเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และ 4. การสร้างรูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ข้อมูลพื้นฐานการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน พบว่าชุมชนทางภาคเหนือมีปัญหาด้านปัญหาความมั่นคงในการถือครองที่ดินและขนาดที่ดินถือครองของเกษตรกรยังมีข้อจำกัด สถานการณ์ด้านสุขภาพ ประชากรในภาคเหนือยังคงมีภาวะความเจ็บป่วยและพฤติกรรมเสี่ยงพบว่าภาวะด้านสุขภาพภาคเหนือมีภาวะการเจ็บป่วยสูงอันดับหนึ่งของประเทศ สถานการณ์ด้านสุขภาพ ประชากรในภาคเหนือยังคงมีภาวะความเจ็บป่วยและพฤติกรรมเสี่ยง พบว่าภาวะด้านสุขภาพภาคเหนือมีภาวะการเจ็บป่วยสูงอันดับหนึ่งของประเทศ การเจ็บป่วยจากสารเคมีและสารกำจัดศัตรูพืชสูงสุดในภาคเหนือตอนล่าง อัตราการสูบบุหรี่และดื่มสุร่าอยู่ในอัตราสูงสุด อย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชน ประชาชนภาคเหนือดื่มสุร่าสูงเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ ด้านสถาบันครอบครัว มีความเข้มแข็งน้อยลง ด้านกระบวนการจัดการตนเองด้านสุขภาพของชุมชน ทั้ง 3 พื้นที่อันประกอบด้วย “กลุ่มนวัตกรรมธรรมาวุฒิสภาพลู่ต่ำบลสุขภาพะ” “กลุ่มนวัตกรรมปูนแดงควบคุมลูกน้ำยุงลายหมู่ 1” และ “กลุ่มศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ และผู้สูงอายุในชุมชน” พบว่า 1. เส้นทางการพัฒนาของพื้นที่ มีการพัฒนามตามยุคของช่วงเวลา ที่เกิดเหตุการณ์สำคัญเช่น ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านสังคม หรือสิ่งแวดล้อมในชุมชน อันจะส่งผลต่อการพัฒนาของพื้นที่ เพื่อแก้ไข ปัญหาของชุมชน ส่งผลให้เกิดแก้ไขปัญหามีการเกิดนวัตกรรมตามช่วงระยะเวลาของสถานการณ์นั้นๆ 2. การบริหารจัดการตนเอง จะประกอบไปด้วย 3 กระบวนการ คือ 1) ที่มาและแนวคิด พบว่า สาเหตุของการเกิดนวัตกรรมนั้น มาจาก 1.1 เกิดจากแนวคิดของผู้บริหารส่วนท้องถิ่น 1.2 เกิดปัญหาด้านสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ 1.3 เกิดจากการสนองตอบนโยบายของรัฐ 1.4 เกิดจากการมีภูมิปัญญาของท้องถิ่น และ 1.5 เกิดจากการนำใช้ระบบข้อมูลของชุมชน 2) แนวทางในการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพ ประกอบด้วย 2.1 การกำหนดยุทธศาสตร์ของกลุ่ม 2.2 การสร้างกระบวนการกลุ่ม 2.3 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ 2.4 การสร้างการมีส่วนร่วม 2.5 การพัฒนาเครื่องมือ 2.6 การสร้างภาคีเครือข่าย 2.7 การสร้างเสริมพลังอำนาจประชาชน 2.8 การพัฒนาสู่นโยบายสาธารณะ ส่วนทางด้าน 3) รูปธรรม

ความสำเร็จ ที่เกิดขึ้นของชุมชน พบว่า 3.1 ประชาชนได้รับการบริการสุขภาพครอบคลุมทุกด้าน อย่างเท่าเทียมและทั่วถึง 3.2 เกิดรูปแบบการจัดการตนเองที่เหมาะสมจากการพัฒนาโยบายสาธารณะ 3.3 เกิดการพัฒนาสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดสุขภาวะในชุมชน 3.4 เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างบูรณาการทุกภาคส่วน 3.5 การมีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้น 3.6 เกิดการพัฒนาศักยภาพด้านต่างๆ จากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน 3.7 เกิดการเชื่อมโยงกิจกรรมทุกภาคส่วนแบบองค์รวม 3.8 เกิดการสร้างระบบสวัสดิการแบบบูรณาการส่งผลประโยชน์ร่วม

2. วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพของชุมชน

ข้อมูลวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดการตนเองที่มีวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ในกระบวนการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทั้ง 3 พื้นที่ในเขตบริการสุขภาพภาคเหนือ นั้น พบว่า มีความเป็นเลิศใน 2 ด้าน คือ 1) ด้านนวัตกรรมกระบวนการจัดการตนเอง ประกอบด้วยแนวทางดังนี้คือ 1.1 การออกแบบบูรณาการแผนงานของศูนย์ฟื้นฟูฯ กับภารกิจงานประจำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1.2 การนำใช้นโยบายกระจายอำนาจด้านสุขภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1.3 การสร้างกระบวนการเรียนรู้สู่การขยายเครือข่าย 1.4 การใช้เวทีประชาคมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และ 2) ด้านนวัตกรรมผลผลิตในการจัดการตนเอง คือ 2.1 เกิดการจัดตั้งกองทุนหรือจัดสวัสดิการเพื่อดูแลสุขภาพชุมชน 2.2 มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสุขภาพ 2.3 เกิดการพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพปฐมนิเทศควบคุมลูกน้ำยุงลาย 2.4 เกิดมาตรการทางสังคมใช้ภายในชุมชน

3. ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ด้านปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สามารถสรุปผลการวิจัยได้แบ่งออกเป็น 10 ด้าน ดังนี้คือ 1. ปัจจัยด้านนโยบายการบริหารงานของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม 3. ปัจจัยด้านการมีศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชน

4. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ 5. ปัจจัยด้านการใช้ประโยชน์ของระบบข้อมูล 6. ปัจจัยด้านการหนุนเสริมของภาคีเครือข่าย 7. ปัจจัยด้านระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติในชุมชน 8. ปัจจัยด้านการสร้างเครื่องมือในการจัดการตนเองของชุมชน 9. ปัจจัยด้านการพัฒนาสู่นโยบายสาธารณะ 10. ปัจจัยด้านภาวะผู้นำกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่ามีปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพ 6 ด้าน ดังนี้คือ 1. ปัจจัยด้านภาวะผู้นำกลุ่ม 2. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม 3. ปัจจัยด้านระบบเครือข่าย 4. ปัจจัยด้านระบบข้อมูลเพื่อพัฒนาและติดตามผล 5. ปัจจัยด้านสื่อและการประชาสัมพันธ์ และ 6. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการตนเอง

4. รูปแบบในการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

รูปแบบในการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน พบว่าชุมชนให้ความสำคัญในการจัดการตนเอง โดยยึดหลักการจัดการอย่างบูรณาการแบบมีส่วนร่วม (Integrated and Participation Management) มีชื่อว่า “3SI SELF-MANAGEMENT MODEL” ซึ่งกระบวนการดำเนินงานมีการเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการจัดการตนเองของชุมชนนั้นต้องอาศัยทุนในการจัดการ (Capital Self- Management)ซึ่งมีทุนที่สำคัญ 5 ประเภท ได้แก่ 1) ทุนมนุษย์ (Human Capital) 2) ทุนสังคม (Social Capital) 3) ทุนภูมิปัญญา (Wisdom Capital) 4) ทุนพื้นฐาน (Basic Capital) 5) ทุนสวัสดิการชีวิต (Social Welfare Capital) ซึ่งทุนในการจัดการตนเองนั้นเป็นเงื่อนไขที่ช่วยสนับสนุนให้กระบวนการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพ ประสบความสำเร็จ โดยมีการดำเนินงานเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบใน 4 ขั้นตอน 14 การดำเนินการ ได้แก่ 1) การค้นหาและพัฒนาศักยภาพตนเอง (Self-Potential Development) ในกระบวนการค้นหาและพัฒนาศักยภาพตนเองของชุมชนนั้น จึงต้องอาศัยกลวิธีดังต่อไปนี้ 1.1) สร้างกระบวนการกลุ่ม (Teamwork) 1.2) กำหนดแนวคิดและกลยุทธ์ (Strategie and Concept) 1.3) การจัดการข้อมูล (Information management) 1.4) การวิเคราะห์ทบทวนทุนและศักยภาพ (Analysis of Capital and Petential Review) 2) สร้างพลังเครือข่ายทางสังคม (Social Network) จึงต้องอาศัยกลไกดังนี้ 2.1) พลังเครือข่ายภายในชุมชน (Internal Network)

2.2 พลังเครือข่ายภายนอกชุมชน (External Network) 3) ระบบการขับเคลื่อนในชุมชน (Social Movement) ประกอบด้วย 3.1) เสริมพลังอำนาจประชาชน (Empowerment) 3.2) สร้างกระบวนการเรียนรู้ (Learning Procedure) 3.3) สร้างการมีส่วนร่วม (Participation) 3.4) การพัฒนาเครื่องมือ (Tools) 3.5 สร้างระบบประชาสัมพันธ์ (Communication) 4) การบูรณาการเพื่อความเข้มแข็ง (Integration for Strength) ประกอบด้วย 4.1) สร้างกระบวนการทำงานอย่างเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Connection and Network) 4.2) การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน (Learning Center) 4.3) การพัฒนานโยบายสาธารณะ (Public Policy) ทั้งนี้กระบวนการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพ ทั้ง 4 ขั้นตอน ใน 14 การดำเนินการ ต้องให้ความสำคัญกับผลของการจัดการตนเอง ใน 8 ประการ คือ 1) ประชาชนได้รับการบริการสุขภาพครอบคลุมทุกด้านอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง 2) เกิดรูปแบบการจัดการตนเองที่เหมาะสมจากการพัฒนานโยบายสาธารณะ 3) เกิดการพัฒนาสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดสุขภาพะในชุมชน 4) เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างบูรณาการทุกภาคส่วน 5) การมีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้น 6) เกิดการพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ จากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน 7) เกิดการเชื่อมโยงกิจกรรมทุกภาคส่วนแบบองค์รวม 8) เกิดการสร้างระบบสวัสดิการแบบบูรณาการส่งผลประโยชน์ร่วม ซึ่งจะได้สรุปองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (3SI SELF-MANAGEMENT MODEL) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (3SI SELF-MANAGEMENT MODEL)

S1 (Self-Potential Development)	S2 (Social Network)	S3 (Social Movement)	I (Integration for Strength)
1) สร้างกระบวนการกลุ่ม (T) 2) กำหนดแนวคิดและยุทธศาสตร์ (S) 3) การจัดการข้อมูล (I) 4) การวิเคราะห์บทบทวนทุนและศักยภาพ (A)	1) พลังเครือข่ายภายในชุมชน (I) 2) พลังเครือข่ายภายนอกชุมชน (E)	1) สร้างเสริมพลังอำนาจประชาชน (E) 2) สร้างกระบวนการเรียนรู้ (L) 3) สร้างการมีส่วนร่วม (P) 4) การสร้างเครื่องมือ (T) 5) สร้างระบบประชาสัมพันธ์ (C)	1) สร้างกระบวนการเชื่อมโยงเครือข่าย (C) 2) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน (L) 3) พัฒนากลุ่มนโยบายสาธารณะ (P)

แนวคิดและยุทธศาสตร์ การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์บทบทวนทุนและศักยภาพ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นการก่อตัวของกลุ่มแกนนำ ที่มีแนวคิดหรือความต้องการที่เห็นพ้องกันในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งจุดเริ่มต้นนี้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการนำข้อมูลที่ชุมชนมีอยู่ ซึ่งพบว่าการดำเนินการเรื่องการนำใช้ข้อมูล มีประโยชน์เป็นอย่างมากและกลุ่มที่เกิดนวัตกรรมเข้มแข็งนั้น มีกระบวนการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลหลายๆ ฝ่าย และเป็นกระบวนการที่เห็นรูปธรรมก่อให้เกิดกิจกรรมเกี่ยวเนื่องจากประโยชน์ของข้อมูล ทำให้เกิดแผนการปฏิบัติงานจากทุกฝ่ายที่เห็นข้อมูลปัญหาร่วมกัน ดังนั้นข้อมูลคือปัจจัยขยายความจริงที่เกิดขึ้นและเป็นข้อบ่งชี้ให้เห็นศักยภาพและทุนภายในชุมชนเอง ที่จะร่วมกันแก้ไขนำทรัพยากรทุนด้านต่างๆ มาพิจารณาในกระบวนการจัดการตนเอง จนเกิดการเรียนรู้ว่าชุมชนมีศักยภาพทุนในด้านใดที่เป็นประโยชน์ และสามารถนำองค์ความรู้นั้นมาพัฒนาพร้อมกับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นรูปแบบ ดังนั้นกระบวนการพัฒนาศักยภาพตนเองของกลุ่มนั้นควรเน้นการจัดการข้อมูลให้เกิดประโยชน์เพื่อจะได้นำเอาข้อมูลเหล่านี้มาสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในด้านอื่นๆ ตามมา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ การศึกษาของ ญัณฐ์พิชญา อินทรทองแก้ว (2559 : 137-138) ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งโดยการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ของลุ่มน้ำสาขาคลองกลาย ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการเตรียมการ ได้แก่ การศึกษาบริบทชุมชน เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของชุมชน การรู้ถึงภูมิปัญญาและวัฒนธรรม การเรียนรู้และเข้าใจลักษณะพื้นที่ของลุ่มน้ำ และขั้นกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ กำหนดประเด็นปัญหาของชุมชน และกำหนดกิจกรรมสาธารณะ มาตรการพึ่งพาตนเองและการแก้ปัญหาของชุมชน มาตรการ/วิธีการพัฒนาทางเลือกโดยชุมชน และการกำหนดกิจกรรมสาธารณะของชุมชน และขั้นการขยายเครือข่ายความร่วมมือ สอดคล้องกับข้อค้นพบทางการศึกษาของ สาวิตรี สอดเคียน (2551 : 151-152) ในการศึกษาเรื่องกระบวนการทุนทางสังคมในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีผลต่อการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนวังตะกู ตำบลวังตะกู อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร พบว่า การเกิดและการดำรงอยู่ของทุนทางสังคมเมื่อชุมชนมีองค์ประกอบเช่น ผู้นำ วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ ความเป็นพี่น้อง

ทำให้ทุนทางสังคมขับเคลื่อน และเมื่อชุมชนเปิดรับทุนจากภายนอกที่ดีเข้าใจชุมชน หนุนเสริมพลังชุมชนทำให้ชุมชนจัดการดูแลตนเองและสามารถพึ่งตนเองและทุนสังคมก็จะดำรงอยู่ได้

2. การสร้างพลังเครือข่ายทางสังคม (Social Network) หรือ (S2) ซึ่งผลการวิจัยเชิงปริมาณยืนยันว่า การรวมกลุ่มได้รับการเกื้อหนุนจากกลุ่มทางสังคม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน สถาบันวิชาการ และภาคธุรกิจเอกชน การสร้างพลังเครือข่ายทางสังคม มีกลไก คือ การสร้างพลังเครือข่ายภายในชุมชน การสร้างพลังเครือข่ายภายนอกชุมชน ซึ่งการจัดการตนเองของชุมชนต้องเน้นการ “สานพลัง” การสร้างเครือข่ายทางสังคมเป็นสำคัญ “พลังเพื่อนช่วยเพื่อน” เป็นหัวใจสำคัญของการจัดการ ตนเอง เพราะมนุษย์หากใช้หัวใจและจิตวิญญาณเป็นสัมพันธภาพระหว่างกันก็จะเป็นพลังทวีคูณ ที่ช่วยให้สิ่งเหล่านั้นสำเร็จได้ ดังนั้นเครือข่ายมนุษย์จึงเป็นเครือข่ายที่มีพลังอำนาจ การต่อรอง การจัดการเกิดขึ้นได้อย่างสูง ซึ่งพลังเครือข่ายที่เกิดขึ้นเป็นได้ทั้งเครือข่ายภายใน และเครือข่ายภายนอกชุมชน ซึ่งอาจมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกันได้ในด้านกิจกรรมการจัดการ งบประมาณ และความร่วมมือ หรืออาจเป็นเครือข่ายที่เกิดจากเวทีแลกเปลี่ยนความคิด หรือเครือข่ายช่วยเหลือสนับสนุนที่เป็นองค์ความรู้ หรือจากองค์กรที่มีบทบาททั้งหลาย : ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2553 : 44-46) เรื่องการศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างองค์กรชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาตำบลวังชมพู อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าแนวทางการพัฒนาแบบการเสริมสร้างองค์กรชุมชนเข้มแข็ง ได้นั้นปัจจัยภายนอกชุมชนเป็นตัวแปรสำคัญที่เอื้อต่อความเข้มแข็งของชุมชน คือ จะต้อง มี เจ้าหน้าที่ในฐานะนักพัฒนา การบูรณาการกับภาคีเครือข่าย และกระบวนการพัฒนาสังคม ส่วนปัจจัยภายในองค์กรชุมชน พบว่า สมาชิกขององค์กรจะมีทัศนคติคล้ายกัน มีเป้าหมายที่ชัดเจน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน จึงเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การเสริมสร้างความเข้มแข็งจึงควรอยู่บนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและมีการใช้ทุนทางสังคมในการจัดการ เพื่อเอาชนะปัญหา

3. ระบบการขับเคลื่อนในชุมชน (Social Movement) หรือ (S3) สอดคล้องกับการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ

กลุ่มสำนึกในความเป็นเจ้าของ โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการริเริ่มการพัฒนา เข้ามามีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผล ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมโดยการเข้าร่วมประชุม ร่วมเป็นกรรมการ และมีส่วนร่วมในการใช้แรงงาน การขับเคลื่อนในชุมชน ประกอบด้วย การเสริมพลังอำนาจประชาชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างการมีส่วนร่วม การพัฒนาเครื่องมือ และการสร้างระบบประชาสัมพันธ์ ควรมีการผลักดันและส่งเสริมให้เกิดการดำเนินการด้าน การสร้างเสริมพลังอำนาจประชาชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างการมีส่วนร่วม การสร้างเครื่องมือ และการสร้างระบบและประชาสัมพันธ์ ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนนั้นๆ เพราะชุมชนต้องมีการเคลื่อนไหว ดังนั้นประเด็นที่ชุมชนต้องดำเนินการในการเคลื่อนไหวเพื่อพัฒนาในชุมชนตนเอง คือการให้ความสำคัญกับกระบวนการดังกล่าวข้างต้น และด้วยเหตุผลด้านกระแสสังคม เมื่อใดก็ตามหากชุมชนจุดติดกระแสที่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่มาจากการเห็นด้วยอย่างมีเหตุผล ก็เป็นแนวทางที่เป็นพลังบวกที่ช่วยขับเคลื่อนให้สังคมไปสู่การจัดการตนเองประสบความสำเร็จอย่างง่าย ด้วยพลังของสังคมในชุมชนนั้นๆ พบว่า เป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับการศึกษาของ ธีระภักตรา เอกผจญสวัสดิ์ (2553 : 44-46) เรื่องการศึกษาและพัฒนา รูปแบบการเสริมสร้างองค์กรชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษา ตำบลวังชมพู อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่พบว่า กระบวนการเกิดและการพัฒนาองค์กรชุมชน มีหลัก 5 อย่างคือ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชน 2) ชุมชนมีความสมัครใจในการพัฒนาตนเอง 3) มีกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง 4) ความยืดหยุ่นสอดคล้องเหมาะสมกับชุมชน และ 5) ความร่วมมือและยอมรับเป็นเครื่องมือเชื่อมประสานการทำงานกับภาคี และยังเห็นสอดคล้องกับ สังขกร แก้วทรงเกษ (2551 : 101-102) เรื่อง การจัดกระบวนการเรียนรู้เสริมสร้างความเข้มแข็งของกองทุนชุมชนห้วยทรายขาว ในพื้นที่โครงการหลวงแม่ป่วนหลวง ได้วิเคราะห์ไว้ว่า การนำความรู้มาใช้ในการพัฒนากองทุนต่าง ๆ จนทำให้จำนวนเงินเพิ่มขึ้น และมีจำนวนผู้ออมเงินเพิ่มขึ้น

4. การบูรณาการเพื่อความเข้มแข็ง (Integration for Strength) หรือ (I) ด้านการบูรณาการเพื่อความเข้มแข็ง ประกอบด้วยกระบวนการสร้างกระบวนการทำงานอย่างเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน และการพัฒนานโยบาย

สาธารณะ ซึ่งการบูรณาการพบเป็นวิธีการจัดการตนเองที่ใช้ทุกกระบวนการที่สัมพันธ์ ซึ่งต้องอาศัยองค์ความรู้ที่เป็นสหวิทยาการ และใช้วิธีคิดแบบองค์รวม (Holistic) คือการมองอย่างรอบด้านในทุกมิติอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน นำความรู้ทั้งด้านภายในชุมชนและการหนุนเสริมจากปัจจัยภายนอก ในลักษณะของความร่วมมือจากหลายภาคส่วนมาผนึกกำลังจัดการอย่างผสมผสานอย่างมีเป้าหมายร่วมกัน ดังนั้นการบูรณาการจึงสอดแทรกอยู่ในทุกขั้นตอนของการจัดการตนเอง ตั้งแต่การค้นหาและพัฒนาศักยภาพตนเอง ที่ต้องหาร่วมกันเพื่อสร้างกระบวนการกลุ่ม นำสู่การจัดการทั้งด้านแนวคิด และการใช้ข้อมูลทุนที่มีในชุมชน รวมถึงการใช้พลังเครือข่ายทางสังคม ทั้งในและนอกชุมชนมาเป็นแรงหนุนเสริม สร้างพลังบวกให้เกิดการเคลื่อนไหวในชุมชน ซึ่งการเคลื่อนไหวนี้เป็นการสร้างแรงกระเพื่อม จุดประกายการให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในชุมชน รวมถึงมีการเรียนรู้ของชุมชนในกระบวนการจัดการตนเอง จนนำสู่การเกิดนวัตกรรมด้านสุขภาพที่มาจากการสร้างกระบวนการเชื่อมโยงเครือข่าย จนเกิดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ที่เพิ่มมากขึ้นและยอมรับในชุมชนอย่างกว้างที่จะนำสู่การพัฒนาสู่นโยบายสาธารณะในด้านนั้น ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่ากลุ่มนวัตกรรมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการต่อยอด โดยการมีการพัฒนาด้านสุขภาพของสมาชิกกลุ่มและคนที่ใช้นวัตกรรมดีขึ้น เรียนรู้งานจากชุมชนอื่นมาปรับใช้กับนวัตกรรมของกลุ่ม กลุ่มเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป กลุ่มถูกยอมรับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน สมาชิกกลุ่มบางส่วนถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นวิทยากร และมีรายได้จากการรวมกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับ มยุรี ผิวสุวรรณและคณะ (2556 : 11-12) ได้กล่าวถึงในหนังสือ CBR Guidelines ขององค์การอนามัยโลก ฉบับภาษาไทย (Community Based Rehabilitation) ในกฎบัตรออกตราเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ ได้กำหนดกรอบเพื่อช่วยสร้างกลยุทธ์ในการส่งเสริมสุขภาพมี 5 ด้าน 1) สร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ 2) ออกแบบสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพ 3) เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 4) สร้างทักษะส่วนบุคคล 5) แนะนำบริการด้านสุขภาพ และ เดชรัต สุขกำเนิด, วิชัย เอกพลาการ และปัตพงษ์ เกษสมบูรณ์ (2545 : 14, อ้างถึงใน สาทิต จิตนาวา, 2551 : 14) กล่าวว่า นโยบายสาธารณะอาจเกิดและดำเนินจากฝ่ายต่างๆ ในสังคม โดยไม่จำเป็นต้องได้รับการประกาศอย่างเป็นทางการจากรัฐบาล เพราะว่า เป็นทิศทางหรือแนวทางที่อาจเกิดจากรัฐบาล

ของภาคเอกชน หรือของภาคประชาชนก็ได้ เพราะหัวใจของนโยบายสาธารณะอยู่ที่ “กระบวนการ” และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบวนการและการผลักดันนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเสนอข้อมูลหลักฐานที่อาจจะยังไม่เป็นที่รับทราบในสังคม อาจจะไปสู่การระดมทรัพยากรร่วมกันของสังคม และทำอย่างต่อเนื่อง ธรรมชาติของกระบวนการนโยบายสาธารณะ อาจจะมีการแบ่งบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามความเหมาะสมในแต่ละช่วงเวลานั้น เดชรัต สุขกำเนิด, วิชัย เอกพลาการ และ ปัตพงษ์ เกษสมบุรณ์ (2545 : 16-17, อ้างถึงใน สาทิต จิตนาวา, 2551 : 19) สาทิต จิตนาวา (2551)

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

รูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน หรือ “3SI SELF-MANGEMENT MODEL” เป็นรูปแบบที่เป็นทางเลือกหนึ่งของการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอ ดังนั้นการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพของชุมชนในพื้นที่อื่นๆ ที่มีอยู่ หากจะพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างแท้จริง หรือหากจะมีการจัดการตนเองในด้านอื่นๆ เพื่อเป็นการหนุนเสริมให้ชุมชนเกิดการพัฒนาศักยภาพ ในการจัดการปัญหา หรือสนองความต้องการที่ตรงประเด็นเพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในทุกๆ พื้นที่ จึงเป็นอีกทางเลือกในการนำไปปรับประยุกต์ใช้กับพื้นที่ภายใต้การพิจารณาถึงเงื่อนไข องค์ประกอบ หรือศักยภาพด้านต่างๆ ของพื้นที่อย่างรอบคอบ ทั้งนี้เนื่องจากสภาพบริบทของพื้นที่แต่ละพื้นที่ย่อมมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีความแตกต่างกันออกไป ดังนั้นการนำใช้รูปแบบ “3SI SELF-MANGEMENT MODEL” จึงต้องมีการพิจารณาในองค์ประกอบเหล่านี้ ในพื้นที่ที่จะขยายผลนำไปใช้รูปแบบ อันประกอบด้วย

1. ด้านการค้นหาและพัฒนาศักยภาพตนเอง (Self-Potential Development) พบว่า มีแนวทางการดำเนินการอันได้แก่ การสร้างกระบวนการกลุ่ม กำหนดแนวคิดและยุทธศาสตร์ การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์บทบทวนทุนและศักยภาพ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นการก่อตัวของกลุ่มแกนนำ ซึ่งพบว่าการดำเนินการเรื่อง

การนำใช้ข้อมูล มีประโยชน์เป็นอย่างมากและกลุ่มที่เกิดนวัตกรรมเข้มแข็งนั้น “มีกระบวนการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลหลาย ๆ ฝ่าย” และเป็นกระบวนการที่เห็นรูปแบบก่อให้เกิดกิจกรรมเกี่ยวเนื่องจากประโยชน์ของข้อมูล ดังนั้นกระบวนการพัฒนาศักยภาพตนเองของกลุ่มนั้นควรเน้นการจัดการข้อมูลให้เกิดประโยชน์เพื่อจะได้นำเอาข้อมูลเหล่านั้นมาสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในด้านอื่น ๆ ตามมา

2. ด้านการสร้างพลังเครือข่ายทางสังคม (Social Network) การจัดการตนเองของชุมชนต้องเน้นการ “สานพลัง” การสร้างเครือข่ายทางสังคมเป็นสำคัญ “พลังเพื่อนช่วยเพื่อน” เป็นหัวใจสำคัญของการจัดการตนเอง ดังนั้นเครือข่ายมนุษย์จึงเป็นเครือข่ายที่มีพลังอำนาจ การต่อรอง การจัดการเกิดขึ้นได้อย่างสูง ซึ่งพลังเครือข่ายที่เกิดขึ้นเป็นได้ทั้งเครือข่ายภายใน และเครือข่ายภายนอกชุมชน ซึ่งอาจมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกันได้ทั้งในด้านการจัดการ งบประมาณ และความร่วมมือ หรืออาจเป็นเครือข่ายที่เกิดจากเวทีแลกเปลี่ยนความคิด หรือเครือข่ายช่วยเหลือสนับสนุนที่เป็นองค์ความรู้ หรือจากองค์กรที่มีบทบาททั้งหลาย

3. ด้านระบบการขับเคลื่อนในชุมชน (Social Movement) ควรมีการผลักดันและส่งเสริมให้เกิดการดำเนินการด้าน การสร้างเสริมพลังอำนาจประชาชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างการมีส่วนร่วม การสร้างเครื่องมือ และการสร้างระบบและประชาสัมพันธ์ ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนนั้น ๆ เพราะชุมชนต้องมีการเคลื่อนไหว ดังนั้นประเด็นที่ชุมชนต้องดำเนินการในการเคลื่อนไหวเพื่อพัฒนาในชุมชนตนเอง และด้วยเหตุผลด้านกระแสสังคม เมื่อใดก็ตามหาก “ชุมชนจุดติดกระแส” ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่มาจากการเห็นด้วยอย่างมีเหตุผล ก็เป็นแนวทางที่เป็นพลังบวกที่ช่วยขับเคลื่อนเคลื่อนไหวสังคมไปสู่การจัดการตนเองประสบความสำเร็จอย่างง่าย ด้วยพลังของสังคมในชุมชนนั้น ๆ

4. เป็นกระบวนการที่ต้องส่งเสริมให้เกิดขึ้น คือ การบูรณาการเพื่อความเข้มแข็ง (Integration for Strength) การบูรณาการ เป็น “วิธีการจัดการตนเองที่ใช้ทุกกระบวนการ” ซึ่งต้องอาศัยองค์ความรู้ที่เป็น “สหวิทยาการ” และใช้วิธีคิดแบบ “องค์รวม” (Holistic) คือการมองอย่างรอบด้านในทุกมิติอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ดังนั้นการบูรณาการจึงสอดแทรกอยู่ในทุกขั้นตอนของการจัดการตนเอง จนนำไปสู่การเกิดนวัตกรรมด้าน

สุขภาพที่มาจากการสร้างกระบวนการเชื่อมโยงเครือข่าย จนเกิดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ที่เพิ่มมากขึ้นและยอมรับในชุมชนอย่างกว้างขวางที่จะ “นำสู่การพัฒนาสู่นโยบายสาธารณะ” ในด้านนั้นๆ

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองด้านนวัตกรรมสุขภาพเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ โดยแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เสนอให้องค์กรระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ ได้ดำเนินการใน 3 ประเด็นดังต่อไปนี้

ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมกับองค์กรบริการสุขภาพในพื้นที่ และภาคประชาชนจัดทำศูนย์เรียนรู้ด้านการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ เพื่อเป็นการกระจายข่าวสารและสนับสนุนการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพในพื้นที่

พัฒนาศักยภาพสร้างการเรียนรู้ในชุมชน จนเกิดเครือข่ายนักวิจัยภายในชุมชนที่มีความรู้และความเข้าใจสามารถร่วมวิเคราะห์ และดำเนินการทางนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพร่วมกับองค์กรของรัฐได้เป็นอย่างดี

ให้สถาบันการศึกษาในพื้นที่ หรือใกล้เคียงต้องมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนในลักษณะพันธมิตร และมีพันธกิจร่วมกันกับชุมชนในการสร้างสุขภาพะในชุมชน โดยการปรับหลักสูตรการเรียนการสอน และ เป็นสื่อกลาง พัฒนาทักษะความเป็นผู้นำให้ชุมชน และการสนับสนุนเชิงเทคนิค ร่วมกับองค์กรของรัฐหน่วยงานอื่นๆ ให้กับชุมชนในการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อพัฒนานวัตกรรมสุขภาพใช้ในการแก้ไขปัญหาโดยชุมชนเอง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ 4 ประเด็นดังต่อไปนี้

ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นแกนนำหลัก ร่วมกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ทำหน้าที่ในการหนุนเสริมหลักให้ชุมชนมีการจัดการตนเองได้สำเร็จ อันเนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรที่ใกล้ชิดและเข้าถึงความต้องการของชุมชน และเป็นปราการด่านแรกที่ประชาชนในชุมชนให้ความสำคัญ และเมื่อใดที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขับเคลื่อนในประเด็นนั้น ๆ ก็ส่งผลให้หน่วยงานราชการอื่น ๆ เข้ามาหนุนเสริมและสร้างบทบาทพร้อมกันเป็นการดีต่อการจัดการตนเองของชุมชน

ควรมีการสร้างระบบประชาสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ โดยมีการจัดศูนย์ประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ เพราะการประชาสัมพันธ์ช่วยในการรับรู้ข่าวสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้นการรับรู้ข่าวสารอย่างทั่วถึง และถูกต้องเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วม ดังนั้นกระบวนการจัดการตนเองด้านสุขภาพ การสร้างระบบประชาสัมพันธ์ที่เข้าถึงได้ง่ายต่อข่าวสาร จะทำให้การรับรู้ของประชาชนเป็นไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ จึงเป็นช่องทางที่สำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของประชาชนในชุมชนในการจัดการตนเอง

กระบวนการค้นหาและพัฒนาศักยภาพของชุมชน เป็นจุดเริ่มของการพัฒนา เพื่อให้เกิดนวัตกรรมด้านสุขภาพ ดังนั้นการค้นและพัฒนาศักยภาพจึงเป็นแนวทางที่ต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบของชุมชนในด้านศักยภาพเบื้องต้น ซึ่งหากเมื่อชุมชนมีการก่อตัวตั้งกลุ่ม มีทุนในชุมชน มีองค์ความรู้ มีแนวคิดในการแก้ปัญหาของตนเอง มีการใช้ข้อมูลภายในพื้นที่ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและมีบทบาทในการหนุนเสริมเพื่อให้เกิดการจัดการตนเองของชุมชนพัฒนาการขับเคลื่อนสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ควรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ส่งผลต่อการพัฒนาต่อยอดนวัตกรรมสุขภาพ และควรให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างเครื่องมือให้เกิดขึ้น อย่างเช่น การใช้เวทีประชาคม การใช้มาตรการทางสังคม การใช้แผนพัฒนาชุมชนหรือกลุ่มสวัสดิการสังคมในชุมชน เป็นต้น เพื่อเป็นเครื่องมือในและช่องทางในการสร้างความร่วมมือ และความเข้มแข็งในกระบวนการจัดการตนเองได้อย่างดี

มีการสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงกิจกรรมต่อกันของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีภายในชุมชน ก่อให้เกิดการสร้างการมีส่วนร่วมและการรับรู้ข่าวสารภายในชุมชนอย่างเป็นระบบ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อกันจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ภายในชุมชน และการต่อยอดสู่การแลกเปลี่ยนกับสังคมภายนอก

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ควรมีการศึกษาวิจัยในลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research : AR) ที่ให้ความสำคัญในกระบวนการพัฒนานวัตกรรมสุขภาพในพื้นที่ให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยพัฒนาระดับการปฏิบัติการของกลุ่มนวัตกรรมให้เป็น “แหล่งเรียนรู้ของชุมชน” ที่มีการจัดการอย่างรอบด้านในการพัฒนาและเน้นแนวทางในการเชื่อมโยงกิจกรรมเพื่อให้เกิดแหล่งเรียนรู้ด้านอื่น ๆ

การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรเน้นการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ที่ส่งผลให้เกิดการจัดการตนเองของชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ทั้งกลุ่มผู้ผลิตนวัตกรรม กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ และรวมถึงกลุ่มเครือข่ายการเชื่อมโยงทั้งด้านกิจกรรม ด้านบุคคล และด้านงบประมาณ เพื่อจะทำให้เห็นความเกี่ยวเนื่อง และกระบวนการวางแผนของทุกฝ่าย

ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในการพัฒนานโยบายสาธารณะของชุมชน (Public Policy) เช่น หน่วยงานที่มีส่วนร่วม กระบวนการจัดการนโยบายสาธารณะ การสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนนโยบาย การค้นหาความสำคัญหรือปัญหาที่สำคัญในการแก้ไขโดยใช้ข้อมูลชุมชนอย่างเป็นระบบ ซึ่งจากการวิจัยฉบับนี้เห็นว่ากระบวนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการจัดการตนเองอย่างเป็นระบบและสร้างการเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ควรมีการศึกษาวิจัยที่ใช้แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creativity Economy) มาเชื่อมโยงกับกิจกรรมในการจัดการตนเองของชุมชนจนเกิดนวัตกรรมเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชน ที่สามารถแก้ไขปัญหาของประชาชนได้แบบองค์รวม (Holistic)

ควรมีการศึกษาวิจัยที่มุ่งเป้าการจัดการตนเองของชุมชนในพื้นที่ที่มีการจัดการและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากการนำใช้ระบบฐานข้อมูลชุมชน (Information System) อย่างครอบคลุมในทุก ๆ ด้านที่เป็นการสร้างสุขภาวะในชุมชน และพื้นที่นั้นมีการเชื่อมโยงกิจกรรมอย่างเป็นระบบที่ก่อให้เกิดการพัฒนานโยบายสาธารณะในเชิงประเด็นต่าง ๆ

ควรมีการศึกษาในเชิงประเด็นที่มีนวัตกรรมสุขภาพของกลุ่มวัยต่าง ๆ เช่น นวัตกรรมผู้สูงอายุ หรือนวัตกรรมสำหรับเด็ก และมีการสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวิจัยร่วม เพื่อเป็นการถอดบทเรียนของชุมชนเองในพื้นที่ พร้อมทั้งการจัดทำหลักสูตรชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ถ่ายทอดประสบการณ์และความสำเร็จให้กับเครือข่ายหรือชุมชนอื่น ๆ พัฒนาต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างยิ่งต่อคณาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา โดยเฉพาะรองศาสตราจารย์ ดร.คณิต เขียววิชัย ชุมชนกลุ่มนวัตกรรมสุขภาพและชาวบ้านรวมถึงผู้บริหารท้องถิ่น บุคลากร องค์การภาครัฐ และหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่การศึกษาทุกพื้นที่ ซึ่งมีอาจกล่าวนามได้ครบในที่นี้ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้คำแนะนำในประเด็นต่าง ๆ จนทำให้งานมีความสมบูรณ์ และขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ที่ได้สนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยประเภทบัณฑิตศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ. 2559

เอกสารอ้างอิง

ณัฐวิศิษฐา อินทรทองแก้ว. (2559). **ปัจจัยที่ส่งผลและรูปแบบของความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาลองกลาย จังหวัดนครศรีธรรมราช** (รายงานผลการวิจัย). นครศรีธรรมราช : กรมทรัพยากรน้ำ.

- ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. (2553). **การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างองค์กรชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาตำบลวังชมพู อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์** (รายงานผลการวิจัย). เพชรบูรณ์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- นิโลบล นิ่มกักรัตน์ ประสิทธิ์ ม้าลำพอง สมบูรณ์ นิ่มกักรัตน์ (2553). **โครงการสร้างเสริมสุขภาพของสำนัก 6 สสส. ปี 2551-2552.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- ปรีชา ไอบารอว่ามกุล. (2553). **กระบวนการยอมรับนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ข้าวเพื่อสุขภาพของผู้บริโภคในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต). ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มยุรี ผิวสุวรรณ ดารณี สุวพันธ์ วิไลภรณ์ โคตรบึงแก Karen Heinicke-Motsch Barney McGlade ปิยะมาศ อุมัษเสียร (2556). **BCR Guidelines ขององค์การอนามัยโลก ฉบับภาษาไทย (Community Based Rehabilitation).** กรุงเทพฯ : ฟรีเมียม เอ็กซ์เพรส.
- สาทิติ จิตนาวา. (2551). **การศึกษาขั้นตอนการก่อเกิดนโยบายสาธารณะ : ศึกษากรณี พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ** (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต). ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สาวิตรี สอาดเทียน. (2551). **กระบวนการทุนทางสังคมในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีผลต่อการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนวังตะกู ตำบลวังตะกู อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ. (2552ก). **เอกสารวิชาการงานมหกรรมสุขภาพชุมชน 2552 พลวัตการสาธารณสุขมูลฐาน- สามทศวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลง : มุมมองจากประชาคมโลก.** (ห้อง Grand Diamond อิมแพคเมืองทองธานี, 20 กุมภาพันธ์).
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.). (2557). **สุขภาพคนไทย 2557 : ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง...สู่การปฏิรูปประเทศจากฐานราก.** นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

- อนันต์ มาลารัตน์. (2551). การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายชุมชนด้านสุขภาพ (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต). พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- Keeves, J. P. (1988). **Educational research, and methodology, and measurement : An International handbook.** Oxford : Pergamon Press.
- Chen, H.-L. (2006). **A study of the relation between community empowerment, social capital, and sense of community.** (Master,s thesis, National Sun Yat-Sen University).

แก่งบนบ้านตลิ่งแดงและความมั่นคงทางอาหารในท้องถิ่น Kaeng Buan of Ban Taling Daeng and Local Food Security

นพรัตน์ ไชยชนะ^{1*} (Nobparat Chaichana)^{1*}

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งตอบคำถามเกี่ยวกับภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารอย่างไร แก่งบนมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากอาหารประเภทอื่นๆ อย่างไร กรณีศึกษาภูมิปัญญาแก่งบนในชุมชนบ้านตลิ่งแดง ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประยุกต์วิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา เก็บข้อมูลโดยการค้นคว้าจากเอกสาร ข้อมูลจากภาคสนาม ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูล โดยมีการตรวจสอบข้อมูลทุกขั้นตอนพื้นที่ศึกษา คือ บ้านตลิ่งแดง หมู่ที่ 8 ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการศึกษาพบว่า “บ้านตลิ่งแดง” เป็นชุมชนเก่าแก่ ริมฝั่งแม่น้ำแควใหญ่ กอปรภูมิสังคมเป็นชุมชนเครือญาติ มีวัฒนธรรม ประเพณีหลากหลาย ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านมีภูเขาสลับกับพื้นที่ราบเชิงเขาและพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำ ประชากรในชุมชนมีวิถีชีวิตเป็นสังคมเกษตรกรรมหาพืชผัก จากแหล่งธรรมชาติมาบริโภค พึ่งพาอาศัยทรัพยากรท้องถิ่น บ้านตลิ่งแดงมีภูมิปัญญาอาหารเป็นจุดเริ่มต้นและรากฐานสำคัญก่อให้เกิดความมั่นคงอาหาร ด้านโภชนาการและสุขภาพ ผ่านการสืบทอดภูมิปัญญามาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะ “แก่งบน” อาหารพื้นบ้านที่

¹ อาจารย์ ดร., สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี 71190, อีเมล : Chimmanee2531@gmail.com

¹ Lecturer, Dr., Community Development Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Kanchanaburi Rajabhat University, Kanchanaburi Province, Thailand, Email. Chimmanee2531@gmail.com

* Corresponding author : E-mail address : Chimmanee2531@gmail.com

(Received : June 5, 2018 ; Revised : April 24, 2019 ; Accepted : May 19, 2019)

เป็นเอกลักษณ์ สะท้อนความเชื่อและวิถีชีวิตดั้งเดิมเฉพาะถิ่น สืบทอดกันมานาน จากบรรพบุรุษ คำว่า “บวน” สันนิษฐานว่า มาจากเครื่องปรุงที่วางเรียงรายเป็นกระบวน นิยมปรุงในงานบุญประเพณีที่สำคัญในชุมชน การปรุงแต่ละครั้งต้องใช้แรงงาน ในการเตรียมวัตถุดิบหลายคน ซึ่งเป็นการสร้างความสามัคคีให้กับคนในชุมชน แรงงานชายมีหน้าที่ในการเตรียมวัตถุดิบในท้องถิ่น ส่วนแรงงานหญิงมีหน้าที่ ในการร่วมทำ ร่วมปรุงแกงบวนมีขั้นตอนการปรุงที่ซับซ้อน วิธีการปรุงแกงบวน จัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทำให้หมู ที่ต้องใช้ใบฝรั่งและเกลือป่นมาช้ยากับ ไข่หมู เพื่อขจัดกลิ่นคาว การปรุงแกงบวนให้มีรสชาติหอมชวนชิม ต้องใส่เล้าขาวใน ปริมาณที่พอเหมาะ การเลือกใช้วัตถุดิบเฉพาะถิ่น การประยุกต์ใช้วัตถุดิบนอกชุมชน และวิธีการปรุงแกงบวนแสดงความเป็นเฉพาะของภูมิปัญญาอาหารซึ่งแตกต่างจาก ชุมชนอื่นๆ กล่าวได้ว่าภูมิปัญญาการปรุงแกงบวนตกทอดเป็นมรดกของกลุ่มชนที่ ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนแห่งนี้สามารถมีอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นเกิดความ มั่นคงทางอาหารซึ่งทำให้ชุมชนแห่งนี้ยังสามารถมีรูปแบบวิถีชีวิตบนความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ความมั่นคงทางอาหาร, วิถีชีวิต, มิติวัฒนธรรม

Abstract

This study aiming to answer a question of how local food wisdom is related to food security and how the identity of KaengBuan is different from other kinds of food is a case study of Ban TalingDaeng, Nong Bua Sub-district, Mueang District, Kanchanaburi Province. The study employed qualitative research method and applied anthropological research methods in collecting data from related documents, and field data was collected using semi-structured interviews, and participant, and non-participant observations. The data was validated at all the steps. The study area was Village No. 8 of Ban TalingDaeng, Nong Bua Sub-district, Mueang District, Kanchanaburi Province.

The study found that “Ban TalingDaeng” is an old community on the banks of KwaiYai River, and geo-socially, it is a community of kinship with diverse cultures and traditions. Geographically, this village has KwaiYai River running through it and most of its banks are covered with laterite soil resulting from decomposition of rocks in the humid climate. The community is an agricultural society where people collect vegetable from natural resources for consumption as they depend on local resources. Ban TalingDaeng has food wisdom as a starting point and important foundation of food security in terms of nutrition and health through inheritance from their ancestors. Particularly, “KaengBuan”, isa local dish that is unique and reflects beliefs and the traditional way of life of the local area inherited from ancestors. The word “Buan” presumably comes from the way all of its many ingredients are placed in a Krabuan or line. This dish is popular for important merit-making ceremonies in the village. Each time of cooking requires help from many people in preparing raw materials which results in unity of people in the community. Men are responsible for preparing raw materials locally available while women are responsible for cookingand enhancing the taste as it involves complicated steps and its method of cooking is considered a local wisdom. For example, to prepare pork intestine, they knead it with guava leaves and table salt to eliminatethe fishy smell, and to make KaengBuan smell and taste good, they have to put in it he right amount of rice whiskey. Selecting local raw materials, applying the use of raw materials from outside the community, and the method of making KaengBuan show specific food wisdom that is different from other communities. Therefore, it can be said that the wisdom of making KaengBuan has been inherited to people in this community which gives it an identity and food security making it able to sustainably maintain the way of life bared on the local resource diversity.

Keywords : Food security, way of life, cultural dimension

บทนำ

วิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ ระบบฐานทรัพยากรธรรมชาตินับเป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดลักษณะสังคม และแบบแผนการดำเนินชีวิตให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่ตนอาศัย มนุษย์ในสถานที่ต่าง ๆ ได้ตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการแสวงหาปัจจัยเพื่อการยังชีพทางด้านอาหารด้วยกระบวนการทางสังคม และวัฒนธรรมปรับเปลี่ยนฐานทรัพยากรมาเป็นวิถีชีวิตของตนเอง และสืบทอดต่อกันมาเป็นระบบภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์และสร้างหลักประกันความมั่นคงทางอาหาร (สุรัชย์ รักษาชาติ, 2545 : 1) โดยเฉพาะในประเทศไทยมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติมีความหลากหลายทางชีวภาพ และมีภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสั่งสมมาอย่างยาวนาน เกิดเป็นลักษณะความผูกพันระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นวิถีแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อให้มีอาหารในการบริโภคอย่างเพียงพอ นอกจากพึ่งพาแหล่งอาหารธรรมชาติแล้วยังมีการพึ่งพาแหล่งอาหารผลิตเอง โดยการทำเกษตรแบบผสมผสานมีอาหารหลากหลายชนิดเพื่อตอบสนองความต้องการในการบริโภคของครัวเรือนหรือชุมชน (จอมขวัญ ชุมชาติ, 2558 : 2)

พ.ศ. 2550 - 2551 เกิดวิกฤตอาหารและภาวะอาหารแพง ทำให้ความมั่นคงทางอาหารถูกกล่าวถึงอย่างมากอีกครั้ง และได้นำไปสู่การตราพระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551 เพื่อให้เป็นองค์กรหลักในการดำเนินงานและจัดการด้านอาหารในทุกมิติให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลขึ้นในลักษณะบูรณาการงานและความร่วมมือ ขณะเดียวกันหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้องด้านความมั่นคงทางอาหารได้ผลักดันแผนยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงทางอาหารเป็นวาระแห่งชาติ จนได้บรรลุเป็นแผนยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงทางอาหารในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 - 12 พร้อมกันนั้น ผลจากการพัฒนาชุมชนตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการสร้างความมั่นคงทางอาหารของหน่วยงาน/องค์กรภาคส่วนต่างๆ ในช่วงที่ผ่านมาได้ทำให้เกิดชุมชนต้นแบบซึ่งได้มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆ

ในฐานะแหล่งเรียนรู้สำหรับชุมชนอื่น ๆ (คณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555 : 9) และผู้สนใจในขณะทีผลจากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสถานะความมั่นคงทางอาหารของชุมชนของสุภาโยเมือง (2555) และ เกียรติศักดิ์ ยั่งยืน (2556) พบว่า ปัจจุบันคงมีชุมชนอีกจำนวนหนึ่งที่ประสบปัญหาเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงทางอาหาร และชุมชนหลายแห่งแม้จะมีความมั่นคงทางอาหาร แต่พบว่ามีปัจจัยและโอกาสเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงทางอาหารด้วย ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนเหล่านั้นให้มีความสามารถสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหารเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และโลกทั้งในปัจจุบันและอนาคต (พรทิพย์ ตีลกันันท์, 2557 : 4-5) จะเห็นได้ว่า ความมั่นคงทางอาหารมีความสำคัญและมีผลกระทบต่อมนุษย์ สังคม ชุมชน และโลก โดยชุมชนเกษตรกรรมเป็นฐานทรัพยากรอาหาร แหล่งผลิตอาหาร และเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหาร ที่ผ่านชุมชนได้เข้าไปเกี่ยวพันอยู่ภายใต้โครงสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอิทธิพลและบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและปฏิสัมพันธ์รวมทั้งการเรียนรู้ของชุมชนที่นำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารหรือไม่มั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคม (พรทิพย์ ตีลกันันท์, 2557 : 5)

ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น พบว่า ชนบทมีวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมที่เป็นเกษตรชุมชนที่พึ่งพาแหล่งอาหารจากธรรมชาติ การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือนซึ่งไม่มีปัญหาเรื่องการขาดแคลนอาหารเพื่อการบริโภค เมื่อต้องประสบกับภัยคุกคามทางธรรมชาติจนทำให้เกิดความเสียหายต่อพืชทางการเกษตร หรือจากต่างชุมชนจนกระทั่งทำให้ขาดแคลนอาหารเพื่อบริโภค ต่อมาเมื่อเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อเศรษฐกิจในด้านการบริโภคจึงต้องพึ่งพาระบบตลาดมากขึ้น โดยการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายด้วยเงิน เป็นมาตรฐานกลางในการซื้อขายสินค้าต่าง ๆ トラบจนเข้าสู่ยุคทุนนิยมในปัจจุบันยิ่งก่อให้เกิดช่องว่างของรายได้ระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในประเทศส่งผลให้คนรวยยิ่งรวยมากขึ้น คนจนยิ่งจนลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ยากจนที่เป็นเจ้าของผืนดินขนาดเล็ก หรือไม่มีผืนดินของตนเอง ต้องเช่าเจ้าของที่ดินทำกินหรือใช้แรงงานแลกกับการได้อาหารเพื่อยังชีพ ดังนั้น ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการเกษตรรายย่อยยังคงเป็นกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนที่สุด (เครือมาศ ธรรมประชา,

2556 : 1) จากการที่ราคาสินค้าเป็นเครื่องกำหนดความสามารถในการเข้าถึงอาหารของผู้บริโภค ทำให้คนชนบทซึ่งเป็นกลุ่มที่กำลังซื้อต่ำ ต้องซื้ออาหารที่มีราคาแพงและด้อยคุณภาพ ส่วนชุมชนเมืองการได้มาซึ่งอาหารผ่านระบบการตลาดโดยสิ้นเชิง เช่น ตลาด หาบเร่ แผงลอย รายอาหาร ศูนย์การค้า ทำให้คนในเมืองเองบางส่วนมีรายได้น้อยไม่มีโอกาสและควบคุมชนิด คุณภาพ และความปลอดภัยของอาหารได้ด้วยตนเอง

ความสัมพันธ์ที่แนบชิดกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บนฐานคิดที่ให้คุณค่าและพยายามดูแลรักษาระบบธรรมชาติ ให้คุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ มีวัฒนธรรมของการช่วยเหลือเกื้อกูล อย่างไรก็ตามก็ยังไม่สิ่งที่จะรับประกันได้ว่าชุมชนเหล่านี้จะไม่ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤติดังกล่าวข้างต้น เนื่องจากกำลังก้าวเข้าสู่การเผชิญกับปัญหาของภาวะความเสี่ยงเรื่องอาหาร ซึ่งมีต้นตอที่เกิดขึ้นมาอยู่หลายประการ เริ่มตั้งแต่ การเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่ชุมชนได้พึ่งพิง การผลิตภาคการเกษตรผันผวน ทั้งในเรื่องอัตราผลผลิตที่ได้ ความไม่แน่นอนของราคารวมถึงการเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของพืชเชิงเดี่ยวเพื่อเศรษฐกิจรายได้ (นพรัตน์ ไชยชนะ และวิระวัฒน์ อุดทrophic, 2559 : 4) กับพืชอาหารเพื่อการพึ่งตนเองในการบริโภคในครัวเรือน ทำให้บางช่วงเวลาเกิดความสับสน เริ่มส่งผลกระทบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่เคยสามารถพึ่งพาตนเองในการผลิตได้ในระดับหนึ่ง ในขณะที่การเข้าถึงของระบบโลกาภิวัตน์ก็ไปอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเทคโนโลยี ล้ำสมัย สิ่งของอุปโภคบริโภคใหม่ ๆ เข้ามาแทนที่ของเดิมที่ถูกกำหนดให้ล้าสมัยและเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งบางแง่มุมทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและทันต่อกระแสภายนอกมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงก็ทำให้ชุมชนตกอยู่ในภาวะความเสี่ยงอ่อนแอหลง โดยเฉพาะเรื่องค่านิยมในการบริโภคที่เป็นเรื่องใหญ่ที่มักถูกมองข้าม ซึ่งทั้งหมดล้วนส่งผลโดยรวมต่อความมั่นคงทางอาหารอันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

ชุมชนบ้านตลิ่งแดง ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นหมู่บ้านเก่าแก่แห่งหนึ่งในตำบลหนองบัว ลักษณะเด่นของพื้นที่คือชุมชนยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรม ดำรงชีวิตจากการพึ่งพาอาศัยฐานทรัพยากรท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาแบบ

ดั้งเดิม ยึดกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ แต่ปัจจุบันโครงสร้างของครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ กระบวนการผลิตอาหารอาศัยกรรมวิธีภูมิปัญญาท้องถิ่น ฐานทรัพยากรเฉพาะถิ่นที่หลากหลาย มีกระบวนการเฉพาะตนที่ชัดเจน อาหารหนึ่งชนิดสามารถเชื่อมโยงมนุษย์ให้มาเกี่ยวข้องกันได้เป็นอย่างดี น่าอัศจรรย์ อาหารในเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจึงไม่ใช่ผลผลิตจากการปรุงที่มีความหมายเชิงพิธี แต่อาหารหนึ่งชนิดกลับมีการเมืองภายในหรือระบบสัญลักษณ์ซ่อนอยู่เสมอ การเมืองเรื่องอาหารและระบบสัญลักษณ์ที่ซ่อนอยู่ในอาหารนี้เองที่ผูกโยงอาหารเข้าไว้กับประเด็นความมั่นคง ระบบดังกล่าวมีส่วนกำหนดอย่างมีนัยยะว่าให้ใครหรือไม่ให้ใครเข้ามาเกี่ยวข้องกับอาหารชนิดใด ทรัพยากรใด ใครมีอำนาจดูแลและธำรงรักษากรมวิธีและวัตถุดิบหนึ่ง ๆ ไว้ กุศโลบายโครงสร้างขึ้นมาเพื่อพิทักษ์อาหารและทรัพยากร ฯลฯ (จักขุมาลย์ วงษ์ท้าว และ นพรัตน์ ไชยชนะ, 2560 : 2) ไม่ว่าจะเป็นวิธีการใช้พืชมาเป็นอาหาร เป็นยารักษาโรค รู้จักวิธีการปลูกพืชให้ผสมผสานกับการดำเนินชีวิต เช่น วิธีการทำนา การหว่านเมล็ดผักชนิดต่าง ๆ วิธีการเก็บเมล็ดพันธุ์ เพื่อใช้ไว้เพราะปลูกในปีถัดไป (นพรัตน์ ไชยชนะ, 2559 : 23) จากสภาพเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยมและความเชื่อที่เปลี่ยนไป ทำให้กลไกควบคุมความประพฤติของสมาชิกแบบเดิมใช้ไม่ได้กับทุกคนและทุกเรื่อง แต่รากฐานทางความคิดและวัฒนธรรมยังคงอยู่ในวิถีของชุมชน สิ่งที่สำคัญ คือ ชุมชนบ้านตลิ่งแดงมีภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่น เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชน เป็นภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่นที่ถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ส่วนประกอบบางชนิดอาศัยพื้นในท้องถิ่นทำให้มีลักษณะเฉพาะตัว มีขั้นตอนการปรุงซับซ้อนใช้เวลานาน ใช้แรงงานคนในชุมชนในการประกอบอาหาร สร้างความสามัคคีในชุมชน จนเป็นที่นิยมของคนในชุมชนนับแต่อดีตเป็นต้นมาก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเป็นคำตอบที่ชุมชนแห่งนี้ยังคงมีรูปแบบวิถีชีวิตบนความหลากหลายของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืน

ดังนั้นการศึกษาประเด็นแกนบ้านตลิ่งแดงและความมั่นคงทางอาหารในท้องถิ่น มีความสำคัญต่อชุมชน โดยชุมชนเกษตรกรรมเป็นฐานทรัพยากรอาหารแหล่งผลิตอาหาร และเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ที่ผ่านมาชุมชนได้เข้าไปเกี่ยวพันอยู่ภายใต้โครงสร้างและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอิทธิพลและบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและปฏิสัมพันธ์ รวมทั้งการเรียนรู้

ของชุมชนที่นำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารสามารถสะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้ ภูมิปัญญาการปรุงอาหารท้องถิ่น ซึ่งเป็นการนำฐานทรัพยากรท้องถิ่นที่สำคัญมาใช้ และความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรอาหาร โดยประชากรในชุมชนบ้านต๊องแดง สามารถนำฐานทรัพยากรที่มีอยู่เหล่านั้น มาจัดการให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีวิต ได้อย่างไรบ้าง นอกจากนี้จะทำให้เข้าใจแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ว่า อะไรทำไม และอย่างไรที่ทำให้วิถีชีวิตดังกล่าวอันจะนำไปสู่การจัดการทรัพยากร การผลิต และการบริโภคของคนในสังคมให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรม : ความมั่นคงทางอาหารในประเทศไทย และต่างประเทศ

พรทิพย์ ตีलगานันท์ (2557) จันทรตนาพร วงศ์ชัย (2557) จอมขวัญ ชุมชาติ (2557) ชนัญญา สังวาล (2558) อมาวสี อัมพันศิริรัตน์ และคณะ (2559) นพรัตน์ ไชยชนะ (2560) ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในชุมชนชนบทซึ่งมีอาชีพการทำเกษตรกรรม เป็นหลัก ตามแนวคิดเกษตรกรรมแบบยั่งยืนที่สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหาร ให้กับครัวเรือนและชุมชน การดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย การปรับตัวพึ่งพาอาศัย ฐานทรัพยากรท้องถิ่นด้วยการนำภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รู้จักวิธีการปลูกพืชให้ผสมผสานกับการดำเนินชีวิต สิ่งเหล่านี้เป็นคำตอบที่ชุมชน แห่งนี้ยังคงมีรูปแบบวิถีชีวิตบนความหลากหลายที่มีอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืน

Shams, Manfusa (2005) Arunotai, Narumaon (2006) Saenmi, Sakda and TimmiTillmann (2006) Bala, Arun and George Gheverghese Joseph (2007) Ericksen, P. (2008) Christopher, Munke, et al. (2012) งานเหล่านี้มองความ สัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้วิทยาศาสตร์และท้องถิ่น ผ่านโครงสร้างของการให้ความรู้ นั้นเกิดจากการ “ผลิตซ้ำ” ประหนึ่ง “ภาพมายา” และถูกแทนที่ด้วยกระบวนการ คิดของภูมิปัญญาของกลุ่มชน ก่อนถูกตัดสินคุณค่าจากหลักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ประการที่สอง การสถาปนาของความรู้ดังกล่าวนั้นมีการสร้างความรู้อย่างเป็นทางการ ที่มีขั้นตอน ผ่านการทดลองซ้ำแล้วซ้ำเล่า ประการที่สามยุทธศาสตร์ใน การพัฒนาองค์ความรู้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้ถูกกฎหมายหรือมีการจดลิขสิทธิ์

เพื่อห้้องกันสิทธิของกลุ่มนชนท้้องถิ่น ประการที่สี่ แนวคิดพหุวัฒนธรรมจะเป็นตัวได้
รับการพัฒนาศึกษา เพื่อนำไปสู่การศึกษาเรื่องของกลุ่มนชนอย่างหลากหลายมิติ

จากงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศที่กล่าวถึงประเด็นความมั่นคงทางอาหาร
พบว่า ความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับมีความเสี่ยง และงานวิจัยส่วนใหญ่เน้น
ศึกษาในพื้นที่ชนบทเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากชุมชนชนบทเป็นแหล่งผลิตอาหารที่
สำคัญทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับเรื่อง
ความมั่นคงทางอาหารในกระบวนการของภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่น เพราะจัดว่าเป็น
ทุนชุมชนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทำให้เราเข้าใจบริบทของชุมชน
และกำหนดโจทย์ได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาวิถีชีวิตกับความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมโดยใช้องค์ความรู้
ภูมิปัญญาในการปรุงอาหารท้องถิ่น กรณีศึกษาภูมิปัญญาแกงบวนในชุมชน
บ้านตลิ่งแดง ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประยุกต์วิธีวิจัย
ทางมานุษยวิทยา คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาอาหาร
ท้องถิ่น เป็นการศึกษาครอบคลุมประเด็นอาหาร ผู้วิจัยมีการวางแผนโดยใช้เทคนิค
เพื่อให้ได้ข้อมูลลึกและละเอียดมีความน่าเชื่อถือ ดังนี้

1. การเลือกสนามวิจัยและสถานการณ์ทางสังคม: การศึกษาสำรวจ ด้วยเหตุผล
ของความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงหมู่บ้าน โดยเข้าไปติดต่อกับผู้ใหญ่บ้านอย่าง
ไม่เป็นทางการ กำหนดวันที่จะเข้าไปศึกษาสังเกตและสัมภาษณ์ เพื่อให้ นักวิจัย
มีผู้นำในการเข้าไปสัมภาษณ์ยังครัวเรือนต่าง ๆ และรวมถึงสถานการณ์ทางสังคม
ได้แก่ สถานที่ในชุมชนแห่งนี้มีการทำกิจกรรมร่วมกันในงานประเพณีต่าง ๆ รวมถึง
วิถีชีวิตประจำวันในการทำมาหากินในสวน ไร่ และบริเวณรอบที่อยู่อาศัย ผู้แสดง
ในที่นี้ คือ กลุ่มผู้ให้ข่าวสำคัญ คือ เกษตรกรในชุมชน และผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ
เป็นผู้อธิบายถึงลักษณะและการใช้ชีวิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านตลิ่งแดง

2. การเข้าสนาม : การเข้าชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ โดยการเข้าศึกษาวิจัยหมู่บ้านอย่างไม่เป็นทางการ โดยการประสานติดต่อผู้ใหญ่บ้านของชุมชนบ้านตลิ่งแดงและสร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชน โดยวิธีการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน โดยใช้เวลา 6 เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2558 - มิถุนายน พ.ศ. 2558 ในการเข้าไปสังเกตและเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน

3. การเยือนชุมชนที่ศึกษา : ผู้วิจัยหาแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับมิติการทำมาหากินของชาวบ้านในชุมชนบ้านตลิ่งแดงและชุมชนบ้านหนองบัวซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียง ทั้งแหล่งข้อมูลจากพระสงฆ์ในวัดหนองบัว (วัดศรีอุบลาราม) และปราชญ์ชุมชนด้านอาหาร ทั้งการสำรวจสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างคร่าว ๆ ใช้ระยะเวลา 3 เดือน ตั้งแต่เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2558 - เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2558 ทำให้นักวิจัยเห็นโครงสร้าง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านตลิ่งแดง

4. การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม : เพื่อเก็บข้อมูลปฐมภูมิด้านต่างๆ ของชีวิตคนในชุมชนบ้านตลิ่งแดง ทำให้ค้นพบสถานการณ์ทางวัฒนธรรมในชุมชน เข้าใจเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาหาร และนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องของการศึกษาโดยการจัดสนทนากลุ่มย่อย ในลักษณะแผนผังความคิด

5. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth interview) : โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ เจ้าอาวาสวัดหนองบัว ผู้นำชุมชน กำนันผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านจำนวน 25 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง คือ หน่วยงานราชการในพื้นที่ จำนวน 20 คนโดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก/และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลร่วมกรณีหลากหลาย (Maximum Variation Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างที่ครอบคลุมความหลากหลายที่ผู้วิจัยให้ความสนใจเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่แตกต่างกัน และในระยะเวลาที่ต่างกัน

6. จัดสนทนากลุ่มย่อย : เป็นวิธีการสนทนากับกลุ่มชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ภาครัฐและนักพัฒนาองค์กรเอกชน โดยผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่จะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพบริบทของชุมชน ด้านประวัติศาสตร์ชุมชนและเหตุการณ์สำคัญในอดีต

สภาพกายภาพ สภาพสังคมและวัฒนธรรม สภาพทรัพยากรธรรมชาติ สภาพเศรษฐกิจ รวมทั้งสภาพปัญหาทั่วไปของชุมชน และสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหาร จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

7. การวิเคราะห์ข้อมูล : ในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มขึ้นในขณะการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกจะเริ่มขึ้นเมื่อข้อมูลสนามอิ่มตัว การวิเคราะห์เชิงลึกนั้นใช้การตรวจสอบข้อมูลสามเ้าทั้งด้านตัวผู้วิจัย ด้านเวลาและด้านวิธีการ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการจำแนกข้อมูลด้วยฐานความเหมือนความต่างด้วยข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ดังกล่าวจะถูกนำเสนอต่อชุมชนด้วยการจัดเวทีเสวนาขึ้นซึ่งประโยชน์ที่ได้คือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การตรวจสอบข้อมูลร่วมกันและการสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในงานศึกษาวิจัยภายหลังการวิเคราะห์ข้อมูลเสร็จสิ้นจนได้องค์ความรู้ที่ทุกฝ่ายเข้าใจตรงกัน กระบวนการเขียนรายงานการวิจัยจะเริ่มต้นขึ้น

8. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ : การตรวจสอบข้อมูลเป็นการดำเนินการหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล และก่อนการวิเคราะห์ข้อมูล โดยในการวิจัยครั้งนี้มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเ้า ได้แก่

- การตรวจสอบสามเ้าด้านข้อมูล (data triangulation)ซึ่งจะเป็นการพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้มาน่าเชื่อถือเพียงใด โดยจะตรวจสอบจากแหล่งบุคคลผู้ให้ข้อมูลที่ต่างแหล่งกัน ได้แก่เกษตรกร ปราชญ์/ผู้รู้ ผู้นำชุมชน ครู และนักพัฒนาองค์กรเอกชนในพื้นที่

- การตรวจสอบสามเ้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ซึ่งจะพิจารณาจากวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลในประเด็นเดียวกัน โดยวิธีการที่ใช้ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะจง และการสนทนากลุ่ม

9. การจัดเวทีคืนข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลงานวิจัย เพื่อนำเสนอข้อมูลผลการวิจัยเบื้องต้นให้ชุมชนตรวจสอบความถูกต้อง แลกเปลี่ยน และระดมความคิดเห็นในการตรวจสอบความถูกต้องและยืนยันข้อมูล

ผลการวิจัย

บ้านตลิ่งแดงเป็นชุมชนเก่าแกริมฝั่งแม่น้ำแควใหญ่ ก่อปรด้วยวัฒนธรรม ประเพณีที่หลากหลายทุนสำคัญในชุมชน ได้แก่ ทุนความรู้และภูมิปัญญา ทุนวัฒนธรรม ทุนธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดแบบแผนการผลิตและกิจกรรม ชุมชนอันหลากหลาย กอปรกับภูมิสังคมเป็นชุมชนเครือญาติคนในชุมชนมีความ สัมพันธ์แนบوابและศรัทธาในพระพุทธศาสนา (บุษบา ทองอุปการ, 2560 : 5) มีศูนย์รวมจิตใจอยู่ที่วัดศรีอุปการามหรือวัดหนองบัวมาอย่างยาวนาน การสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการเพื่อค้นหาวិถีการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านตลิ่งแดงทำให้ทราบบริบทชุมชนและพัฒนาการของชุมชน ดังนี้

1. บริบทชุมชนบ้านตลิ่งแดง

บ้านตลิ่งแดง หมู่ที่ 8 ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นหมู่บ้านเก่าแก่แห่งหนึ่งในตำบลหนองบัว ที่มาของคำว่า “ตลิ่งแดง” เป็นการเรียกชื่อตามบริบทของหมู่บ้านเนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีแม่น้ำแควใหญ่ไหลผ่าน ตลิ่งส่วนใหญ่เป็นดินลูกรัง เกิดจากการผุพังของหินในสภาพภูมิอากาศชื้นประชากร ในหมู่บ้านบ้านตลิ่งแดงดำรงชีวิตเรียบง่าย ลักษณะเด่นของพื้นที่ คือ ชุมชนยังคง ยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ดำรงชีวิตจากการพึ่งพาอาศัยฐานทรัพยากร ท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม ยึดกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ แต่ปัจจุบันโครงสร้างของครอบครัวเป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยว มีวิถีการถ่ายทอด ความรู้ สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

- ทรัพยากรในชุมชน

สภาพป่าไม้ในชุมชนบ้านตลิ่งแดง ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เหมือนในอดีตที่ผ่านมา กล่าวคือ ส่วนใหญ่จะเป็นทรัพยากรที่ถูกนำมา ใช้และไม่ได้ดูแลรักษา อาจมีสาเหตุมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในชุมชน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ติดต่อกับเขตทหาร (จังหวัดทหารบกกาญจนบุรี) และมีจำนวนประชากรแฝงที่เข้ามาใช้ทรัพยากรต่างๆ ในชุมชน

บุษบา ทองอุปการ (2560) เสนอข้อค้นพบทุนชุมชนบ้านตลิ่งแดง ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า มีทุน 3 กลุ่ม คือ ทุนความรู้และภูมิปัญญา ทุนวัฒนธรรม และทุนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทุนความรู้และภูมิปัญญา ที่สำคัญ คือ ด้านอาหารซึ่งสะท้อนความเชื่อและวิถีชีวิตดั้งเดิมเฉพาะถิ่น ได้แก่ แกงบวน เป็นต้นสำหรับภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรมฝีมือช่วงพื้นบ้านเฉพาะถิ่น สะท้อนให้เห็นผ่านความงามของหอฉันหรือที่ชาวชุมชนเรียกว่า “หอคด” และกุฏิไม้ในวัดหนองบัว

ทุนวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ บ้านตลิ่งแดงมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อหลายอย่างที่เอกลักษณ์ สะท้อนการผสมผสานบริบทชุมชน วิถีชีวิตและความเชื่อศาสนาเข้าด้วยกัน เช่น ประเพณีร้อยพรรษา นิยมร้องกันก่อนวันออกพรรษาในช่วงต้นเดือน 11 จนถึงวันออกพรรษา การร้องเอื้อนยาวคล้ายเพลงสวด มีจุดมุ่งหมายเพื่อขอบริจาคสิ่งของเงินทองและรวบรวมให้วัดคล้ายทอดกฐิน

ทุนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บ้านตลิ่งแดงตั้งอยู่ริมน้ำแควใหญ่ ในอดีตรอบ ๆ หมู่บ้านซุกซุมไปด้วยสัตว์น้ำ หลังจากสร้างเขื่อนเจ้าแคว (เขื่อนศรีนครินทร์) นิเวศหมู่บ้านได้รับผลกระทบมาก เนื่องจากแม่น้ำถูกควบคุมการเปิดปิดเขื่อน สัตว์น้ำลดจำนวนลงและบางสายพันธุ์ไม่พบเห็นในเขตชุมชน

กล่าวได้ว่าชุมชนบ้านตลิ่งแดงไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเกิดขึ้นมาแต่สมัยใด แต่ปรากฏประวัติของวัดศรีอุปการาม (วัดหนองบัว) ซึ่งเป็นวัดในเขตชุมชนบ้านตลิ่งแดง มีประวัติคู่กับเมืองกาญจนบุรีมาตั้งแต่อดีต พื้นที่ส่วนใหญ่ในชุมชนมีลักษณะที่ราบเชิงเขาและที่ราบริมฝั่งแม่น้ำ ประชากรเป็นคนไทยทั้งหมด ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรเป็นหลัก หมู่บ้านตั้งอยู่ริมแม่น้ำแควใหญ่ในอดีตเป็นชุมชนการค้าและเป็นเส้นทางสัญจรหลักรอยต่อระหว่างเขตป่ากับตัวเมือง สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ดำรงชีวิตอาศัยทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลัก

2. วิถีชีวิตกับความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมบ้านตลิ่งแดง

ชุมชนบ้านตลิ่งแดง มีแหล่งทรัพยากรอาหารที่มีอยู่อย่างหลากหลายตามฤดูกาลต่าง ๆ โดยแหล่งที่ใหญ่ที่สุด คือ ทรัพยากรอาหารที่ได้จากการที่ชาวบ้านในชุมชนได้ผลิตขึ้นเอง ได้แก่ บริเวณรอบที่อยู่อาศัย นา ไร่ และที่สวน นอกจากนี้ได้จากการหาจากแหล่งต่าง ๆ ที่สามารถพบได้ในชุมชน จากที่ดินสาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ และนอกจากจะเป็นแหล่งอาหารที่ชาวบ้านใช้เพื่อผลิตอาหารโดยเฉพาะแล้วแหล่ง

อาหารเหล่านี้ยังมีทรัพยากรอาหารที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติผสมผสานอยู่ในแหล่งเพาะปลูกแห่งนั้นด้วย เช่น นกคุ้ม นกกวก หรือพืชไม้เลื้อยอยู่ตามรั้วบ้าน นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรอาหารที่ได้จากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เป็นทรัพยากรอาหารที่ไม่ต้องซื้อ ไม่ต้องสร้างแต่ต้องเสาะหา อันได้แก่ ป่าไม้ สวนป่า แหล่งน้ำธรรมชาติทุ่งนา ทั้งภายในและภายนอกชุมชนอันเป็นสถานที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอย่างหลากหลาย ชาวบ้านบ้านตลิ่งแดงสามารถนำทรัพยากรอาหารมาประกอบอาหารรับประทานได้ และอีกแหล่งอาหารที่ได้มาจากตลาดหรือแหล่งค้าขาย รวมถึงทรัพยากรอาหารที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อการค้าขาย และเป็นผลผลิตส่วนเกินจึงนำออกมาจำหน่าย รวมถึงทรัพยากรอาหารที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน ตำลึง ที่บางครั้งชาวบ้านหามาได้มากเกินกว่าปริมาณที่ใช้บริโภคจำหน่ายด้วยเช่นกัน สำหรับประเด็นทรัพยากรอาหารในชุมชนที่สร้างความมั่นคงทางอาหารมีดังนี้

ทรัพยากรอาหารประเภทพืชผัก ทรัพยากรอาหารประเภทพืชผักเป็นทรัพยากรอาหารที่มีจำนวนมากที่สุด คือ มีจำนวนหลากหลาย พืชอาหารที่เป็นพืชเพราะปลูก ชาวบ้านเรียกว่าผักปลูก ส่วนพืชอาหารธรรมชาติชาวบ้านเรียกว่า ผักป่า ถึงแม้ปัจจุบันพื้นที่ป่าจะไม่ได้อยู่ในชุมชนก็ตาม ชาวบ้านมักจะไปเก็บหรือหากจากบริเวณที่ดินสาธารณะ เช่น ไร่ ถนน รอบภูเขา ริมห้วย ฯลฯ สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 มีการอยู่ของทรัพยากรอาหารในชุมชน

ประเภท	ทรัพยากรอาหาร
ไม้ยืนต้น	ขี้เหล็ก, ผักกระถิน, ผักหวาน, ต้นเมี่ยง, ต้นหมาก, ต้นยอ, ดอกแค, มะนาว, มะกรูด, มะขาม
พืชล้มลุก	กระชาย, กระเทียม, หอมแดง, ขิง, ข่า, ขมิ้นขาว, ขมิ้น, ถั่วฝักยาว, ใบเตย, ใบบัวบก, ใบชะพลู, ตะไคร้, แตงกวา, ตำลึง, กะเพรา, พริกไทย, ต้นเผือก, สะระแหน่, ผักชี, แตงร้าน

ที่มา : นพรัตน์ ไชยชนะ (15 กรกฎาคม 2561) สํารวจบ้านดวงอำพร คามรักษ์

นอกจากนี้ทรัพยากรอาหารประเภทไม้ผล ไม้ผลที่พบมากในชุมชนบ้านตลิ่งแดง ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนใหญ่คือการปลูกไว้ทานใน

บริเวณที่อยู่อาศัย หรือเรียกว่าผลไม้บ้าน ผลไม้ที่พบในชุมชน คือ ลำไย มะยม กล้วย เป็นต้น นอกจากนี้มีการนำเอาไม้ผลจากต่างถิ่นมาปลูกหลายชนิด เช่น แก้วลัด มะม่วงหิมพานต์ มะม่วง และเงาะ ทุเรียน ฯลฯ แต่จะมีปริมาณไม่มากนัก เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่นิยมปลูกไว้รับประทานเป็นอาหารดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ทรัพยากรอาหารประเภทไม้ผลในชุมชน

ประเภท	ทรัพยากรอาหาร
ไม้ยืนต้น	ลำไย, ลิ้นจี่, ขนุน, มะละกอ, มะตูม, มะขาม, มะพร้าว, ฝรั่ง, มะม่วงน้ำดอกไม้มะม่วงเขียวเสวย, มะม่วงฟ้าลั่น, ชมพู, น้อยหน่า, พุทรา, เงาะ, กระท้อน, มะยม
พืชล้มลุก	สับประรด, อ้อย, ข้าวโพด, กล้วยน้ำว้า, กล้วยหอม, กล้วยไข่, มันเทศ, เผือก

ที่มา : นพรัตน์ ไชยชนะ (15 กรกฎาคม 2561) สํารวจบ้านสุทิน อําเภอบุค

ทรัพยากรอาหารประเภทที่มีความหลากหลายของจำนวนพันธุ์ และจำนวนชนิดมากที่สุดในบ้าน สัตว์ประเภทปลา มีตามลำห้วย คลองและแม่น้ำแควใหญ่สามารถหาได้ตลอดปี แต่อย่างไรก็ตามปลามีปลายหลายชนิดที่ลดจำนวนลงและเริ่มสูญหายไปจากชุมชน สำหรับสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำที่มีมากและสามารถหาได้ง่ายคือ อึ่ง กบ เขียด ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การมีอยู่ของทรัพยากรอาหารประเภทเนื้อสัตว์

ประเภท	ทรัพยากรอาหาร
สัตว์บกและสัตว์เลื้อยคลาน	กระต่ายป่า, พังพอน, ตัวแลน, หนูนา, กระรอก, กระแต, กระเจิง, แย้
สัตว์ปีก	ไก่ป่า, นกกก, นกคุ้ม, ตอ, ค้าง, ไก่, เป็ด, ไก่, ห่าน
สัตว์น้ำและสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ	ปลาตุ๊ก, ปลานิล, ปลาไหล, ปลาตะเพียน, ปลาบึก, ปลาดัง, ปลาช่อน, ปลาทราย, ปลาหมอ, ปลาสร้อย, หอยขม, ปูนา, อึ่ง, เขียด, กบ, ปลาเนื้ออ่อน

ที่มา : นพรัตน์ ไชยชนะ (15 กรกฎาคม 2561)

จากผลการศึกษาประเด็นทรัพยากรในชุมชน ซึ่งทำให้มองเห็นถึงการมีอยู่ของอาหารในชุมชนบ้านตลิ่งแดง ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งชุมชนแห่งนี้มีแหล่งอาหารที่มีอยู่อย่างหลากหลายตามฤดูกาลต่างๆ โดยแหล่งที่ใหญ่ที่สุด คือ ทรัพยากรอาหารที่ได้จากการที่ชาวบ้านในชุมชนได้ผลิตขึ้นเอง ได้แก่ บริเวณรอบที่อยู่อาศัย ที่นา และที่สวน นอกจากนี้ได้จากการหาจากแหล่งต่างๆ ที่สามารถพบได้ในชุมชน จากที่ดินสาธารณะประโยชน์ต่างๆ และนอกจากจะเป็นแหล่งอาหารที่ชาวบ้านใช้เพื่อผลิตอาหารโดยเฉพาะแล้วแหล่งอาหารเหล่านี้ยังมีทรัพยากรอาหารที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติผสมผสานอยู่ในแหล่งเพาะปลูกแห่งนั้นด้วย เช่น นกกุ่ม นกกวก หรือพืชไม้เลื้อยอยู่ตามรั้วบ้าน นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรอาหารที่ได้จากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เป็นทรัพยากรอาหารที่ไม่ต้องซื้อ ไม่ต้องสร้างแต่ต้องเสาะหา อันได้แก่ ป่าไม้ สวนป่า แหล่งน้ำธรรมชาติ ทุ่งนา ทั้งภายในและภายนอกชุมชนอันเป็นสถานที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอย่างหลากหลาย ชาวบ้านปานางยังสามารถนำทรัพยากรอาหารมาประกอบอาหารรับประทานได้ และอีกแหล่งอาหารที่ได้มาจากตลาดหรือแหล่งค้าขาย รวมถึงทรัพยากรอาหารที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อการค้าขาย และเป็นผลิตส่วนเกิดขึ้นมาออกมาจำหน่าย รวมถึงทรัพยากรอาหารที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน ตำลึง ที่บางครั้งชาวบ้านหามาได้มากกว่าปริมาณที่ใช้บริโภคจำหน่ายด้วยเช่นกัน

3. แกงบวนภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่นชุมชนบ้านตลิ่งแดง

ข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์โดยการเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน พบว่า “แกงบวน” เป็นอาหารประจำท้องถิ่นของหมู่บ้านตลิ่งแดง แกงบวน เกิดขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าคำว่า “บวน” มาจากเครื่องปรุงที่วางเรียงรายกันเป็นกระบวน ทำให้เรียกเป็นชื่อแกงบวน สอดคล้องกับคำกล่าวของ ป้าจำเนียร จิรกาญจลไพศาล และดวงอำพร คามรักษ์กล่าวว่า

“แกงบวนเป็นอาหารของชุมชนบ้านตลิ่งแดง คำว่าบวน สงสัยมาจากเครื่องปรุงที่วางเรียงรายเป็นกระบวน ทำให้เป็นที่มาของชื่อ “แกงบวน”

(จำเนียร จิรกาญจลไพศาล, สัมภาษณ์วันที่ 25 ตุลาคม 2561)

“แกงบวน ที่มาของชื่อ ฉันว่า มาจากคำว่า เครื่องปรุงที่มันมีเยอะ แล้วเอามา
วางเรียงรายกันเป็นแถว หรือกระบวน ทำให้เป็นชื่อของ “แกงบวน”

(ดวงอำพร คามรักษ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2561)

ชัดเจนว่าแกงบวนมีที่มาจากคำว่า “กระบวน” คือ วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่วางเรียงราย
กันเป็นกระบวน ทำให้คนในชุมชนเรียกกันติดปากว่า “แกงบวน” เป็นแกงบวนประจำ
ท้องถิ่นของชุมชนบ้านดิ่งแดง แกงบวน จัดเป็นอาหารพื้นบ้านของชุมชนแห่งนี้
การปรุงแกงบวน จัดว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาหาร และการบริโภค
ซึ่งสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ที่มักจะทำกันในงานบุญ ประเพณีสำคัญ ๆ หรือ
งานบุญใหญ่ ๆ (วัชรภรณ์ มีพงษ์, ม.ป.ป. : 5) บางครั้งจะนิยมทำกันในงานแต่งงาน
งานบวชนาค และงานประเพณีทางศาสนาต่าง ๆ เพื่อจัดเลี้ยงพระ ญาติมิตร
ที่มาร่วมช่วยในงานบุญนั้น ๆ และแจกจ่ายแบ่งปันกันตามวัฒนธรรมความเอื้อเฟื้อ
เผื่อแผ่ของชาวท้องถิ่น ในอดีตงานบุญใดที่ทำแกงบวน แสดงว่า เป็นงานที่มีความ
สำคัญ ลักษณะแกงบวน เมื่อปรุงเสร็จแล้ว จะได้ปริมาณที่มาก เป็นอาหารหม้อใหญ่
สมาชิกในท้องถิ่นต้องเข้าไปร่วมมือช่วยเหลืองานกันมากมาย ทำให้ญาติ
พี่น้อง ได้มีโอกาสสนทนาปราศรัยระหว่างที่ช่วยกันประกอบอาหาร เพราะแกงบวน
มีกระบวนการ มีขั้นตอนการปรุงซับซ้อน การประกอบมีเครื่องปรุงหลายอย่าง
รวมทั้งต้องมีเทคนิคในการปรุงเพื่อให้รสชาติของแกงบวนออกมาอร่อย ถูกใจแขก หรือ
ผู้ที่ได้ชิม ดังคำกล่าวของ นางอัมราลักษณ์ ไบบัว ว่า

“ที่ผ่านมาเวลาจัดงานบุญ งานบวช หรืองานแต่งงาน ต้องร่วมกันทำแกงบวน
เพื่อเลี้ยงแขก และใช้ทำบุญ ถ้าไม่มีนี้ไม่ได้เลยนะ เพราะเราต้องทำ และต้อง
ช่วยกันทำทั้งหมดบ้าน และเครือญาติ จำได้ว่าสมัยที่แต่งงาน ยังคงมีการทำแกงบวน
ในงานแต่งงานเลย”

(อัมราลักษณ์ ไบบัว, สัมภาษณ์วันที่ 23 ตุลาคม 2561)

จากคำกล่าวของอัมราลักษณ์ ไบบัวผู้ให้ข้อมูลแกงบวน ระบุว่าในอดีตมีการปรุงแกงบวนในงานแต่งงานของตัวเอง ซึ่งผ่านมา 35 ปี และยังคงกล่าวต่ออีกว่า

“แกงบวน อาหารท้องถิ่นบ้านดลิ่งแดง ใช้แรงงานเยอะ ต้องร่วมแรงร่วมใจกัน เพราะมีเครื่องปรุงเยอะ และวิธีการปรุงก็ซับซ้อน ปรุงตอน 8 โมง ได้กินตอน 5 โมง นี่ไม่รวมการเตรียมวัตถุดิบที่ต้องใช้นะ ถ้าวรวมๆ แล้วใช้เวลา 2 วันเลยทีเดียว”

(อัมราลักษณ์ ไบบัว, สัมภาษณ์วันที่ 23 ตุลาคม 2561)

แกงบวนเป็นแกง ที่ต้องใช้กำลัง แรงงานเพื่อช่วยเหลือกันในห้องดิน การปรุงแกงบวนแต่ละครั้ง คือ การร่วมมือกันในกลุ่มชน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคีให้เกิดในกลุ่มชน แกงบวนใช้ส่วนผสมหลายชนิด ประกอบด้วย 2 ส่วนที่นำมาปรุง คือ

ส่วนที่ 1 เป็นส่วนที่ไม่สามารถหาได้จากชุมชน เพราะเป็นวัตถุดิบเฉพาะ ซึ่งได้แก่เครื่องเทศ โดยเมื่อมีการปรุงแต่ละครั้งจะต้องสั่งซื้อจากร้านขายยาจีน เท่านั้น เช่น ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ ลูกกระวาน ใบยักก ฯลฯ และในอดีตสันนิษฐานว่า วัสดุที่เป็นแบบเฉพาะนี้อาจจะเข้ามาโดยการติดต่อค้าขายของคนในชุมชนดลิ่งแดง สืบเนื่องจากบริเวณที่ตั้งของชุมชนมีท่าน้ำ ซึ่งชาวชุมชนเรียกว่า “ท่าน้ำหนองบัว” ริมแม่น้ำแควใหญ่ มีเรือจากบ้านโปร่ง จังหวัดราชบุรี มาติดต่อค้าขายกับชุมชน ลำตะเพิงที่อยู่เหนือชุมชนแห่งนี้ ดังนั้นชุมชนดลิ่งแดงกลายเป็นจุดแวะพักเรือสินค้าที่เข้ามาค้าขาย และวัตถุดิบเหล่านี้ก็ได้จากการการติดต่อค้าขายกับเรือสินค้าที่ผลัดเปลี่ยนมาแวะเป็นเมืองท่า ในปัจจุบันบริบทเหล่านี้เปลี่ยนไป ชุมชนมีถนน ระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ขึ้นพื้นฐาน ทำให้ชุมชนแห่งนี้สามารถหาซื้อวัตถุดิบจากส่วนที่ 1 จากร้านขายยาจีน ซึ่งต้องเดินทางออกไปซื้อนอกชุมชน อยู่ห่างออกไปประมาณ 16 กิโลเมตร หรืออาจเป็นรถพุ่มพวงที่สามารถสั่งได้

ส่วนที่ 2 เป็นส่วนประกอบสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ประกอบด้วย ใบมะตูม ใบหญ้านาง ใบฝรั่ง ขี้เหล็ก ข่าอ่อน ตะไคร้ ใบมะกรูด เม็ดผักชี กระเทียมไทย หัวหอม สามารถหาได้ทุกหลังคาเรือน และจัดว่าเป็นพืชที่สามารถหาได้ตลอดทั้งปี เพราะเป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องทรัพยากรดิน แต่สำหรับส่วนประกอบที่ให้

โปรตีนและต้องหาซื้อจากนอกชุมชนเข้ามา ประกอบด้วย กระเพาะหมู ตับปอด สันในหมู ไล่หมูสด เชียงจี (ไตหมู) ซึ่งจัดว่าเป็นพระเอกหลักของแกงบอน ส่วนประกอบต่างๆ เหล่านี้จะได้มาจากการแลกเปลี่ยนกับชุมชนภายนอก ในส่วนเครื่องปรุงที่เป็นตัวชูรส สามารถหาได้ในชุมชนและบางส่วนสามารถซื้อตามร้านค้าสะดวกซื้อหรือรถฟุ่มพวง ประกอบด้วย ปลาอินทรี กะปิผอม กะปิไทย มะขามเปียก น้ำตาลปีบ ซิอิ๊วขาว น้ำปลา ชูรส น้ำ พูนแดง เกลือ เป็นต้น

สังเกตได้ว่า ส่วนที่เป็นเครื่องปรุงชูรสของแกงบอนนั้น มีทั้งกะปิไทยและกะปิผอม เนื่องจากกะปิผอม มีต้นกำเนิดมาจากชาวมอญ หรือ คนไทยเชื้อสายรามัญ คนจึงเรียกติดปากว่ากะปิผอม จุดเด่นของกะปิชนิดนี้ จะแตกต่างจากกะปิไทย ตรงที่วัตถุดิบที่นำมาใช้ทำกะปิ โดยปกติทั่วไป ทำมาจากกุ้งเคย ที่ได้จากท้องทะเล แต่กะปิผอมเป็นกะปิที่ทำมาจากปลาตัวเล็ก ๆ โดยนำปลาเล็กที่ได้ มาล้างให้สะอาด จากนั้นก็ไปตากแดดให้แห้งกรอบ นำมาโขลกกับเกลือเม็ดจนละเอียดเป็นเนื้อเดียวกัน จากนั้นก็ใส่ลงไปในไห หรือขวดโหลก็ได้ เพื่อเก็บไว้กินนาน ๆ ได้ บางทีชาวมอญก็เรียกกะปิชนิดนี้ว่า “กะปิปลา” กะปิปลานี้สั้จะขาวกว่ากะปิกุ้งเคยที่เคยเห็นกันทั่วไป การนำกะปิไทยและกะปิผอมมาผสมกัน เพราะจะให้รสชาติที่เข้มข้นกว่าใช้กะปิไทยอย่างเดียว ถือว่าเป็นการผสมผสานกับวัฒนธรรมของมอญ ที่เข้ามาในลักษณะของสินค้า จากการค้าขายทางเรือ ในขณะเดียวกันชุมชนตลิ่งแดงก็นำกะปิผอมมาปรับใช้ในอาหารท้องถิ่น

วิธีการปรุงแกงบอน สะท้อนการใช้แรงงานของคนในชุมชนการลงแรงสร้างความสามัคคีให้กับคนในชุมชน หากไม่ร่วมแรงกันทำก็ไม่สามารถที่ทำให้แกงบอนเสร็จได้ในเวลาที่ต้องการ โดยผู้วิจัยขอเสนอประเด็นภูมิปัญญาในการปรุงแกงบอน ดังนี้

ภูมิปัญญาการจัดการกับส่วนประกอบปลาไล่หมู และกระเพาะหมู นำทั้งสองอย่างมาขยำด้วยพูนแดง ล้างให้สะอาด แล้วนำไปขยำกับใบฝรั่ง ล้างน้ำให้สะอาด แล้วนำไปขยำกับน้ำเกลือ เพื่อให้สะอาดและหมดกลิ่นคาว ใส่ตะกร้าพักไว้ ตั้งหม้อไฟน้ำให้เดือด แล้วนำใส่ที่ล้างสะอาดลวกให้พอสุก ตักออกจากหม้อ พักให้เย็นเมื่อเย็นแล้ว ให้นำใส่มาหั่นเป็นชิ้น ๆ ขนาดพอเหมาะและพักไว้ ล้างหมูสันใน ตับหมูปอด เชียงจี ให้สะอาด หั่นเป็นชิ้นให้พอดีคำ ล้างใบหญ้านาง ใบมะตูม ใบขี้เหล็กให้สะอาด โขลกรวมกันให้ละเอียด นำมาคั้นน้ำ กรองด้วยผ้าขาวบาง พักไว้

(2) ภูมิปัญญาการจัดการกับเครื่องปรุงเครื่องปรุงแกงบวน เป็นหัวใจสำคัญในการทำแกงบวน โดย เริ่มต้นด้วยการนำปลาอินทรี กะปิผอม กะปิไทย ห่อใบตองย่างพอหอม แล้วนำมาพักไว้ นำลูกกระวาน ลูกจันทร์ เม็ดผักชี ดอกจันทร์ ใบยี่งอก ข่าหั่นฝอย กระเทียม หัวหอม มาคั่วพอสุก นำเครื่องปรุงที่คั่วและย่างทั้งหมดมาโขกให้ละเอียดและตักพักไว้ สังเกตได้ว่า การนำกะปิไทย กะปิผอม ห่อใบตองแล้วนำมาย่าง จัดเป็นภูมิปัญญาของคนท้องถิ่น ทำให้แกงบวนหอม ในขณะที่เดียวกันการนำลูกกระวาน ลูกจันทร์ เม็ดผักชี ดอกจันทร์ ใบยี่งอก ข่าหั่นฝอย กระเทียม หัวหอม มาคั่วพอสุก แล้วนำมาโขกร่วมกัน เป็นการจัดการให้เครื่องปรุงเหล่านี้หอม และเมื่อเป็นส่วนผสมในแกงบวนก็จะทำให้แกงบวนมีรสชาติหอมและอร่อย

(3) ภูมิปัญญาการปรุงแกงบวนเมื่อเตรียมส่วนประกอบต่าง ๆ วิธีการปรุงแกงบวน เริ่มด้วยการนำน้ำเปล่าและน้ำที่ได้จากการคั้นของใบญานาง ใบมะตูม ใบขี้เหล็ก มาตั้งไฟให้เดือด และนำส่วนประกอบต่างๆ ทอยยกลงไป เริ่มด้วยส่วนของเครื่องปรุงต่างๆ ที่โขกไว้ใส่ในหม้อ ตามด้วยไส้หมูและเครื่องในหมู ปรุงรสด้วยน้ำตาลปีบ น้ำมะขามเปียก น้ำปลา ชูรส ซีอิ๊วขาว เกลือ ให้ได้รสที่ต้องการ คือ เปรี้ยว หวาน และเค็ม เมื่อได้รสชาติที่ต้องการ ใส่ตะไคร้หั่นฝอยและเคี้ยวต่อไปจนกว่าเนื้อจะนิ่ม ซึ่งใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง เสร็จแล้วใส่ใบมะกรูดฉีก เทคนิคอีกอย่างสำหรับให้แกงบวนมีรสชาติที่อร่อย คือ วิธีการเลือกไส้หมูควรเป็นไส้หมูแก่ ในขณะที่ปรุงแกงบวน มีการเติมเหล้าขาว เนื่องจาก จะช่วยดับกลิ่นคาวและช่วยทำให้รสเข้มข้นขึ้น การทำแกงบวนใช้ระยะเวลาสั้น การใช้เตาถ่านนอกจากจะเป็นการประหยัดพลังงาน (นพรัตน์ ไชยชนะ, 2558 : 32 – 36) มีความหอมจากฟืนมากกว่า อีกทั้งไฟที่เกิดจากการเผาไหม้ของฟืน ย่อมมีความเป็นธรรมชาติมากกว่าการเผาไหม้ที่เกิดจากแก๊ส จัดว่าเป็นเทคโนโลยีหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตในท้องถิ่น แกงบวน เป็นแกงโบราณ ใช้เครื่องปรุงเยอะ จึงมักจะไม่ค่อยแกลบกินเองในวันปกติ เว้นแต่จะคนที่ช่วยกันทำเยอะๆ แต่แกงบวนนิยมทำเลี้ยงพระ เลี้ยงแขกในงานใหญ่ๆ รสชาติตามตำรับเดิม ท่านว่าจะปรุงให้มีรสหวานนำหน้าเล็กน้อย ลักษณะของแกงจะมีสีคล้ำ และมีน้ำขลุกขลิก

แกงบวนเป็นอาหารประจำท้องถิ่นบ้านตลิ่งแดง ปัจจุบันผู้ที่สามารถปรุงแกงบวนได้ ส่วนใหญ่มีอายุ มากกว่า 45 ปีขึ้นไป จากการสอบถามคนในชุมชนและผู้นำชุมชนสำหรับผู้ที่สามารถปรุงแกงบวนได้ประมาณ 30 คน นอกจากนี้ยังมีการนำไปเปิดสอนในหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนในเขตตำบลหนองบัว จำนวน 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนวัดศรีอุปการาม และโรงเรียนบ้านบ้านนางแอ แต่อย่างไรก็ดีปัจจุบันการปรุงแกงบวนในครัวเรือนไม่เป็นที่นิยมมากนัก เนื่องจากมีปัจจัยหลาย ๆ อาทิ แกงบวนมีเครื่องปรุงหลายอย่าง วิธีปรุงที่ยุ่งยาก ซับซ้อน ใช้เวลาในการทำ อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาท้องถิ่นแกงบวนยังผูกโยงเข้ากับความเชื่อในการกิน ซึ่งมาจากบริบทสภาพแวดล้อมและความเชื่ออย่างยากที่จะแยกออกจากกัน เช่น แกงบวนจะหารับประทานได้ในงานสำคัญของคนเพราะเนื่องจากเป็นแกงที่ต้องใช้กำลังแรงงานหลายคน เป็นการร่วมแรงร่วมใจสร้างความสามัคคีในชุมชน

กระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงนั้นก้าวไปเยือนทุกวัฒนธรรมไม่เว้นแต่หมู่บ้านแห่งนี้ แต่อย่างไรก็ตามครัวเรือน ชุมชนบ้านตลิ่งแดงส่วนใหญ่ ก็ยังยึดกับแบบแผน และธรรมเนียมการบริโภค ประเพณีปฏิบัติสืบทอดเป็นกิจวัตรประจำบ้านในหลักการ เช่น แบบแผนการกินกับความเคารพนับถือผู้เฒ่าผู้แก่ เมื่อล้อมวงกินในแต่ละมื้ออาหาร ผู้มีอายุน้อยกว่าหรือบุตรหลาน ตักข้าวและอาหารในส้อมให้ผู้สูงวัยหรือผู้ที่มีอายุมากกว่าก่อน หากพ่อแม่หรือผู้สูงวัยในบ้านยังไม่ได้กินพร้อมตน ต้องตักแบ่งข้าวและกับข้าวไว้ต่างหาก เพื่อไม่ให้ผู้สูงวัยกินของเหลือจากลูกหลาน ฯลฯ และแม้กระแสนการเปลี่ยนแปลง อาจจะยังไม่ส่งผลกระทบ ต่อชุมชนบ้านตลิ่งแดงแห่งนี้ เท่าชุมชนอื่น แต่เมื่อพิจารณาไปถึงการสืบทอดภูมิปัญญาอาหารของชุมชนบ้านตลิ่งแดง เห็นได้ว่า การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา “แกงบวน” จะถูกถ่ายทอดในลักษณะครูพักลักจำของการมาปฏิสัมพันธ์ในงานบุญประเพณีของชุมชน ผู้สนใจจะเข้าไปช่วยงานเป็นลูกมือ เรียนรู้วิธีการนำมาฝึกหัดพลิกแพลงเอาตามความสามารถของตน

สรุปและอภิปรายผล

พื้นที่บ้านตลิ่งแดง ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนที่หลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ดังนั้นแบบแผนทรัพยากรในชุมชนที่นำไปสู่การจัดการความมั่นคงด้านอาหารย่อมแตกต่างกัน ระบบนิเวศ ที่ราบ ที่ดอน และที่สูง ปัจจัยอื่นที่ควรคำนึงถึง ได้แก่ ความใกล้-ไกลเมือง ความสะดวกในการคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร ที่จะเป็นตัวกำหนดการเข้าถึงอาหาร และสื่อโทรทัศน์ และสื่ออื่นๆ ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมกรรมการบริโภคของชุมชน ในขณะที่ขนาดของชุมชน และอาชีพ จะเป็นตัวกำหนดฐานการผลิตและการกระจายอาหารในชุมชนบนฐานทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ ถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านที่มีความมั่นคงทางด้านอาหารในระดับหนึ่ง แต่เกษตรกรเองก็มีหนี้สิน เป็นหนี้สินที่กู้ยืมมาเพื่อลงทุนทางด้านเกษตร ตลอดจนเพื่อซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ตามกระแสนิยม หรือสิ่งที่จำเป็น แต่ชุมชนก็ยังสามารถดำรงอยู่ได้เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติยังมีความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลาย ยังมีอาหารที่หากินได้ในป่า ในนาในน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารตามฤดูกาล โดยในทุกฤดูจะมีผลผลิตจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติรองรับตลอดทั้งปี ในขณะที่วิถีการกินก็ยังไม่เปลี่ยนจากเดิมมากนัก ยังมีการนำพืชผักนานาชนิด ทั้งจากการผลิต และจากในธรรมชาติ สามารถมาแปรเป็นเมนูอาหารท้องถิ่นเพื่อบริโภคในครัวเรือนแต่สิ่งที่ควรตระหนักคือเมื่อใดที่ความสมดุลของแหล่งทรัพยากร และวิถีการกินของคนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ พืชผักต่างๆ ในธรรมชาติ ก็จะหมดความหมายไปการดิ้นรนทำงานเพื่อหาเงินมาซื้ออาหารชนิดใหม่ก็จะสูงมากขึ้น การเข้าถึงอาหารจะยากขึ้นกว่าปัจจุบัน ทำ्यที่สุดก็คือการอพยพโยกย้ายเข้าสู่สังคมเมือง สังคมที่คือเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงเมื่อนั้นก็อาจสรุปได้ว่าเป็นความล่มสลายของชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ นพรัตน์ ไชยชนะ (2560) กล่าวว่า การมีอยู่ของอาหารของชุมชน ท้องถิ่นนั้นมีพื้นฐานจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ทำมาหากินบนฐานทรัพยากรท้องถิ่น ดิน น้ำ ป่าไม้ ด้วยระบบภูมิปัญญาการทำไร่ นอกจากนี้ยังมีวิธีการเข้าถึงแหล่งอาหารโดยนำพันธุ์จากธรรมชาติมาปลูกไว้บริเวณละแวกที่อยู่อาศัย สอดคล้องกับงานวิจัยของ วัลย์ลิกา สรรเสริญชูโชติ (2545) ที่ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิตและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในมิติหญิงชายของชุมชนบ้านทิพย์ หมู่ที่ 3

ตำบลชะแล อำเภอกองคา ภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่าชาวบ้านทิพเย มีอาชีพทำไร่ข้าว โดยจะปลูกพืชใช้สอยและพืชอาหารต่างๆ เช่น พริก พัก ฯลฯ รวมอยู่ในไร่ข้าว การดำรงชีวิตล้วนหาได้จากในไร่และป่าล้วนๆ โดยทั่วไปชาวบ้านหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ หน่อไม้ น้ำผึ้งป่า สะตอป่า ฯลฯ โดยชาวบ้านมีหลักและกติกาในการใช้และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและยังคงฝังแน่นอยู่ในวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นลัทธิ เป็นตัน นอกจากนี้สำหรับประเด็นการมีอยู่ของอาหารสอดคล้องกับผลการวิจัยของสุรัช รักษาชาติ (2545) ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ : รูปแบบการบริโภคและแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนภาคตะวันตกประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนในบริเวณภาคตะวันตกของประเทศไทยมีการทำไร่หมุนเวียนอันเป็นระบบการผลิตในแบบดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงโดยทั่วไป ระบบการผลิตแบบนี้เป็นระบบการปลูกพืชที่ต้องมีการตัด ฟัน มีการใช้ดินแบบหมุนเวียนเพื่อปลูกพืช สำหรับพืชหลัก คือ ข้าวไร่ และพืชอาหารรองที่หลากหลาย เช่น พริก มะเขือ นอกจากนี้ยังมีการหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติที่มีตามฤดูกาล เช่น หน่อไม้ ผักกูด ฯลฯ ความสัมพันธ์ในชุมชนก็แน่นแฟ้น รักษาประเพณีและพิธีกรรม ในขณะเดียวกันชุมชนบ้านดิ่งแดงแห่งนี้ นำภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาใช้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ทำให้ชาวบ้านดิ่งแดงในชุมชนแห่งนี้มีรูปแบบการพิทักษ์รักษาอาหารให้สามารถมีกิน มีใช้ตลอดปี ทั้งวิธีการหมัก ดอง ตาก ซึ่งเป็นคำตอบที่ชุมชนแห่งนี้ยังคงมีรูปแบบวิถีชีวิตบนความหลากหลายที่มีอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืนสำหรับในมิติด้านความเชื่อและพิธีกรรมนั้น ชุมชนบ้านดิ่งแดง มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีเกี่ยวกับกับการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมของชุมชน จากผลการศึกษาทำให้ทราบว่าวัฒนธรรมการกินของสมาชิกในชุมชนบ้านดิ่งแดงได้เปลี่ยนแปลงไป บางอย่างสูญหายไปจากชุมชนแห่งนี้แต่อย่างไรก็ดีเรื่องวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น โดยเฉพาะวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จะได้รับการสนับสนุนโดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐ ทำให้บางกิจกรรมยังคงมีการสืบสานต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของจักรวรรดิ คล้ายโดนด (2550) ที่ศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตชนเผ่ากะเหรี่ยง จังหวัดเชียงใหม่ ชนเผ่านี้มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม การตั้งถิ่นฐานเกิดจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและ

ความหนาแน่นของถิ่นที่อยู่เดิม ระบบเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนไปตามความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี แต่วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมบางอย่างก็ยังคงอยู่และยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก โดยเฉพาะการอยู่ร่วมกับธรรมชาติในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน มีการตั้งกฎเกณฑ์ ข้อความต่าง ๆ หรือสร้างเป็นความเชื่อและประเพณีเพื่อให้ชาวบ้านอาศัยอยู่กับธรรมชาติสภาพแวดล้อมได้อย่างสมดุล

ด้านภูมิปัญญาอาหารนั้นชุมชนบ้านตลิ่งแดง มีภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่น เช่น แยมหยวก น้ำพริกกะปิผอม และแกงบอน ภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่นของชุมชนเป็นอาหารพื้นบ้านของชุมชนบ้านตลิ่งแดง ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า แกงบอน เป็นอาหารท้องถิ่นของชุมชนบ้านตลิ่งแดง มีลักษณะเฉพาะ และถ่ายทอดกันมาอย่างยาวนานจากบรรพบุรุษ คำว่า “บอน” สันนิษฐานว่ามาจากเครื่องปรุงที่วางเรียงรายเป็นกระบวน นิยมปรุงในงานบุญประเพณีที่สำคัญในชุมชน ใช้วัตถุดิบส่วนหนึ่งในท้องถิ่น ทำให้มีรสชาติในแบบเฉพาะ มีขั้นตอนการปรุงที่ซับซ้อน การปรุงแกงบอนในงานบุญที่สำคัญของชุมชนนั้น เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชน สะท้อนถึงความพยายามผสมผสานวัตถุดิบของท้องถิ่นเข้ากับอาหารของตนเองอย่างชาญฉลาด จัดเป็นการใช้ภูมิปัญญาของบรรพชนรู้จักประยุกต์วัตถุดิบเท่าที่หาได้ในท้องถิ่นมาเป็นอาหารของตนเองสอดคล้องกับงานวิจัยรัมภา ศิริวงศ์ (2544) กล่าวว่า ชุมชนบ้านลำปางหลวงมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต มีการปรับเอาสิ่งที่อยู่รอบชุมชนมาใช้ในการดำรงชีวิต ชุมชนแห่งนี้มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้ความเคารพนับถือระบบเครือญาติการอยู่ร่วมกันและการมีอาณาเขตติดต่อกันของแต่ละจังหวัด น่าจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงและวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เกิดเป็นภูมิปัญญาอาหารเฉพาะถิ่นตน และส่งผ่านสืบทอดรุ่นต่อรุ่น รวมทั้งวัฒนธรรมด้านอาหารซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ที่จะต้องมีการปรับตัวเพื่อให้ตนเองสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสิ่งแวดล้อมใหม่ให้ได้นอกจากนี้ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ เปรมสิริ ศักดิ์สูง (2550) กล่าวว่า กลุ่มชาวเหนือที่เรียกตนเองว่า “คนเมือง” ยังคงดำรงวัฒนธรรมการกินอาหารเหนือเอาไว้ได้ แม้จะตั้งถิ่นฐานอยู่ในปัตตานีที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมจากของตนเองค่อนข้างมากก็ตาม การที่กลุ่มคนเมืองยังคงดำรงวัฒนธรรมการกินได้นั้น

เป็นผลมาจากปัจจัยหลายอย่าง ที่สำคัญคือ การรู้จักสรรหาวัตถุดิบที่มีลักษณะเฉพาะ สอดคล้องกับวิถีชีวิต รวมทั้งจิตสำนึกต่อท้องถิ่นโดยเฉพาะในวัฒนธรรมการกินอาหารของคนเมือง ซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มคนเมืองที่มาตั้งถิ่นฐานอาศัยในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานีดำรงวัฒนธรรมการกินของตนเองเอาไว้ได้

กล่าวได้ว่าชุมชนบ้านตลิ่งแดง ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี มีความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากชุมชนมีฐานทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอ ถึงแม้ปัจจุบันจะทำได้ยากกว่าในอดีต เพราะความอุดมสมบูรณ์ของป่าและสัตว์ชนิดต่าง ๆ ลดลงก็ตาม อย่างไรก็ตาม ภายใต้อิทธิพลของทุนนิยมที่ครอบงำสังคมไทย ชุมชนบ้านตลิ่งแดงสามารถเข้าถึงอาหารจากแหล่งบริโภคอื่น ๆ นอกจากนี้ชุมชนมีภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่น คือ แกงบวน เป็นอาหารพื้นบ้าน มีลักษณะเฉพาะ และถ่ายทอดกันมาอย่างยาวนานจากบรรพบุรุษ คำว่า “บวน” สันนิษฐานว่า มาจากเครื่องปรุงที่วางเรียงรายเป็นกระบวน นิยมปรุงในงานบุญประเพณีที่สำคัญในชุมชน ใช้วัตถุดิบส่วนหนึ่งในท้องถิ่น ทำให้มีรสชาติในแบบเฉพาะ มีขั้นตอนการปรุงที่ซับซ้อน กาลเวลาทำให้ภูมิปัญญาแกงบวนของชุมชนหนองบัว กลืนกลายหายไปกับปราชญ์ชุมชน เหลือไว้เพียงกลุ่มผู้สูงอายุบางส่วน การปรุงแกงบวนในงานบุญที่สำคัญของชุมชนนั้น เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชน สะท้อนถึงความพยายามผสมผสานวัสดุของท้องถิ่นเข้ากับอาหารของตนเองอย่างชาญฉลาด จัดเป็นการใช้ภูมิปัญญาของบรรพชน รู้จักประยุกต์วัตถุดิบเท่าที่ทำได้ในท้องถิ่น มาเป็นอาหารของตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุรณ์ชน สุขคุ้ม และธนพล วิยาสิงห์ (2556) กล่าวว่า อาหารจัดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม และเป็นภูมิปัญญาที่อยู่คู่กับชุมชน แสดงถึงอัตลักษณ์ในชุมชน วัฒนธรรมอาหารมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงจะช้าหรือเร็วอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น การคมนาคม การสื่อสาร เทคโนโลยี ปัจจุบันการเลือกรับประทานอาหารตะวันตกเพื่อความสะดวก ทำให้วัฒนธรรมอาหารของกลุ่มตนจึงค่อย ๆ ถูกกลืนหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงที่มากับการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ และดรณี บุญภิบาล (2541) การกินอาหารของชาวภาคใต้มีจุดมุ่งหมายหลักที่สำคัญคือ เพื่อให้อิ่มท้องก่อน ถึงแม้สภาพสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยแค่ไหน สตรีภาคใต้ก็ยังคงให้

ความสำคัญกับพืชที่มีอยู่ในท้องถิ่น ปัจจุบันวิธีการใช้ปรุงอาหารมีหลากหลายเพราะได้จากตัวอย่างจากสื่อต่าง ๆ วัตถุดิบก็สามารถหาซื้อได้จากตลาดในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะในการพัฒนามนุษย์และสังคม องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรอาหารในชุมชน และวิถีชีวิตที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารในชุมชน บนฐานความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่นควรนำสู่การถอดบทเรียนให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงหรือไม่มั่นคงทางอาหารของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นที่เข้ามาพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น ด้วยการพาไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ ซึ่งสถานที่ดังกล่าวควรเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาเดียวกัน แต่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยการกลับมาใช้ภูมิปัญญาชุมชน ซึ่งเป็นทุนชุมชนเดิม ตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ในท้องถิ่น หรือ การสร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในให้เกิดขึ้นด้วยการสร้างผู้นำ หรือ แกนนำ การเปลี่ยนแปลงเพื่อเป็นหน่วยอ่อนคอยเคลื่อนไหวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดของคนขึ้นในชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยควรมีการศึกษาในประเด็นเปรียบเทียบเรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในพื้นที่เดียวกัน เพื่อจะได้เห็นถึงสถานการณ์ของชุมชนในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร เพราะหากโครงการวิจัยนั้นเกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพ สามารถนำกรณีศึกษานี้ไปพัฒนาต่อยอดให้เกิดเป็น Best Practice หรือแบบแผนการขับเคลื่อนงานส่งเสริมการพิทักษ์รักษาอาหารโดยมีชุมชนเป็นฐาน การดำเนินงานและร่วมคิดร่วมทำด้วยตนเองได้ต่อ

เอกสารอ้างอิง

- เกียรติศักดิ์ ยั่งยืน. (2556). เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาความมั่นคงทางอาหาร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- คณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555). แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 - 2559. กรุงเทพฯ : สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.
- เครือมาศ ธรรมประชา. (2556). การพัฒนารูปแบบการจัดการความมั่นคงทางอาหารโดยกระบวนการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จอมขวัญ ชุมชาติ. (2558). ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนโคกพะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล (ปริญญาวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- จักรวรรดิ์ คล้ายโดนด. 2550. การศึกษาวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยง ตำบลแก้วอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จักษุมาลย์ วงษ์ท้าว, นพรัตน์ ไชยชนะ. (2560). ความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรมบนความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่นบ้านทิพเย ตำบลชะแล อำเภothองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. (รายงานการวิจัย). กาญจนบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.
- จันทร์ตนาวร วงศ์ชัย. (2557). ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเพี้ยลาดอำเภอสังทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ชนัญญา สังวาล. (2558). **ชุมชนเจดีย์งาม : วิถีชาวนากับความมั่นคงทางอาหาร** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ดรุณี บุญภิบาล. (2541). **วัฒนธรรมการกินของสตรีพื้นบ้านภาคใต้. (รายงานการวิจัย).** สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
- ดวงใจ ทองดี. (ม.ป.ป). **ข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่น.(รายงานการวิจัย).** กาญจนบุรี : สำนักพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต 1.
- นพรัตน์ ไชยชนะ และวีระวัฒน์ อุดมทรัพย์. (2559). **ปัจจัยเชื่อมโยงความมั่นคงทางอาหารที่ส่งผลต่อสุขภาพพระสงฆ์บ้านไร่ป่า ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี (รายงานการวิจัย).** กาญจนบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.
- นพรัตน์ ไชยชนะ. (2560). **ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมในการพิทักษ์อาหารบ้านป่านางเยื่อ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี (รายงานการวิจัย).** กาญจนบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.
- บุษบา ทองอุปการ. (2560). **แนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งทุนชุมชนบ้านดลิ่งแดง จังหวัดกาญจนบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ).** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุรณเฑาะว์ สุขคุ้ม และธนพล วิทยาสังห์. (2556). **วัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อจังหวัดศรีสะเกษ (รายงานการวิจัย).** ศรีสะเกษ : มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- ปิยนดา อิมดี. (2547). **ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าคา หมู่ที่ 2 ตำบลสวก อำเภอน่าน จังหวัดน่าน (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ).** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เปรมสิริ ศักดิ์สูง. (2550). **การดำรงวัฒนธรรมการกินของชาวเหนือในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี. (รายงานการวิจัย).** ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- พรทิพย์ ดิลกนันท์. (2557). **การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหาร** (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัมภาศิริวงศ์. (2544). **การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมอาหารล้านนา** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วัชรภรณ์ มีพงษ์. (ม.ป.ป). **ข้อมูลแหล่งสืบค้น สังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี.** (รายงานการวิจัย). กาญจนบุรี : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี
- วัชรภรณ์ มีพงษ์. (ม.ป.ป). **วัฒนธรรมคนหนองบัว.** (รายงานการวิจัย). กาญจนบุรี. เอกสารอัดสำเนา.
- วัลย์ลิกา สรรเสริญชูโชติ. (2545). **การศึกษาการเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิตและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในมิติหญิงชายของชุมชนกะเหรี่ยง : ศึกษากรณีบ้านทิพเย หมู่ที่ 3 ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุธานี มะลิพันธ์. (2552). **ความมั่นคงทางอาหารของชาวลัวะบ้านป่าก่า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- สุภา ไยเมือง. (2555). **ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน. นนทบุรี :** สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.
- สุรัช รัชชาติ. (2545). **ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนของคนชายขอบ : รูปแบบการบริโภคและแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนภาคตะวันตกประเทศไทย** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล.

อมาวสี อัมพันศิริรัตน์ และคณะ. (2559). **ทุนทางสังคมกับความมั่นคงทางอาหารในชุมชนชนบท : กรณีตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา.** (รายงานการวิจัย). สงขลา : วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี.

Arunotai, Narumaon. (2006). **Moken Traditional Knowledge.** An Unrecognized form of Natural Resources Management and Conservation. UNESCO.

Bala, Arun and George Gheverghese Joseph. (2007) **.Indigenous Knowledge and Western Science: The Possibility of Dialogue.** Race Class 49, 1 : 39 -61.

Christopher, Munke, et al. (2012). **Edible Tarantulas and Crickets in Cambodia. Informal market and potential contribution to rural livelihood,** in Indigenous and Traditional Food Systems in Asia and the Pacific. Regions Symposium Promotion of underutilized indigenous food in Asia and the pacific may 31 – June 2. KhonKaen Thailand: 76 – 83.

Ericksen, P. (2008). **Global Environmental Change and Food Security.** Global Change News Letter 71 : 10 – 12.

Saenmi, Sakda and TimmiTillmann. (2006).ACBC: Affirmation of Cultures and Biodiversity Conservation. Oxford: Blackwell.

Shams, Manfusa. (2005). **Developmental Issues in Indigenous Psychologies : Sustainability and Local Knowledge.** Asian Journal of Social Psychology. 2005, 8 : 39 – 50.

บุคลากรกรม

จำเนียร จิรกาญจลไพศาล (ผู้ให้สัมภาษณ์). นพรัตน์ ไชยชนะ (ผู้สัมภาษณ์)
ณ บ้านเลขที่ 70 หมู่ที่ 4 ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี.
เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2558.

ดวงอำพร คามรักษ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). นพรัตน์ ไชยชนะ (ผู้สัมภาษณ์) ณ บ้านเลขที่
33 หมู่ที่ 6 ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี. เมื่อวันที่
16 กุมภาพันธ์ 2558.

อัมราลักษณ์ ใบบัว (ผู้ให้สัมภาษณ์). นพรัตน์ ไชยชนะ (ผู้สัมภาษณ์) ณ บ้านเลขที่
70 หมู่ที่ 4 ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี. เมื่อวันที่ 19
มีนาคม 2558.

“มวย” ก่อนรัฐชาติไทยสมัยใหม่¹ “Muay” Before the Thai State¹

กัมปนาท เอกฉาย^{2*} (Gumpanad Ek-chai)^{2*}

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายสภาพของ “มวย” จารีตของไทย ก่อนการเกิดรัฐชาติไทยสมัยใหม่ ซึ่งโดยปกติแล้ว การอธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงของ “มวย” สู่ “มวยไทย” มักอธิบายเพียงแค่ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากการคาดเชือกสู่การสวมนวม โดยไม่ได้อธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงของรัฐและสังคมที่อยู่เบื้องหลังซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในการทำความเข้าใจการเปลี่ยนจากมวยสู่มวยไทย เพราะโครงสร้างของรัฐจารีตโบราณกับรัฐชาติสมัยใหม่นั้นมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างของรัฐทั้ง 2 แบบนี้ ทำให้การดำรงอยู่ของวิชามวยทั้ง 2 แบบแตกต่างกันออกไปด้วยบทความชิ้นนี้ต้องการแสดงให้เห็นสภาพของมวยบนพื้นฐานโครงสร้างของรัฐจารีตโบราณ จากการศึกษาสรุปว่า มวยในสมัยรัฐจารีตโบราณมีความแตกต่างกันออกไป เช่น มวยแต่ละสายนั้นมีวิธีการคาดเชือกในรูปแบบที่ต่างกันก่อนชกมวย และมีกลยุทธ์ในการชกมวยที่ต่างกัน เป็นต้น ซึ่งเป็นผลจากปัจจัย 4 ประการ ที่ทำให้วิชามวยนั้นมีความแตกต่างกัน อันได้แก่ ความยากลำบากของการเดินทางในสมัยจารีตการมีข้อจำกัดทางกฎหมายที่ทำให้เกิดอุปสรรคในการเดินทางระยะไกล การก่อตัวและการล่มสลายของชุมชนทางการเมืองในช่วงเวลาที่ต่างกัน การเผยแพร่วิชามวยในลักษณะของตำราเป็นไปด้วยความ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการเกิดขึ้นของ “มวยไทย” ในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์”

² นักศึกษาระดับปริญญาโท, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ 50200, อีเมล : n-liberalism@hotmail.com

¹ This article submitted in partial of the thesis entitled “Muay Thai” Forming Process in the Absolutist State 2Graduate Student, Master of Arts in History, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, Chiang Mai, 50200, Thailand, E-mail : n-liberalism@hotmail.com

*Corresponding author : E-mail address : n-liberalism@hotmail.com

(Received : October 20, 2018 ; Revised : January 5, 2019 ; Accepted : January 8, 2019)

ลำบากเป็นต้น ซึ่งสภาพของความแตกต่างของวิชามวยดังกล่าวจะถูกกำจัดออกไปเมื่อรัฐจารีตโบราณเปลี่ยนสภาพไปเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ และทำให้มวยกลายเป็นมวยไทยในเวลาต่อมา

คำสำคัญ : มวย, มวยไทย, รัฐจารีตโบราณ, รัฐชาติสมัยใหม่, รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์

Abstract

This article has a point to explain the state of “Muay” in the ancient state before the Thai nation state. Normally, the way how to explain the transformation of “Muay” to “Muay Thai” usually explains only the changing of covering fist from rope to glove without explains the transformation of the state and society. This is very important problem to understand the changing from Muay to Muay Thai because the structure of ancient state and the nation state is not the same. The different structure of both make the different between Muay and Muay Thai. This article want to explain the state of Muay on the structure of the ancient state. The result of this article conclude that Muay in that ancient state has a different style. For example, Muay has a many way to cover fist by rope before boxing and many tactic how to box etc. The result that make Muay different has come form 4 factors such as The problem of long range traveling in the ancient era, The strict of law about the permission to travel, The formation and collapse of the political community at different times, and and the problem of Muay textbook publication, etc. The condition of the difference styles of Muay will be eliminated when the ancient state was transformed into a modern state and makes Muay to become Muay Thai later.

Keywords : Muay, Muay Thai, Ancient state, Nation state, Absolutist State

บทนำ

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการเกิดขึ้นของ “มวยไทย” ในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์” ซึ่งวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ต้องการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับมวยไทยว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 อันเป็นรัฐชาติสมัยใหม่โดยอาศัยรากฐานบางส่วนจากสภาพสังคมในสมัยรัฐจารีตโบราณ และอาศัยกลไกอีกเป็นจำนวนมากเมื่อไทยเข้าสู่ความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่แล้ว กลไกดังกล่าวได้เอื้อประโยชน์อย่างมากในการเปลี่ยน “มวย” ให้กลายเป็น “มวยไทย” และทำให้ถูกรับรู้ว่าเป็นสิ่งประจำชาติไทยสืบมา อย่างไรก็ตามโดยเฉพาะในส่วนของบทความนี้ต้องการจะชี้ให้เห็นเพียงสภาพของ “มวย” ก่อน “มวยไทย” ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรบนรากฐานของสภาพสังคมจารีตโบราณ เพื่อที่จะใช้เป็นฐานในการทำความเข้าใจการเปลี่ยนจากมวยในสมัยจารีตสู่มวยไทยในรัฐชาติไทยสมัยใหม่

เพื่อจะเป็นการทำความเข้าใจ สภาพของ “มวย” ก่อน “มวยไทย” ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร บนรากฐานของสภาพสังคมจารีตโบราณ บทความชิ้นนี้จะใช้งานศึกษา 2 ประเภทใหญ่ ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจงานศึกษาประเภทแรกจะเป็นงานศึกษาเกี่ยวกับมวยในสมัยจารีต ซึ่งประกอบด้วย ตำนานประวัติความเป็นมา ธรรมเนียมปฏิบัติ รวมไปถึงรูปแบบการชกมวยของมวยจารีตสายต่าง ๆ เช่น งานศึกษาเกี่ยวกับวิชามวยในสมัยจารีตของจรสเดช อุลิต, แสงว วิทย์พิทักษ์, สมอง แสงสุข, ศรณี สุขพิมาย, พัฒนา บุญวงศ์ และธานี หอมจำปา (2556) กับงานของสมพร แสงชัย, อดิศร (ชวลิต) ไกรว่อง, วินัย จำปาอ่อน, ประไพพร จันทะบันฑิต และวชิรา วิสุกัน (2557)³ ซึ่งจะช่วยให้เห็นว่ามวยในสมัยจารีตนั้นมีความแตกต่างกันอย่างไรบ้างในส่วนของงานอีกประเภทหนึ่งจะเป็นงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมของรัฐจารีตโบราณก่อนรัฐชาติสมัยใหม่ในด้านต่าง ๆ ที่จะช่วยในการฉายภาพเงื่อนไขทางสังคมเบื้องหลังที่ทำให้วิชามวยในสมัยจารีตนั้นมีความแตกต่าง เช่น งานศึกษาของทวีศักดิ์ เปือกสม (2550) อัญชลี สุสายนธ์ (2552) ธงชัย วินิจกุล (2554) อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2555) เกรียงศักดิ์ เทษสุพัฒน์วนิช (2555) และสายชล สัตยานุรักษ์ (2558) ซึ่งงานศึกษาทั้ง 2 ประเภท จะช่วยวางบริบทเงื่อนไขการ

³ ผู้เขียนขอขอบคุณต่อเหล่าผู้ศึกษาประเด็นดังกล่าวนี้ ซึ่งช่วยให้ผู้เขียนสามารถต่อยอดประเด็นดังกล่าว นำไปศึกษาถึงเงื่อนไขที่อยู่เบื้องหลังความแตกต่างของวิชามวยแต่ละสายในช่วงสมัยรัฐจารีตโบราณ

ดำรงอยู่ของมวยก่อนรัฐชาติสมัยใหม่ได้อย่างชัดเจน อีกทั้งจะเป็นรากฐานหนึ่งในการทำความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลง “มวย” ให้กลายเป็น “มวยไทย” ในเวลาต่อมา

ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับ “มวยไทย”

คำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องของ “มวยไทย” ที่ผ่านมามักจะมีการนำกรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องรัฐชาติไทยสมัยใหม่ ซึ่งมีจุดกำเนิดขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาเข้าไปอธิบายประวัติความเป็นมาของ “มวย” หรือ “มวยไทย” ที่อยู่ในสมัยช่วงรัฐจารีตโบราณ อันหมายถึงช่วงระยะเวลาใหญ่ๆ นับตั้งแต่ สมัยก่อนสุโขทัย จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นคำอธิบายรวบยอดที่แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจมวยไทยโดยทั่วไปอาจเห็นได้จากคำอธิบายของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่ได้อธิบาย “มวยไทย” เอาไว้ว่า

“ช่วงสืบทอดของมวยไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2325 – 2411 (รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4) ระยะเวลา 86 ปี มวยไทยยังเป็นศิลปะประจำชาติมีรูปแบบลักษณะและวิธีการต่าง ๆ คล้ายคลึงกับสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงศรีอยุธยา ...ในช่วงนี้ยังมีการทำศึกสงครามอยู่เป็นประจำ นับแต่ตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ในปี พ.ศ. 2325 มาจนถึง พ.ศ. 2428 รวมเวลา 103 ปี ไทยได้ทำสงครามกับพม่า 10 ครั้งและยังมีสงครามกับประเทศข้างเคียงอีกหลายครั้ง มวยไทยจึงมีความจำเป็นต่อการทหารมาก ชายไทยจำเป็นต้องฝึกหัดมวยไทยไว้เพื่อป้องกันประเทศชาติ...” (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2553 : 3-4)

บทความชิ้นนี้จะชี้ให้เห็นว่าคำอธิบายข้างต้นไม่ถูกต้องเสียทีเดียว เพราะในความเป็นจริงสังคมไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น มิได้เป็นรัฐชาติ หรือประเทศชาติ จริง ๆ ดังจะเห็นได้จากเงื่อนไขการทำสงครามในสมัยอดีตของไทยนั้น มิได้มุ่งเน้นการให้ความสำคัญต่อการยึดครองครองดินแดนเพื่อสถาปนาอำนาจอธิปไตยอันเป็นสิ่งที่รัฐชาติไทยสมัยใหม่มุ่งหลังให้ความสำคัญ หากแต่รัฐจารีตโบราณ โดยเฉพาะของไทยมุ่งเน้นการแย่งชิงกำลังคนเพื่อใช้เป็นแรงงานในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การทำสงคราม การเพาะปลูก หรือแรงงานประเภทอื่น ๆ เพราะพื้นที่เพาะปลูกของไทยสมัยจารีตมีปริมาณที่กว้างขวาง

หากแต่มีกำลังคนที่ค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับปริมาณพื้นที่เพาะปลูก พื้นที่และเขตแดนจึงมิได้มีความสำคัญเท่ากับกำลังคน สงครามในสมัยรัฐจาริตโบราณจึงมีแนวโน้มที่จะทำสงครามกวาดต้อนผู้คนเพื่อนำไปใช้แรงงานเสียมากกว่าจะทำสงครามเพื่อยึดดินแดนในบางครั้งกำลังคนก็กลายเป็นรางวัลสำคัญที่ได้มาจากสงคราม มีที่ดินแดนที่มีการตีเส้นเขตแดน ความคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดน หรือที่เรียกว่า “เอกราช” จึงยังมิได้เกิดขึ้น นั่นหมายความว่า สงครามเพื่อปกป้องเอกราชของชาตินั้นเป็นเรื่องที่ไม่มีจริงในสมัยรัฐจาริตโบราณ (ธงชัย วินิจกุล, 2554)

ความแตกต่างระหว่างรัฐจาริตโบราณและรัฐชาติสมัยใหม่

เพื่อจะชี้ให้เห็นสภาพของ “มวย” ก่อน “มวยไทย” ว่ามีลักษณะอย่างไร บนรากฐานของสภาพสังคมในรัฐจาริตโบราณ จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจถึงรูปแบบและเป้าหมายการดำรงอยู่ของรัฐทั้งคู่เสียก่อน เพราะเป้าหมายการดำรงอยู่ของรัฐชาติสมัยใหม่กับรัฐจาริตโบราณนั้นมีความแตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้การจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและคนในสังคมมีความแตกต่างกันไปด้วย ดังต่อไปนี้

เป้าหมายการดำรงอยู่ของรัฐจาริตโบราณของไทยนั้นเป็นไปเพื่อการนำพาประชาชนไปสู่การพ้นทุกข์ หรือการบรรลุธรรมที่มีเป้าหมายอยู่ที่โลกหน้า รัฐและผู้นำมีหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้ประชาชนดำเนินชีวิตเพื่อที่จะหลุดพ้น (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2550 : 5) รัฐจึงมีลักษณะของการใช้ระบบพิธีกรรมและความเชื่ออยู่ไม่น้อยในการบริหารจัดการรัฐ เช่น การใช้กฎหมายดำนํ้าลุยไฟ การอธิบายที่มาของความรู้ต่าง ๆ ที่เกิดจากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ รวมไปถึงการอธิบายถึงอำนาจของผู้นำที่มาจากอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ส่วนบุคคลทั้งหมดนี้ถูกใช้เป็นจุดอ้างอิงในการใช้อำนาจรัฐ เป็นต้น

ในขณะที่เป้าหมายของรัฐชาติไทยสมัยใหม่วางอยู่บนการให้ความสำคัญต่อเป้าหมายหรือความสำเร็จทางโลก ไม่ได้คาดหวังให้ประชาชนหลุดพ้นไปตามหลักความเชื่อโบราณสภาพดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ สู่เศรษฐกิจแบบเงินตรา ที่เอื้อให้เกิดการใช้ความเป็นเหตุเป็นผลในการตีความชีวิตว่า เหตุใดมนุษย์จึงสามารถแสวงหา หรือประสบความสำเร็จในชีวิตได้ด้วยศักยภาพของตนเอง ความคิดดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการ

ตีความ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมแบบใหม่ ที่ทำให้เกิดการใช้เหตุผล ในการตัดสินใจ เรื่องต่างๆ แทนการปล่อยให้เป็นเรื่องราวของโชคชะตาจากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2555 : 12) เจื่อนไขดังกล่าวได้พัฒนาไปสู่การสร้างระบบ การปกครองที่รัฐและผู้ปกครองมีหน้าที่เป็นผู้นำพาประชาชนในรัฐให้สามารถ ดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมทางโลก (ทวิศักดิ์ เผือกสม, 2550 : 5) เห็นได้จริงโดยมิได้เข้าไปยุ่งย่ำต่อเป้าหมายในการบรรลุ ทางการเมืองของประชาชนอีกต่อไป

ในแง่ของโครงสร้างรัฐ รัฐทั้ง 2 แบบต่างก็มีโครงสร้างทางการเมืองที่ต่างกัน ในโครงสร้างของราชอาณาจักรสมัยใหม่มีองค์ประกอบ 4 ประการด้วยกัน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, ม.ป.ป.) นั่นก็คือ “ประชากร” ที่รัฐจะต้องกำหนดตัวตนพลเมือง ของตนเอง เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปกครอง และใช้เป็นฐานข้อมูลในการคำนวณ ปริมาณเงินภาษีที่เก็บได้จากประชาชนภายในรัฐ “ดินแดน” ที่รัฐจะต้องกำหนด ขอบเขตให้ชัดเจน เพื่อบอกว่ารัฐชาตินั้นมีอำนาจเหนือพื้นที่กว้างใหญ่เท่าใด และรัฐ สามารถใช้ทรัพยากรได้มากน้อยเพียงใดในพื้นที่ดังกล่าว “รัฐบาล” หรือระบบราชการ ที่เป็นกลไกสำคัญในการกำกับสิ่งต่างๆ ที่อยู่ภายในรัฐ และ “อำนาจอธิปไตย” ซึ่งเป็นเครื่องแสดงสิทธิในการใช้อำนาจกำกับองค์ประกอบต่างๆ ของรัฐให้เดินไป ตามเป้าหมายที่รัฐวางเอาไว้ การทำสงครามจึงทำกันบนพื้นฐานของการปกป้อง “เอกราชของชาติ” เพราะเอกราชของราชอาณาจักรสมัยใหม่ เป็นสิ่งสำคัญในการรักษาระบบ การผลิตที่มีความสลับซับซ้อนไม่ว่าจะเป็น ที่ดิน หุ่น แรงงาน และผู้ประกอบการ มีกระบวนการจัดเก็บรายได้เข้ารัฐในมิติที่กว้างและลึกกว่ารัฐจารีตโบราณ เป็นอย่างมากในขณะที่รัฐจารีตโบราณมิได้ต้องอาศัยเอกราชในลักษณะดังกล่าว

รัฐจารีตโบราณโดยเฉพาะของไทยนั้นโครงสร้างทางการเมืองกลับมีความ แตกต่างออกไป เพราะรัฐจารีตโบราณของไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมสภาพที่ตั้ง ดังกล่าวในสมัยโบราณนั้นมีที่ดินสำหรับการเพาะปลูกผลิตอาหารเป็นจำนวนมาก ปัจจัยการผลิตที่สำคัญจึงอยู่ที่การแสวงหากำลังคน สำหรับการเพาะปลูกระบบ การผลิตนั้นยังไม่ซับซ้อนเทียบเท่ากับรัฐชาติสมัยใหม่ โดยโครงสร้างของรัฐจารีต โบราณมีคนอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ ซึ่งก็คือ แรงงาน อย่างไพร่ทาส และ ผู้ควบคุมแรงงาน อย่างมูลนายระดับต่าง ๆ (อัญชลี สุสัยณห์, 2552 : 23-25) อาศัยอยู่ในชุมชน

ทางการเมือง 2 ระดับด้วยกันซึ่งซ้อนทับกันอยู่ (เกรียงศักดิ์ เซชูพัฒน์, 2555 : 76) อันได้แก่ชุมชนในระดับหมู่บ้าน ที่ต่างก็มีระบบการปกครองควบคุมเป็นอิสระ และมีระบบการผลิตเป็นของตัวเอง ซึ่งช่วยเหลือกันภายในชุมชน ระบบการผลิตจึงมีขนาดเล็ก การปกครองจึงไม่ค่อยมีความสลับซับซ้อนมากนัก ไพร่กับมูลนายอาจมีความใกล้ชิดกัน เช่น ลูกบ้าน กับ นายบ้านกำนันกรมการเมือง ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นมูลนายในระดับต่ำ และในส่วนของอำนาจศูนย์กลางซึ่งมีโครงสร้างที่คล้าย ๆ กัน แต่มีการจัดกำลังคนที่ซับซ้อนกว่าระดับหนึ่ง สถานะทางชนชั้นระหว่างไพร่กับมูลนายก็อาจจะห่างเหินกว่า เช่น ชาวบ้านประชาชน กับ กษัตริย์หรือขุนนางระดับสูง แต่อำนาจของกษัตริย์เหนือผู้คนก็จะได้ปกคลุมได้อย่างกว้างขวางเพราะขาดกลไกการปกครองที่สามารถเข้าไปจัดการกับชีวิตผู้คนได้เหมือนกับรัฐชาติสมัยใหม่

ลักษณะของ “มวย” ในสมัยจารีต

สังคมจารีตโบราณที่อยู่ในพื้นที่ประเทศไทยในปัจจุบัน เป็นสังคมที่มีการผลิตในลักษณะของเกษตรกรรม ปริมาณกำลังคนนั้นมักจะเบาบางกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณพื้นที่นา กำลังคนจึงเป็นพลังการผลิตที่สำคัญ การแสวงหาความมั่งคั่งของสังคมจารีตจึงมีแนวโน้มต้องทำสงครามเพื่อแย่งชิงกวาดต้อนกำลังคนไปทำการบุกเบิกพื้นที่เพาะปลูกเพื่อทำการผลิตต่อไป การทำสงครามนั้นจึงเน้นการแย่งชิงกำลังคนเป็นหลักมากกว่าจะแย่งชิงดินแดนในสงครามแบบรัฐชาติสมัยใหม่

กำลังคนนั้นเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับกระบวนการผลิตในสังคมเกษตรกรรม การบริหารจัดการควบคุมกำลังคนนั้นถือได้ว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ ถ้าหากชุมชนหนึ่ง ๆ สามารถควบคุมกำลังคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลให้ชุมชนนั้นมีความมั่นคงขึ้น แต่ละชุมชนหรือแต่ละอาณาจักรจำเป็นต้องสร้างระบบควบคุมกำลังคนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิต และเตรียมพร้อมทำสงครามเพื่อป้องกันหรือแย่งชิงกำลังคนมาจากชุมชนอื่น ๆ ตลอดเวลา ยิ่งถ้ามีกำลังคนเป็นจำนวนมาก ระบบการควบคุมกำลังคนนั้นก็จะมีความซับซ้อนตามจนกลายเป็นสังคมในระดับรัฐอาณาจักรขึ้น อันนำไปสู่การเกิดชนชั้นทางสังคมกว้าง ๆ ที่เรียกว่า “มูลนาย”

กับ “ไฟร” ซึ่งมูลนายนี้มีหน้าที่ให้ความคุ้มครองทั้งทางกฎหมาย ควบคุมกำลังคนในกรมกองของตนเองเพื่อทั้งการทำสงครามและรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชนที่ตนเองอยู่ โดยมีไฟรทำหน้าที่เก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร รวมทั้งถูกใช้เป็นแรงงานในด้านต่าง ๆ

อาจจะกล่าวได้ว่ามนุษย์นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาจำเป็นต้องต่อสู้เพื่อป้องกันตนเอง ครอบครัว และชุมชน วิธีการป้องกันตัวพื้นฐานเท่าที่สังคมบุพกาลจะแสวงหาได้คือการใช้ร่างกายของตนเองให้เป็นอาวุธ เมื่อพบสิ่งของต่าง ๆ ตามธรรมชาติ เช่น ไม้ หรือก้อนหิน ก็นำมาสร้างเป็นอาวุธขึ้น เช่น พลอง กระบอง การจะใช้อาวุธดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพจำเป็นที่จะต้องให้การต่อสู้ในระยะประชิดอย่างวิชาวมวญเข้าช่วย เพราะวิชามวญสามารถใช้การเตะถีบหรือแทงเข้าใส่คู่ต่อสู้ในระหว่างที่ถืออาวุธ หรือใช้หมัดเท้าเข่าศอกในกรณีที่อาวุธหลุดออกจากตัว เป็นต้น จนกระทั่งการจัดตั้งสังคมมีความซับซ้อนขึ้น เริ่มมีการใช้อาวุธประเภทอื่นที่มีความซับซ้อนมากขึ้นตามกำลังการผลิตที่สังคมนั้นจะสร้างได้เข้าช่วย เช่น อาวุธเหล็ก ที่ทำให้เกิดอาวุธมีคมต่าง ๆ เป็นต้น

ในบางกรณี เช่นเมืองที่เป็นเมืองท่าโอกาสติดต่อกับต่างชาติย่อมทำให้เมืองนั้นมีโอกาสได้ใช้อาวุธดี ๆ ที่มาจากต่างชาติ เช่น ปืนไฟ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการใช้อาวุธเหล่านี้มิได้หมายความว่า การใช้อาวุธจาริตและการต่อสู้มีอุปเลาะจะหมดความสำคัญลง เพราะกลไกการใช้ระบบอาวุธปืนไฟต้องอาศัยการจัดตั้งแถวการยิงอย่างเป็นระบบ ซึ่งต้องอาศัยการฝึกฝนอย่างเป็นประจำโดยไม่ต้องถูกใช้ไปทำแรงงานประเภทอื่นเหมือนไฟรเช่น ทหารประจำการในกองทัพรัฐชาติสมัยใหม่ หรือ กองอาสาชาติตะวันตกของกษัตริย์ในสมัยอยุธยา ในขณะที่ไฟรนั้นกลับมีหน้าที่หลากหลายมาก เช่นถ้าหากในยามปกติ ไฟรจะต้องถูกเกณฑ์มาทำงานให้ทางราชการ หรือที่เรียกว่า “การเข้าเดือน” งานที่ไฟรต้องทำในระหว่างการเข้าเดือนนั้นมีหลายประเภท นับตั้งแต่เป็นแรงงานก่อสร้างซ่อมแซมสถานที่ต่าง ๆ รวมไปถึงงานอื่น ๆ ตามแต่จะได้รับมอบหมาย นอกจากนี้ไฟรเองยังต้องทำงานส่วนตัวอื่น ๆ ให้แก่มูลนายที่ตนสังกัดด้วย ถ้าหากในยามสงคราม ไฟรเองก็จะต้องถูกเกณฑ์ไปรบ โดยอยู่ภายใต้การบังคับของมูลนายของตน (อัญชลี สุสายัณห์, 2552 : 75) ไฟรจึงไม่ได้ออกแบบมาเพื่อทำการรบโดยเฉพาะแต่ก็พอมีความสามารถในการรบหรือต่อสู้ได้ในระดับหนึ่ง โดยอาศัยการบังคับบัญชาของมูลนายที่พอจะมีความรู้การจัดทัพตาม

แบบจารีตผ่านคำราพิชัยสงครามโบราณ หรือมีฝีมือการใช้อาวุธประชิดในระดับหนึ่ง เช่น มวย กระบี่กระบอง หอก ดาบ เป็นต้น

นอกจากเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญที่ต้องการแสวงหากำลังคนเป็นแรงงาน ด้วยวิธีการทำสงครามกวาดต้อนผู้คนอันก่อให้เกิดการอยู่อาศัย และแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายแล้ว ในแง่ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลให้กลุ่มคนจำนวนมากอพยพโยกย้ายมาอยู่ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ควรพิจารณา เพราะการอพยพโยกย้ายของผู้คนก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ โดยจะเห็นได้ว่าในอาณาบริเวณภาคกลางของประเทศไทยในปัจจุบันนั้นมีความเหมาะสมสำหรับการตั้งถิ่นฐาน ทำให้พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่ดึงดูดให้กลุ่มคนจำนวนมากเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในบางท้องถิ่น เช่น ในบริเวณแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลองทางภาคตะวันตกที่เกิดจากการรวมตัวของแม่น้ำแควน้อยและแควใหญ่ไหลผ่าน บริเวณดังกล่าวนั้นเป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก อีกทั้งยังเป็นเส้นทางคมนาคมสำหรับการติดต่อค้าขายภายในและสามารถใช้เป็นทางออกไปสู่ทะเลที่อ่าวไทยได้ ความเหมาะสมของพื้นที่ดังกล่าวสามารถดึงดูดให้ผู้คนในหลากหลายชาติพันธุ์ เช่น ชาวไทย ลาว มอญ และจีน เข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก (สายชล สัตยานุรักษ์, 2558 : 207)

เมื่อมีการพัฒนาสังคมจนกลายเป็นรัฐอาณาจักรที่ใหญ่ขึ้น เช่น ออยุธยา เป็นต้น ทำให้ออยุธยาเป็นรัฐที่มีคนหลากหลายชาติพันธุ์ด้วยเงื่อนไขที่ได้กล่าวมา กระบวนการดังกล่าวจึงก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยกัน มีคนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จำนวนมากเข้ามามีบทบาทในทางเศรษฐกิจและการเมืองอยู่เสมอ แม้แต่การจัดตั้งกองทัพในสมัยอยุธยาเองก็มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้ามาเป็นทหารในกองทัพจำนวนมาก ดังที่ปรากฏในบันทึกของวันวลิต ความว่า

“ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว พวกสยามเป็นพวกที่ซื่อสัตย์ไม่มากก็น้อยและไม่ใช่ว่าพวกนักรบมาโดยกำเนิดแต่มีอาวุธยุทธโปกรณ์มากทำให้สามารถโจมตีทางน้ำและทางบกหรือป้องกันประเทศจากพวกผู้รุกรานได้ แม้ว่าจะมีทหารประจำการจำนวนน้อยมากหรือไม่มีเลย แต่ภายในเวลา 2 วันก็สามารถชุมนุมไพร่พลได้ถึง 60,000 ถึง 80,000 คน อย่างไรก็ตาม พวกเขามีอาวุธเลว ๆ เช่น หอกสั้นและหอกยาวโล่ และดาบ ลูกธนูและคันธนู ปืนคาบศิลาและปืน พวกเขามีปืนใหญ่ดี ๆ แต่

คนที่ยังป็นเป็นคนที่ไม่มีความเชี่ยวชาญในทางนี้และไม่เคยเห็นสงครามมาก่อน ส่วนใหญ่เป็นทหารของประเทศหรือเป็นทหารของพวกรัฐประเทศราชทั้งหลาย พวกชาวต่างชาติก็เข้าร่วมในกองทัพด้วยซึ่งส่วนมากที่สุดเป็นมอญ นอกจากนั้น ก็มีพวกมัวร์ พวกลูกผสมโปรตุเกส (Portuguese mestizoes) พวกมลายู และพวกชนชาติอื่นๆ อีกจำนวนหนึ่ง แต่พวกญีปุ่น (จำนวน 70 ถึง 80 คน) เป็นทหารที่ดีที่สุดและได้รับการยกย่องอย่างสูงจากบรรดาพระเจ้าแผ่นดินในเรื่องความกล้าหาญของพวกเขาทหารส่วนใหญ่เป็นทหารสยามที่ฉลาดกลัว ทุกปีพระเจ้าแผ่นดินเรียกระดมพลเป็นประจำอย่างเคยมารวม 10,000 ถึง 30,000 คน....” (วันวลิต, 2548 : 42)

จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขในการทำสงครามสมัยจารีตมีผลทำให้คนกลุ่มหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาอยู่อาศัยร่วมกันส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนและหล่อหลอมวัฒนธรรมต่าง ๆ บางอย่างเข้าด้วยกัน ซึ่งรวมไปถึงวัฒนธรรมในการชกมวยด้วย เพราะการชกมวยมีความเกี่ยวข้องไม่น้อยต่อการใช้อาวุธในการทำสงครามสมัยจารีต เช่น กระบี่กระบอง หอก ดาบ เป็นต้น ดังที่ลาลูแบร์ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับวิธีการชกมวยของชาวอยุธยาและชาวลาวว่า

“การฉลองวัดนี้ มักจะมีการวิ่งจ้วและการกีฬาเครื่องสนุกสนานอย่างอื่นด้วย เช่น มวยปล้ำ และมวยที่ต่อสู้กันด้วยศอกและหมัด ในการชกมวยหมัดนั้น นักมวยพนมือของตนด้วยด้ายดิบ 3 หรือ 4 รอบแทนกำว้างแหวนทองแดง เช่นที่พวกลาวใช้ในการชกมวยประเภทนี้” (ลาลูแบร์, 2510 : 219)

อย่างไรก็ดี “มวย” เองก็มีลักษณะหลาย ๆ อย่างที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละพื้นที่ การศึกษาเรื่องความแตกต่างของมวยแต่ละสายโดยสมพร แสงชัยและคณะได้ชี้ให้เห็นว่าไม่มีแม่ไม้มวยที่เป็นกลางมาก่อน มวยแต่ละสายจะมีแม่ไม้มวยของตนเองและไม่จำเป็นต้องเหมือนแม่ไม้มวยสายอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะแม่ไม้มวยต่าง ๆ มาจากพื้นฐานที่แตกต่างกัน เช่น สรีระของร่างกาย วัฒนธรรม ประเพณี หรือสภาพแวดล้อมอื่นๆ โดยจะเห็นได้ว่า นักมวยที่อยู่ในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเน้นการใช้อาวุธที่เน้นงูในมากกว่าวงนอก ซึ่งก็คือเน้นการใช้อาวุธประเภทหมัด ศอก และการปล้ำตีเข้ามากกว่าการเตะ เพราะมีรูปร่างแบบมะขามข้อเดียว นักมวยในแถบภาคใต้โดยปกติจะมีช่วงตัวที่ยาวเน้นการใช้อาวุธประเภทการเตะและเข้ามากกว่าการใช้มือ นักมวยภาคเหนือจะเน้นการใช้อาวุธประเภทศอกโค้งและ

เข้าโค้ง อันมีสาเหตุมาจากการใช้เข้าโค้งและศอกโค้งในการตีกลองสะบัดชัย เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน ความคิดของครุมวยแต่ละคนอาจจะมี ความคิดเกี่ยวกับการใช้แม่ไม้เป็นอาวุธมวยที่ไม่เหมือนกัน เช่น บางสายมวยแม่ไม้ อาจจะเป็นสิ่งที่สามารถใช้ได้ง่าย แต่จึกได้อย่างรวดเร็วที่สุด บางสายอาจจะให้ความสำคัญกับท่าไม้เริ่มต้นหรือไม้ครูที่สามารถต่อยอดออกไปเป็นท่าอื่นๆ บางสายมวยอาจจะหมายถึงไม้ตายที่เป็นท่าลับไม่มีการเปิดเผยเป็นวงกว้างบางสายมวยอาจจะมองว่าแม่ไม้ก็คือ การใช้อาวุธพื้นฐานที่มีมาแต่ต้นให้มีประสิทธิภาพ อันได้แก่ หมัดเท้า เข้า ศอก เป็นต้น ความคิดที่แตกต่างกันในเรื่องของการใช้อาวุธมวยทำให้เกิดการจัดแม่ไม้ลูกไม้มวยที่แตกต่างกันออกไป ตามความคิดของแต่ละครุมวยแต่ละสาย (สมพร แสงชัย, อติศร (ชวลิต) ไกรว่อง, วินัย จำปาอ่อน, ประไพพร จันทะบันฑิต และวชิรา วิสุกัน, 2557 : 104-106) มวยจาริตสายต่างๆ จึงมีการจัดแม่ไม้มวยแตกต่างกันออกไป ดังตัวอย่างเช่น

มวยไชยา (บันหมัด, พันแขน, พันหมัด, พันหมัดพลิกเหลี่ยม, กระโดดตบศอก, เต็มแรงเต้านกา, ย่างสามขุม)

มวยโคราช (แม่ไม้ครูคือ ชักหมัดมาเตะตีนหน้าพร้อมหมัดชัก, ชักปิดปักด้วยศอก, ชกห้ามไหล, เมื่อเข้าให้ชนอกเมื่อออกให้ชนใน, ชกข้างประสานงา กับ แม่ไม้สำคัญแบบโบราณ 21 คือ ทัดมาลา, กาฉีกวัง, หนูมานถวายแหวน, ล้มพลอยอายุ, ลิงชิงลูกไม้, กุมภภัณฑ์หักหอก, ฤาษีมุดสระ, ทศกัณฑ์โสภ, ตะเพียนแฝงตอ, นกคุ้มเขารัง, คชสารกวาดหญ้า, หักหลักเพชร, คชสารแทงโรง, หนูมานแหวกฟอง, ลิงพลิว, กาลอดบ่วง, หนูมานแบกพระ, หนูไต่ราว, ตลบนก, หนูมานถอนตอ, ตอแหล)

มวยลพบุรี (เอราวัณเสงา, ขุนยักษ์พานาง, พระรามนำวศร, กวางเหลียวหลัง, หิริญม้วนแผ่นดิน, หนูมานถวายแหวน) (จรัสเดช อุลิต, แสงว วิทยพิทักษ์, สมอง แสงสุข, ศรณ สุขพิมาย, พัฒนา บุญวงศ์ และธานี หอมจำปา, 2556 : 468-481)

มวยท่าเสาและมวยพระยาพิชัยดาบหัก (แม่ไม้บน 12 ไม้ และแม่ไม้ล่าง 12 ไม้) (จรัสเดช อุลิต, แสงว วิทยพิทักษ์, สมอง แสงสุข, ศรณ สุขพิมาย, พัฒนา บุญวงศ์ และธานี หอมจำปา, 2556 : 313)

นอกจากนี้การใช้อาวุธมวยตามความนิยมของแต่ละภูมิภาคยังทำให้เกิดอิทธิพลในรูปแบบการคาดเชือกที่แตกต่างออกไปอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น มวยจาริตสายนครราชสีมาคาดเชือกยาวถึงข้อศอก มวยจาริตสายลพบุรีจะคาดเชือกไม่ยาวเท่าโคราช หรือมวยจาริตสายไชยาคาดเชือกไม่เลยข้อมือมากนัก เป็นต้น (เขตรศรียาภัย, 2550 : 172-173)

การศึกษาเรื่องความแตกต่างของมวยแต่ละสายที่ได้กล่าวมาข้างต้น นับได้ว่ามีประโยชน์อย่างมากที่ช่วยในการทำความเข้าใจลักษณะที่แตกต่างกันของวิชามวยในสมัยก่อนรัฐชาติสมัยใหม่ว่าแตกต่างกันอย่างไร อย่างไรก็ตาม การศึกษาดังกล่าวมิได้กล่าวถึงเงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเบื้องหลัง ที่จะช่วยทำความเข้าใจว่าเหตุใดวิชามวยสายต่าง ๆ ก่อนรัฐชาติสมัยใหม่จึงมีความแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้การทำความเข้าใจลักษณะของ“มวย”ก่อนรัฐชาติไทยสมัยใหม่จึงจำเป็นต้องวางมวยให้ตรงกับบริบทเงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงของรัฐและสังคมที่อยู่เบื้องหลังสาเหตุที่ทำให้มวยในสมัยก่อนมีความแตกต่างได้อย่างรอบด้านมากขึ้น

ปัจจัยที่ทำให้ “มวย” นั้นแตกต่างกัน

ต่อไปนี้จะเป็นการชี้ให้เห็นว่ามีเงื่อนไขใดบ้างในสมัยรัฐจาริตโบราณที่ส่งผลให้“มวย” นั้นมีความหลากหลายไปตามแต่ละภูมิภาคของตนเองและไม่เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนนิยามของคัมภีร์มวยกับมวยกันอย่างกว้างขวาง จนทำให้ลักษณะของมวยนั้นมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป

1. ความยากลำบากของการเดินทางในสมัยจาริต

การเดินทางในสมัยก่อนนั้นมีความยากลำบากมาก ไม่สามารถที่จะเดินทางได้ตลอดทั้งปี ทำให้การที่จะไปปรับเปลี่ยนหรือไปเรียนรู้วิชามวยในพื้นที่อื่น ๆ นั้นเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก การเดินทางไกลนั้นจำเป็นที่จะต้องเตรียมเสบียงอาหารที่อยู่ยาก รวมไปถึงยารักษาโรค เพราะมักจะมิมีโรคภัยไข้เจ็บจากการเดินทางอยู่เสมอ แม้แต่นายทหารอังกฤษที่เดินทางมายังพื้นที่ของประเทศไทยในช่วงรัชกาลที่ 5 อันเป็นช่วงที่เริ่มมีการปักปันเขตแดนหรือมีการสำรวจเส้นทางกันมากขึ้นกว่าสมัยรัฐจาริตโบราณ แต่ก็ยังได้กล่าวถึงความยากลำบากในการเดินทางไปยังพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของประเทศไทยว่า

“ในประเทศสยาม ช่วงเวลาที่เหมาะแก่การเดินทาง อีกทั้งถูกสุขลักษณะมากที่สุด คือ เดือนมกราคม เดือนกุมภาพันธ์ เดือนมีนาคม และเดือนเมษายน ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายนนั้น ฝนตกชุกเดินทางไม่ได้ ช่วงเดือนตุลาคม เดือนพฤศจิกายน และเดือนธันวาคมนี้ โรคมาลาเลียระบาด ไม่ควรออกเดินทางไปไหน” (ยังฮัสแบนด์, 2559 : 164)

ถ้าหากพิจารณาจากตำนานประวัติของพระยาพิชัยดาบหักที่ได้มีโอกาสรับการถ่ายทอดวิชาการต่อสู้ป้องกันตัวและคาถาอาคมนั้นมักจะมิถุนีลำนานาที่มีได้ห่างไกลกันจนถึงข้ามภูมิภาค หากแต่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ซึ่งได้แก่ ท่านพระครูวัดมหาธาตุเมืองพิชัย, ครูเที่ยง บ้านแก่ง, ครูมวยจั่ว วัดท่าถนน (วังบางเตาหม้อ), ครูเมฆ บ้านท่าเสา, ครูดาบเหลือ สวรรคโลก และครูมวยจีน สุขุทัยธานี เป็นต้น (สมพร แสงชัย, 2545 : 21) ทำให้เห็นได้ว่าการเดินทางในระยะที่ไกลเพื่อที่จะไปฝึกฝนวิชามวยในบริเวณที่อื่น ๆ นั้นน่าจะเป็นเรื่องยากสำหรับสมัยจาริตที่การเดินทางไม่มีความสะดวกสบายเท่าที่ควรนัก

2. การมีข้อจำกัดทางกฎหมายที่ทำให้เกิดอุปสรรคในการเดินทางระยะไกล

ด้วยความที่กำลังคนเป็นส่วนสำคัญในการสร้างอำนาจให้แก่มูลนาย เพราะเป็นแรงงานในการเพาะปลูก เป็นกำลังคนในการต่อสู้กับมูลนายอื่น กำลังคนจึงเป็นสิ่งที่มูลนายหวงแหนเป็นอย่างมาก มูลนายจำเป็นที่จะต้องใช้ทั้งความเมตตา และใช้กฎหมายที่มาพร้อมกับการใช้กำลัง ในการควบคุมให้ไพร่ของตนไม่หนีไปไหน ในสมัยจาริตจึงมีการตรากฎหมายห้ามไพร่เคลื่อนย้ายไปอาศัยอยู่ในที่อื่น การหลบหนีของไพร่ถือได้ว่าเป็นเรื่องผิดกฎหมาย แม้ในทางปฏิบัติความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจจะมีผลทำให้ไพร่หลบหนีออกจากมูลนายอยู่ตลอดเวลา แต่การหลบหนีออกไปนั้นก็ต้องพบอุปสรรคทั้งจากโจรป่า โรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาต่างๆ จากความไม่สะดวกในการเดินทางไกล สภาพดังกล่าวจึงทำให้วิชามวยในแต่ละท้องถิ่นสามารถรักษาเอกลักษณ์เฉพาะตัวได้ในระดับหนึ่ง ในส่วนความสัมพันธ์ระหว่างมูลนายเอง ก็ปรากฏได้ว่ามีกฎหมายจำนวนมากที่ห้ามเจ้านาย ขุนนาง และเจ้าเมืองคบหาหรือไปมาหาสู่กัน หรือแม้แต่การพูดคุยกัน (สายชล สัตยานุรักษ์, 2558 : 142)

การมีข้อจำกัดทางกฎหมายที่กล่าวมาข้างต้นน่าจะทำให้การเดินทางเพื่อไปรับ การถ่ายทอดวิชามวยในระยะไกลจากที่อื่นจึงเป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัด ดังกล่าวน่าจะค่อยๆ เปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้นในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ พร้อมๆ กับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราที่รัฐจารีตสามารถหาแรงงานจ้าง ด้วยเงินจากชาวจีน ซึ่งทำงานต่างๆ ได้ดีกว่าไพร่ เพราะชาวจีนสามารถเลือกที่จะ เข้าสู่ระบบไพร่หรือสามารถอยู่นอกระบบไพร่ได้ ในกรณีที่เลือกอยู่นอกระบบไพร่ ย่อมทำให้แรงงานชาวจีนมีเวลาในการทำงานได้ติดต่อกัน ซึ่งเอื้อให้งานประสบความสำเร็จได้ดีกว่าการใช้ไพร่ทั่วไป (อัญชลี สุস্যัมภ์, 2552 : 190)

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงเริ่มเอื้อให้เกิดการเคลื่อนย้ายของแรงงานที่ มากขึ้นกว่าในสมัยอยุธยา เพื่อไปทำการผลิตในที่ต่างๆ โดยเฉพาะแรงงานจ้าง ชาวจีนที่อยู่นอกระบบไพร่สามารถเดินทางได้ไกลกว่าแรงงานในระบบไพร่ และเมื่อ เกิดการลงนามสนธิสัญญาเบาริง ใน พ.ศ. 2398 สนธิสัญญาดังกล่าวได้เป็นตัวเร่ง ให้รัฐจารีตรัตนโกสินทร์เริ่มเปลี่ยนสภาพไปเป็นรัฐชาติไทยสมัยใหม่ และทำให้ผู้ที่ ฝึกฝนวิชามวยมีเสรีที่จะไปเรียนวิชามวยจากใครก็ได้ หรือที่ไหนก็ได้โดยไม่ต้องจำกัด ทางกฎหมายในการควบคุมไพร่อีกต่อไป เพราะระบบไพร่ที่เคยบังคับให้ชาวบ้าน ต้องอยู่ติดที่ดิน หรือต้องอยู่ในบังคับของมูลนายก็จะค่อยๆ ล่มสลายลงไปพร้อมๆ กับการปฏิรูประบบราชการในสมัยรัชกาลที่ 5

3. การก่อตัวและการล่มสลายของชุมชนทางการเมืองในช่วงเวลาที่ต่างกัน

ถ้าหากพิจารณาประวัติความเป็นมาของมวยจารีตสายต่างๆ ที่ยังคงปรากฏตัว ให้เห็นในปัจจุบัน เท่าที่จะสามารถรวบรวมได้มีเพียงมวยที่มาจากบริเวณภาคกลาง รู้จักกันในชื่อ “มวยลพบุรี” มวยที่มาจากภาคเหนือหรือภาคกลางตอนบน รู้จักกันในชื่อ “มวยท่าเสา” มวยที่มาจากบริเวณภาคใต้ รู้จักกันในชื่อ “มวยไชยา” มวยที่ มาจากบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รู้จักกันในชื่อ “มวยโคราช” ซึ่งในความเป็นจริงยังมีมวยแบบอื่นๆ อีก แต่ไม่ได้มีชื่อเสียงโด่งดังเท่า เพราะแม้แต่องค์ความรู้ ของมวยจารีตที่ได้กล่าวมาข้างต้นที่ยังคงมีชื่อเสียงในระดับหนึ่งมาจนถึงทุกวันนี้ ก็มีการศึกษาและการบันทึกไว้ค่อนข้างน้อยไม่ครบถ้วน (สมพร แสงชัย, อดิสร (ชวลิต) ไกรว่อง, วินัย จำปาอ่อน, ประไพ จันทะบัณฑิตและวชิรา วิสุทน์, 2557 : 249)

ถ้าหากเรายึดเกณฑ์จากมวยสายจารีตเท่าที่ปรากฏในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าแม้แต่ที่มาที่ไปของมวยแบบต่าง ๆ ก็มีลักษณะที่ค่อนข้างคลุมเครือจนหาแหล่งที่มาได้ไม่ชัดเจน เช่น ไม่สามารถบอกได้อย่างชัดเจนว่ามีแม่ไม้ ลูกไม้มวยมากน้อยแค่ไหน มีชื่อเรียกเหมือนหรือต่างกันอย่างไร ใครเป็นผู้ริเริ่มหรือตั้งชื่อท่าทางกันอย่างไร (จรัสเดช อุลิต, แสงว วิทยพิทักษ์, สมนอง แสงสุข, ศรณี สุขพิมาย, พัฒนา บุญวงศ์ และธานี หอมจำปา, 2556 : 277) ด้วยความที่มวยแต่ละสายมีการอธิบายการกำเนิดหรือแหล่งที่มาของมวยที่มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าที่เป็น “ตำนาน” ทำให้จุดกำเนิดหรือสถานที่กำเนิดวิชามวยในแต่ละสายนั้นมีลักษณะที่ค่อนข้างคลุมเครือไม่ชัดเจนไปด้วย

อย่างไรก็ตามเรื่องเล่าที่เป็นตำนานการกำเนิดวิชามวยสายต่าง ๆ นับได้ว่ามีประโยชน์ในการทำความเข้าใจความแตกต่างของมวยแต่ละสาย โดยใช้ตำนานต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งบอกใบ้แหล่งกำเนิด ที่มา และการดำรงอยู่ของมวยแต่ละสาย โดยจะเห็นได้ว่าการก่อตัวและการล่มสลายของชุมชนทางการเมืองในช่วงเวลาที่ต่างกันมักจะมีการอพยพโยกย้ายของคนกลุ่มต่าง ๆ ในช่วงเวลาที่แตกต่างกันออกไป ด้วยช่วงเวลาที่แตกต่างกันนั้น ทำให้วิชามวยแต่ละสายนั้นมีอายุสั้นยาวไม่เท่ากัน หรือได้รับอิทธิพลจากแหล่งวัฒนธรรมอื่น ๆ สั้นยาวไม่เท่ากัน ซึ่งทำให้รูปแบบการชกมวยนั้นมีความแตกต่างกันออกไปยกตัวอย่างเช่น มวยบางสายสามารถรักษาเอกลักษณ์เฉพาะของภูมิภาคได้ค่อนข้างยาวนาน เพราะสามารถดำรงสภาพความเป็นเมืองหรือชุมชนมาได้โดยตลอด ในขณะที่มวยบางสายอาจจะได้รับอิทธิพลจากภูมิภาคอื่นค่อนข้างสูง เพราะเกิดจากการที่เมืองหรือชุมชนดั้งเดิมล่มสลายจากการทำสงคราม เกิดการกวาดต้อนคนกลุ่มต่าง ๆ จากที่อยู่เดิม วิชามวยแบบดั้งเดิมที่มีอยู่กับชุมชนนั้นก็หายไปพร้อมกันด้วย จนในภายหลังจึงค่อยมีคนกลุ่มใหม่อพยพเข้ามา และมีการนำวิชามวยที่มาจากภูมิภาคอื่นเข้ามาเผยแพร่ในเมืองหรือชุมชนนั้น ๆ อีกที เป็นต้น ถ้าหากเราเรียงลำดับเวลาตามตำนานการถือกำเนิดของมวยจารีตสายต่าง ๆ โดยให้สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของเมืองหรือชุมชน รวมไปถึงการอพยพโยกย้ายเดินทางของคนกลุ่มต่าง ๆ ไปยังบริเวณสถานที่ หรือแหล่งกำเนิดวิชามวยเหล่านั้น จะช่วยให้เห็นภาพการก่อรูปมวยสายต่าง ๆ ที่สอดคล้องไปกับตำนาน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในบรรดามวยจาริตโบราณสายต่างๆ นั้น มวยจาริตสายที่มาจากภาคกลาง หรือมวยลพบุรีน่าจะมีตำนานการเกิดที่เก่าที่สุด เพราะถูกอธิบายว่ามี “ตำนาน” การเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับอาณาจักรละโว้ลพบุรีซึ่งอยู่ในจังหวัดลพบุรีในปัจจุบัน โดยเชื่อกันว่าวิชามวยจาริตสายลพบุรีมีจุดกำเนิดจากสำนักศิลปะวิทยาที่เขาสมคอง ซึ่งว่ากันว่ามีการฝึกฝนวิชาการต่อสู้รวมอยู่ในนั้นด้วยเชื่อกันว่าพระร่วง หรือพ่อขุนรามคำแหง และท้าวจำเมือง หรือพญางำเมือง น่าจะเป็นศิษย์รุ่นสุดท้ายของสุกะทันตะฤๅษีที่เขาสมคอง และหลังจากนั้นไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานใดๆ กล่าวถึงอีกเลย (จรัสเดช อุติต, แสง วิทยพิทักษ์, สอนอง แสงสุข, ศรณ สุขพิมาย, พัฒนานุญวงศ์ และธานี หอมจำปา, 2556 : 241-243)

ในความเป็นจริงตำนานการเกิดมวยจาริตสายลพบุรีข้างต้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าตำนานดังกล่าวนั้นเป็นเรื่องจริงหรือไม่ อย่างไรก็ดี ตำนานดังกล่าวนั้นสอดคล้องไปกับเงื่อนไขการก่อตัวของชุมชนเมืองที่ลพบุรีที่มีพัฒนาการมาอย่างยาวนานเพราะบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้นมีร่องรอยการค้นพบหลักฐานเกี่ยวกับมนุษย์มาอย่างยาวนานแล้วนับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยพัฒนามาจากชุมชนขนาดเล็กเป็นเมืองเล็ก ๆ จนกระทั่งรวมตัวกันเป็นรัฐอาณาจักร เช่น เมืองละโว้ ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ในจังหวัดลพบุรี พื้นที่ในแถบละโว้นับได้ว่าเป็นความเหมาะสมในการตั้งถิ่นฐาน และสามารถสั่งสมความมั่งคั่งพอที่จะเปลี่ยนจากชุมชนบุพกาลสู่ความเป็นเมืองหรือรัฐอาณาจักร เพราะตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ดีต่อการค้าทางทะเล ทำให้ละโว้เป็นศูนย์กลางรับสินค้าจากภายในภาคพื้นทวีปแล้วส่งออก และรับสินค้าจากภายนอกกระจายเข้าสู่ดินแดนที่อยู่ตอนใน

นอกจากนี้ละโว้ยังมีความสามารถในการพัฒนาการเพาะปลูกข้าว เป็นต้นว่ามีการพัฒนาเครื่องมือโลหะในการเกษตร ความสามารถในการเพาะปลูกนี้สามารถหล่อเลี้ยงผู้คนได้เป็นจำนวนมาก (สายชล สัตยานุรักษ์, 2558 : 70-71) ดังกล่าวดังกล่าวทำให้ละโว้น่าจะมีความสามารถในการสั่งสมความรู้ในด้านต่างๆ จนกลายเป็นแหล่งศูนย์กลางทางศิลปวิทยาการที่สำคัญของภาคกลาง พอที่จะกลายเป็นรากฐานให้รัฐอยุธยาในเวลาต่อมา อีกทั้งละโว้เองก็เป็นรัฐที่อุดมทุนให้เกิดการสถาปนากรุงสุโขทัยด้วย (พันธุ์ทิพย์ ธีระเนตร, 2560)

การที่มีเมืองตั้งอยู่ในบริเวณดังกล่าวย่อมทำให้ต้องมีการจัดตั้งทางสังคมขึ้น และจะต้องมีการสร้างระบบการระวังป้องกันภัย ซึ่งทำให้ผู้คนในลพบุรีจำเป็นที่จะต้องฝึกฝนวิชาการต่อสู้ป้องกันตัวตามแบบจารีตไม่มากนักน้อย ซึ่งรวมไปถึงวิชามวยด้วยเช่นกัน จึงทำให้เมืองลพบุรีน่าจะมีการคิดค้นวิชาการชกมวยตามแบบของตนเองขึ้นมาและด้วยความที่เมืองลพบุรีนั้นยังคงสามารถดำรงสภาพความเป็นเมืองที่มีผู้คนอาศัยอยู่ตลอดเวลา นับตั้งแต่อดีตมาได้จนถึงการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 (ขรรค์ชัย-สุจิตต์ ทอดน่อง “เมืองละโว้” ยัน 3,000 ปีไม่เคยร้าง ชีลลพบุรีแสดงความเป็นมา “คนไทย” ชัดสุด, 2560) ซึ่งมีนักมวยจากลพบุรีไปชกมวยในงานพระบรมศพ พระองค์เจ้าอรุณวงศ์รัชสมโภช และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ในเวลาต่อมานั้น ทำให้มวยลพบุรีมีการสืบทอดวิชามวยที่ค่อนข้างยาวนานต่อเนื่องมากกว่ามวยสายอื่น ๆ การดำรงความเป็นเมืองมาโดยตลอดของลพบุรีนั้น สามารถลักษณะเฉพาะของมวยลพบุรีมาได้อย่างต่อเนื่องยาวนานจนถึงการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5

ในส่วนของมวยแบบอื่นๆ นั้นล้วนเริ่มมี “ตำนาน” การเกิดในช่วงอยุธยาเป็นส่วนใหญ่ ดังเช่น มวยที่อยู่ในบริเวณภาคเหนือหรือภาคกลางตอนล่างอย่างมวยท่าเสา ซึ่งเชื่อกันว่าน่าจะสืบทอดมาจากการเตรียมทัพในการทำสงครามสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่วังมะสะ อำเภอพหลามพิจราหม จังหวัดพิษณุโลก (สมพร แสงชัย, อติศร (ชวลิต) ไกรว่อง, วินัย จำปาอ่อน, ประไพพร จันทะบันฑิต และวชิรา วิสุกัน, 2557 : 117) โดยในสงครามสมัยจารีตมักจะมีการเกณฑ์เอาไพร่พลจากชุมชนหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ๆ บริเวณตั้งทัพนั้นๆ มาเข้าร่วมรบด้วยโดยมิได้จำกัดเชื้อชาติเหมือนกับการจัดทัพในระบบกองทัพสมัยใหม่ ทำให้ชาวบ้านในบริเวณแถบที่มีการตั้งทัพน่าจะมีส่วนร่วมไม่มากนักน้อยกับการรบ ทั้งการจัดเตรียมเสบียงหรือการเกณฑ์คน แต่การฝึกฝนการใช้อาวุธให้แก่ไพร่พลเหล่านั้นจะมีมาน้อยเพียงใด เป็นอย่างไรไม่ปรากฏให้เห็นชัดเจน

นอกจากนี้ถ้าหากพิจารณาถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในอยุธยา รวมไปถึงหัวเมืองทางภาคเหนือตอนล่างภาคกลางตอนบน ก็จะเห็นได้ว่ามีกลุ่มคนเชื้อสายจีนเข้ามาทำการค้าอยู่ไม่น้อย อาจกล่าวได้ว่าชาวจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของประเทศไทยปัจจุบันมามาก่อนช้านานแล้ว โดยเฉพาะในบริเวณเมืองท่ารอบอ่าวไทยตั้งแต่ก่อนสมัยอยุธยา ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ เมื่อรัฐในลุ่มแม่น้ำ

เจ้าพระยาสามารถพัฒนาตัวเองจนกลายเป็นรัฐเมืองท่าที่สำคัญอย่างอยุธยา ชาวจีนก็เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของอยุธยาอยู่ไม่น้อย ชาวจีนที่เข้ามาในสมัยอยุธยาส่วนใหญ่มักเป็นชาวจีนฮกเกี้ยน แต่ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ก็เริ่มมีชาวจีนแต้จิ๋วอพยพเข้ามามากขึ้น (สายชล สัตยานุรักษ์, 2558 : 218) ซึ่งจะเริ่มเข้ามามากขึ้นกว่าเดิมในสมัยธนบุรี ทั้งนี้เกิดจากการที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีนโยบายที่จะส่งเสริมชาวจีนแต้จิ๋วให้อพยพเข้ามา เพราะเนื่องจากว่าชาวจีนแต้จิ๋วเป็นชาติพันธุ์เดียวกับพระองค์ ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงหลังการล่มสลายของอยุธยาจึงก่อให้เกิดการขยายขยายเปลี่ยนแปลงนโยบายบางประการที่ทำให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มชาวจีนชาติพันธุ์อื่นนอกจากชาวจีนฮกเกี้ยน นั่นก็คือชาวจีนแต้จิ๋วนั่นเอง

ด้วยความที่ชาวจีนไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้ระบบไพร่ที่มีข้อจำกัดในการเคลื่อนย้ายตัวเองในระยะไกล ทำให้ชาวจีนสามารถเคลื่อนย้ายไปทำการค้า หรือเข้าไปอยู่อาศัยในชุมชนตามเส้นทางการค้าต่างๆ ที่ลึกกว่าเมืองท่าที่ติดชายฝั่งทะเลมากยิ่งขึ้น การเคลื่อนย้ายของชาวจีนย่อมจะต้องเกิดการปะทะแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมร่วมกับชาวพื้นเมืองได้ไม่มากนักน้อย แม้แต่รูปแบบในการชกมวยเองก็ตาม ดังเช่นตำนานกำเนิดมวยสายพระยาพิชัยดาบหัก ซึ่งพระยาพิชัยมีโอกาสได้เรียนรู้เทคนิครูปแบบการชกมวยตามแบบชาวจีนแต้จิ๋วในเมืองสุโขทัย นอกเหนือจากมวยท่าเสาซึ่งได้กล่าวไว้ว่า

“อยู่มาพระสงฆ์องค์นั้น ขวนไปเที่ยวเมืองสุโขทัย นายทองดีฟันขาวไปกับพระองค์นั้นพักอยู่ที่วัดธานีในเมืองสุโขทัย มีจีนแต้จิ๋วผู้ 1 ชำนาญเพลงมวยตั้งฝึกหัดเด็กลูกจีนอยู่ที่ปากคลองอาจุม นายทองดีฟันขาวไปดูเขาฝึกหัด เห็นท่าจับต่างๆ เช่นจับหักไหปลาร้าเป็นต้นก็ชอบใจ (เห็นจะเป็นชนิดที่สมัยนี้เรียกมวยญูญิต⁴กระมัง) จึงเข้าประจบจีนผู้นั้นยอมตัวเป็นศิษย์ขอฝึกหัดมวยด้วยจีนผู้นั้นก็รับฝึกหัดให้โดยไม่รังเกียจ นายทองดีฟันขาวฝึกหัดอยู่ไม่ถึงเดือนก็สำเร็จ.....” (ศรีสัชนาลัยบดี, 2518 : 35)

⁴ มวยญูญิต เป็นวิชาการต่อสู้แบบญี่ปุ่นที่มีลักษณะของการปล้ำ จับ ทุ่ม หัก ซึ่งในเวลาต่อมาถูกพัฒนามาเป็นวิชายูโด

ตำนานดังกล่าวเป็นช่วงเวลาเดียวกับการที่พระเจ้ากรุงธนบุรีมีนโยบายให้การสนับสนุนชาวจีนแต่จิวมากเป็นพิเศษให้เข้ามาตั้งรกรากที่เมืองไทย การเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการเมืองที่มีต่อชาวจีนแต่จิวในครั้งนี้จึงมีผลทำให้มวยจารีตบางสายได้รับอิทธิพลจากวิชาการต่อสู้ของกลุ่มชาติพันธุ์จีนถ้าหากว่าประวัติพระยาพิชัยดาบหักของพระยาศรีธรรมาธิบดีที่ได้ความจากหลวงพินิจอักษรเสมียนตรา กรมการเก่าเมืองพิไชย เป็นความจริงจะเห็นได้ว่าในประวัติพระยาพิไชยเองก็ได้มีโอกาสเรียนวิชามวยจารีตทั้งที่บ้านท่าเสา วิชาดาบที่สวรคโลก และมวยจีนที่สุโขทัย ผสมผสานกันจนออกมาเป็นวิชามวยตามแบบของตนเอง (จรัสเดช อุลิต, แสงง วิทย์พิทักษ์, สมอง แสงสุข, ศรณี สุขพิมาย, พัฒนา บุญวงศ์ และธานี หอมจำปา, 2556 : 313) ซึ่งในภายหลังถูกเรียกรวม ๆ ว่า “มวยสายพระยาพิชัยดาบหัก” และยังคงมีการฝึกฝนหรือสืบทอดวิชามวยแบบดังกล่าวอยู่ในปัจจุบัน

กรณีของมวยไชยา ถ้าหากพิจารณาถึงการก่อตั้งเมืองไชยา จะเห็นได้ว่ามวยจารีตแบบไชยาเป็นมวยที่เพิ่งเริ่มกำเนิดขึ้นใหม่พร้อม ๆ กับการก่อตั้งเมืองไชยาใหม่หลังจากการรุกรานของอังวะในสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง ชาวเมืองเก่าแก่ของไชยาในช่วงสมัยอยุธยาต่างก็ได้ถูกกวาดต้อนไปกับกองทัพอังวะหมดรวมไปถึงมีการเผาทำลายเมืองด้วย (อรุณ เวชสุวรรณ, 2550 : 35) ซึ่งน่าจะส่งผลให้ความรู้หรือรูปแบบการชกมวยแบบไชยาก่อนหน้านั้นหายไปด้วย ในภายหลังจึงมีการก่อตั้งเมืองไชยาใหม่ขึ้นอีกในช่วงสมัยธนบุรี

การก่อตั้งเมืองไชยาใหม่ในช่วงสมัยธนบุรีและสืบทอดมายังต้นรัตนโกสินทร์นี้แสดงให้เห็นว่าอำนาจจากส่วนกลางสามารถสถาปนาอำนาจเหนือหัวเมืองปักษ์ใต้ได้อีกครั้งหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา การเดินทางเข้ามาค้าขายในหัวเมืองทางปักษ์ใต้น่าจะมีการขยายตัวมากยิ่งขึ้น ทำให้มีการเดินทางจากกรุงเทพไปยังภาคใต้น่าจะมีปริมาณมากขึ้นตามไปด้วย ตำนานเรื่องครูมวยจากบริเวณภาคกลางเดินทางไปสอนวิชามวยให้แก่ชาวไชยาจึงเป็นตำนานที่สอดคล้องไปกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจศูนย์กลางในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่ได้ขยายตัวลงไปยังหัวเมืองภาคใต้อย่างยิ่งขึ้น หลังสงครามกับอังวะในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย

อย่างไรก็ดี อำนาจจากศูนย์กลางก็มิได้ครอบคลุมทุกพื้นที่ของภาคใต้อย่างเท่าเทียมกัน ถ้าหากเปรียบเทียบกันจะเห็นได้ว่า ภาคใต้ฝั่งตะวันตก เช่น กลาง ภูเก็ต ระนอง พังงา ตะกั่วทุ่ง ตะกั่วป่า กระบี่ ตรัง พื้นที่แถบนี้เป็นที่ราบน้อยและแคบ ชายฝั่งเว้าแหว่งเป็นหน้าผาสูงชัน การติดต่อกับภาคใต้ฝั่งตะวันออกนั้นเป็นไปได้ด้วยความลำบาก เพราะมีภูเขาขวางอยู่ในขณะที่ภาคใต้ฝั่งตะวันออก อันได้แก่ ชุมพร พัทลุง สงขลา ไซยา สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ซึ่งมีที่ราบค่อนข้างกว้างใหญ่ ความกว้างใหญ่ของพื้นที่ทำให้มีผู้คนอาศัยอยู่ค่อนข้างมาก ทำการค้าได้สะดวก จึงเป็นบริเวณที่มีเมืองขนาดใหญ่ อีกทั้งเมืองเหล่านี้ยังติดกับฝั่งอ่าวไทย ทำให้อำนาจของกรุงเทพแผ่เข้ามาควบคุมได้มากขึ้น (สายชล สัตยานุรักษ์, 2558 : 343)

ไซยาจึงเป็นเมืองหนึ่งที่ถูกอำนาจจากกรุงเทพแผ่ขยายเข้ามาได้โดยสะดวก ตำนานเรื่องเล่าพ่อท่านมาจึงเกิดขึ้น และเชื่อกันว่าพ่อท่านมา น่าจะเป็นขุนศึกมาจากกรุงเทพในสมัยรัชกาลที่ 3 ตอนปลาย ซึ่งเข้ามาสอนมวยแบบภาคกลางให้แก่ ชาวไชยา ชาวไชยาจึงถือเอาพ่อท่านมาเป็นครูมวยผู้ตั้งต้นมวยจาริตสายไชยานั่นเอง (จรัสเดช อุลิต, แสงว ววิทยพิทักษ์, สนั่น แสงสุข, ศรณี สุขพิมาย, พัฒนา บุญวงศ์ และธานี หอมจำปา, 2556 : 48)

ในกรณีของมวยจาริตสายโคราช ไม่มีหลักฐานใดๆ ที่ชัดเจนมากนัก (จรัสเดช อุลิต, แสงว ววิทยพิทักษ์, สนั่น แสงสุข, ศรณี สุขพิมาย, พัฒนา บุญวงศ์ และธานี หอมจำปา, 2556 : 135) แต่พื้นที่ในแถบนี้มีการบรรจุใหญ่ในสมัยเจ้าอนุวงศ์ก็น่าจะทำให้เห็นว่าในบริเวณแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ น่าจะมีการฝึกฝนมวยเหมือนกับภูมิภาคอื่นๆ อีกทั้งในบริเวณดังกล่าวนี้ ก็มักจะมีการเคลื่อนย้ายของผู้คนจากแหล่งวัฒนธรรมอื่นอยู่หลายครั้ง เช่น สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ.2310 ด้วยความที่เมืองโคราชมีที่ตั้งห่างไกลมากจากอยุธยา จึงไม่ได้ถูกโจมตีจากองศา ทำให้มีผู้คนหนีศึกจากอยุธยาขึ้นไปอยู่ที่โคราช (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2558 : 208) และในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่มีการกวาดต้อนผู้คนจากอาณาจักรล้านช้างมาอยู่ในภาคอีสานหลังการกบฏของพระเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ (สายชล สัตยานุรักษ์, 2558 : 342) การเคลื่อนย้ายของผู้คนในบริเวณดังกล่าวอาจจะทำให้เกิดการผสมผสานวิชามวยจากคนต่างถิ่นในระดับหนึ่งไม่มากนัก

จากที่กล่าวมาข้างต้น จุดกำเนิดของมวยในภูมิภาคต่าง ๆ นั้นมีลักษณะที่ค่อนข้างคลุมเครือไม่ชัดเจนเท่าใดนัก เป็นไปได้ว่าอาจจะมียุบบแบบวิชามวยที่อยู่ในเมืองหรือชุมชนอื่นอีกมากในบริเวณภาคต่าง ๆ หากแต่ไม่ใช่ที่รู้จักมากนัก ความคลุมเครือดังกล่าวนี้ล้วนสะท้อนให้เห็นว่าการสืบทอดมวยสายต่าง ๆ นั้นมีความไม่ชัดเจนตามไปด้วย เมื่อบวกกับการอพยพโยกย้าย การเกิดเมืองใหม่หรือกลุ่มคนใหม่ ๆ อพยพเข้ามาแทนที่ เมืองเก่าหรือคนกลุ่มเก่า ๆ ที่ถูกกวาดต้อนออกไป การสืบทอดมวยที่ขาดห่วงเช่นนี้จึงทำให้รูปแบบวิชามวยนั้นมีความหลากหลายตามไปด้วย

4. การเผยแพร่วิชามวยในลักษณะของตำราเป็นไปด้วยความลำบาก

ถ้าหากพิจารณาถึงลักษณะการได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับวิธีการชกมวย การชกมวยนั้นจะเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติด้วยตนเอง และต้องมีผู้ช่วยทั้งการแนะนำ รวมไปถึงการเข้าคู่เพื่อฝึกซ้อมให้เกิดความชำนาญทั้งในจังหวะการเข้าทำ รูปแบบอาวุธมวยที่ควรจะใช้ในช่วงเวลาต่าง ๆ เป็นต้น การเรียนรู้การชกมวยในสมัยจารีตรวมไปถึงสมัยปัจจุบัน จำเป็นที่จะต้องมีการผู้สอนที่เป็นคน เพื่อให้การชกมวยนั้นมีประสิทธิภาพ มีการเข้าจังหวะที่เป็นจริง เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

ด้วยเหตุนี้ การเรียนรู้ด้วยตำราแบบเรียนจึงเป็นปัจจัยตัวช่วยส่งเสริมให้การชกมวยมีประสิทธิภาพ มากกว่าจะเป็นปัจจัยหลัก เพราะการจะชกมวยได้อย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นที่จะต้องใช้ความรู้สึกของร่างกายในการจดจำ มากกว่าจะใช้แค่ความทรงจำด้วยภาพ ความคิด หรือด้วยตัวอักษรในการจดจำ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงมีพระนิพนธ์ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ โดยได้อธิบายถึงวิธีการจัดทำตำราสมัยจารีตซึ่งอาจจะนำเอามาใช้อธิบายถึงการที่ตำรามวยในสมัยจารีตไม่สามารถกระจายตัวได้อย่างกว้างขวางเอาไว้ว่า

“... น่าสันนิษฐานว่าตำราวิชาใดอันต้องเรียนรู้มากเกินกว่าที่จะจำได้ เช่นพิชัยสงครามเป็นต้นและตำราวิชาใดยากที่จะจำได้ เช่นเวทมนต์และวิทยาคม เป็นต้น จึงเขียนลงไว้ ถ้าเป็นวิชาที่พอจะจำได้ เช่นวิชาช่างเป็นต้นหรือเป็นวิชาที่จะจดไม่ได้เช่นเพลงดนตรี ก็ใช้รักษาไว้ด้วยความทรงจำ วิชาซึ่งข้างเดิมน่าจะอยู่ใน

จำพวกจำ ตำราฉบับที่พิมพ์อาจจะเป็นของสมเด็จพระนารายณ์ฯ โปรดให้จัดเป็นหนังสือก็เป็นได้” (นริศรานุวัตติวงศ์, 2505 : 243)

การจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับวิกรมวैयाในสมัยจาริตน่าจะประสบปัญหาในการเผยแพร่ข้อมูลในลักษณะเป็นวงกว้าง เพราะไม่มีการบันทึกไว้อย่างกว้างขวาง มีลักษณะเป็นคำบอกเล่าของบุคคลในวงแคบ บางครั้งการเรียนการสอนมวยในอดีตจะเน้นการฝึกสอนจากการปฏิบัติระหว่างครูมวยกับลูกศิษย์เป็นส่วนใหญ่ และอาจมีการท่องจำแบบโคลงกลอนในกรณีของผู้อ่านออกเขียนได้เท่านั้น (สมพร แสงชัย, อติศร (ขวลิต) ไกรว่อง, วินัย จำปาอ่อน, ประไพพร จันทะบัณฑิต และวชิรา วิสุกัน, 2557 : 248)

นอกจากนี้ ถ้าหากพิจารณาถึงวิธีการในการสืบทอดความรู้ ก็จะเห็นได้ว่าวิธีการสืบทอดความรู้ในสมัยจาริตโดยเฉพาะของไพร่นั้มีแนวโน้มที่จะเป็นการใช้วิธีการดูหรือการฟัง มากกว่าจะใช้วิธีการอ่าน สภาพดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่วิถีชีวิตของไพร่ซึ่งทำการผลิตในแบบยังชีพไม่จำเป็นต้องใช้ตัวหนังสือหรือการอ่านเข้ามาเกี่ยวข้อง (สายชล สัตยานุรักษ์, 2558 : 101) ทำให้การแพร่กระจายความรู้ด้วยวิธีการเขียนเป็นตำรานั้นจะกระทำได้ยาก

เมื่อประกอบกับวิธีการบันทึกวิธีการชกมวยของคัมภีร์มวยปลัดเต็งที่พระปลัดเต็ง วัดชนะสงคราม ได้มอบให้แก่หอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2474 ซึ่งบันทึกวิธีการชกมวยด้วยการวาดภาพ และบางภาพจะมีภาษาเขียนกำกับไว้ว่าไม้ (แม่ไม้) หรือลูกไม้และไม้เท้า อย่างครบถ้วน แต่บางภาพจะไม่เขียนไม้เท้าไว้เลย (สมพร แสงชัย, อติศร (ขวลิต) ไกรว่อง, วินัย จำปาอ่อน, ประไพพร จันทะบัณฑิต และวชิรา วิสุกัน, 2557 : 185) คัมภีร์มวยปลัดเต็งน่าจะเป็นมวยของชาวบ้านธรรมดาที่อาจจะไม่รู้หนังสือมากนัก ข้อสังเกตประการหนึ่งคือไม่มีชื่อท่ามวยไพเราะบัญญัติไว้ (สมพร แสงชัย, อติศร (ขวลิต) ไกรว่อง, วินัย จำปาอ่อน, ประไพพร จันทะบัณฑิต และวชิรา วิสุกัน, 2557 : 247) เป็นไปได้ว่าตำรามวยที่เกากว่านั้นน่าจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันเพราะคัมภีร์มวยปลัดเต็งเป็นหนึ่งในตำรายุคอยุธยาที่รวบรวมขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งการรวบรวมความรู้ดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นหลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาไปเพียง 50 ปีเท่านั้น น่าจะทำให้คนที่เคยผ่านช่วงเวลานั้นยังมีชีวิตอยู่และพอรู้ว่าการบันทึกตำรามวยในยุคก่อนหน้านั้นเป็นอย่างไร (สมพร แสงชัย, อติศร (ขวลิต) ไกรว่อง, วินัย จำปาอ่อน, ประไพพร จันทะบัณฑิต และวชิรา วิสุกัน, 2557 : 185)

ซึ่งการวาดภาพเองนั้นก็น่าจะทำให้เกิดความยุ่งยากไม่แพ้กับการเขียน และอาจจะก่อให้เกิดความยุ่งยากในการตีความกว่าการเขียนด้วย ถ้าหากคนวาดไม่สามารถวาดได้สื่อความว่าท่ามวณั้นเป็นท่าอะไร หรือท่าอย่างไร

แม้แต่แบบเรียนมวยในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งมีความก้าวหน้าในระบบการพิมพ์เผยแพร่จำนวนมากแล้ว แต่นั่นก็क्रमวยสมัยจารีตที่มีชีวิตคาบเกี่ยวมาจนถึงสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์จำนวนไม่น้อยยังคงใช้ระบบการฝึกสอนแบบคำกลอนแล้วนำมาบันทึกเป็นตัวอักษร ดังเช่นวิธีการบันทึกโดยพระหม่อมสมหารเจ้าเมืองโคราชที่ได้นำนักมวยมาชกกันในงานพระราชพิธีพระบรมศพพระองค์เจ้าอุรุพงษ์รัชสมโภชในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็เป็นไปในลักษณะของการใช้คำกลอนช่วยจำแล้วนำมาตีพิมพ์อีกที ความว่า

“...ไม้หนึ่งหมัดที่ยืนชักคืนมา ตีเท้าหน้าพร้อมชักให้ยกตาม ไม้สองให้ปิดปากชกด้วยศอก ไม้สามบอกห้ามไหลคือไม้สาม ไม้สี่ให้ชนอกท่านบอกความ ชักออกตามชกในไขวาทิ ประสานงาไม้ห้าท่านบอกไว้ ตามนิลยศครูสอนแต่ก่อนก็ จบไม้ครูห้าไม้ไว้พอดี ยังไม่มีเบ็ดเตล็ดไม่เสร็จการ....” (เหมษมาหาร, 2472 : 11)

ตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นน่าจะแสดงให้เห็นได้ว่าเค้กลางการบันทึกเกี่ยวกับตำราวิธีการเรียนมวยสมัยจารีตน่าจะมีลักษณะเป็นการบันทึกเป็นคำกลอนบอกเล่ามากกว่าจะเป็นตำราตีพิมพ์ และแม้ว่าจะมีการคัดลอกด้วยการเขียนด้วยมือ แต่การคัดลอกในลักษณะดังกล่าวก็ทำให้การแพร่หลายนั้นไม่สามารถกระจายตัวได้เป็นวงกว้างมากพอเท่ากับการพิมพ์เป็นจำนวนมากในสมัยหลัง การจดจำท่าทางมวยในสมัยจารีตจึงมีแนวโน้มที่จะจดจำด้วยการปฏิบัติท่าทางการชกมวยด้วยการฝึกซ้อมเป็นหลัก ทำให้ร่างกายเกิดความเคยชินในจังหวะท่าทาง มากกว่าจะใช้การจดจำด้วยการเขียนหรือการวาด และนี่อาจจะเป็นเหตุผลที่ทำให้การชกมวยในสมัยจารีตจนถึงในช่วงสมัยแรก ๆ ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังคงลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่นไว้ได้ระดับหนึ่ง

บทสรุป

จะเห็นได้ว่าโครงสร้างของรัฐจารีตโบราณต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น มิได้ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “มวยไทย” ขึ้นอันเป็นสิ่งประจำชาติเลย หากแต่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่โดยมีลักษณะเฉพาะไม่เป็นเอกภาพไปในแต่ละท้องถิ่น การอธิบายว่ามวยไทยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญนับตั้งแต่สมัยรัฐจารีตโบราณ จึงเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนอย่างมากในการทำความเข้าใจประวัติและที่มาของมวยไทย โดยเฉพาะคำอธิบายของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่นำมุมมองแบบรัฐชาติสมัยใหม่เข้ามาตีความว่าการดำรงอยู่ของมวยไทยนั้นมีมานานแล้วนับตั้งแต่สมัยสังคมในรัฐจารีตโบราณ ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่ผิดฝาผิดตัว บทความชิ้นนี้จึงพยายามจะชี้ให้เห็นถึงสภาพของ “มวย” สมัยจารีต บนพื้นฐานของสภาพสังคมของรัฐจารีตโดยตัวมันเอง

บทความชิ้นนี้ได้ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบของมวยในสมัยจารีตนั้นมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาค ดังจะเห็นได้ว่ามีการกำหนดรูปแบบวิธีการชกมวยที่ไม่เหมือนกัน มีการกำหนดแม่ไม้มวยที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งนอกจากจะเกิดขึ้นจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละภูมิภาค หรือความคิดที่แตกต่างกันของครูมวยแต่ละสายแล้ว ยังเกิดจากเงื่อนไขทางสังคมที่อยู่เบื้องหลังที่ทำให้วิชามวยในสมัยจารีตนั้นมีความแตกต่างกัน ซึ่งมีปัจจัย 4 ประการ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น สภาพดังกล่าวจึงทำให้ไม่มีแม่ไม้มวยไทยมาตรฐานเกิดขึ้นในสมัยรัฐจารีตโบราณ และไม่มีกรรับรู้ว่ามีมวยนั้นคือมวยไทยอันเป็นสิ่งประจำชาติ

อย่างไรก็ดี รากฐานของ “มวยไทย” ที่พัฒนาขึ้นในสมัยรัฐชาติไทยสมัยใหม่นั้น ส่วนหนึ่งก็พัฒนามาจากการสังสมองค์ความรู้จากรัฐจารีตโบราณ แต่รัฐชาติสมัยใหม่นั้นมีกลไกที่ทรงพลังกว่าอย่างเทียบไม่ได้ และกลไกดังกล่าวนี้จะเข้ามาอุดช่องโหว่ที่ทำให้วิชามวยจารีตพัฒนากลายมาเป็นวิชามวยไทยสมัยใหม่ ผ่านการใช้กลไกที่รัฐชาติสมัยใหม่สร้างขึ้นอันได้แก่ การเกิดสถาบันทางการศึกษาที่นำไปสู่การผลิตครูมวยที่ได้รับการฝึกฝนการชกมวยในรูปแบบเดียวกันเป็นจำนวนมากผ่านสถาบันทางการพลศึกษาแบบใหม่ การสร้างระบบการคมนาคมแบบใหม่โดยเฉพาะเรือกลไฟ หรือรถไฟ ที่เอื้อให้เกิดการเดินทางไปเรียนการชกมวยข้ามภูมิภาคได้ในระยะทางที่ไกลและรวดเร็วกว่าสมัยจารีตเป็นอย่างมาก

กระบวนการเหล่านี้จะเป็นจุดเริ่มต้นที่ก่อให้เกิดการก่อรูปการชกมวยแบบใหม่ที่มีรูปแบบเดียวกันมากขึ้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดคือการสร้างแม่ไม้มวยไทยกลางมาตรฐานผ่านสถาบันทางการพลศึกษาแบบใหม่ (สลับฟันปลา, ปักขาแหวกวัง, ขวาชัดดอก, อีเหนาแทงกริช, ยอเขาพระสุเมรุ, ตาเถรค้ำฝัก, มอญยันหลัก, ปักลูกทอย, จะเข้ฟาดหาง, หักวงไอยรา, นาคาบิดหาง, วิรุพหกกลับ, ดับขวาลา, ขุนยักษ์จับลิง, หักคอเอราวัณ) (จรัสเดช อุลิต, แสงง วิทย์พิทักษ์, สนอง แสงสุข, ศรณ สุขพิมาย, พัฒนา บุญวงศ์ และธานี หอมจำปา, 2556 : 397) ซึ่งในเวลาต่อมาได้รับการยอมรับว่าเป็นรูปแบบแม่ไม้มวยไทยที่เป็นมาตรฐานของมวยไทยในปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540 : 414)

เมื่อประกอบกับการที่ภาครัฐสามารถควบคุมปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดอาการบาดเจ็บที่น้อยลง จึงเริ่มให้มีการสวมหมวกการคาดเชือก (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540 : 49) เพื่อลดอาการบาดเจ็บจากการชกมวย การคาดเชือกที่เคยเป็นเอกลักษณ์ของมวยแต่ละสายที่ทำให้วิธีการชกแตกต่างกันออกไป ก็เริ่มถูกทำให้มีรูปแบบเดียวกันมากขึ้น พร้อม ๆ กับการก่อรูปแม่ไม้มวยไทยมาตรฐานทำให้เกิดธรรมเนียมการชกมวยแบบใหม่ขึ้นและถูกนำไปปฏิบัติซ้ำ ๆ กัน จนเกิดการจินตนาการได้ว่าการชกมวยดังกล่าวนี้คือ “มวยไทย” สิ่งประจำชาติไทยที่ได้รับการปรับปรุง ดัดแปลงขึ้นใหม่ ในช่วงที่รัฐชาติไทยสมัยใหม่เริ่มก่อตั้งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์นิข. (2555). **เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: อดีตถึงปัจจุบัน** (004330). เชียงใหม่ : สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ขจรค์ชัย-สุจิตต์ ทอดน่อง **“เมืองละโว้” ยัน 3,000 ปีไม่เคยร้าง ชีลพบุรีแสดงความเป็นมา “คนไทย” ชัดสุด.** (2560). สืบค้นเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2561, จาก https://www.matichon.co.th/bullet-news-today/news_773924.
- เขตร ศรียาภย์. (2550). **ปรัทัศน์มวยไทย.** กรุงเทพฯ : มติชน.

จรัสเดช อุลิต, แสงวณ วิทย์พิทักษ์, สมนอง แสงสุข, ศรณี สุขพิมาย, พัฒนา บุญวงศ์ และธานี หอมจำปา. (2556). **การจัดการความรู้มวยไทย 5 สาย**. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.

ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2550). **เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม : ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธงชัย วินิจกุล. (2554). **“เสียดินแดน” เป็นประวัติศาสตร์หลอกไพร่ไปตายแทน**. สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2562, จาก <https://prachatai.com/journal/2011/02/33012>.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (ม.ป.ป.). **รัฐสมัยใหม่**. สืบค้นเมื่อ 13 มีนาคม 2562, จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=รัฐสมัยใหม่>.

นริศรานันต์ดิวงษ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยา. (2505). **สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ**. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.

พันธุ์ทิพย์ วีระเนตร. (2560). **3,000 ปี ลพบุรีไม่เคยร้าง “ขรค์ชัย-สุจิตต์” ชวนทอดน่องเมืองละโว้ คั่นต้นกำเนิดอยุธยา**. สืบค้นเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2561, จาก https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_771434.

ยังฮัสแบนด์, ยอร์ช. (2559). **พันแปดร้อยไมล์จากพม่าสู่สยาม : ปฏิบัติราชการลับในเมืองเชียงตุง** (สุทธิศักดิ์ ปาลโพธิ์, ผู้แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ : ริเวอร์ บุ๊คส์.

ลาลูแบร์, เดอะ. (2510). **จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์** (สันต์ ท. โกมลบุตร, ผู้แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า.

วันวลิต, เยเรเมียส. (2548). **รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วันวลิต) (นันทา วรเนติวงศ์ และวนาศรี สามเสน, ผู้แปลและเรียบเรียง)**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

- ศรีสังขาลย์บดี, พระยา. (2518). **พระยาพิไชยดาบหักและประวัติเมืองพิไชย**.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ.
- สมพร แสงชัย, อติศร (ชวลิต) ไกรว่อง, วินัย จำปาอ่อน, ประไพร จันทะบัณฑิตและ
วชิรา วิสุกัน. (2557). **มวยไทยเดิม**. กรุงเทพฯ : ทิพนตร์การพิมพ์.
- สมพร แสงชัย. (2545). **มวยไทย ศิลปะมวยไทยสายพระยาพิชัยดาบหัก**.
อุตรดิตถ์ : พี.ออฟเซ็ทอาร์ท.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2558). **การวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่: ประวัติศาสตร์
สังคมไทย** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2540). **ศิลปะมวยไทย**. กรุงเทพฯ
: สำนักงาน.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2553). **มวยไทย**. กรุงเทพฯ :
สำนักงาน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2558). **โคราชของเรา**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- เหมษมาหาร, คุณพระ. (2472). **ตำรามวย**. พระนคร : โรงพิมพ์บุญช่วยเจริญ.
- อรธจักร สัตยานุรักษ์. (2555). **การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำ
ไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรุณ เวชสุวรรณ. (2550). **มวยไชยา และบางเรื่องเกี่ยวกับภาคใต้**. กรุงเทพฯ
: อรุณวิทยา.
- อัญชลี สุสายัณห์. (2552). **ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบ
ต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**.
กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.

ยุทธศาสตร์ภูมิคุ้มกันด้านการรับรู้สื่อ : ความเชื่อและการส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์¹

Immune Strategy in Media Perception : Belief and Transmission in Online Media¹

ประมา ศาสตระจุติ^{2*} (Prama Sastraruji)^{2*}

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อและการส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์ และเพื่อแสวงหาแนวทางในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจต่อผลกระทบในการส่งต่อข้อมูลเพื่อแสวงหาวิธีการในการสร้างความรู้ความเข้าใจและสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีต่อประชาชนในความเชื่อและส่งต่อข้อมูลข่าวสารไปยังบุคคลที่สาม การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ด้วยกระบวนการแบบการสำรวจเป็นลำดับ (Exploratory Sequential Design) ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกประชาชน 3 กลุ่ม พบว่า ข้อมูลที่ได้รับจะมีความน่าเชื่อถือหากมีลักษณะของความสมเหตุสมผลในเชิงตรรกเป็นเบื้องต้น ส่วนที่ทั้งสามกลุ่มแตกต่างกันคือระดับชั้นความลึกของแหล่งข่าว วัยรุ่นจะเชื่อถือข้อมูลโดยไม่จำเป็นต้องทราบแหล่งข่าว ในขณะที่กลุ่มคนวัยทำงานและกลุ่มผู้สูงวัยที่มีการศึกษาจะเชื่อถือต่อเมื่อทราบแหล่งอ้างอิงในระดับที่สูงขึ้นมากกว่ากลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยรุ่นมีความเชื่อว่าข่าวสารที่ส่งออกไปสร้างความสนใจและการยอมรับของกลุ่ม คนวัยทำงานจะเริ่ม

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ภูมิคุ้มกันด้านการรับรู้สื่อ : การเชื่อและการส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์”

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาการจัดการธุรกิจไซเบอร์ วิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร 10110, อีเมล : ppeekkk@yahoo.com

¹This article submitted in partial of the research project entitled “Strategic and immunity in media perception : Belief and transmission in online media”

² Asst. Prof. Dr., Cyber Business Management, College of Social Communication Innovation, Srinakharinwirot University, Bangkok, 10110, E-mail : ppeekkk@yahoo.com

*Corresponding author : E-mail address : ppeekkk@yahoo.com

(Received : July 9, 2018 ; Revised : January 19, 2019 ; Accepted : February 7, 2019)

มีความระมัดระวังมากขึ้นโดยข่าวสารที่จะส่งต่อจะมีลักษณะเชิงความปรารถนาดี ส่วนกลุ่มผู้สูงวัยนั้นจะส่งต่อข้อมูลข่าวสารโดยมีเป้าหมายหลักในการกระจายข่าวสารนั้นไปยังบุคคลต่าง ๆ ที่ตนเองรู้จัก

การศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า การศึกษาความเห็นและพฤติกรรมของประชาชนเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสาร อยู่ในระดับปานกลาง พฤติกรรมการส่งต่อข้อมูลข่าวสารของประชาชน ด้านความเชื่อถือเป็นกฎหมายและข้อบังคับเกี่ยวกับการส่งต่อข้อมูลข่าวสาร อยู่ในระดับมาก รองลงมา ด้านพฤติกรรมความเชื่อข้อมูลข่าวสาร ด้านปฏิสัมพันธ์หลังจากส่งต่อข้อมูล ด้านความรู้สึกในการส่งต่อข้อมูล ด้านความเชื่อต่อผลกระทบจากข้อมูลข่าวสารในบุคคลอื่น ด้านคุณค่าของการส่งต่อข้อมูล ด้านปฏิสัมพันธ์ต่อข้อมูลข่าวสารในโลกออนไลน์ อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

คำสำคัญ : ยุทธศาสตร์ภูมิคุ้มกัน, การรับรู้สื่อ, ความเชื่อ, สื่อออนไลน์

Abstract

Aims of this research are to study factors affected belief and transmission in online media and to explore the direction on the giving of knowledge and the making of understanding on the effect of transmission in online media by using mixed methodology for exploring the said direction. This research consists of three main methodologies; the qualitative and the quantitative research for studying patterns affected belief and transmission in online media and the exploration of suitable direction.

From the qualitative research, researcher collected data by interviewing in depth with people resided in Bangkok in three aged groups. It was found that factors affecting believing and forwarding information on online media are the logic of information. Factor which three group of interviewee see differently is the layer of the source, teenagers tend to believe information without source while workers and educated seniors tend to believe information with the source.

Teenager tend to forward the information aiming on the making of public interest and group acceptance while workers are more careful on forwarding the information and always forward the information in the well wish style. Senior will forward the information aiming on dissemination to familiar person.

From the quantitative research, it was found that data giver's comment and behavior concerning the reliability of the information are at the moderate level. Behavior on forwarding the information will rely on the trust in rules and law on the forwarding of information at the highest level while the reliability of source, the interaction after forwarding information, the emotion after forwarding information, the believing on the effect of information to other person, the value of information and the interaction between information and online media are at the moderate level respectively.

Keywords : Immune Strategy, Media Perception, Believing, Online Media

ความเป็นมาของปัญหา

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบโดยมีการวางแผนและเร่งรัฐพัฒนาหน่วยงานและการศึกษาเพื่อตอบสนองนโยบายการเข้าสู่ประเทศไทย 4.0 ของรัฐบาล โดยคณะรัฐมนตรีได้ให้เห็นชอบแผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม จากกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2559 เนื่องจากเล็งเห็นว่า เทคโนโลยีดิจิทัลไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนการทำงานเช่นที่ผ่านมาอีกต่อไป แต่หลอมรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน และจะกลายเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งในการนำพาประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้า โดยแผนดังกล่าวยังมองว่าการพัฒนาศักยภาพของคนในประเทศทั้งบุคลากรด้านเทคโนโลยี บุคลากรที่ทำงานในภาคเกษตร อุตสาหกรรมและบริการ รวมถึงคนทั่วไปจะต้องชาญฉลาด รู้เท่าทันสื่อ เท่าทันโลก สื่อใหม่ (New Media) หรือสื่อดิจิทัลจึงกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนทั่วไปจนแทบจะจินตนาการไม่ได้ว่าชีวิตที่ขาดกูเกิล (google) วิกี-พีเดีย (Wikipedia) ยูทูบ (YouTube)

เฟซบุ๊ก (Facebook) และอีเมล (e-mail) นั้น ในเมื่อสื่อใหม่ เป็นทั้งสังคมเทคโนโลยี เป็นสื่อบนพื้นที่สาธารณะหรือเป็นพื้นที่ส่วนตัว (ณรงค์ศักดิ์ ศรีพานันท์, 2555 : 128) รัฐบาลจึงได้มีการออกกฎหมายเกี่ยวกับสื่อใหม่ มากมาย อาทิ พ.ร.บ. ว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2540 เพื่อเตรียมรองรับความเจริญก้าวหน้าของสื่อใหม่และการใช้สื่อใหม่เหล่านั้น

ในปัจจุบันคนไทยกว่า 35 ล้านคน หรือมากกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศสามารถเข้าสู่เทคโนโลยีสารสนเทศและใช้สื่อใหม่เหล่านี้ในการติดต่อสื่อสาร โปรแกรมทางด้านการติดต่อสื่อสารเป็นที่รู้จักแพร่หลายและถูกใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้นทั้งในรูปแบบการติดต่อสื่อสาร การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เชิงพาณิชย์ เช่นการโฆษณาและการขายสินค้าและบริการ จากการประมาณการ พบว่า ปัจจุบันมีผู้ใช้บริการที่เป็นประชาชนไทยที่เข้าเป็นสมาชิก เฟซบุ๊ก (Facebook) มากกว่า 20 ล้านบัญชี ทวิตเตอร์ (twitter) มากกว่า 2 ล้านบัญชี อินสตาแกรม (Instagram) มากกว่า 1 ล้านบัญชี ซึ่งเหล่านี้ยังไม่รวมถึงโปรแกรมประยุกต์ประเภทการสื่อสารแบบบุคคลต่อบุคคลหรือในกลุ่มปิด เช่น แอปพลิเคชันไลน์ (line) ที่ปัจจุบันมีคนไทยเป็นสมาชิกไม่ต่ำกว่า 15 ล้านบัญชี ถึงแม้ว่าในความเป็นจริงจะมีจำนวนประชาชนเป็นสมาชิกไม่เท่ากับจำนวนที่ลงทะเบียนไว้ เนื่องจากในบุคคลคนหนึ่งอาจมีหลายบัญชี แต่ก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องรวมทั้งเรื่องมีที่ในการสื่อสารได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบ เพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกและโปรแกรมใหม่ๆ ขึ้นทุกวัน การสื่อสารผ่านโปรแกรมเหล่านี้จึงไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงเครื่องคอมพิวเตอร์เหมือนเมื่อสิบกว่าปีที่ผ่านมา แต่กลับกลายเป็นมาอยู่บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่สามารถพกพาและสื่อสารกันได้เกือบตลอดเวลาอย่างไม่มีความหยุด

การเข้าถึงสื่อดิจิทัลและการใช้สื่อดิจิทัลที่เพิ่มมากขึ้น เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารด้วยตนเองเพิ่มมากขึ้น ทั้งในรูปแบบข้อความ ภาพ วิดีโอ คลิป รวมทั้งสามารถสร้างหรือผลิตสื่อเหล่านี้ด้วยตนเองได้ง่ายขึ้น (Rojecki & Meraz, 2016) ในทุกวันนี้เราจึงได้เห็นข่าวสารใหม่ๆ จากแอมูมที่หลากหลายเผยแพร่ออกมาในสังคม มีการส่งข้อความต่อๆ กันไป ทั้งแบบที่เป็นธรรมชาติและแบบที่ถูกสร้างขึ้น ด้วยกระบวนการทางการตลาดในเครือข่ายสื่อสังคม จนบ่อยครั้งไม่สามารถแยกได้ออกว่า ข่าวสาร ข้อความ รูปแบบ หรือวิดีโอชิ้นใด เป็นของจริง ชิ้นใดเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์หรือเพื่อให้เกิดความปั่นป่วนโดยหวังผลอื่นๆ ตามมา (Zhao, Resnick

& Mei, 2015) ตลอดช่วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาสังคมไทยต้องเผชิญกับการเผยแพร่ข่าวสารออกมาทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ทั้งข่าวที่สร้างกระแสและก่อให้เกิดผลกระทบโดยขาดการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน

ทางแก้หลักของรัฐคือการใช้กฎหมาย โดย พ.ร.บ. ว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2540 มาตรา 40 ที่ห้ามนำเข้าข้อมูลอันเป็นเท็จที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น หรือประชาชน ข้อมูลอันเป็นเท็จที่กระทบต่อความมั่นคงของชาติหรือทำให้เกิดความตื่นตระหนกกับประชาชน ข้อมูลที่ผิดกฎหมายว่าด้วยความมั่นคงและก่อการร้าย และข้อมูลที่เป็นเรื่องลามกอนาจาร โดยจะมีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่กฎหมายเหล่านั้นก็ไม่อาจปิดกั้นพฤติกรรมการเชื่อและส่งต่อข้อมูลข่าวสารในสื่อออนไลน์ของผู้ใช้เลย

ผู้วิจัยในฐานะคนทำงานด้านสื่อและได้มีโอกาสเข้าร่วมในการศึกษาวิชาด้านความมั่นคงของประเทศ จึงเล็งเห็นว่าหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานด้านความมั่นคง ควรร่วมมือเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันในการรับรู้ข้อมูลและแบ่งปันข้อมูลข่าวสารของภาคประชาชน เพื่อให้ประชาชนชาวไทยเป็นประชาชนที่มีคุณภาพและส่งเสริมให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่ยุคประเทศไทย 4.0 ได้อย่างมีคุณภาพ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา “ยุทธศาสตร์ภูมิคุ้มกันด้านการรับรู้สื่อ : ความเชื่อและการส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์” ในครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อและการส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์ ตามหลักการทฤษฎีรวมทั้งการศึกษาพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งจะได้นำผลจากการศึกษาวิเคราะห์ดังกล่าวมาพิจารณาสร้างรูปแบบกลยุทธ์ในการสร้างภูมิคุ้มกันในการเผยแพร่ข้อมูล ต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ

Buckingham and others (2005) และ Livingstone and others (2007) กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อว่ามีดังนี้ อายุ (Age) สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (Socio-Economic Status : SES) เพศ (Gender) ความพิการหรือการไร้ความสามารถ (Disability) และการออกแบบของเทคโนโลยีและเนื้อหา (Design) การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) ความตระหนักของผู้บริโภค (Consumer Awareness)

คุณค่าที่รับรู้ได้ (Perceived Value) ความสามารถในการโน้มน้าว (Self-Efficacy) เครือข่ายทางสังคม (Social Networks) ส่วนประกอบทางครอบครัว (Family Composition) และสถานที่ทำงาน (Work) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน (Institutional Stakeholders)

Potter (2005) กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ คือ ประสบการณ์ ได้แก่ ประสบการณ์เกี่ยวกับสื่อและโลกของความจริงและขณะที่เปิดรับข่าวสารนั้นต้องมีการประยุกต์ใช้ทักษะต่าง ๆ ด้วยนอกจากนี้วุฒิภาวะจะนำไปสู่ความพร้อมในการเข้าใจว่าสามารถพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อได้อย่างไร

2. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับข่าวลือ

วรนาถ แสงมณี (2544 : 10-16) กล่าวว่า ข่าวลือเป็นระบบการติดต่อสื่อสารขององค์กรซึ่งเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการหรือบางแห่งเปรียบเทียบกับ เป็นการติดต่อสื่อสารที่มีลักษณะของการกระจายข้อมูลคล้ายพวงอุ้งหรือ Grapevine ลักษณะของการติดต่อสื่อสารเช่นนี้คือ

- มีการส่งผ่านข้อความจากแหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่งได้อย่างรวดเร็ว
- มีการติดต่อสื่อสารด้วยวาจา
- มีการจัดการหรือมุ่งเน้นกับเหตุการณ์ที่ผิดปกติ
- เป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคลมากกว่าประเด็นอื่น ๆ
- มักมีการสร้างข่าวลือขึ้นมาโดยเฉพาะในระดับล่างพนักงาน
- ใช้สนใจและกระตุ้นผู้ปฏิบัติงานในเรื่องหนึ่งเรื่องใดหรือโยนไปสู่เรื่องอื่น ๆ ที่มีเป้าหมายเบื้องหลัง

Davis and Newstrom (อ้างถึงในวรนาถ, 2544 : 10-16) ได้อธิบายเกี่ยวกับข่าวลือว่า ข่าวลือเกิดจากการที่คนมีปฏิริยาทางสังคมระหว่างกัน ข่าวลือเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนมีการเปลี่ยนแปลงและผันแปรไปตามบุคคลข่าวลือเป็นการจูงใจให้มีการติดต่อสื่อสารกัน ทำให้คนมีอิสระในการพูดจากความหมายต่าง ๆ เหล่านี้พอสรุปได้ว่า ข่าวลือ หมายถึง เรื่องในทางบวกและทางลบภายในองค์กรนั้น ซึ่งจะเป็นเรื่องราวที่ไม่ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริง รวมทั้งเป็นเรื่องที่ไม่มีหลักฐาน แหล่งต้นตอของข้อมูลเด่นชัดและพิสูจน์ไม่ได้

3. จิตวิทยาเพื่อการสื่อสาร

จิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ ดังนั้นผู้ศึกษาวิชาจิตวิทยาจึงสามารถนำเอาความรู้ไปใช้ได้อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวและสถานที่ทำงาน ตลอดจนมีความสำคัญต่อการประกอบอาชีพต่างๆ ทั้งนี้เพราะหลักการทางจิตวิทยาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับงานต่างๆ มากมาย ความสำคัญและคุณค่าของวิชาจิตวิทยา เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้ (ปราณี รามสูตร, 2542 : 4-5)

3.1 จิตวิทยาช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดความเข้าใจตนเอง โดยธรรมชาติของมนุษย์นั้นมักให้ความสนใจตนเองมากกว่าผู้อื่นและอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับตนเอง การศึกษาจิตวิทยาซึ่งให้คำตอบเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ในแง่มุมต่างๆ จึงช่วยให้ผู้ศึกษานำไปเปรียบเทียบกับตนเองและเกิดความเข้าใจตนเองไปด้วย

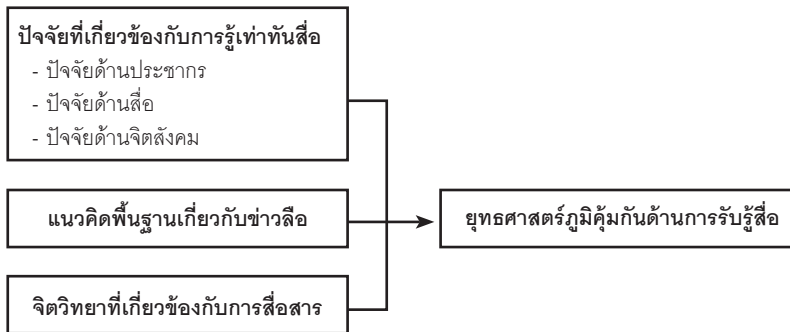
3.2 จิตวิทยาช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดความเข้าใจผู้อื่น ศาสตร์ทางจิตวิทยาซึ่งเป็นข้อสรุปธรรมชาติพฤติกรรมของคนส่วนใหญ่ นอกจากช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดความเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลทั่วไปแล้ว ยังเป็นแนวทางให้เข้าใจพฤติกรรมของผู้ที่อยู่แวดล้อมด้วยอันอาจจะเป็นบุคคลในครอบครัว กลุ่มเพื่อน กลุ่มบุคคลภายนอก

3.3 จิตวิทยาช่วยให้ได้แนวทางในการวางกฎเกณฑ์ทางสังคม เช่น กฎหมายบ้านเมือง ระเบียบปฏิบัติบางประการ มักเกิดขึ้นหรือถูกยกวางขึ้น โดยอาศัยพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติพฤติกรรมของมนุษย์

3.4 จิตวิทยาช่วยบรรเทาปัญหาพฤติกรรม และปัญหาสังคม ความรู้ทางจิตวิทยาในบางแง่มุมช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดความเข้าใจในอิทธิพลของสิ่งเร้า และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการหล่อหลอมบุคลิกภาพบางลักษณะ

3.5 จิตวิทยาช่วยส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิต ความรู้ทางจิตวิทยาที่ว่าด้วยการเลี้ยงดูในวัยเด็กอันมีผลต่อบุคคล เมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ส่งผลให้เกิดความพยายาม ในการสร้างรูปแบบการเลี้ยงดูที่เหมาะสมเพื่อเสริมสร้างพัฒนาคนทั้งกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา เพื่อให้ได้คนดีมีประสิทธิภาพ หรือคนที่มีคุณลักษณะอันพึงปรารถนาของสังคมนั้นๆ และจิตวิทยายังช่วยให้ผู้ศึกษารับรู้โดยเร็ว เกี่ยวกับสัญญาณเตือนภัยในพฤติกรรมผิดปกติต่างๆ อันนำไปสู่การแก้ปัญหาและป้องกันปัญหา

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อและการส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์
2. เพื่อแสวงหาแนวทางในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจต่อผลกระทบในการส่งต่อข้อมูล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธีเพื่อแสวงหาวิธีการในการสร้างความรู้ความเข้าใจและสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีต่อประชาชนในความเชื่อและส่งต่อข้อมูลข่าวสารไปยังบุคคลที่สาม โดยวิธีการดำเนินการวิจัยแยกได้เป็น 3 ขั้นตอนหลัก ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษารูปแบบที่ส่งผลต่อความเชื่อและการส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์

การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยแบ่งประชาชนออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มวัยรุ่น (ช่วงอายุประมาณ 15-24 ปี) กลุ่มคนวัยทำงาน (ช่วงอายุประมาณ 25-60 ปี) และกลุ่มผู้สูงอายุ (ช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป) โดยแต่ละกลุ่มมีเกณฑ์ที่

ใช้ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลคือ ต้องเป็นผู้ที่มีการใช้สื่อออนไลน์โดยเฉลี่ยไม่น้อยกว่า สัปดาห์ละ 5 วัน และเป็นผู้ที่ชื่นชอบการส่งต่อข้อมูลไปยังบุคคลที่สาม ซึ่งในขั้นตอน นี้จะดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นความเชื่อและการส่งต่อข้อมูลข่าวสารที่ได้ รับจากสื่อออนไลน์ ซึ่งจะดำเนินการสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปทั้ง 3 กลุ่ม กลุ่มละไม่ น้อยกว่า 3 คน เพื่อศึกษาแนวคิดและพฤติกรรมของประชาชน

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อศึกษารูปแบบที่ส่งผลต่อความเชื่อและ การส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์

การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้ประชากรกลุ่มตัวอย่าง จากประชาชนทั่วไป ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยแบ่งพื้นที่กรุงเทพมหานครออกเป็น 6 พื้นที่ ได้แก่ กลุ่มกรุงเทพมหานครกลาง กลุ่มกรุงเทพใต้ กลุ่มกรุงเทพเหนือ กลุ่มกรุงเทพตะวันออก กลุ่มกรุงเทพมหานครเหนือ และกลุ่มกรุงเทพมหานครใต้ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ไม่ต่่า กว่า 90 คนต่อพื้นที่ ดำเนินการกระจายพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วนหลักเพื่อให้ครอบคลุม ลักษณะของประชากร คือ พื้นที่สถานศึกษา พื้นที่แหล่งชุมชนเช่น ตลาด ห้างสรรพ ลินค้า และพื้นที่ชมรมผู้สูงอายุ รวมกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 540 คน

ขั้นตอนที่ 3 การแสวงหาแนวทางในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจต่อผลก ระทบในการส่งต่อข้อมูล

สำหรับในขั้นตอนนี้เป็นการนำผลการวิจัยที่ได้จากขั้นตอนที่ 2 มาสังเคราะห์ และสร้างเป็นข้อเสนอแนะและแนวทางในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจต่อ ผลกระทบในการส่งต่อข้อมูล จากนั้นนำผลที่ได้ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน ทำการตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมก่อนนำมาสรุปเป็นผลการวิจัยต่อไป

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยดำเนินการถอดประเด็นที่ได้จากการ สัมภาษณ์และนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ข้อความ ส่วนข้อมูลที่ได้จาก แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามดำเนินการวิเคราะห์ ความถี่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความเหมาะสมและคุณลักษณะ ของข้อมูล ข้อมูลในตอนที่ 2 ดำเนินการหาวิเคราะห์ความถี่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน และดำเนินการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ข้อมูลในตอนที่ 3 ดำเนิน การหาค่าความถี่ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพทำการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกประชาชน 3 กลุ่ม คือกลุ่มวัยรุ่นช่วงอายุ 15-24 ปี กลุ่มคนวัยทำงานช่วงอายุ 25-60 ปี และกลุ่มผู้สูงอายุช่วงอายุ 60 ปี ขึ้นไป ประเด็นความเชื่อถือข้อมูลข่าวสารที่ได้รับมาจากสื่อออนไลน์ พบว่า ข้อมูลที่ได้รับจะมีความน่าเชื่อถือหากมีลักษณะของความสมเหตุสมผลในเชิงตรรกเป็นเบื้องต้น สิ่งหนึ่งที่มีความน่าเชื่อถือให้กับข้อมูลข่าวสารมาจากการยืนยันจากแหล่งข่าวที่สัมพันธ์กันกับข้อมูลข่าวสาร ส่วนที่ทั้งสามกลุ่มแตกต่างกันคือระดับชั้นความลึกของแหล่งข่าว วัยรุ่นจะเชื่อถือข้อมูลโดยไม่จำเป็นต้องทราบแหล่งข่าว ในขณะที่กลุ่มคนวัยทำงานและกลุ่มผู้สูงอายุที่มีการศึกษาจะเชื่อก็ต่อเมื่อทราบแหล่งอ้างอิงในระดับที่สูงขึ้นมากกว่ากลุ่มวัยรุ่น ส่วนประเด็นการส่งต่อข้อมูลข่าวสาร พบว่า กลุ่มวัยรุ่นมีความเชื่อว่าข่าวสารที่ส่งออกไปสร้างความสนใจและการยอมรับของกลุ่ม กลุ่มคนวัยทำงานจะเริ่มมีความระมัดระวังมากขึ้นโดยข่าวสารที่จะส่งต่อจะมีลักษณะเชิงความปรารถนาดี ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุนั้นจะส่งต่อข้อมูลข่าวสารโดยมีเป้าหมายหลักในการกระจายข่าวสารนั้นไปยังบุคคลต่าง ๆ ที่ตนเองรู้จัก ด้วยความเชื่อที่ว่าการรับรู้ข่าวสารดีกว่าการไม่รับรู้ ดังนั้นจึงมีระดับการตรวจสอบน้อยกว่ากลุ่มคนวัยทำงาน นอกจากนี้ยังพบว่ามาตรการทางกฎหมายส่งผลต่อการส่งต่อข้อมูลข่าวสาร พบว่า กลุ่มวัยรุ่นจะมีความเชื่อถือเป็นกฎหมายน้อยกว่ากลุ่มคนวัยอื่นทั้งหมด

2. การศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ

2.1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีช่วงอายุ 31 - 50 ปี มีการศึกษาระดับศึกษาอยู่ระดับปริญญาตรี หรือเทียบเท่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,001 - 20,000 บาท มีอาชีพพนักงานบริษัท/ลูกจ้าง เมื่อจำแนกผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดตามจำนวนโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่ติดตัว พบว่า ส่วนใหญ่มีโทรศัพท์เคลื่อนที่ติดตัวจำนวน 1 เครื่อง

2.2 ผลการศึกษาความเห็นและพฤติกรรมของประชาชนเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสาร แยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสาร

ระดับความเห็น หรือ พฤติกรรม	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ความหมาย
การเชื่อว่าข้อมูลข่าวสารที่กระจายอยู่ในระบบออนไลน์เป็นจริงเกินกว่าร้อยละ ๕๐	3.22	0.83	ปานกลาง
ระดับความน่าสนใจของข้อมูลส่วนใหญ่ที่ได้รับจากการส่งต่อมาในระบบออนไลน์	3.29	0.82	ปานกลาง
ระดับความน่าสนใจของข้อมูลที่ได้รับจากการส่งต่อมาจากบุคคลที่รักและเคารพ	3.17	0.94	ปานกลาง
ระดับความน่าสนใจของข้อมูลที่ได้รับจากการส่งต่อมาจากบุคคลที่ไว้ใจ	3.22	0.97	ปานกลาง
ระดับความน่าสนใจของข้อมูลที่ได้รับจากการส่งต่อมาจากบุคคลที่สนิท	3.15	0.96	ปานกลาง
ระดับความเชื่อโดยไม่ตรวจสอบหากมาจากผู้ใหญ่ที่รักและเคารพ	2.82	1.04	ปานกลาง
ระดับความเชื่อโดยไม่ตรวจสอบหากมาจากบุคคลที่สนิทมาก	2.74	1.01	ปานกลาง
ระดับความเชื่อโดยไม่ตรวจสอบหากข้อมูลมีแหล่งอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ	3.52	0.97	มาก
ระดับความเชื่อโดยไม่ตรวจสอบหากมาจากบุคคลที่รู้จักหรือมีชื่อเสียง	3.19	0.96	ปานกลาง
ระดับความเชื่อข้อมูลที่ได้รับโดยไม่ตรวจสอบ	2.42	1.13	น้อย

จากตารางที่ 1 ผลการศึกษาระดับความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสาร พบว่า ประเด็นระดับการเชื่อว่าข้อมูลข่าวสารที่กระจายหรือเผยแพร่ในโลกออนไลน์มีความเป็นจริงหรือน่าเชื่อถือมากกว่าร้อยละ 50 อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับประเด็นความน่าสนใจของข้อมูลที่ได้รับมาจากสื่อออนไลน์ พบว่า ระดับการให้ความสนใจ

ของข้อมูลมีความแตกต่างกันไม่มากระหว่างการได้รับมาจากบุคคลใด โดยอยู่ในระดับปานกลาง ในทุกส่วนตั้งแต่การได้รับจากบุคคลที่รักและเคารพ ได้รับจากบุคคลที่ไว้ใจและได้รับจากบุคคลที่สนิท ส่วนประเด็นด้านพฤติกรรมความเชื่อข้อมูลข่าวสารพบว่า การเชื่อข้อมูลข่าวสารโดยไม่ตรวจสอบผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่าอย่างไรในระดับน้อย การเชื่อถือข้อมูลข่าวสารโดยไม่ตรวจสอบนั้นพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าข้อมูลข่าวสารจะน่าเชื่อถือโดยไม่ต้องตรวจสอบหากข้อมูลมีแหล่งอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ อยู่ในระดับมาก ส่วนความเชื่อถือโดยไม่จำเป็นต้องตรวจสอบข้อมูลถ้ามาจากบุคคลที่มีชื่อเสียง เป็นสิ่งที่หน่วยตัวอย่างให้ความเห็นด้วยรองลงมาในระดับปานกลาง โดยระดับความเชื่อโดยไม่ตรวจสอบหากมาจากบุคคลที่รู้จักหรือมีชื่อเสียง ระดับความเชื่อโดยไม่ตรวจสอบหากมาจากผู้ใหญ่ที่รักและเคารพ ระดับความเชื่อโดยไม่ตรวจสอบหากมาจากบุคคลที่สนิทมาก มีระดับปานกลาง

ผลการศึกษาพฤติกรรมการส่งต่อข้อมูลข่าวสารของประชาชน แยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

ด้านความรู้สึกรู้สึกในการส่งต่อข้อมูล ระดับความคิดและพฤติกรรมในการส่งต่อข้อมูลทันทีที่ได้รับข้อมูล พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ประเด็นด้านความเชื่อในการส่งต่อข้อมูลพบว่า มีความเชื่อว่าข้อมูลที่ส่งต่อนั้นมีความหมายและมีความสำคัญต่อผู้รับจนทำให้ผู้ส่งรู้สึกมีความภาคภูมิใจ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเชื่อว่าข้อมูลที่ตนเองส่งไปให้ผู้รับนั้นมีประโยชน์ มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ค่อนข้างสูงทางมาก ความรู้สึกภูมิใจเมื่อทำให้เพื่อนหรือคนรู้จักได้รับข้อมูลใหม่ๆ มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ค่อนข้างสูงทางมาก ประเด็นด้านการรับส่งต่อข้อมูลนั้นทันทีที่เห็นว่าคุณข้อมูลมีความสำคัญ มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ค่อนข้างสูงทางมาก

ด้านปฏิสัมพันธ์ต่อข้อมูลข่าวสารในโลกออนไลน์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมการคำนึงถึงสื่อออนไลน์อย่างทันที อยู่ในระดับปานกลาง ประเด็นการเปิดดูข้อมูลในโลกออนไลน์ทันทีที่ตื่นนอนเพื่อตรวจสอบข่าวสาร ในระดับปานกลาง ด้านการแสดงออกต่อข้อมูลข่าวสาร พบว่า เมื่อพบข้อมูลมีความน่าสนใจใน Facebook จะกด Like ทันที ในระดับปานกลาง ด้านความเชื่อว่าการกด Like โดยไม่ได้คอมเมนต์บน Facebook จะปลอดภัยมากกว่าเนื่องจากไม่ได้แสดงออกอะไรในทางส่วนตัว รวมทั้งการกด Share มีความเหมือนกันในระดับปานกลางค่อนข้างสูง

ผู้ตอบแบบสอบถามในเชิงคุณค่าของการส่งข้อมูล ความรู้สึกนึกคิดต่อข้อมูลที่ส่งต่อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเชื่อว่าข้อมูลที่ส่งต่อผู้รับสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ อยู่ในระดับมาก ข้อมูลที่ส่งต่อช่วยให้ผู้รับระมัดระวังการใช้ชีวิต อยู่ในระดับมาก ส่งต่อข้อมูลเป็นการช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งและผู้รับดีขึ้น/ใกล้ชิดขึ้นอยู่ในระดับปาน การส่งต่อข้อมูลแม้ว่าจะจริงหรือไม่ การรับทราบข้อมูลอย่างน้อยเป็นการกันไว้ดีกว่าแก้ อยู่ในระดับปานกลาง การส่งข้อมูลไปให้ผู้อื่นรับทราบเป็นคนแรกเป็นความภาคภูมิใจ อยู่ในระดับปานกลาง การส่งข้อมูลไปให้ผู้อื่นรับทราบเป็นคนแรกเป็นการแสดงว่าผู้ส่งเป็นคนทันต่อเหตุการณ์ อยู่ในระดับปานกลาง การส่งต่อข้อมูลในออนไลน์เป็นเครื่องมือในการเปิดโลกทัศน์ อยู่ในระดับปานกลาง และ การส่งต่อข้อมูลในออนไลน์เป็นการเผยแพร่ความรู้ อยู่ในระดับปานกลาง

ด้านพฤติกรรมความเชื่อข้อมูลข่าวสารพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับก่อนเชื่อหรือส่งต่อ อยู่ในระดับปาน การตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับการสืบค้นในระบบออนไลน์อยู่ในระดับปานกลาง การตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับจากหน่วยงานที่น่าเชื่อถือ เช่น หน่วยงานรัฐอยู่ในระดับมาก และความเชื่อที่ว่า ข่าวลือต่าง ๆ ที่ส่งในโลกออนไลน์ ท้ายที่สุดมักเป็นความจริง อยู่ในระดับปานกลาง

ด้านความเชื่อถือในกฎหมายและข้อบังคับเกี่ยวกับการส่งต่อข้อมูลข่าวสารพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อว่าทราบดีว่ามีกฎหมายเอาผิดเกี่ยวกับการส่งข้อมูล อยู่ในระดับมาก การคิดว่ากฎหมายที่เอาผิดในการส่งต่อข้อมูลเป็นเรื่องที่เข้มงวดเกินไป อยู่ในระดับปานกลาง ด้านการคิดว่ากฎหมายที่เอาผิดในการส่งต่อข้อมูลเป็นเพียงมาตรการที่ใช้ขู่ไม่ให้ส่งต่อ อยู่ในระดับปานกลาง ด้านกฎหมายเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารทำให้ข้าพเจ้าตระหนักมากขึ้นในการส่งต่อข้อมูล อยู่ในระดับมาก ด้านความเชื่อว่ามีทางที่จะทำผิดในกฎหมายข้อมูลข่าวสารอยู่ในระดับมาก

ด้านปฏิสัมพันธ์หลังจากส่งต่อข้อมูล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นต่อพฤติกรรมและความต่อเนื่องของการกระจายข้อมูลที่ตนเองส่งต่อ หลังจากส่งข้อมูลไปให้บุคคลใดแล้วหากมีการตอบรับหรือส่งต่อทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามรู้สึกดีใจ อยู่ในระดับปานกลาง หากบุคคลใดไม่ตอบรับหรือเพิกเฉยต่อข้อมูลที่ส่งให้ผู้ตอบแบบสอบถามจะเลิกส่งให้บุคคลนั้น อยู่ในระดับปานกลาง การรู้สึกไม่ดีเมื่อต้องพบเจอกับคนที่เพิกเฉยต่อข้อมูลที่ผู้ตอบแบบสอบถามส่งให้ อยู่ในระดับน้อย การมี

ความเชื่อว่าการส่งต่อข้อมูลในโลกออนไลน์ไม่เป็นอันตรายต่อตัวผู้ส่ง อยู่ในระดับปานกลาง มีการรีบแก้ไขหรือตักเตือนทันทีหากพบว่าข้อมูลที่ส่งต่อเป็นเท็จ อยู่ในระดับปานกลาง การรีบแก้ไขหรือตักเตือนทันทีหากพบว่าข้อมูลที่มีการส่งต่อมาเป็นเท็จ อยู่ในระดับมาก การเชื่อว่าตนเองเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ อยู่ในระดับมาก และการเชื่อว่าข้อมูลที่ส่งต่อเป็นสิ่งที่ดีต่อผู้รับเสมอ อยู่ในระดับมาก

ด้านความเชื่อต่อผลกระทบจากข้อมูลข่าวสารในบุคคลอื่น เป็นการศึกษาพฤติกรรมและความคิดเห็นของบุคคลในส่วนของผลกระทบที่เกิดขึ้นบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ตนเอง ที่มาจากข้อมูลข่าวสาร เพื่อเป็นการสะท้อนภาพเชิงความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อผลกระทบ เป็นการสะท้อนภาพของความเห็นในเชิงลึกต่อสิ่งที่เกิดขึ้น และสะท้อนพฤติกรรมจริงต่อความเชื่อในตนเองว่าการส่งต่อข้อมูลข่าวสารนั้นไม่ได้ส่งผลกระทบได้ผลการวิจัยดังนี้ ประเด็นความเห็นเมื่อพบเห็น/ได้ยินเกี่ยวกับบุคคลที่ประสบปัญหาเพราะการส่งต่อข่าวลือในโลกออนไลน์รู้สึกสงสาร อยู่ในระดับปานกลาง การคิดว่าบุคคลที่รู้สึกอับอายเพราะข่าวสารในออนไลน์เป็นเรื่องไร้สาระ อยู่ในระดับปานกลางการคิดว่าบุคคลที่รู้สึกอับอายเพราะข่าวสารในออนไลน์เป็นคนอ่อนแอ อยู่ในระดับปานกลาง การคิดว่าเมื่อมีคนเข้ามาชมหรือส่งต่อมาก ๆ ในข่าวสารหรือข้อมูลใด ๆ ที่เป็นผู้นำเสนอทำให้ภูมิใจ อยู่ในระดับปานกลาง

2.3 แนวทางทางการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจต่อผลกระทบในการส่งต่อข้อมูล

แนวทางทางการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจต่อผลกระทบในการส่งต่อข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถรวบรวมและสร้างเป็นข้อเสนอแนะแนวทางในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจต่อผลกระทบในการส่งต่อข้อมูลได้ตามแนวทางคือ

แนวทางที่ 1 การสร้างพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาของการส่งต่อข้อมูล

แนวคิดพื้นฐาน : จากพฤติกรรมของคนไทยที่ได้จากการสัมภาษณ์และการเก็บรวบรวมข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่าการให้ความรู้เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ช่วยแก้ไขปัญหการเผยแพร่ข้อมูล เนื่องจากบุคคลที่มีการศึกษาสูงขึ้น มีวัยสูงขึ้น จะมีระดับความระมัดระวังในการเผยแพร่ข้อมูลมากขึ้น ดังนั้นการสร้างความรู้ความ

เข้าใจจึงเป็นส่วนสำคัญ อย่างไรก็ตามผลจากการศึกษายังสะท้อนให้เห็นว่าการให้ความรู้อย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ เนื่องจากผลทางจิตวิทยาที่มีต่อบุคคลในการส่งต่อข้อมูลมีมาก ทั้งการกระตุ้นการเข้าถึงสังคม การเป็นตัวแทนการเข้าถึงสังคม การสร้างการยอมรับของกลุ่ม

แนวทางการดำเนินงาน : การสร้างพื้นฐานความรู้เป็นสิ่งที่ควรดำเนินการจากการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าความรู้ที่ควรส่งเสริมเพื่อพัฒนาการตระหนักรู้ได้แก่ 1) ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ ทั้งนี้ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ นั้น ควรสอนความรู้ที่ช่วยสอนให้เข้าใจตามลำดับขั้นเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารและความน่าเชื่อถือ โดยควรเริ่มตั้งแต่ระดับง่ายไปหายาก 2) ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากกฎหมายเป็นสิ่งที่ใช้ควบคุม การสร้างความรู้ความเข้าใจจะเป็นส่วนช่วยให้บุคคลมีความตระหนักและไตร่ตรองมากขึ้น ทั้งนี้ควรดำเนินการตั้งแต่นักเรียนเริ่มการเรียนรู้ในระดับประถมศึกษาต่อเนื่องไปอย่างสม่ำเสมอ

แนวทางที่ 2 การสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาของการส่งต่อข้อมูล

แนวคิดพื้นฐาน : จากพฤติกรรมของคนไทยที่ได้จากการสัมภาษณ์และการเก็บรวบรวมข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลส่วนใหญ่ไม่ได้มีความรู้ความเข้าใจถึงผลกระทบจากปัญหาการเผยแพร่หรือการส่งต่อข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นรูปธรรม และมองเห็นว่าเรื่องนี้ไม่เกี่ยวข้องหรือส่งผลกระทบต่อตนเอง การเลือกที่จะส่งต่อข้อมูลจึงเป็นภัยเงียบที่เกิดขึ้นและไม่ส่งผลกระทบทางตรงกับตนเอง

แนวทางการดำเนินงาน : หน่วยงานด้านการศึกษควรดำเนินการวิจัยรูปแบบวิธีการที่จะสร้างประสบการณ์ที่หลากหลายให้กับเด็กและเยาวชนในการเผชิญกับปัญหาข้อมูลข่าวสาร บุคคลจะไม่สนใจหรือไม่รู้สึกอะไรมากนัก ต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นกับบุคคลอื่น แตกต่างจากผลที่เกิดขึ้นกับตนเอง ดังนั้นการสร้างข่าวลือที่ส่งผลกระทบต่อสังคมมีความจำเป็นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวควรอยู่ภายใต้การดูแลของหลายฝ่าย และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้เด็กและเยาวชนได้รับผลกระทบจากข่าวในสนามทดลองที่สามารถควบคุมได้ เพื่อสร้างนิสัยที่ดีในการตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร

แนวทางที่ 3 การสร้างมาตรการรองรับเพื่อควบคุมปัญหาการส่งต่อข้อมูล

แนวคิดพื้นฐาน : มาตรการทางกฎหมายเป็นสิ่งที่ถูกพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อควบคุมสื่อ และการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร แต่มาตรการดังกล่าวกลับไม่เป็นที่น่าสนใจและไม่สามารถตอบสนองได้ จากการศึกษาครั้งนี้พบเหตุผลสำคัญคือความต่อเนื่องของกฎหมาย เนื่องจากผู้บังคับใช้กฎหมายเองก็ไม่ได้เป็นผู้ที่รับผลกระทบเช่นเดียวกัน ผู้บังคับใช้กฎหมายจึงไม่เห็นความสำคัญ อีกทั้งไม่มีหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อเรื่องดังกล่าว จึงดูเหมือนเป็นแนวทางที่มีอยู่และถูกนำมาใช้แต่ไม่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันอย่างต่อเนื่องได้

แนวทางการดำเนินงาน : หน่วยงานภาครัฐควรจัดหาหน่วยงานหลักในการส่งเสริมผลักดันกลุ่มงาน องค์กรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการสร้างความตระหนักรู้ในข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากหากปล่อยให้ต่างคนต่างทำ โดยปราศจากการส่งเสริมให้ไปในทิศทางเดียวกัน ท้ายที่สุดหน่วยงานเหล่านั้นที่เคยทำงานก็จะเลิกไป หรือลดทอนลง ควรมีการกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนในการร่วมกันส่งเสริมผลักดันการสร้างความตระหนักในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และควรมีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องอย่างมีแผนชัดเจน

สรุปผลการวิจัย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อและการส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์จากการศึกษาเชิงลึกประชาชน 3 กลุ่ม คือกลุ่มวัยรุ่นช่วงอายุ 15-24 ปี กลุ่มคนวัยทำงานช่วงอายุ 25-60 ปี และ กลุ่มผู้สูงอายุช่วงอายุ 60 ปี ขึ้นไป ข้อมูลที่ได้รับจะมีความน่าเชื่อถือหากมีลักษณะของความสมเหตุสมผลในเชิงตรรกเป็นเบื้องต้น สิ่งหนึ่งที่เพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับข้อมูลข่าวสารมาจากการยืนยันจากแหล่งข่าวที่สัมพันธ์กันกับข้อมูลข่าวสาร ทั้งนี้ทั้งสามกลุ่มแตกต่างกันคือระดับชั้นความลึกของแหล่งข่าว วัยรุ่นจะเชื่อถือข้อมูลโดยไม่จำเป็นต้องทราบแหล่งข่าว ในขณะที่กลุ่มคนวัยทำงานและกลุ่มผู้สูงวัยที่มีการศึกษาจะเชื่ออีกต่อเมื่อทราบแหล่งอ้างอิงในระดับที่สูงขึ้นมากกว่ากลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยรุ่นมีความเชื่อว่าข่าวสารที่ส่งออกไปสร้างความสนใจและการยอมรับของกลุ่ม กลุ่มคนวัยทำงานจะเริ่มมีความระมัดระวังมากขึ้นโดยข่าวสารที่จะส่งต่อจะมีลักษณะเชิง

ความปรารถนาดี ส่วนกลุ่มผู้สูงวัยนั้นจะส่งต่อข้อมูลข่าวสารโดยมีเป้าหมายหลักในการกระจายข่าวสารนั้นไปยังบุคคลต่าง ๆ ที่ตนเองรู้จัก

แนวทางทางการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจต่อผลกระทบในการส่งต่อข้อมูลในครั้งนี้ผู้ศึกษาสามารถรวบรวมและสร้างเป็นข้อเสนอแนะแนวทางในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจต่อผลกระทบในการส่งต่อข้อมูลได้สามแนวทางคือ แนวทางที่ 1 การสร้างพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาของการส่งต่อข้อมูล แนวทางที่ 2 การสร้างความรู้ตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาของการส่งต่อข้อมูล และแนวทางที่ 3 การสร้างมาตรการตั้งรับเพื่อควบคุมปัญหาการส่งต่อข้อมูล

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนากับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. ผลการวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อและการส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์เป็นการสะท้อนภาพของปัญหาและต้องการเปิดประเด็นการศึกษาเชิงจิตวิทยาเกี่ยวกับความเชื่อในสื่อที่ได้รับและการส่งต่อ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้สามารถทำให้เห็นได้ว่าบุคคลทั่วไปมีความเชื่อและความเข้าใจเกี่ยวกับข่าวสารที่ได้รับทางสังคมออนไลน์มากน้อยในระดับใด ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้วิเคราะห์ตีความในการกำหนดแนวทางการป้องกันได้ในหลายหน่วยงาน ซึ่งแต่ละหน่วยงานควรนำผลการวิจัยไปศึกษาและปรับเอาส่วนที่จะเป็นประโยชน์กับหน่วยงานของตนเองไปใช้

2. หน่วยงานด้านการศึกษาควรเร่งสร้างและเผยแพร่ต้นแบบกิจกรรมที่สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อและการส่งต่อข้อมูลข่าวสารที่ประสบความสำเร็จให้เป็นที่ประจักษ์ โดยสมควรมีโครงการและแนวทางในการรวบรวม เช่น การสร้างชมรม การสร้าง Infographic เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ เป็นต้น

3. ผลการวิจัยสามารถนำมาสร้างเป็นกลไกและมาตรการในการพัฒนาศักยภาพประชาชนในการสร้างความรู้เท่าทันสื่อ และควรสร้างแนวทางการส่งเสริมผลักดันที่ชัดเจนต่อเนื่อง เช่น การจัดทำห้องสมุดออนไลน์ การจัดตั้งศูนย์เพื่อให้ความรู้เรื่องภัยไซเบอร์ เป็นต้น

4. ควรมีการสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านการสร้างความรู้เท่าทันสื่อโดยใช้ผลที่ได้จากการวิจัยนำมาสร้างต้นแบบการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายและสามารถเข้าถึงได้ง่าย รวมทั้งควรมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่สามารถนำไปแสดงหรือให้ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ เข้าถึงแหล่งเรียนรู้เหล่านี้ได้ง่ายขึ้น เช่น การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ การสร้างแหล่งเรียนรู้เสมือนจริง เป็นต้น

5. ควรมีการสอดแทรกเนื้อหาและแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องในหลักสูตรสำหรับนักเรียนนักศึกษาในทุกระดับ เพื่อให้แนวความคิดนี้ค่อยๆ ถ่ายโอนไปยังประชาชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในเชิงจิตวิทยาและปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อและการส่งต่อข้อมูล แต่จากการศึกษาพบว่า การวิจัยค้นคว้าและรวบรวมแนวทางในด้านนี้ยังขาดอยู่มาก ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้มีการทำวิจัยในด้านนี้มากขึ้นเพื่อที่จะได้นำองค์ความรู้ที่ได้มาเป็นแบบอย่างในการช่วยกันพัฒนาคุณภาพของเด็กและเยาวชนในด้านนี้ต่อไป

2. ผลการวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อและการส่งต่อข้อมูลในสื่อออนไลน์เป็นการสะท้อนภาพของปัญหาและต้องการเปิดประเด็นการศึกษาเชิงจิตวิทยาเกี่ยวกับความเชื่อในสื่อที่ได้รับและการส่งต่อ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นเพียงการวิจัยกว้างๆ ผลการวิจัยสามารถนำมาตีความในเชิงสถิติได้อีกจำนวนมาก จึงควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลในฐานประชากรที่กว้างขึ้นและวางแผนในการวิเคราะห์ด้วยสถิติที่สูงขึ้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. **แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม**. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์, จาก http://www.mict.go.th/assets/portals/1/files/590613_4Digital_Economy_Plan-Book.pdf, 2559.

- ณรงค์ศักดิ์ ศรีพนานันท์. (2554). **แนวทางการกำกับสื่อใหม่ในยุคการหลอมรวมเทคโนโลยี**. วารสารนักบริหาร. 31(4), ตุลาคม - ธันวาคม 2554.
- นันทิร ศิริไทย. (2547). **ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพภูมิคุ้มกันสุขภาพที่ดีสำหรับเด็กและเยาวชน ในการพัฒนาองค์ความรู้การรู้เท่าทันสื่อสุขภาพสู่หลักสูตรในระบบและนอกระบบการศึกษาของไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- ปราณี รามสูต. (2542). **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- วรรณรด แสงมณี. (2544). **องค์การและการจัดการองค์การ (พิมพ์ครั้งที่ 3)**. กรุงเทพฯ : ระเบียบทองการพิมพ์.
- อดุลย์ เพียรรุ่งโรจน์. (2543). **การศึกษาแนวคิดเพื่อกำหนดตัวแปรความรู้เท่าทันสื่อสำหรับการวิจัยสื่อสารมวลชน (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ)**. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Buckingham, David and others. (2005). **The Media Literacy of Children and Young People : A Review of the Research Literature**. London : OFCOM.
- Creswell, John W. (2015). **Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research (5th ed.)**. Boston, MA : Pearson.
- Livingstone and others. (2007). **Adult Media Literacy : A Review of the Research Literature**. London : OFCOM.
- Potter, W. J. (2005). **Media Literacy (3rd ed.)**. California : SAGE.
- Rojecki, A & Meraz, S. (2016). **Rumors and factitious informational blends: The role of the web in speculative politics**. New media & Society, 18 (1). P.25-43.
- Zhao, Z., Resenick, P., & Mei. Q. (2015). **Enquiring minds : Early detection of rumors in social media from equiry post**. Proceedings of the 24th International Conference on World Wide Web. P.1395-1405.

การพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกร ที่เป็นสมาชิกกองทุน ฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรจังหวัดสมุทรปราการ¹ Development of a Remedial Model for Members of Farmer Reconstruction and Development Fund, Samutprakarn Province¹

ทศพล วิชัยดิษฐ์^{2*} (Tosaphol Wichaidist)^{2*}

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์การฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร บัณฑิตศึกษาที่มีอิทธิพลต่อการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร และเพื่อพัฒนารูปแบบการ ฟื้นฟูเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรจังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยลักษณะแบบผสม โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบกัน ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม สัมภาษณ์เชิงลึก ประชุม สทนากลุ่ม ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่เฉพาะเจาะจงตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ สมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่ได้รับการจัดการหนี้แล้ว จำนวน 179 คน คณะอนุกรรมการจังหวัด 10 คน ผู้เชี่ยวชาญ 7 คน นำข้อมูลภาคสนามมาทำการ สังเคราะห์นำเสนอข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการณ์การฟื้นฟูเกษตรกรของกองทุนยังไม่ประสบผล สำเร็จ ในขณะที่รัฐยังไม่มียุทธศาสตร์ที่เป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง การพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกร ที่เป็นสมาชิกกองทุน ฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรจังหวัดสมุทรปราการ

²นักศึกษาระดับปริญญาเอก, สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ ราชนครินทร์ ฉะเชิงเทรา 24000, อีเมล : twichaidist@gmail.com

¹This article submitted in partial of the dissertation entitled “Development of a Remedial Model for Members of Farmer Reconstruction and Development Fund, Samutprakarn Province”

²Doctoral Student, Doctor of Philosophy Program in Management for Development, Rajabhat Rajanagarin University 24000 : E-mail : twichaidist@gmail.com

*Corresponding author : E-mail address : twichaidist@gmail.com

(Received : July 28, 2018 ; Revised : December 8, 2018 ; Accepted : January 22, 2019)

2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร คือ นโยบายของรัฐละเลยภารกิจฟื้นฟู การบริหารงานของกองทุนมีอาจจัดการได้ตามแผน และกระบวนการเกษตรลดลงอย่างรวดเร็วทั้งพื้นที่และวิถีเกษตร 3) รูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกร คือ รูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกรแบบพลวัต ซึ่งเป็นข้อค้นพบหรือองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ผ่านการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญแล้ว

คำสำคัญ : กองทุนฟื้นฟูเกษตรกร, การฟื้นฟู, การฟื้นฟูเกษตรกร

Abstract

This research aims to study the situation of farmers' rehabilitation and development. To study factors influencing farmers' rehabilitation and development. And to develop the pattern of restoration of farmers who are members of the Samutprakarn Farmers Revitalization Fund. Mixed-type research Using quantitative research and qualitative research together. Collect data by questionnaire. In-depth interviews, a meeting, and discussion groups. Study of specific samples based on research objectives were 179 members of the Provincial Fund for Reconstruction and Development that have been already managed their debts, 10 sub-committees and 7 experts. It brings field data to synthesize and content presentation.

The research found that: 1) The condition of the farmers' rehabilitation was not successful. While the state has no concrete policy to solve the problem of farmers. 2) Factors influencing the rehabilitation and development of the farmers are the state policy of neglecting the rehabilitate mission. Fund Management cannot be managed as planned. And the agricultural process is rapidly decreasing in both of agricultural area and path lives. 3) Farmer revival patterns. This is a model of revival of farmers is a dynamic. Which is the discovery or new knowledge gained from the research. By expert assessment.

Keywords : Recovery, Agricultural, Farmer's Pattern, Farmers Restoration

บทนำ

นโยบายส่งเสริมการเกษตรของรัฐตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา มุ่งเน้นให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนการผลิต จากการผลิตเพื่อยังชีพเปลี่ยนมาเป็นเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ผลิตเพื่อขาย เน้นการส่งออก ในขณะที่รัฐพัฒนาประเทศบนเส้นทางการพัฒนาประเทศ ที่เกะอึงกระแสเสรีทุนนิยม มุ่งเน้นเปิดประเทศสู่การเปิดตลาดเสรีและเข้าสู่การแข่งขันของตลาดโลก เศรษฐกิจโลกเปลี่ยนแปลง จนเกิดวิกฤติเศรษฐกิจไทยปี 2540 หรือวิกฤติต้มยำกุ้ง ความผิดพลาดนโยบายของรัฐ ทำให้เกษตรกรรับความเสียหายเพียงลำพัง ก่อให้เกิดหนี้สินครัวเรือนภาคเกษตรกรอย่างมากมาย กลายเป็นมูลเหตุสำคัญที่นำมาสู่การผลักดันเรียกร้องให้รัฐกำหนดนโยบาย เพื่อแก้ไขปัญหาภาคเกษตรอย่างจริงจัง เกษตรกรทุกกลุ่ม ทุกเครือข่ายที่มีการเคลื่อนไหว เรียกร้องและต่อสู้กับรัฐ เกิดการรวมตัวกันจนตกผลึกทางความคิด ผลักดันเรียกร้องให้เกิดกฎหมายของเกษตรกรขึ้นมา จึงมีพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ. 2542³ เป็นกฎหมายภาคประชาชนมีส่วนร่วมอย่างมาก ทั้งในเนื้อหาและสาระ เพื่อแก้ไขปัญหาเกษตรกร

จังหวัดสมุทรปราการ ประชากรโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างอันเกี่ยวเนื่องกับภาคอุตสาหกรรม ด้วยจังหวัดสมุทรปราการถูกจัดเป็นเมืองอุตสาหกรรม ซึ่งมีรายได้จากภาษี 1 ใน 3 ของภาคอุตสาหกรรมทั้งประเทศ ส่งผลให้วิถีเกษตรกรรมลดลงอย่างรวดเร็ว เกษตรกรได้กลายสภาพเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม พื้นที่เกษตรกรรม ก็ถูกกลืนด้วยโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งพื้นที่และวิถีเกษตร รวมทั้งการดำรงชีพของเกษตรกรสมาชิกได้เปลี่ยนแปลงไป นำไปสู่การกู้หนี้ยืมสิน และไม่สามารถชำระหนี้ได้ ก่อให้เกิดหนี้สินล้นพ้นตัว หนี้สินระดับครอบครัวเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น จังหวัดสมุทรปราการมีสมาชิกเกษตรกรรวม 91 องค์กรได้ขึ้นทะเบียนหนี้ไว้จำนวน 674 ราย มีมูลหนี้จำนวน 177,316,493.40 บาท และสำนักงานได้เข้าดำเนินการจัดการหนี้ให้เกษตรกรสมาชิกทั้งหมด 179 ราย รวมเป็นเงิน 21,630,938.27 บาท⁴ ซึ่งต้องเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูตามกฎหมาย แต่เกษตรกรสมาชิกกองทุนฯ ยังไม่ได้รับการดำเนินการ ให้เป็นไปตามกฎหมาย ผู้วิจัยเป็นหัวหน้าสำนักงานกองทุน

³ พระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544.

⁴ สำนักงานกองทุนฟื้นฟู และพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดสมุทรปราการ. (2558). รายงานผลการปฏิบัติงานประจำปี.

มีหน้าที่ในการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรและจัดการหนี้ของเกษตรกร ในจังหวัดสมุทรปราการตามกฎหมาย จึงจำเป็นต้องหารูปแบบการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่มีความเหมาะสมและสอดคล้อง กับความเป็นจริงของเกษตรกรสมาชิก ในบริบทของจังหวัดสมุทรปราการ

บททวนวรรณกรรม

เพื่อให้กรอบแนวคิดของการวิจัยครั้งนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มีเหตุผลมากที่สุด ผู้ศึกษาวิจัยจึงใช้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดทฤษฎีใหม่และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดการมีส่วนร่วม และการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรตามกฎหมายกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เป็นหัวข้อสำคัญในการศึกษาวิจัยและประเมินผลครั้งนี้ ซึ่งในงานวิจัยนี้จะใช้แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เน้นที่เกษตรกรสมาชิกของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เป็นเป้าหมายและศูนย์กลางของการพัฒนา โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรท้องถิ่น เกษตรกรมีสิทธิและอำนาจในการจัดการกับทรัพยากรของตนเอง ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วม เพื่อจัดกระบวนการ ระบบ ประสิทธิภาพการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำเกษตรกรรมที่เหมาะสม แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม โดยเห็นว่าโครงสร้างของสังคมกำหนดการกระทำของมนุษย์ สังคมทั้งหมดเป็นระบบหนึ่งที่แต่ละส่วนจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน ที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน อย่างเป็นเหตุเป็นผล สังคมประกอบด้วยโครงสร้างที่เป็นระบบย่อย ๆ หลายระบบ แต่ละระบบจะทำหน้าที่ของตนเองแตกต่างกันออกไป ทฤษฎีความต้องการในงานวิจัยครั้งนี้ เพื่อสร้างแรงจูงใจและตอบสนองความต้องการโดยเน้นความต้องการที่เกิดจากความขาดแคลน (deficiency needs) ส่วนทฤษฎีพึ่งพา คือจุดมุ่งหมายของการพัฒนาสำหรับประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งการพัฒนาไม่อาจใช้วิธีการแบบตะวันตก เน้นการกระจายของความเจริญ เน้นการพึ่งตนเองในระดับบุคคลและชุมชน โดยแนวคิดการพึ่งตนเองเป็นกรอบคิดของเกษตรกร ซึ่งผู้วิจัยจะนำทฤษฎีนี้มาวิเคราะห์สภาพการการฟื้นฟูเกษตรกร การทำเกษตรกรรมที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่ได้กำหนดไว้ใน มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ. 2542 ผู้วิจัยนำมาเพื่อ

ใช้เป็นกรอบในการพิจารณาผลจากกระบวนการเรียนรู้ ฝึกอบรม เพื่อการฟื้นฟูเกษตรกร เข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ นำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานและหรือนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน การเข้าร่วมโครงการ กิจกรรมกลุ่ม การดำเนินการและผลผลิต นำไปสู่การพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรและผู้วิจัย นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นหลักในการดำเนินการวิจัย เพราะเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ จนถึงระดับรัฐ เป็นการพัฒนาอย่างมีขั้นตอน มั่นคง ไม่ก้าวกระโดด เป็นแนวทางและหลักคิดที่สำคัญที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้านในชนบทไทย จึงศึกษาพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตของเกษตรกรโดยใช้ “ภูมิคุ้มกัน” และ “ความรู้” ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษาในด้านต่าง ๆ ตามแนวการฟื้นฟูเกษตรกรของกองทุนฟื้นฟู

เครื่องมือวิจัยและวิธีการศึกษา

เป็นการวิจัยลักษณะแบบผสม โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบกัน ดำเนินการเก็บข้อมูลเป็นการเลือกเขตพื้นที่แบบเจาะจง จังหวัดสมุทรปราการ ด้วยแบบสอบถามที่พัฒนาจนมีคุณภาพสูง กับสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่ได้รับการจัดการหนี้แล้ว จำนวน 179 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติบรรยาย⁵ ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ⁶ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก เกษตรกรสมาชิกจำนวน 3 ตัวอย่าง คัดเลือกแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากคุณสมบัติเป็นเกษตรกรสมาชิกกองทุนฟื้นฟู เป็นกลุ่มเกษตรกรที่ไม่เคยผิदनัดการชำระหนี้โดยพิจารณาตามลักษณะการประกอบอาชีพของครัวเรือนเกษตรกร และพฤติกรรมความสามารถ ในการชำระหนี้คืนแก่กองทุน ซึ่งได้แสดงให้เห็นวิธีการปรับตัวเมื่อต้องเผชิญภาวะหนี้ ประชุม/สัมมนาคณะอนุกรรมการจังหวัด 10 คน จัดเวทีกลุ่มสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 7 คน เพื่อมุ่งเน้นในการหาข้อเท็จจริงและพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกร เก็บรวบรวมข้อมูล ปฏิบัติการภาคสนาม โดย 5 วิธีการ คือ การศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก สัมมนา

⁵ พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2531). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : แมส พับริชชิง จำกัด.

⁶ ชาย โพลีธิดา. (2556). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน).

การสนทนากลุ่ม การตรวจสอบเพื่อหาความเชื่อถือได้ของข้อมูล ตรวจสอบความครบถ้วนของคุณภาพข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ดำเนินการใน 2 วิธีการ คือ 1) การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล 2) การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลอธิบายด้วยสถิติบรรยาย ในการคำนวณเป็นร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติบางตัว เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ และการแยกแยะตัวแปรต่างๆ ตามที่ต้องการ โดยกำหนดความเชื่อมั่นไว้ที่ 95% หรือระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และ ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม การจัดเวที การประชุม/สัมมนา ใช้การวิเคราะห์ด้วยการจำแนกประเภทข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูล และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย เป็นข้อความรู้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ที่เชื่อมโยงกัน สามารถอธิบายพฤติกรรมที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมได้ชัดเจน

ผลการศึกษา

ผลจากการศึกษาพบว่า มีเกษตรกรสมาชิกที่ตอบแบบสอบถาม 179 คนเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง เป็นเกษตรกรที่มีช่วงอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไปมากที่สุดจำนวน 69 คนคิดเป็นร้อยละ 38.5 เป็นเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา มากที่สุดจำนวน 107 คนคิดเป็นร้อยละ 59.8 เกษตรกรมีอาชีพหลัก (เกษตรกรกรรม) อย่างเดียวมากกว่าเกษตรกรที่มีทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริมหรือมีสองอาชีพจำนวน 123 คนคิดเป็นร้อยละ 68.7 เกษตรกรโดยส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือน (แรงงาน) ช่วงระหว่าง 3-4 คน จำนวน 85 คน คิดเป็นร้อยละ 47.5 พบค่าความสัมพันธ์ที่มีนัยทางสถิติหนึ่งชุดคือ ค่าความสัมพันธ์ระหว่างการมีอาชีพหลัก/อาชีพเสริม กับการมีรายได้เฉลี่ยคนละ/เดือน มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.002 แสดงให้เห็นว่าการประกอบอาชีพหลักหรือประกอบอาชีพเสริมที่หลากหลายมีผลต่อรายได้ของเกษตรกร

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ความเห็นของเกษตรกรสมาชิกด้านการจัดการ มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ ($\bar{x}$ =3.45) อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง พบว่าถ้าหากนำเอาข้อมูลประชากรที่เป็นค่าร้อยละ ข้อความเห็นระดับน้อย จำนวน 53 คนร้อยละ 29.6 และข้อความเห็นระดับปานกลางจำนวน 53 คนร้อยละ 29.6 รวมเข้าด้วยกัน จะมีข้อมูลประชากรให้ความเห็นจำนวน 106 คนคิดเป็นร้อยละ 59.2 เมื่อพิจารณา กับจำนวนประชากรทั้งหมด 179 คน เป็นความเห็นเกษตรกรมากกว่ากึ่งหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าเกษตรกร มีทัศนคติไม่พึงพอใจการจัดโครงสร้างองค์กรและบุคลากร ของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรและเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของกองทุน และความเห็นของเกษตรกรสมาชิกด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ ($\bar{x}$ = 3.71) อยู่ในเกณฑ์สูง พบว่าถ้าหากนำเอาข้อมูลประชากรที่เป็นค่าร้อยละ ข้อความเห็นระดับปานกลาง จำนวน 54 คน ร้อยละ 30.2 ความเห็นระดับน้อย จำนวน 17 คน ร้อยละ 9.3 และความเห็นระดับน้อยที่สุด จำนวน 25 คน ร้อยละ 14.0 รวมเข้าด้วยกันจะมีข้อมูลประชากรของเกษตรกรให้ความเห็นจำนวน 96 คน ร้อยละ 53.5 เมื่อพิจารณากับจำนวนประชากรทั้งหมด 179 คน เป็นความเห็นเกษตรกรมากกว่ากึ่งหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรสมาชิก ยังไม่มีพฤติกรรมลด ละ เลิก การใช้สารเคมีอยู่เป็นจำนวนมาก และเมื่อพิจารณาจากคำถามปลายเปิด สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรไม่ได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง ควรได้รับการศึกษาเรียนรู้ ด้านต่าง ๆ การขาดองค์ความรู้ทำให้เกษตรกรเกิดภาวะหนี้สินตามมา เกษตรกรยังมีความหวังและยังมีความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมกับกองทุนฟื้นฟู การกิจการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่ผ่านมา ยังดำเนินการด้านการฟื้นฟูอาชีพให้แก่เกษตรกรไม่ตรงกับความต้องการของเกษตรกรหรืออาชีพที่แท้จริงของเกษตรกร และต้องมีการสนับสนุนองค์กรเกษตรกรให้เต็มศักยภาพและพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง นโยบายและงบประมาณจะต้องชัดเจนและต่อเนื่อง

จากการสังเคราะห์บทสัมภาษณ์ กลุ่มเกษตรกรสมาชิกมุ่งเน้นต้องการได้รับการบริการด้านการจัดการหนี้จากกองทุน (ปริศนา นกขมัน(ผู้ให้สัมภาษณ์). ทศพล วิชัยดิษฐ์ (สัมภาษณ์). ที่กลุ่มคลองสวนพัฒนาเกษตรกร บ้านตะวันใหม่ ต.คลองสวน อ.บางบ่อ จ.สมุทรปราการ เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2561) ก่อนด้านการฟื้นฟูเกษตรกร เพราะจะได้คลายความกังวลจากการเป็นหนี้ ดอกเบี้ย การทวงถาม

และบังคับคดีตามกฎหมาย เสมือนได้รับการรักษาพยาบาลจนผ่านเส้นวิกฤตของชีวิต รอคอยบำบัดฟื้นฟูร่างกายไปต่อสู้กับชะตาชีวิตต่อไป เกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในวัยสูงอายุ มีการศึกษาค่อนข้างน้อยแต่ยังอาศัยแรงงานของตนเอง ลงมือทำเอง พึ่งตนเองเป็นหลัก ในกระบวนการผลิต และยังพบว่ามีข้อดี คือมีลูก ๆ มาช่วยเป็นแรงงานเพิ่ม ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาสืบทอดต่อกันระหว่างพ่อ แม่ ลูกแบบคุ้ยผักลักจាំ การเรียนรู้ด้วยตนเองลองผิดลองถูกย่อมสร้างปัญญาขึ้นนอกห้องเรียน เป็นประสบการณ์ที่ต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นหลักประกันว่ายังมีเกษตรกรรุ่นใหม่ อาชีพเกษตรกรรวมยังไม่ขาดผู้สืบทอด ซึ่งสอดคล้องกับหลักภูมิคุ้มกันที่ดี แต่ต้องมีรายได้หลากหลาย วิธีการซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์ที่หลากหลายสอดคล้องกับหลักองค์ความรู้ที่ดีตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

และข้อเสนอผ่านเวทีประชุมสัมมนาของผู้แทนเกษตรกรและคณะอนุกรรมการกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรจังหวัดสมุทรปราการ สังเคราะห์ได้ว่า มีรูปแบบมิติหรือปัจจัยสี่ด้าน คือมิติ/ปัจจัยการผลิต ปัจจัยการผลิตพื้นฐานที่ดิน แรงงาน ทุน เกษตรกรโดยส่วนใหญ่ไม่ได้ครอบครองปัจจัยการผลิตของตนเอง หรือพูดอีกนัยยะหนึ่งคือเกษตรกรไม่สามารถพึ่งตนเองได้ทางด้านปัจจัยการผลิต มิติ/ปัจจัยนโยบายแห่งรัฐ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายการเมือง ความมั่นคงหรือนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ล้วนแต่ส่งผลกระทบอย่างมากทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม มิติ/ปัจจัยทางสังคม วิถีเกษตรกรรมลดลงอย่างรวดเร็ว เกษตรกรได้กลายสภาพเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม พื้นที่เกษตรกรรมก็ถูกกลืนด้วยโรงงาน อุตสาหกรรม ทั้งพื้นที่และวิถีเกษตร มิติ/ปัจจัยองค์ความรู้ การขาดองค์ความรู้ทำให้เกษตรกรเกิดภาวะหนี้สินตามมา เกษตรกรยังมีความหวังและยังมีความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมกับกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ที่ต้องดำเนินไปพร้อมกันเพื่อร่วมสร้าง นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านเกษตรกร ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและความทันสมัย และจากเวทีสนทนากลุ่มสังเคราะห์ได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสภาพการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรก็คือ นโยบายของรัฐ โดยเฉพาะรัฐเผด็จการได้ใช้อำนาจเข้ามามีครอบงำด้วยระบบราชการเต็มรูปแบบ และกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรถูกภาครัฐทำลายรากขององค์กร การฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรขาดความต่อเนื่องและเป็นอิสระ

โดยเนื้อหาสาระเดิมที่บริสุทธิ์ในสมัยประชาธิปไตย สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้โดยตรงตามความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง ได้ถูกดัดแปลงเสริมแต่งตลอดจนปนเปื้อนกับข้อปฏิบัติแบบราชการ หรือผันแปรในด้านเหตุอื่น ๆ จนผิดเพี้ยนไปจากเดิมจากสภาพการณ์กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรและสภาพการณ์จังหวัดสมุทรปราการรวมทั้งนโยบายแห่งรัฐ รูปแบบการฟื้นฟูในเวทีการสนทนากลุ่มสรุปเป็นรูปแบบฟื้นฟูบูรณาการนโยบายทางการเมือง โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมองค์กร แนวคิดการฟื้นฟู ที่มีความสัมพันธ์กันและนำมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ เป็นรูปแบบการฟื้นฟูองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสามารถตอบคำถามจากการวิจัยได้ โดยมีเนื้อหาจากการสังเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. สภาพการณ์การฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรจังหวัดสมุทรปราการเป็นอย่างไร

1.1 สภาพการณ์การฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ดำเนินการด้านการฟื้นฟูอาชีพให้แก่เกษตรกรไม่ประสบผลสำเร็จ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ยังไม่ตรงกับความต้องการของเกษตรกรหรืออาชีพที่แท้จริงของเกษตรกร เกษตรกรยังไม่สามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ไม่มีกิจกรรมเกษตรที่ผลิตตามแนวทางเกษตรกรยั่งยืน และขาดองค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาเกษตรกร เกษตรกรสมาชิกของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรไม่มีการทำบัญชีครัวเรือนหรือบัญชีฟาร์ม ขาดการสรุปบทเรียนของการเป็นหนี้ ในขณะที่รัฐยังไม่มียุทธศาสตร์ที่เป็นรูปธรรม ในการแก้ไขปัญหาหนี้สินและเศรษฐกิจของเกษตรกร

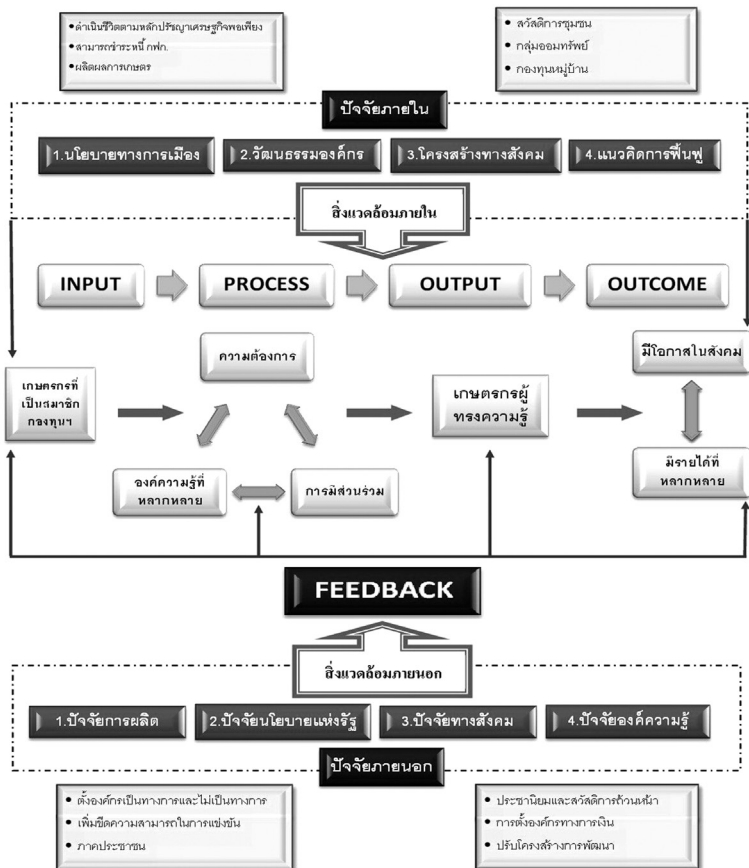
2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรจังหวัดสมุทรปราการมีอย่างไร

2.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร คือ นโยบายของรัฐบาลเลขาธิการฟื้นฟูเกษตรกร ที่เป็นเจตนารมณ์ดั้งเดิมของกองทุนด้านการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ขาดความต่อเนื่องและเป็นอิสระ โดยเนื้อหาสาระ เจตนารมณ์ดั้งเดิมที่บริสุทธิ์ สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้ตรงตามความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง ได้ถูกดัดแปลงเสริมแต่ง ตลอดจนปนเปื้อนกับข้อปฏิบัติแบบราชการ หรือผันแปรในด้านเหตุอื่น ๆ จนผิดเพี้ยนไปจากเดิม แนวคิดแห่งรัฐครอบงำ โดยระบบราชการ

เต็มรูปแบบ ด้วยคำสั่งคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ และออกหลักเกณฑ์ ขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมาย ส่งผลให้กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ถูกภาครัฐทำลายรากขององค์กร การบริหารงานของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนา เกษตรกร มีอาจจัดการได้ตามแผนภารกิจงานของกองทุน ไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ แต่เกษตรกรยังมีความหวังและยังมีความต้องการเข้าร่วมกิจกรรม กับกองทุนฟื้นฟู และปัจจัยทางสังคมภายใต้ระบบทุนนิยม อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และความทันสมัย ทำให้ยากสำหรับเกษตรกร ที่จะดำเนินชีวิตในทุกมิติโดยไม่ต้อง พึ่งพาเงินตรา และการเจริญเติบโตอย่างไม่หยุดยั้งของภาคอุตสาหกรรม ส่งผลให้ วิถีเกษตรกรรมลดลงอย่างรวดเร็ว ทั้งพื้นที่และวิถีเกษตร

3. รูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนา เกษตรกรจังหวัด สมุทรปราการควรเป็นอย่างไร

3.1 รูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดสมุทรปราการ คือ รูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกรแบบพลวัต ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ปัจจัยภายใน ซึ่งประกอบด้วยนโยบายทางการเมือง วัฒนธรรมองค์กร องค์กรความรู้ แนวคิดการฟื้นฟู และปัจจัยภายนอก ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยทางสังคม มิติปัจจัย การผลิต นโยบายแห่งรัฐ เป็นองค์ประกอบที่ส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยภายใน ที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ประกอบสร้างเป็นรูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกรเชิงระบบ ที่หลากหลายองค์ความรู้ ความต้องการของเกษตรกรที่เกิดจากความขาดแคลน ปัจจัยการผลิต และการมีส่วนร่วมจัดกระบวนการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำ เกษตรกรรมที่เหมาะสม นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านเกษตรกร ที่มีผลผลิตเป็นเกษตรกร ผู้ทรงความรู้ ซึ่งจะส่งผลสะท้อนกลับไปสู่ระบบของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ผ่านการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญแล้ว เป็นไป ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกรแบบพลวัต

อภิปรายผล

1) กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่ได้จัดตั้งขึ้นมาตามพระราชบัญญัติ เมื่อ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับเดียวที่เกิดจากการเดินขบวน เรียกร้องและร่วมกันลงลายมือชื่อสนับสนุน ของพี่น้องเกษตรกร มีอายุรวมได้ 19 ปีแล้ว ถึงเวลาแล้วที่ต้องปรับปรุงพัฒนาทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็น โครงสร้าง ระบบ งบประมาณ ผู้บริหาร พนักงานและผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ทุกภาคส่วน เพื่อการพัฒนา

ที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง อาชีพเกษตรกรรมจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ต้องมีภูมิคุ้มกันที่ดี องค์ความรู้ที่หลากหลาย อันจะนำไปสู่ช่องทางรายได้ที่หลากหลาย นอกจากอาชีพหลัก ซึ่งมีประชาชนหรือเกษตรกรเป็นเป้าหมาย และศูนย์กลางของการพัฒนา สนองความต้องการของท้องถิ่น ตามแนวคิดพัฒนาที่ยั่งยืนและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่กำหนดให้คนเป็นศูนย์กลาง ในการพัฒนา ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน สังคมและประเทศชาติ สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาและเป้าหมาย ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ให้เกิดการปฏิบัติในทุกระดับและในแต่ละด้าน อย่างสอดคล้องกัน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12⁷

2) เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการระหว่างที่ยังทำการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ มาสู่กระบวนการผลิตแบบเพื่อขาย ภายใต้ระบบทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ได้เกิดโครงสร้างรายได้หรือช่องทางรายได้อย่างมากมายในกระบวนการผลิตให้กับกลุ่มทุน พ่อค้าที่หลากหลาย หรืออาจเรียกว่าโครงสร้างต้นทุนการผลิต เช่น กรณีปัจจัยที่ดิน เมื่อเกษตรกรมีทุนการผลิตที่ไม่เพียงพอ ในกระบวนการผลิตแบบเพื่อขาย เกษตรกรจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เกษตรกรต้องไปสู่กระบวนการขอสินเชื่อ นำที่ดินไปค้ำประกันและต้องจ่ายค่าดอกเบี้ย ปัจจัยการผลิตที่เคยครอบครองไว้ จะต้องมียอดต้นทุนค่าดอกเบี้ยเงินกู้ หรือกรณีการเช่าที่ดิน เกษตรกรก็มีต้นทุนคือค่าเช่าที่ ปัจจัยกระบวนการผลิตอื่นๆ เช่น เมล็ดพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ ปุ๋ย ยาอาหารและสารเคมี กำจัดศัตรูพืชและวัชพืช รวมทั้งวัคซีน ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นต้นทุนการผลิตของเกษตรกรในแง่ของปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนการผลิต เช่นโครงสร้างแรงงาน (การผลิต) โครงสร้างค่าแรง (ค่าจ้าง) ในแทบทุกกระบวนการผลิต ตั้งแต่ ไถหว่าน ปักดำ ฉีดยาใส่ปุ๋ย เก็บเกี่ยว ฯลฯ จนถึงการนำผลผลิตทางการเกษตรไปขาย ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการผลิต มีการจ้างแรงงานเกิดขึ้น ควบคู่ไปกับกระบวนการผลิต เกษตรกรจึงมีต้นทุนด้านแรงงานอีกด้วย และการบริหารจัดการน้ำในกระบวนการผลิต เพื่อใช้ทำการเกษตรกรรมนั้น ต้องสูบน้ำใส่พื้นที่การผลิต จึงมีค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าไฟฟ้า เกษตรกรจึงมีต้นทุนจากกระบวนการผลิตมากมาย เป็นรายได้หรือมูลค่าส่วนเกิน (Surplus) ทางเศรษฐศาสตร์ที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการผลิต ซึ่งเป็นรายได้ของกลุ่มทุน

⁷ ราชกิจจานุเบกษา. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2565). กรุงเทพฯ . (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 133 ตอนที่ 115 ก. วันที่ 29 เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2559).

พ่อค้า ตามแนวคิดหลักในบทวิจารณ์เศรษฐศาสตร์การเมืองของคาร์ล มาร์กซ ตามทฤษฎีมูลค่าแรงงาน⁸ (Labour Theory of Value) ของมาร์กซนั้น มูลค่าส่วนเกิน จะเท่ากับมูลค่าแรงงานที่ถูกสร้างขึ้นมา เกินไปจากต้นทุนที่ตัวแรงงานได้รับ เป็นวิธีของนายทุนที่จะแสวงหากำไรจากการขายสินค้า หมายถึงผลกำไรหรือผลตอบแทนจากการผลิตที่ได้ลงทุนไปนั้น คือมูลค่าทุนที่เพิ่มขึ้นตามทฤษฎีมูลค่าของมาร์กซ ในทางกลับกัน มูลค่าส่วนเกินนี้คือต้นทุนการผลิต รายจ่ายหรือปัจจัยทุนการผลิตที่เกษตรกรมีโอกาสควบคุมได้ หากเกษตรกรลดปัจจัยทุนการผลิตหรือต้นทุนการผลิตได้ ก็จะทำให้ โครงสร้างต้นทุนการผลิตของเกษตรกรน้อยลง มีกำไรเพิ่มขึ้นหรือใช้ทุนในการผลิตน้อยลง เท่ากับลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ หรืออาจเรียกว่าเปลี่ยนวิกฤติโครงสร้างต้นทุนการผลิต เป็นรายได้ เป็นช่องทางในการขยายโอกาสในระบบกสิกรรม เปรียบเสมือนภูมิคุ้มกันในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3) จากข้อมูลสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า มีความเห็นเกษตรกรมากกว่า กึ่งหนึ่ง ยังมีพฤติกรรม ไม่ลด ละ เลิก การใช้สารเคมี อยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้น ประเด็นนี้ จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ควรต้องพัฒนาเกษตรกร เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติ ในการลด ละ เลิก การใช้สารเคมี ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรและแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และยังสะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรยังต้องพึ่งพาระบบปัจจัยกระบวนการผลิตซึ่งเป็นต้นทุนการผลิต ซึ่งอยู่ในมือของพ่อค้าหรือนายทุนระบบการค้าเสรี มีทั้ง ยา ปุ๋ย สารเคมีทั้งหลาย ล้วนนำเข้ามา จึงหมายถึงเศรษฐกิจหรือรายได้ของทุนต่างชาติ ซึ่งประเทศไทยอันเป็นประเทศกำลังพัฒนายังต้องพึ่งพาสินค้าของประเทศอุตสาหกรรมนิยม ตามแนวคิดทฤษฎีพึ่งพา⁹ สะท้อนถึงระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยยังเป็นการพัฒนาที่ต้องพึ่งพาเศรษฐกิจโลกหรือตลาดการค้าสำคัญๆ เช่นกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหญ่ 7 ชาติ (จี7) การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ถึงฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) ได้เน้นที่จะให้ไทย มีการส่งเสริมการผลิตภาคอุตสาหกรรมเพื่อทดแทน การนำเข้า (Import Substitution) แผนพัฒนาฯในฉบับต่อๆ มา ได้เน้นที่จะ

⁸ Karl Marx . (1981). ใน Capital : Volume III (Pelican Books).

⁹ ปฐมทัศน์ บรรณเลิศ. (2557). ทฤษฎีพึ่งพา. เอกสารการสอนวิชาบริหารการพัฒนา. สำนักวิจัยบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย .

ให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrialize Countries : NICs) ผลิตสินค้าเพื่อส่งออก (Export Oriented) สัดส่วนมูลค่าการค้าระหว่างประเทศเฉลี่ย 15 ปีที่ผ่านมา มีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 60 ของผลิตภัณฑ์รวมในประเทศ ขณะที่การผลิตภาคเกษตรกรรมได้ลดความสำคัญลงไป แต่ภาคการผลิตนี้ต้องรองรับแรงงานจำนวนมากกว่าร้อยละ 60 ของจำนวนแรงงานทั้งหมด ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยจึงสะสมตัวหลายเรื่อง เช่น ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ การแข่งขันทรัพยากรการผลิตของชุมชนต้องพึ่งพาทั้งปัจจัยการผลิตและตลาดสินค้าต่างประเทศเป็นปัญหาในวิกฤติเศรษฐกิจ แรงงานกลุ่มนี้ไม่สามารถที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นจากเดิมได้ ปัญหาด้านสุขภาพ ที่เกิดจากการผลิต จะเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญ¹⁰ ที่ไม่ได้ถูกนำมาคิดเป็นต้นทุนส่วนหนึ่งของการผลิต สังคมต้องรับภาระในส่วนนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

4) ท่ามกลางโรงงานอุตสาหกรรม ที่เจริญเติบโตอย่างไม่หยุดหยั่งภายใต้ระบบทุนนิยม การคงอยู่ของเกษตรกรรายย่อย สามารถดำรงอยู่ได้ ด้วยภายใต้ทฤษฎีที่ว่า ในท่ามกลางความอับยศอดสู จากปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทำ มนุษย์ดิ้นรนเสมอเพื่อที่จะเอาตัวรอด สอดคล้องกับทฤษฎีความต้องการตอบสนองความต้องการที่เกิดจากความขาดแคลน (deficiency needs) ในขณะเดียวกัน อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและความทันสมัย ทำให้ยากสำหรับเกษตรกร ที่จะดำเนินชีวิตในทุกมิติโดยไม่ต้องพึ่งพาเงินตรา ในขณะที่รัฐยังไม่มียุทธศาสตร์ที่เป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาหนี้สินและเศรษฐกิจของเกษตรกรได้ เมื่อพิจารณาถึงค่าสมมติฐานการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต กรณีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเกษตรกรตามทฤษฎีของ ศ.ดร.จักรทิพย์ นาถสุภา¹¹ บอกว่าการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนจะเกิดขึ้นเป็น 3 ทาง ทางแรกคือยอมรับว่าเป็นแบบนั้นก็เข้าสู่กระบวนการสังคมแบบนั้นเลย คือ จะเกิดการเปลี่ยนอาชีพเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม อย่างที่สองคือ ไปรับจ้างและทำการเกษตร แต่ขณะเดียวกันก็จะมีอีกกลุ่มหนึ่งที่ทำสองอาชีพ และปรับตัว คือเอาวิถีชีวิตดั้งเดิมกับวิถีชีวิตใหม่ มาปรับใช้ เพื่อให้ตัวเองอยู่รอด เพราะฉะนั้น การขยายตัวอย่าง

¹⁰ สมบัติ เหล็กกุล.(2556). การผลิตอุตสาหกรรมดอกไม้และผลไม้ประดิษฐ์ของหมู่บ้านไทยกับเศรษฐกิจพึ่งพา. ในวิสาททิพย์ชุมชน กลไกเศรษฐกิจฐานราก.พิมพ์ครั้งที่6. กรุงเทพฯ: เอดิสันเพลส โปรดักส์ จำกัด.

¹¹ จักรทิพย์ นาถสุภา. (2550) . ทฤษฎีของนักเศรษฐศาสตร์การเมืองในการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนหมู่บ้านไทย. ใน “แนวคิดเศรษฐกิจ ชุมชนข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม”. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.

อิสระของอุตสาหกรรมจะเกิดเป็น “เกษตรอัตลักษณ์ของสมุทรปราการ” เป็นลักษณะเฉพาะตัว เป็นภาคเกษตรในชุมชนอุตสาหกรรม นั่นคือ สร้างวัฏจักรเพื่อดำรงอยู่ต่อสู้อย่างยืดหยุ่นและยืดหยุ่น แต่เป็นลักษณะของการต่อสู้ที่ว่า อยู่ในอาณาบริเวณของตนเอง เพราะฉะนั้น จึงกลายเป็นภาคเกษตรอัตลักษณ์

5) ผลสืบเนื่องมาจากคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ¹² และจากข้อเท็จจริงในคำสั่งที่ 26/2560 ทำให้งานฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมภาคการกิจด้านหนึ่งของกองทุนถูกละเลย เพราะสำนักงานกองทุนต้องเร่งแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรที่มีความจำเป็นและเร่งด่วนตามคำสั่ง และออกหลักเกณฑ์ชัดเจนต่อเจตนารมณ์ของกฎหมาย เท่ากับรัฐได้เปลี่ยนเจตนารมณ์ดั้งเดิม เปลี่ยนรากของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เอาเจตนารมณ์ของรัฐเข้ามาสวมใส่หัวใจและสมองกองทุน เมื่อสิ้นแล้วซึ่งรากกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร องค์การของประชาชนก็กลายเป็นสภาพ กลับไปเป็นหน่วยงานราชการดั้งเดิม สรุปก็คือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสภาพการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรก็คือนโยบายของรัฐ

สรุปผลการศึกษา

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์การฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร และเพื่อพัฒนารูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรจังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยลักษณะแบบผสมผสาน โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบกัน เก็บข้อมูลโดยวิธีเลือกเฉพาะเจาะจงตามวัตถุประสงค์การวิจัย สมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรที่ได้รับการจัดการหนี้แล้วด้วยแบบสอบถาม 179 คน และสัมภาษณ์เชิงลึก 3 คน ประชุมคณะอนุกรรมการจังหวัด 10 คน สนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 7 คน นำข้อมูลที่ได้ทำการสังเคราะห์นำเสนอข้อมูลเชิงเนื้อหา พบว่า 1) สภาพการณ์การฟื้นฟูเกษตรกรของกองทุนฟื้นฟู

¹² คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ. (2560). เรื่องการแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของ กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร. ที่ 26/2560, 18 พฤษภาคม .

และพัฒนาเกษตรกรรมไม่ประสบผลสำเร็จ รัฐยังไม่มียุทธศาสตร์ที่เป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร 2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรม คือนโยบายของรัฐและการบริหารงานของสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรม ล้มเหลว 3) รูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกรรมที่เป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรม จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเป็นข้อค้นพบจากการวิจัย คือ รูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกรรมแบบพลวัต ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ **ปัจจัยภายใน** ได้แก่ นโยบายทางการเมือง วัฒนธรรมองค์กร โครงสร้างทางสังคม แนวคิดการฟื้นฟู และ **ปัจจัยภายนอก** ได้แก่ ปัจจัยการผลิต ปัจจัยนโยบายแห่งรัฐ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยองค์ความรู้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบ ที่ส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยภายในที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ประกอบสร้างเป็นรูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกรรมเชิงระบบที่หลากหลายองค์ความรู้

ความต้องการของเกษตรกรที่เกิดจากความขาดแคลนปัจจัยการผลิตและการมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำเกษตรกรรมที่เหมาะสมนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านเกษตรกร ที่มีผลผลิตเป็นเกษตรกรผู้ทรงความรู้ ซึ่งจะส่งผลสะท้อนกลับไปสู่ระบบของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรม ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ผ่านการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญแล้ว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยใช้

ผู้วิจัยได้สร้างข้อสรุปภาพรวมผลที่ได้จากการวิจัย นำเสนอเป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

1.1 คน หมายถึงส่วนที่เกี่ยวข้องทุกส่วน พนักงานมีความสามารถไม่เพียงพอ ต่อตำแหน่งหน้าที่ ความรู้ความสามารถไม่ตรงตามภารกิจ การจัดบุคลากรและการสั่งการของสำนักงานเป็นอุปสรรคขัดขวางภารกิจงานของกองทุน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารไม่เท่ากัน มีช่องว่างระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ผู้มีส่วนได้เสีย ผู้แทน ผู้บริหาร และผู้มีอำนาจไม่มีหลักการบริหารบ้านเมืองที่ดี (good governance) สร้างระบบอุปถัมภ์ในองค์กร มีผลประโยชน์ทับซ้อน เปลี่ยนเจตนารมณ์ดั้งเดิม เปลี่ยนรากของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรม เอาเจตนารมณ์ของรัฐเข้ามาสวมใส่หัวใจและสมองกองทุน องค์กรของประชาชนก็กลายสภาพกลับไปเป็นหน่วยงานราชการดั้งเดิม

ต้องมีการพัฒนาคนทั้งวิธีคิดและวิธีการถือปฏิบัติ จัดฝึกอบรมเพื่อให้แนวคิดในการทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

1.2 เงิน การจัดสรรงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอต่อการบริการเกษตรกรสมาชิก งบประมาณที่ใช้บริการเกษตรกรสมาชิกหรือผู้รับบริการไร้ประสิทธิภาพ ใช้งบประมาณมากแต่ได้ผลงานน้อยไม่เข้าเป้า อำนาจการตัดสินใจในส่วนกลาง ขาดกลไกการทำงานทั้งส่วนกลางและภาคสนาม ขาดกรอบนโยบายและแผนยุทธศาสตร์บ่งชี้ทิศทางการทำงาน ต้องสร้างพัฒนาระบบ กลไกมาตรฐานรองรับกระบวนการทั้งระบบ อย่างบูรณาการและครบวงจร

1.3 งาน ไม่มีระบบการบริหารงานและบริหารองค์กรที่ดี เปลี่ยนผู้บริหารบ่อย ถูกแทรกแซงจากฝ่ายการเมือง ขาดการวางแผนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ไม่สามารถปฏิบัติงานได้บรรลุตามแผน การฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรไม่สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการของเกษตรกร มีความขัดแย้งภายในกันเองและขัดแย้งกับองค์กรภายนอก ความสัมพันธ์ขององค์กรส่วนกลางและส่วนภูมิภาคไม่ได้รับการยอมรับ ไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นๆ ต้องปรับโครงสร้างสำนักงานกองทุน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม กระจายอำนาจรวมทั้งกระจายคนกระจายงานจากส่วนกลางลงจังหวัด ต้องพัฒนาระบบบริหารจัดการองค์กร เสริมสร้างความสามารถทุนมนุษย์ สร้างสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์ ภาพลักษณ์และสร้างวัฒนธรรมองค์กร

1.4 จากการศึกษาวิจัย ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย และได้รูปแบบการฟื้นฟูเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรจังหวัดสมุทรปราการ เกษตรกรสมาชิกของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ต้องเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟู ตามที่กฎหมายกำหนด สามารถนำความองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย นำไปฟื้นฟูเกษตรกร ก่อให้เกิดความเจริญทั้งทางด้านวิธีคิด วิธีปฏิบัติการ แก้ปัญหา เศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าและมีความสุข พัฒนาตนเองได้ตามวัตถุประสงค์ของกองทุน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาครั้งนี้ศึกษาเฉพาะเกษตรกรสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร แต่หน่วยงานต่างๆของรัฐ มูลนิธิหรือองค์กรเอกชน ก็มีบทบาทสำคัญ

ในการดำเนินการช่วยเหลือเกษตรกร ควรศึกษาปัจจัยอื่นๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพของภาคเกษตรให้เป็นฐานรากที่มั่นคงของระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของไทย

2.2 การวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนากระบวนการดำเนินงาน อันจะนำไปสู่การเกิดกระบวนการวิจัยและพัฒนา (R&D)

บรรณานุกรม

- คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ. (2560). เรื่องการแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร. ที่ 26/2560, 18 พฤษภาคม.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2550). ทฤษฎีของนักเศรษฐศาสตร์การเมืองในการศึกษาประวัติชุมชนหมู่บ้านไทย. ใน “แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม”. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2556). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ปฐมทัตน์ บรรณเลิศ. (2557). ทฤษฎีพึ่งพา. เอกสารการสอนวิชาบริหารการพัฒนา. สำนักวิจัย บริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2531). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : แมส พับลิชชิ่ง จำกัด .
- พระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544. (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 118 ตอนที่ 105 ก. วันที่ 12 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2544) .
- ราชกิจจานุเบกษา. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2565). (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 133 ตอนที่ 115 ก. วันที่ 29 เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2559) .

- สมบัติ เหล็กกุล. (2556). การผลิตอุตสาหกรรมดอกไม้และผลไม้ประติษฐานของหมู่บ้านไทยกับ เศรษฐกิจพึ่งพา, ใน วิสาทกิจชุมชน กลไกเศรษฐกิจฐานราก (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : เอดิสันเพลส โปรดักส์ จำกัด.
- สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดสมุทรปราการ. (2558). รายงานผลการปฏิบัติงานประจำปี. ใน “การประชุมคณะอนุกรรมการกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมจังหวัดสมุทรปราการ”. ครั้งที่ 1 วันที่ 28 มีนาคม 2558, ห้องประชุม 3 ศาลากลางจังหวัดสมุทรปราการ. เมืองสมุทรปราการ.
- Karl Marx. (1981). ใน **Capital : Volume III (Pelican Books)**, 255.
- ปรีศนา นกขมิ้น (ผู้ให้สัมภาษณ์). ทศพล วิชัยดิษฐ์ (สัมภาษณ์). ที่กลุ่มคลองสวนพัฒนาเกษตรกรรม บ้านตะวันใหม่ ต.คลองสวน อ.บางบ่อ จ.สมุทรปราการ. เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2561.

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกโรงเรียนในระดับปฐมวัย
ของผู้ปกครองในเขตเทศบาลตำบลคลองแวง
อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา¹
Factors Influencing Parents' Decision in Choosing
Preschools in Klongngae Municipality, Sadao District,
Songkhla Province¹

เสาวภาคย์ สว่างจันทร์^{2*} (Saowaphak Sawangjan)^{2*}

พรศิลป์ ทองศิริ³ (Pornsir Thongkeeree)³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิหลัง การเดินทางและค่าบำรุงการศึกษา มาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษา การตัดสินใจเลือกโรงเรียน และปัจจัยที่ทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนระดับปฐมวัยของผู้ปกครอง โดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี ซึ่งเก็บแบบสอบถามจากผู้ปกครองเด็กปฐมวัย สัมภาษณ์เชิงลึกและประชุมกลุ่มย่อยตัวแทนภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยความถี่

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย “ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกโรงเรียนในระดับปฐมวัยของผู้ปกครอง ในเขตเทศบาลตำบลคลองแวง อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา” โดยการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ปี 2560

² อาจารย์, สาขาวิชาการศึกษานปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี สุราษฎร์ธานี 84100, อีเมล : saowaphak.saw@gmail.com

³ ผู้อำนวยการกองการศึกษา, เทศบาลตำบลคลองแวง อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา 90170, อีเมล : tponsin@hotmail.com

¹This article submitted in partial of the research project entitled “Factors Influencing Parents' Decision in Choosing Preschools in Klongngae Municipality, Sadao District, Songkhla Province” which was supported research grants from Thai Health Promotion Foundation (ThaiHealth) in 2017.

²Lecturer, Early Childhood Education, Faculty of Education, Surattthani Rajabhat University, Surattthani, 84100, Thailand, E-mail : saowaphak.saw@gmail.com

³Director of Education, Klongngae Municipality, Sadao District, Songkhla Province, 90170, Thailand, E-mail : tponsin@hotmail.com

*Corresponding author : Saowaphak Sawangjan E-mail : saowaphak.saw@gmail.com

(Received : August 23, 2018 ; Revised : April 30, 2019 ; Accepted : May 25, 2019)

ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 31-40 ปี ตอนต้น ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รายได้ต่อเดือน 10,001-20,000 บาท การศึกษาระดับมัธยมศึกษา ระยะทางระหว่างบ้านกับโรงเรียนน้อยกว่า 5 กิโลเมตร ผู้ปกครองรับ-ส่งบุตรหลานเอง ไม่มีค่าบำรุงการศึกษา และมาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยผู้ปกครองตัดสินใจเลือกโรงเรียนตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยที่ทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนเพราะต้องการให้บุตรหลานเป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุข ได้แก่ ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง หลักสูตรการเรียนการสอนการประเมินความก้าวหน้าของเด็กความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการสภาพแวดล้อมทางกายภาพครูและบุคลากรของสถานศึกษาความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน การจัดการและความเป็นผู้นำ และรูปแบบการเดินทางระหว่างบ้านกับโรงเรียน

คำสำคัญ : เด็กปฐมวัย, ผู้ปกครอง, การตัดสินใจเลือกโรงเรียน

Abstract

This research aimed to study background, travel and tuition fee, standard quality of schools, and factors influencing parents' decision in choosing preschools. Mixed research methods was conducted; questionnaires were collected from parents of early childhoods, in-depth interviews and focus group meetings were collected data from stakeholders. Data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, and multiple regression analysis. Qualitative data used content analysis.

The result showed that the parents were mostly female, 31-40 years old, agriculture, monthly income 10,001-20,000 Baht and graduated secondary school. The distance between homes and schools was less than 5 kilometers, they picked up their children by themselves, and most of them were free of

charge for tuition fees. The overall standard quality of preschool was at a moderate level. The parents decided to select the preschools according to the desirable characteristics of children as a whole at a moderate level. The factors influenced to the parents' decision in choosing preschools because they wanted their children to be talented, good, and happy people that were stakeholders relationships, curriculum, teaching and learning, assessment of children progress, safety, health and nutrition, physical environment, teachers and staffs, collaboration with families and communities, management and leadership, and traveling style between homes and schools.

Keywords : Early Childhood, Parents, Decision in Choosing Schools

บทนำ

การพัฒนาเด็กตั้งแต่ช่วงปฐมวัยให้ผลของการลงทุนที่คุ้มค่าที่สุดต่อการสร้างรากฐานของชีวิตที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะเป็นช่วงวัยที่พัฒนาการด้านสมองและการเรียนรู้เป็นไปอย่างรวดเร็วที่สุดในชีวิต หากเด็กไม่ได้รับการเลี้ยงดูและพัฒนาอย่างถูกต้องเหมาะสมเมื่อพ้นวัยนี้ไปแล้ว โอกาสทองของการพัฒนาก็จะไม่หวนกลับมาอีก องค์การสหประชาชาติตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว จึงได้กำหนดประเด็นดังกล่าวไว้ในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) ซึ่งเป็นวาระแห่งการพัฒนาของโลกระหว่างปี พ.ศ. 2559-2573 ในเป้าหมายที่ 4 ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคนโดยเฉพาะประเด็นที่ 4.2 รับรองว่าเด็กหญิงและเด็กชายทุกคนสามารถเข้าถึงการพัฒนา การดูแลและการศึกษาในช่วงปฐมวัยที่มีคุณภาพภายในปี พ.ศ. 2573 (Unesco, 2015 : 20) ประเทศต่าง ๆ ตระหนักถึงความสำคัญของเด็กในช่วงวัยดังกล่าว จึงกำหนดมาตรฐานคุณภาพการดูแล การพัฒนาและการศึกษาของเด็กปฐมวัยเพื่อเป็นกรอบแนวทางในการทำงานเกี่ยวกับเด็กปฐมวัย อาทิ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย รวมถึงประชาคมอาเซียน (ASEAN Secretariat, 2017 :

4-6) ที่ประกาศมาตรฐานคุณภาพการดูแล การพัฒนาและการศึกษาของเด็กปฐมวัย ของประชาคมอาเซียน (Asean Early Childhood Care, Development and Education Quality Standards : ECCDE) โดยระบุว่า เด็กปฐมวัยต้องได้รับการพัฒนาสมอง จากการสร้างประสบการณ์ในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมการให้ความรัก การดูแลและการเรียนรู้ที่มีความหมาย เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการที่มีคุณภาพ เตรียมพร้อมในการเป็นเยาวชนและผู้ใหญ่ต่อไป โดยความร่วมมือของผู้เชี่ยวชาญ ผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ชุมชนและผู้ปกครองสะท้อนให้เห็น ความสำคัญของการเตรียมการเพื่อจัดการศึกษาและการดูแลเด็กปฐมวัยทั้งในระดับ โลกและภูมิภาคเป็นอย่างดี

ประเทศไทยก็ให้ความสำคัญในประเด็นดังกล่าว โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 54 วรรคสอง กำหนดว่า รัฐต้องดำเนินการให้ เด็กเล็กได้รับการดูแลและพัฒนาก่อนเข้ารับการศึกษา เพื่อพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้สมกับวัย โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วยอีกทั้ง ยังระบุใน แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ว่าต้องพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ ในการจัดการศึกษาของประเทศ เพื่อสร้างหลักประกันว่าเด็กปฐมวัยทุกคนจะได้รับ การเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา (สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษา, 2560 : 77-78)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ในระดับปฐมวัยตามรัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกับเทศบาลตำบลคลองแวง อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ที่มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กรองรับการศึกษาดังกล่าว หากแต่ ผู้ปกครองส่วนใหญ่ในพื้นที่กลับเลือกส่งบุตรหลานไปเรียนยังสถานศึกษานอก เขตเทศบาลดังกล่าว (พรศิลป์ ทองศิริ (ผู้ให้สัมภาษณ์), เสาวภาคย์ สว่างจันทร์ (ผู้สัมภาษณ์), ที่สำนักงานเทศบาลตำบลคลองแวง เลขที่ 48 หมู่ที่ 5 ถนนกอบกุลอุทิศ 3 ตำบลพลึงลา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560.) สะท้อนให้เห็นจุดอ่อนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดังกล่าวที่ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ปกครองได้ การศึกษาคครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาภูมิหลัง การเดินทางและค่าบำรุง การศึกษา และมาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาในระดับปฐมวัยการตัดสินใจเลือก

โรงเรียน และปัจจัยที่ทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนในระดับปฐมวัยของผู้ปกครอง ในเขตเทศบาลตำบลคลองแงะ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นและสามารถดึงดูดให้ผู้ปกครองตัดสินใจเลือกส่งบุตรหลานเข้าเรียนในสถานศึกษาใกล้บ้านต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาภูมิหลัง การเดินทางและค่าบำรุงการศึกษา และมาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาในระดับปฐมวัยในเขตเทศบาลตำบลคลองแงะ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

เพื่อศึกษาการตัดสินใจเลือกโรงเรียนในระดับปฐมวัยของผู้ปกครองในเขตเทศบาลตำบลคลองแงะ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนในระดับปฐมวัยของผู้ปกครองในเขตเทศบาลตำบลคลองแงะ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากรการวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ปกครองของเด็กปฐมวัยที่มีอายุระหว่าง 3- 6 ปี ครูและผู้บริหารโรงเรียนในระดับปฐมวัยในเขตเทศบาลตำบลคลองแงะ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลาและนอกเขตเทศบาลดังกล่าวที่ผู้ปกครองส่งบุตรหลานไปเรียน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษา ภูมิหลัง การเดินทางและค่าบำรุงการศึกษา มาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษา 9 ด้าน ได้แก่ ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง หลักสูตร การเรียนการสอน การประเมินความก้าวหน้าของเด็กความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการสภาพแวดล้อมทางกายภาพครูและบุคลากรของสถานศึกษา ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชนและการจัดการและความเป็นผู้นำ และการตัดสินใจเลือกโรงเรียนตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย 3 ด้าน ได้แก่ คนเก่ง คนดี และคนมีความสุข

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ศึกษาในเขตเทศบาลตำบลคลองแงะ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

4. ขอบเขตด้านเวลาการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2560-มกราคม 2561

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2 แนวคิดหลัก ได้แก่ มาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาในระดับปฐมวัย และการตัดสินใจเลือกโรงเรียนตามคุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่พึงประสงค์ กล่าวคือ มาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาในระดับปฐมวัย ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายว่า มาตรฐานการศึกษาหมายถึงข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะคุณภาพที่พึงประสงค์และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่ง เพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผล และการประกันคุณภาพทางการศึกษา (ราชกิจจานุเบกษา, 2553 : 2)

จากการทบทวนมาตรฐานดังกล่าวทั้งของประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ประชาคมอาเซียนและไทย โดยมาตรฐานของไทยประกอบด้วยมาตรฐานของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ และกระทรวงศึกษาธิการ ล้วนให้ความสำคัญกับประเด็นที่สอดคล้องกันทั้งการพัฒนาตัวเด็กปฐมวัย การจัดกระบวนการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะ ผู้ปกครองหรือครอบครัว ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554 ; สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ, 2555 ; Asean Secretariat, 2017 ; Australian Children's Education & Care Quality Authority, 2017 ; National Association for the Education of Young Children (NAEYC), 2018 ; กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ม.ป.ป.)

ทั้งนี้ มาตรฐานคุณภาพการดูแล การพัฒนาและการศึกษาของเด็กปฐมวัยของประชาคมอาเซียนมีรายละเอียดที่ชัดเจนและครอบคลุมกว่าทุกหน่วยงานดังกล่าว

ในการศึกษาครั้งนี้จึงยึดมาตรฐานของประชาคมอาเซียนเป็นหลัก ซึ่งประกอบด้วย 9 ด้าน ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับเด็กเด็กกับเด็ก ครูกับครอบครัวของเด็กและครูกับเพื่อนร่วมงาน 2) หลักสูตร เป็นการจัดการเรียนการสอนส่งเสริมให้เด็กพัฒนาแบบองค์รวม พัฒนาการด้านร่างกายที่เหมาะสมกับวัย การใช้ภาษาการเขียน สถิติปัญญาเกี่ยวกับคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ การคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ พัฒนาการด้านสังคมและอารมณ์ การเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความแตกต่างระหว่างบุคคล 3) การเรียนการสอน โดยครูมีตารางกิจกรรมประจำวันของเด็ก สร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้เด็กเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่สร้างความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและส่งเสริมให้เด็กเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ 4) การประเมินความก้าวหน้าของเด็ก เป็นการประเมินการเรียนรู้และการพัฒนาการของเด็กอย่างต่อเนื่องการใช้วิธีการประเมินที่หลากหลายและรอบด้านและการแจ้งผลการประเมินแก่ผู้ปกครอง 5) ความปลอดภัย สุขภาพ และโภชนาการเป็นการจัดการความปลอดภัยทั้งภายในอาคารและกลางแจ้งการทำกิจกรรมที่คำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กการจัดการภาวะเจ็บป่วย โรคและอุบัติเหตุ การส่งเสริมสุขอนามัยที่ดีของเด็กและการส่งเสริมโภชนาการและความเป็นอยู่ที่ดีของเด็ก 6) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทั้งความเหมาะสมของที่ตั้งและโครงสร้างพื้นฐานของสถานศึกษาพื้นที่ภายในอาคารและกลางแจ้ง และวัสดุและการทำงาน 7) ครูและบุคลากรของสถานศึกษา ซึ่งมีคุณสมบัติที่เหมาะสมมีความรู้ ทักษะและเห็นคุณค่าในการอยู่ร่วมกับเด็กและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 8) ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชนทั้งการสื่อสารระหว่างสถานศึกษากับเด็กและครอบครัวและการทำงานระหว่างสถานศึกษากับชุมชน และ 9) การจัดการและความเป็นผู้นำทั้งความเหมาะสมของการจัดการและนโยบายของสถานศึกษาการจัดการบุคลากรของสถานศึกษาสวัสดิการและภาวะผู้นำและความรับผิดชอบต่อผู้บริหารสถานศึกษา(Asean Secretariat, 2017 : 16-17)

แนวคิดการตัดสินใจเลือกโรงเรียนยึดตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย 3 ด้าน ได้แก่ คนเก่ง คนดี และคนมีความสุขซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3)

พ.ศ.2553 ที่ระบุว่า มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (ราชกิจจานุเบกษา, 2553 : 3) โดยคนเก่ง หมายถึงคนที่มีความสามารถในการรู้จักตนเอง มีแรงจูงใจสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาและแสดงออกได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นซึ่งแบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) ความสามารถในการรู้จักและสร้างแรงจูงใจให้ตนเองทั้งรู้ศักยภาพตนเองสร้างขวัญและกำลังใจให้ตนเองได้และมีความมุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงเป้าหมาย 2) ความสามารถในการตัดสินใจและแก้ปัญหา ทั้งรับรู้และเข้าใจปัญหามีขั้นตอนในการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมและมีความยืดหยุ่นและ 3) ความสามารถในการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่นทั้งรู้จักการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมและแสดงความเห็นที่ขัดแย้งได้อย่างสร้างสรรค์ส่วนคนดี หมายถึงความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเองรู้จักเห็นใจผู้อื่นและมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งแบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเองควบคุมตนเองและอารมณ์ได้และแสดงออกอย่างเหมาะสม 2) ความสามารถในการเห็นใจผู้อื่น ทั้งใส่ใจผู้อื่นเข้าใจและยอมรับผู้อื่นและแสดงความเห็นใจอย่างเหมาะสมและ 3) ความสามารถในการรับผิดชอบต่อทั้งรู้จักการให้และการรับรู้จากรับผิดให้อภัยและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และคนมีความสุข หมายถึงความสามารถในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข มีความภาคภูมิใจในตนเอง พอใจในชีวิตและมีความสุขสงบทางใจ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) ภูมิใจในตนเองทั้งเห็นคุณค่าในตนเองและเชื่อมั่นในตนเอง 2) พึงพอใจในชีวิตทั้งมองโลกในแง่ดีมีอารมณ์ขันและพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่และ 3) มีความสงบทางใจทั้งมีกิจกรรมที่เสริมสร้างความสุขรู้จักผ่อนคลายและมีความสงบทางจิตใจ (กรมสุขภาพจิต, 2546 : 2-3)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษครั้งนี้ใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Research Methods) โดยเริ่มต้นจากการวิจัยเชิงปริมาณซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง

ที่เป็นกลุ่มประชากรทั้งหมดซึ่งเป็นผู้ปกครองของเด็กอายุระหว่าง 3-6 ปี ศึกษาอยู่ในระดับปฐมวัย และอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลคลองแวง จำนวน 336 คน (เทศบาลตำบลคลองแวง, 2560) และตามด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและประชุมกลุ่มย่อยกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวแทนผู้ปกครอง ครูและผู้บริหารสถานศึกษาในระดับปฐมวัยในเขตเทศบาลตำบลคลองแวง อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลาและผู้ปกครองที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลดังกล่าว แต่ส่งบุตรหลานเข้าเรียนในเขตเทศบาลนี้ โดยคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายเริ่มต้นด้วยการปรึกษาหารือกับผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลคลองแวง ก่อนได้รับการแนะนำให้พบปะกับกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ ทั้งตัวแทนผู้ปกครอง ครูและผู้บริหารสถานศึกษาในระดับปฐมวัย

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างได้ผ่านการตรวจคุณภาพของเครื่องมือทั้งด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและความเชื่อมั่นสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บแบบสอบถาม ใช้สถิติความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการวิเคราะห์ภูมิหลัง การเดินทาง และค่าบำรุงการศึกษา มาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาการตัดสินใจเลือกโรงเรียนในระดับปฐมวัยของผู้ปกครองและใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression) เพื่อหาปัจจัยที่ทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนในระดับปฐมวัยของผู้ปกครองโดยมาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาในระดับปฐมวัย และการตัดสินใจเลือกโรงเรียน มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

- 1 หมายถึง มีความพร้อมของโรงเรียนและการตัดสินใจเลือกโรงเรียนน้อยที่สุด
- 2 หมายถึง มีความพร้อมของโรงเรียนและการตัดสินใจเลือกโรงเรียนน้อย
- 3 หมายถึง มีความพร้อมของโรงเรียนและการตัดสินใจเลือกโรงเรียนปานกลาง
- 4 หมายถึง มีความพร้อมของโรงเรียนและการตัดสินใจเลือกโรงเรียนมาก
- 5 หมายถึง มีความพร้อมของโรงเรียนและการตัดสินใจเลือกโรงเรียนมากที่สุด

ส่วนเกณฑ์การแปรผลพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของระดับความพร้อมของโรงเรียนและการตัดสินใจเลือกโรงเรียนได้ใช้หลักการแบ่งอันตรภาคชั้น (Class Interval) ซึ่งนำค่าสูงสุดลบด้วยค่าต่ำสุด แล้วหารด้วยจำนวนระดับที่ต้องการแปรผล ดังนี้

$$\text{อันตรายภาค} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนระดับ}} = \frac{5-1}{5} = 0.80$$

1.00-1.80 หมายถึง ระดับความพร้อมของโรงเรียนและการตัดสินใจเลือกโรงเรียนน้อยที่สุด

1.81-2.60 หมายถึง ระดับความพร้อมของโรงเรียนและการตัดสินใจเลือกโรงเรียนน้อย

2.61-3.40 หมายถึง ระดับความพร้อมของโรงเรียนและการตัดสินใจเลือกโรงเรียนปานกลาง

3.41-4.20 หมายถึง ระดับความพร้อมของโรงเรียนและการตัดสินใจเลือกโรงเรียนมาก

4.21-5.00 หมายถึง ระดับความพร้อมของโรงเรียนและการตัดสินใจเลือกโรงเรียนมากที่สุด

ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเพื่อขยายความผลการวิจัยในเชิงปริมาณ

ผลการวิจัย

ภูมิหลัง การเดินทางและค่าบำรุงการศึกษา และมาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาในระดับปฐมวัย

ภูมิหลังของผู้ปกครองเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ภูมิหลังของผู้ปกครอง

ประเด็น	จำนวน (คน)	ร้อยละ (100)
1. เพศ		
ชาย	114	33.9
หญิง	222	66.1
2. อายุ		
น้อยกว่า 20 ปี	25	7.4
21-30 ปี	58	17.3
31-40 ปี	120	35.7
41-50 ปี	68	20.2
51-60 ปี	38	11.3
มากกว่า 60 ปี	27	8.0
3. ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	53	15.8
มัธยมศึกษาตอนต้น	84	25.0
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	70	20.8
อนุปริญญา/ปวส.	74	22.0
ปริญญาตรี	52	15.5
ปริญญาโทหรือสูงกว่า	3	0.9
4. อาชีพ		
ข้าราชการ	19	5.7
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	22	6.5
พนักงานภาคเอกชน	52	15.5
ธุรกิจส่วนตัว	64	19.0
พ่อบ้าน/แม่บ้าน	14	4.2

ประเด็น	จำนวน (คน)	ร้อยละ (100)
รับจ้างทั่วไป	63	18.8
เกษตรกรรม	102	30.4
5. รายได้ต่อเดือน		
ไม่เกิน 10,000 บาท	72	21.4
10,001-20,000 บาท	147	43.8
20,001-30,000 บาท	94	28.0
30,001-40,000 บาท	14	4.2
40,001-50,000 บาท	6	1.8
มากกว่า 50,001 บาท	3	0.9
รวม	336	100.0

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 66.1 และเพศชาย ร้อยละ 33.9 อายุ 31-40 ปี รองลงมาอายุ 41-50 ปี และอายุ 21-30 ปี (ร้อยละ 35.7, 20.2 และ 17.3 ตามลำดับ) จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น รองลงมาเป็นอนุปริญญา/ปวส. และมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. (ร้อยละ 25.0, 22.0 และ 20.8 ตามลำดับ) ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาเป็นธุรกิจส่วนตัว และรับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 30.4, 19.0 และ 18.8 ตามลำดับ) และมีรายได้ต่อเดือน ระหว่าง 10,001-20,000 บาท รองลงมาเป็น 20,001-30,000 บาท และไม่เกิน 10,000 บาท (ร้อยละ 43.8, 28.0 และ 21.4 ตามลำดับ)

การเดินทางและค่าบำรุงการศึกษาประกอบด้วย ระยะทางระหว่างบ้านกับ โรงเรียนรูปแบบการเดินทางระหว่างบ้านกับโรงเรียนและค่าบำรุงการศึกษาต่อเทอม ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเดินทางและค่าบำรุงการศึกษา

ประเด็น	จำนวน (คน)	ร้อยละ (100)
1. ระยะทางระหว่างบ้านกับโรงเรียน		
น้อยกว่า 6กิโลเมตร	85	25.3
6-10 กิโลเมตร	72	21.4
11-15 กิโลเมตร	70	20.8
16-20 กิโลเมตร	46	13.7
21-25 กิโลเมตร	44	13.1
มากกว่า 25 กิโลเมตร	19	5.7
2. รูปแบบการเดินทางระหว่างบ้านกับโรงเรียน		
ผู้ปกครองรับ-ส่ง	110	32.7
รถโดยสารประจำทาง	89	26.5
รถประจำรายเดือน	106	31.5
รถโรงเรียน	31	9.2
3. ค่าบำรุงการศึกษาต่อเทอม		
ไม่มีค่าใช้จ่าย	178	53.0
ไม่เกิน5,000 บาท	102	30.4
5,001-10,000 บาท	42	12.5
10,001-15,000 บาท	9	2.7
15,001-20,000 บาท	5	1.5
รวม	336	100.0

จากตารางที่ 2 พบว่า ระยะทางระหว่างบ้านกับโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่น้อยกว่า 6 กิโลเมตร รองลงมาเป็น 6-10 กิโลเมตร และ 11-15 กิโลเมตร (ร้อยละ 25.3, 21.4 และ 20.8 ตามลำดับ) สำหรับรูปแบบการเดินทางระหว่างบ้านกับโรงเรียนโดยผู้ปกครองรับ-ส่งเอง รองลงมาใช้บริการรถประจำรายเดือน และรถโดยสารประจำทาง

(ร้อยละ 32.7, 31.5 และ 26.5 ตามลำดับ) และส่วนใหญ่ไม่มีค่าใช้จ่ายในการบำรุงการศึกษา รองลงมาชำระค่าบำรุงการศึกษาเทอมละไม่เกิน 5,000 บาท และ 5,001-10,000 บาท (ร้อยละ 53.0, 30.4 และ 12.5 ตามลำดับ)

มาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาในระดับปฐมวัย

มาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษา ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง หลักสูตร การเรียนการสอน การประเมินความก้าวหน้าของเด็กความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ สภาพแวดล้อมทางกายภาพครูและบุคลากรของสถานศึกษา ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน และการจัดการและความเป็นผู้นำดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 มาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษา

ด้าน	X	S.D.	ระดับความพร้อม
1. ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง	2.68	0.57	ปานกลาง
2. หลักสูตร	3.46	0.45	มาก
3. การเรียนการสอน	3.15	0.75	ปานกลาง
4. การประเมินความก้าวหน้าของเด็ก	2.51	0.63	น้อย
5. ความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ	3.04	0.62	ปานกลาง
6. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ	3.07	0.56	ปานกลาง
7. ครูและบุคลากรของสถานศึกษา	3.09	0.79	ปานกลาง
8. ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน	2.46	0.69	น้อย
9. การจัดการและความเป็นผู้นำ	2.28	0.54	น้อย
รวม	2.86	0.20	ปานกลาง

จากตารางที่ 3 เมื่อพิจารณาตามองค์ประกอบของมาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษา ในทัศนะของผู้ปกครอง พบว่า องค์ประกอบด้านหลักสูตรมีความพร้อมสูงสุดอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง การเรียนการสอน ความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ สภาพแวดล้อมทางกายภาพและครูและบุคลากรของสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านการประเมินความก้าวหน้า

ของเด็ก ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน และการจัดการและความเป็นผู้นำอยู่ในระดับน้อย

การตัดสินใจเลือกโรงเรียนในระดับปฐมวัยของผู้ปกครอง

ผู้ปกครองตัดสินใจเลือกโรงเรียนในระดับปฐมวัยให้บุตรหลานตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย ได้แก่ คนเก่ง คนดี และคนมีความสุข ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การตัดสินใจเลือกโรงเรียน

ด้าน	X	S.D.	ระดับความพร้อม
1. คนเก่ง	3.59	0.40	มาก
1.1 ความสามารถในการรู้จักและสร้างแรงจูงใจให้ตนเอง	3.73	0.65	มาก
1.2 ความสามารถในการตัดสินใจและแก้ปัญหา	3.54	0.71	มาก
1.3 ความสามารถในการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น	3.52	0.56	มาก
2. คนดี	3.38	0.42	ปานกลาง
2.1 ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง	3.08	0.69	ปานกลาง
2.2 ความสามารถในการเห็นใจผู้อื่น	3.37	0.82	ปานกลาง
2.3 ความสามารถในการรับผิดชอบ	3.69	0.63	มาก
3. คนมีความสุข	2.81	0.33	ปานกลาง
3.1 ความภูมิใจในตนเอง	3.23	0.62	ปานกลาง
3.2 ความพึงพอใจในชีวิต	2.79	0.51	ปานกลาง
3.3 การมีความสุขสบายใจ	2.54	0.50	น้อย
รวม	3.28	0.24	ปานกลาง

จากตารางที่ 4 เมื่อพิจารณาการตัดสินใจเลือกโรงเรียนระดับปฐมวัย พบว่า ผู้ปกครองพิจารณาเลือกจากความต้องการให้บุตรหลานเป็นคนเก่งสูงที่สุดอยู่ในระดับมากรองลงมาเป็นคนดี และคนมีความสุขอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า ผู้ปกครองต้องการให้บุตรหลานมีความสามารถในการรู้จักและสร้างแรงจูงใจให้ตนเอง การตัดสินใจและแก้ปัญหา การมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น และการรับผิดชอบอยู่ในระดับมาก สำหรับความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเองการเห็นใจผู้อื่น ความภูมิใจในตนเอง และความพึงพอใจในชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการมีความสุขทางใจอยู่ในระดับน้อย

ปัจจัยที่ทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนในระดับปฐมวัยของผู้ปกครอง

3.1 การวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครอง เพราะต้องการให้บุตรหลานเป็นคนเก่ง ซึ่งมีปัจจัยทำนาย ได้แก่ ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องหลักสูตร การเรียนการสอน การประเมินความก้าวหน้าของเด็กความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ สภาพแวดล้อมทางกายภาพครูและบุคลากรของสถานศึกษา ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน และการจัดการและความเป็นผู้นำ ซึ่งผลการวิเคราะห์พบว่า มีปัจจัย 7 ตัวแปร ที่สามารถทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครองเพราะต้องการให้บุตรหลานเป็นคนเก่งได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($F = 13.855$), ($p < 0.05$) ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 สัมประสิทธิ์ถดถอยระหว่างภูมิหลัง การเดินทางและค่าบำรุงการศึกษา และมาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษากับการตัดสินใจเลือกโรงเรียนเพราะต้องการให้บุตรหลานเป็นคนเก่ง

ปัจจัยทำนาย	b	SEb	β	t	P-value
ค่าคงที่ (Constant)	1.795	.243		7.394	.000
ครูและบุคลากรของสถานศึกษา	.151	.031	.294	4.815	.000
ความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ	.140	.034	.217	4.089	.000

ปัจจัยทำนาย	b	SEb	β	t	P-value
ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน	.086	.030	.149	2.880	.004
ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง	.110	.035	.157	3.156	.002
การเรียนรู้การสอน	.099	.031	.184	3.216	.001
การประเมินความก้าวหน้าของเด็ก	-.065	.031	-.102	-2.065	.040
สภาพแวดล้อมทางกายภาพ	.082	.040	.114	2.049	.041

($p < 0.05$)

จากตารางที่ 5 เมื่อพิจารณาอิทธิพลของปัจจัยทำนายที่มีต่อการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครองเพราะต้องการให้บุตรหลานเป็นคนเก่ง พบว่า มีปัจจัยที่สามารถทำนายได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) ได้แก่ ครูและบุคลากรของสถานศึกษา ($b = 0.151$, $p < 0.01$) ความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ ($b = 0.140$, $p < 0.01$) ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน ($b = 0.086$, $p < 0.01$) ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ($b = 0.110$, $p < 0.01$) การเรียนรู้การสอน ($b = 0.099$, $p < 0.01$) การประเมินความก้าวหน้าของเด็ก ($b = -0.065$, $p < 0.05$) และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ($b = 0.082$, $p < 0.05$) แล้วจึงนำเสนอสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบได้ดังนี้

คนเก่ง = $1.795 + 0.151$ (ครูและบุคลากรของสถานศึกษา) + 0.140 (ความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ) + 0.086 (ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน) + 0.110 (ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง) + 0.099 (การเรียนรู้การสอน) - 0.065 (การประเมินความก้าวหน้าของเด็ก) + 0.082 (สภาพแวดล้อมทางกายภาพ)

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองของเด็กปฐมวัย พบว่า มีความคิดเห็นสอดคล้องกับผลการศึกษาข้างต้น ดังคำกล่าวที่ว่า “อยากให้โรงเรียนสอนให้เด็กเรียนรู้ได้เร็ว จำเร็ว เน้นการอ่านออก เขียนได้ เด็กจะได้เก่งๆ” (ศุภรัตน์ ศักดิ์ศรี (ผู้ให้สัมภาษณ์). เสาวภาคย์ สว่างจันทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลคลองแวง เลขที่ 20 หมู่ที่ 5 ถนนกอบกุลอุทิศ 3 ตำบลพังลา อำเภอสระดา จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2560.)

3.2 การวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครอง เพราะต้องการให้บุตรหลานเป็นคนดี ซึ่งมีปัจจัยทำนาย ได้แก่ ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องหลักสูตร การเรียนการสอน การประเมินความก้าวหน้าของเด็กความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ สภาพแวดล้อมทางกายภาพครูและบุคลากรของสถานศึกษา ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน และการจัดการและความเป็นผู้นำ ซึ่งผลการวิเคราะห์ พบว่า มีปัจจัย 6 ตัวแปร ที่สามารถทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครองเพราะต้องการให้บุตรหลานเป็นคนดีได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($F = 12.659$), ($p < 0.05$) ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 สมประสิทธิ์ถดถอยระหว่างภูมิหลัง การเดินทางและค่าบำรุงการศึกษา และมาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษากับการตัดสินใจเลือกโรงเรียนเพราะต้องการให้บุตรหลานเป็นคนดี

ปัจจัยทำนาย	b	SEb	β	t	P-value
ค่าคงที่ (Constant)	1.992	.227		8.760	.000
การเรียนการสอน	.150	.030	.270	4.936	.000
การประเมินความก้าวหน้าของเด็ก	.110	.033	.167	3.302	.001
หลักสูตร	.110	.048	.118	2.287	.023
ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน	.076	.032	.126	2.417	.016
รูปแบบการเดินทางระหว่างบ้านกับโรงเรียน	-.049	.022	-.116	-2.283	.023
การจัดการและความเป็นผู้นำ	.079	.039	.102	1.991	.047

($p < 0.05$)

จากตารางที่ 6 เมื่อพิจารณาอิทธิพลของปัจจัยทำนายที่มีต่อการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครองเพราะต้องการให้บุตรหลานเป็นคนดี พบว่า มีปัจจัยที่สามารถทำนายได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) ได้แก่การเรียนการสอน ($b = 0.150$, $p < 0.01$) การประเมินความก้าวหน้าของเด็ก ($b = 0.110$, $p < 0.01$) หลักสูตร ($b = 0.110$, $p < 0.05$) ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน ($b = 0.076$, $p < 0.05$) รูปแบบการเดินทางระหว่างบ้านกับโรงเรียน ($b = -0.049$, $p < 0.05$) และการจัดการและความเป็นผู้นำ ($b = 0.079$, $p < 0.05$) แล้วจึงนำเสนอสมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบได้ดังนี้

คนดี = $1.992 + 0.150$ (การเรียนการสอน) + 0.110 (การประเมินความก้าวหน้าของเด็ก) + 0.110 (หลักสูตร) + 0.076 (ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน) - 0.049 (รูปแบบการเดินทางระหว่างบ้านกับโรงเรียน) + 0.079 (การจัดการและความเป็นผู้นำ)

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองของเด็กปฐมวัย พบว่า มีความคิดเห็นสอดคล้องกับผลการศึกษาข้างต้น ดังคำกล่าวที่ว่า “ครูควรสอนให้เด็กมีระเบียบวินัย รับผิดชอบ เข้าสังคมได้ อยู่ร่วมกับเพื่อนได้” (พงษ์ศักดิ์ บัวเพชร และเอกรัตน์ มิ่งเมือง (ผู้ให้สัมภาษณ์). เสาวภาคย์ สว่างจันทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลคลองแวง เลขที่ 20 หมู่ที่ 5 ถนนกอบกุลอุทิศ 3 ตำบลพังลา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2560.)

3.3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครอง เพราะต้องการให้บุตรหลานเป็นคนมีความสุขปัจจัยทำนาย ได้แก่ ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องหลักสูตร การเรียนการสอน การประเมินความก้าวหน้าของเด็กความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ สภาพแวดล้อมทางกายภาพครูและบุคลากรของสถานศึกษา ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน และการจัดการและความเป็นผู้นำซึ่งผลการวิเคราะห์ พบว่า มีปัจจัย 4 ตัวแปรที่สามารถทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครองเพราะต้องการให้บุตรหลานเป็นคนมีความสุข ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($F = 11.353$), ($p < 0.05$) ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 สัมประสิทธิ์ถดถอยระหว่างภูมิหลัง การเดินทางและค่าบำรุงการศึกษา และมาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษากับการตัดสินใจเลือกโรงเรียนเพราะต้องการให้บุตรหลานเป็นคนมีความสุข

ปัจจัยทำนาย	b	SEb	β	t	P-value
ค่าคงที่ (Constant)	1.941	.141		13.770	.000
ครูและบุคลากรของสถานศึกษา	.052	.027	.120	1.939	.053
ความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ	.095	.030	.176	3.137	.002
สภาพแวดล้อมทางกายภาพ	.082	.035	.135	2.361	.019
ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง	.064	.031	.109	2.075	.039

($p < 0.05$)

จากตารางที่ 7 เมื่อพิจารณาอิทธิพลของปัจจัยทำนายที่มีต่อการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครองเพราะต้องการให้บุตรหลานเป็นคนมีความสุข พบว่า มีปัจจัยที่สามารถทำนายได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) ได้แก่ ครูและบุคลากรของสถานศึกษา ($b = 0.052, p < 0.05$) ความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ ($b = 0.095, p < 0.05$) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ($b = 0.082, p < 0.05$) และความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ($b = 0.064, p < 0.05$) แล้วจึงนำเสนอสมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบได้ดังนี้

คนมีความสุข = $1.941 + 0.052$ (ครูและบุคลากรของสถานศึกษา) + 0.095 (ความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ) + 0.082 (สภาพแวดล้อมทางกายภาพ) + 0.064 (ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง)

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองของเด็กปฐมวัย พบว่า มีความคิดเห็นสอดคล้องกับผลการศึกษาข้าง ดังคำกล่าวที่ว่า “อยากให้ครูจัดกิจกรรมให้ลูกทำด้วยกันกับเพื่อน ๆ สนุกสนาน และชอบผลงานของตัวเอง” (วิรัตน์ แทนจันทร์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). เสาวภาคย์ สว่างจันทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลคลองแงะ เลขที่ 20 หมู่ที่ 5 ถนนกอบกุลอุทิศ 3 ตำบลพลังลา อำเภอสะเตกา จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2560.)

อภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่สามารถทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครองที่ต้องการให้บุตรหลานเป็นคนเก่ง ได้แก่มาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาในด้านครูและบุคลากรของสถานศึกษา ($\beta = 0.294$) ความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ ($\beta = 0.217$) ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน ($\beta = 0.149$) ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ($\beta = 0.157$) การเรียนการสอน ($\beta = 0.184$) การประเมินความก้าวหน้าของเด็ก ($\beta = -0.102$) และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ($\beta = 0.114$) ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครองที่ต้องการให้บุตรหลานเป็นคนดี ได้แก่มาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษา ในด้านการเรียนการสอน ($\beta = 0.270$) การประเมินความก้าวหน้าของเด็ก ($\beta = 0.167$) หลักสูตร ($\beta = 0.118$) ความร่วมมือ

กับครอบครัวและชุมชน ($\beta = 0.126$) และการจัดการและความเป็นผู้นำ ($\beta = -0.116$) ส่วนการเดินทางและค่าบำรุงการศึกษา ในด้านรูปแบบการเดินทางระหว่างบ้านกับโรงเรียน ($\beta = 0.102$) และปัจจัยที่ทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครองที่ต้องการให้บุตรหลานเป็นคนมีความสุข ได้แก่ มาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาในด้านครูและบุคลากรของสถานศึกษา ($\beta = 0.120$) ความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ ($\beta = 0.176$) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ($\beta = 0.135$) และความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ($\beta = 0.109$)

ดังนั้น ปัจจัยที่ทำนายการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครองเพื่อให้บุตรหลานเป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุข จึงประกอบด้วยมาตรฐานคุณภาพของโรงเรียน 9 ด้าน ได้แก่ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องหลักสูตรการเรียนการสอนการประเมินความก้าวหน้าของเด็กความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการสภาพแวดล้อมทางกายภาพครูและบุคลากรของสถานศึกษาความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน และการจัดการและความเป็นผู้นำส่วนการเดินทางและค่าบำรุงการศึกษา 1 ด้าน คือ รูปแบบการเดินทางระหว่างบ้านกับโรงเรียน ซึ่งเป็นการพัฒนาสถานศึกษา ระดับปฐมวัยให้ก้าวไปสู่มาตรฐานคุณภาพการดูแล การพัฒนา และการศึกษาของเด็กปฐมวัยของอาเซียน ดังนี้

ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องโรงเรียนสร้างความสัมพันธ์ที่ีระหว่างครูกับเด็ก เด็กกับเด็ก ครูกับครอบครัวของเด็ก และครูกับเพื่อนร่วมงาน สอดคล้องกับผลการศึกษาของกษมน ธรรมชนรส (2556 : 104) ที่พบว่า ครูมีใจรักในการทำงาน และเจตคติที่ดีเกี่ยวกับอาชีพครูอนุบาล สอดคล้องกับผลการศึกษาของฟ้าใส นามเทียร (2557: 331) ที่พบว่า ครูผู้สอนจะต้องมีความรับผิดชอบสูง ดูแลเอาใจใส่นักเรียนอย่างใกล้ชิด มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนและผู้ปกครอง นอกจากนี้ครูผู้สอนจะต้องมีความเมตตากรุณาต่อนักเรียน

หลักสูตร โรงเรียนมีหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาแบบองค์รวมอย่างเหมาะสมตามช่วงวัยทั้งยังส่งเสริมพัฒนาการในการใช้ภาษา การเขียน คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ การคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ อารมณ์และสังคม อีกทั้งคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความแตกต่างระหว่างบุคคล สอดคล้องกับผลการศึกษาของ วรณัณวีร์ย์ จันทน์ฉายรัศมี (2554 : 70)

ที่พบว่า โรงเรียนจะต้องเน้นการเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการตามช่วงวัย และอำภา มานะวัฒนาภิจ (2552 : 72) ที่พบว่า โรงเรียนจะต้องเน้นการเตรียมความพร้อมควบคู่กับการอ่านออกเขียนได้

การเรียนการสอนครูมีตารางกิจกรรมประจำวันของเด็ก มีการสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก มีการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้เด็กได้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่สร้างความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของเด็ก สอดคล้องกับผลการศึกษาของเกษม ธรรมขมรส (2556 : 104) ที่พบว่า ครูควรสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนให้สนุกสนานและขนิษฐา ชัยชนะ (2554 : 67) ที่พบว่าครูจะต้องเอาใจใส่การสอนและการดูแลนักเรียน มีการจัดการเรียนการสอนสอดคล้องกับหลักสูตรปฐมวัย เหมาะสมกับช่วงวัยที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข

การประเมินความก้าวหน้าของเด็ก มีการประเมินการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กอย่างต่อเนื่อง โดยใช้วิธีการประเมินที่หลากหลายและรอบด้าน และมีการรายงานผลการประเมินต่อผู้ปกครอง สอดคล้องกับผลการศึกษาของกาญจณี ชันคำ (2557 : 73) ที่พบว่า ครูควรติดตามประเมินพัฒนาการของเด็กและพูดคุยกับผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ และวรรณวิทย์ จันทร์ฉายรัตมี (2554 : 70) ที่พบว่า ครูควรมีการประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงของเด็กแต่ละคนมีการประเมินการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กอย่างต่อเนื่อง โดยใช้วิธีการประเมินหลายรูปแบบ และรายงานผลการประเมินให้ผู้ปกครองทราบ

ความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ ซึ่งโรงเรียนมีการจัดการด้านความปลอดภัยทั้งภายในอาคารและกลางแจ้ง การจัดการภาวะเจ็บป่วย โรค และอุบัติเหตุ รวมถึงการทำกิจกรรมที่คำนึงถึงความปลอดภัยของเด็ก นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมสุขอนามัยที่ดี โภชนาการและความเป็นอยู่ที่ดีของเด็ก สอดคล้องกับผลการศึกษาของนิดา งามทอง (2558 : 7) ที่พบว่า ผู้ปกครองของเด็กอนุบาลให้ความสำคัญกับความปลอดภัย โรงเรียนจึงต้องมีมาตรการรักษาความปลอดภัยทั้งภายในอาคารเรียนและบริเวณโรงเรียน และปาริชาติ ตั้งศักดิ์ชัยสกุล (2554 : 66) ที่พบว่า ผู้ปกครองเลือกโรงเรียนที่มีบริการอาหารกลางวัน นม อาหารเสริม น้ำดื่ม และภาชนะรองรับที่สะอาดตามหลักโภชนาการ

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ โรงเรียนมีที่ตั้งและโครงสร้างพื้นฐาน มีพื้นที่ภายในอาคารและกลางแจ้งที่ความเหมาะสม รวมไปถึงวัสดุและการใช้งานที่เหมาะสม สอดคล้องกับผลการศึกษาของรัตติยา พงษ์ปลัด (2556 : 98) ที่พบว่า การจัดให้มีการระบายอากาศ แสงสว่าง และมุมประสบการณ์ภายในห้องเรียนอย่างเหมาะสม ย่อมส่งผลดีต่อศักยภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียนและชุมชน ชัยชนะ (2554 : 68) ที่พบว่า โรงเรียนตั้งอยู่ในสถานที่ที่สามารถเดินทางได้สะดวก มีสนามเด็กเล่นที่เหมาะสมและพอเพียงต่อปริมาณนักเรียน และบรรยากาศสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเหมาะสมต่อการเรียนรู้และการจัดกิจกรรม

ครูและบุคลากรของสถานศึกษาต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสม มีความรู้ ทักษะ เห็นคุณค่าในการอยู่ร่วมกันกับเด็ก และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับผลการศึกษาของวรรณวีรย์ จันทร์ฉายวิเศษ (2554 : 70) ที่พบว่า โรงเรียนต้องส่งเสริมให้บุคลากรทางด้านวิชาการได้พัฒนาตนเอง และพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ

ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชนโรงเรียนมีการสื่อสารระหว่างเด็กและครอบครัว รวมไปถึงการทำงานร่วมกับชุมชน สอดคล้องกับผลการศึกษาของสุพัตรา ศิริมา (2552 : 67) ที่พบว่า โรงเรียนควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครอง และมีกิจกรรมร่วมกับชุมชนเป็นประจำ และปรีชาติ ตั้งศักดิ์ชัยสกุล (2554 : 73) ที่พบว่า ครูและผู้ปกครองควรปรึกษาเกี่ยวกับนักเรียนอย่างเ็นกันเองอยู่เสมอ

การจัดการและความเป็นผู้นำ โรงเรียนมีระบบการจัดการและนโยบายของสถานศึกษา สวัสดิการของบุคลากร รวมถึงภาวะผู้นำและการแสดงความรับผิดชอบของผู้บริหารสถานศึกษาที่เหมาะสม ไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของพลชนัน นิรมิตร ไชยพันธ์ และกมลพร สอนศรี (2560 : 1689) ที่พบว่า การฝึกอบรมและการพัฒนาตนเองไม่ได้ถูกบรรจุไว้ในสวัสดิการและสวัสดิภาพสำหรับครูและบุคลากรทางการศึกษาของไทย

รูปแบบการเดินทางระหว่างบ้านกับโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ปกครองรับ-ส่งบุตรหลานเองสอดคล้องกับผลการศึกษาของ National Center for Safe Routes to School (2011 : 2) ที่พบว่าผู้ปกครองขับรถส่วนตัวมาส่งนักเรียนที่โรงเรียน

ประมาณร้อยละ 40 และนันทพงษ์ โภคาพานิชย์ และคณะ (2560 : 536) ที่พบว่า นักเรียนในระดับปฐมวัยของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่นเดินทางมาโรงเรียน โดยผู้ปกครองมารับส่งทั้งหมด

ดังนั้น ในการยกระดับสถานศึกษาในระดับปฐมวัยให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นและสามารถดึงดูดให้ผู้ปกครองตัดสินใจเลือกส่งบุตรหลานเข้าเรียนในสถานศึกษาใกล้บ้านต่อไป จึงต้องคำนึงถึงประเด็นข้างต้น

สรุปผลการศึกษา

ปัจจัยที่ทำนายการตัดสินใจของผู้ปกครองเพื่อให้บุตรหลานเป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุข ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องหลักสูตร การเรียนการสอน การประเมินความก้าวหน้าของเด็กความปลอดภัย สุขภาพและโภชนาการ สภาพแวดล้อมทางกายภาพครูและบุคลากรของสถานศึกษา ความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชน และการจัดการและความเป็นผู้นำโดยมีองค์ประกอบของมาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษาร่วมกันบางปัจจัยกล่าวคือ ผู้ปกครองที่ต้องการให้บุตรหลานเป็นทั้งคนเก่งและคนดี ต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านการเรียนการสอน การประเมินความก้าวหน้าของเด็ก และความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชนส่วน ผู้ปกครองที่ต้องการให้บุตรหลานเป็นทั้งคนเก่งและคนมีความสุข ต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านครูและบุคลากรของสถานศึกษาความปลอดภัยสุขภาพและโภชนาการสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งสถานศึกษาสามารถพัฒนาองค์ประกอบต่างๆ ให้ตอบสนองความต้องการของผู้ปกครอง เพื่อดึงดูดให้เด็กในระดับปฐมวัยได้เรียนใกล้บ้านตามความเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 เทศบาลตำบลคลองแวงใช้ในการกำหนดนโยบายการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้ได้มาตรฐานคุณภาพในการดูแล การพัฒนาและการศึกษาของเด็กปฐมวัยของประชาคมอาเซียน

1.2 เทศบาลตำบลคลองแงะใช้ในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อมุ่งพัฒนาเด็กปฐมวัยให้เป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุข

1.3 เทศบาลตำบลคลองแงะใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กปฐมวัยของภาคีที่เกี่ยวข้อง ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และสังคม เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมตามช่วงวัย

1.4 เทศบาลตำบลคลองแงะใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจใหม่แก่ผู้ปกครองของเด็กปฐมวัยเพื่อมุ่งพัฒนาเด็กให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างรอบด้าน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 แนวทางการเสริมพลังผู้ปกครองชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพของเด็กปฐมวัย

2.2 รูปแบบสถานศึกษาระดับปฐมวัยที่สามารถพัฒนาเด็กให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างสมบูรณ์แบบ

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (ม.ป.ป.). **มาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น.

กรมสุขภาพจิต. (2546). **ความฉลาดทางอารมณ์**. นนทบุรี : สำนักพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). **ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องให้ใช้มาตรฐานการศึกษาปฐมวัย เพื่อการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา**. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.

เกษม ธรรมชนรส. (2556). **การศึกษาการเลือกโรงเรียนอนุบาลเอกชนของผู้ปกครอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- กาญจณี ชันคำ. (2557). ส่วนประสมการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้ปกครองในการเลือกโรงเรียนอนุบาล หลักสูตรสองภาษาในจังหวัดเชียงใหม่. (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชนิษฐา ชัยชนะ. (2554). ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการเลือกโรงเรียนอนุบาลเอกชนของผู้ปกครองในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 1. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). ลำปาง : มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- เทศบาลตำบลคลองแงะ. (2560). การสำรวจจำนวนเด็กในเขตเทศบาลตำบลคลองแงะ ประจำปี 2559. สงขลา : เทศบาลตำบลคลองแงะ.
- นันทพงษ์ โภคาพานิชย์และคณะ. (2560). การศึกษาพฤติกรรมการเดินทางเพื่อปรับปรุงการจราจรของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น (ศึกษาศาสตร์). ในการประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาครั้งที่ 2 มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม 2560. 531-541. วันที่ 20 มกราคม 2560 ณ อาคาร 34 และอาคาร 15. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ปาริชาติ ตั้งศักดิ์ชัยสกุล. (2554). ปัจจัยการตัดสินใจของผู้ปกครองในการเลือกโรงเรียนเอกชน ระดับก่อนประถมศึกษาในเขตเทศบาลเมืองรังสิต จังหวัดปทุมธานี. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- พลชนัน นิรมิตรไชยนนท์ และกมลพร สอนศรี. (2560). รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดสวัสดิการและสวัสดิภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษาในประเทศไทย. Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ. 10(1), 1680-1697.
- ฟ้าใส นามเพียร. (2557). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของผู้ปกครองในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนโรงเรียนอนุบาลเอกชนขนาดเล็กในกรุงเทพมหานคร. วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา. 9(3), 327-338.
- รัตติยา พงษ์ปลัด. (2556). การจัดสภาพแวดล้อมสถานศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). ลพบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

- ราชกิจจานุเบกษา. (2553). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553**. กรุงเทพฯ : ราชกิจจานุเบกษา.
- วนิดา งามทอง. (2558). **กลยุทธ์การบริหารปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้ปกครองในการเลือกโรงเรียนอนุบาลเอกชนในอำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณวิทย์ จันทน์ฉายรัตน์. (2554). **การเลือกโรงเรียนอนุบาลของผู้ปกครองเด็กปฐมวัยในเครือจิมโบรี เพลย์แอนด์มิวสิก**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579**. กรุงเทพฯ : บริษัท พรินทติ้งกราฟฟิค จำกัด.
- สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ. (2555). **มาตรฐานศูนย์เด็กเล็กแห่งชาติ คู่มือการดำเนินงานตามมาตรฐาน (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุพัตรา ศิริมา. (2552). **การศึกษาการตัดสินใจในการเลือกโรงเรียนอนุบาลเอกชนของผู้ปกครองเด็กปฐมวัย เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อัมภา มานะวัฒนากิจ. (2552). **ปัจจัยการตัดสินใจของผู้ปกครองในการเลือกโรงเรียนอนุบาลเอกชนเขตบางนา กรุงเทพมหานคร**. (การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ). นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ASEAN Secretariat. (2017). **Asean Early Childhood Care, Development and Education Quality Standards**. Jakarta : ASEAN Secretariat.
- Australian Children's Education and Care Quality Authority. (2017). **Guide to the National Quality Framework**. Sydney : Australian Children's Education and Care Quality Authority.

National Association for the Education of Young Children (NAEYC). (2018).

NAEYC Early Learning Program Accreditation Standards and Assessment Items. Washington, D.C. : National Association for the Education of Young Children (NAEYC).

National Center for Safe Routes to School. (2011). **School travel patterns from 1969-2009.** The U.S. Department of Transportation conducts the National Household Travel Survey (NHTS).

Unesco. (2015). **Incheon Declaration and SDG4 – Education 2030 Framework for Action.** Paris : Unesco.

บุคลากรกรม

พงษ์ศักดิ์ บัวเพชร (ผู้ให้สัมภาษณ์). เสาวภาคย์ สว่างจันทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลคลองแวง เลขที่ 20 หมู่ที่ 5 ถนนกอบกุลอุทิศ 3 ตำบลพังลา อำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2560.

พรศิลป์ ทองศิริ(ผู้ให้สัมภาษณ์). เสาวภาคย์ สว่างจันทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่สำนักงานเทศบาลตำบลคลองแวงเลขที่ 48 หมู่ที่ 5 ถนนกอบกุลอุทิศ 3 ตำบลพังลา อำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2560.

วิรัตน์ แทนจันทร์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). เสาวภาคย์ สว่างจันทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลคลองแวง เลขที่ 20 หมู่ที่ 5 ถนนกอบกุลอุทิศ 3 ตำบลพังลา อำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2560.

ศุภรัตน์ คักดีศรี (ผู้ให้สัมภาษณ์). เสาวภาคย์ สว่างจันทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลคลองแวง เลขที่ 20 หมู่ที่ 5 ถนนกอบกุลอุทิศ 3 ตำบลพังลา อำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2560.

เอกรัตน์ มิ่งเมือง (ผู้ให้สัมภาษณ์). เสาวภาคย์ สว่างจันทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลคลองแวง เลขที่ 20 หมู่ที่ 5 ถนนกอบกุลอุทิศ 3 ตำบลพังลา อำเภอสระเค็ด จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2560.

วารสาร อินทนิลทักษิณสาร

วารสารอินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ
INTHANINTHAKSIN JOURNAL Thaksin University

วารสารอินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัยทักษิณ

การเตรียมต้นฉบับ (Article Preparation Guidelines)

1. ข้อกำหนดทั่วไป

- 1.1 เป็นบทความภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ
- 1.2 เว้นขอบด้านบน/ขอบด้านซ้าย 1.5 นิ้ว เว้นขอบด้านล่าง/ขอบด้านขวา 1 นิ้ว
- 1.3 ต้นฉบับต้องพิมพ์บนกระดาษขาว ขนาด A4 พิมพ์หน้าเดียว ใสเลขกำกับหน้าทุกหน้า พิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรม Microsoft Word ใช้แบบอักษร TH SarabunPSK รายละเอียดขนาดตัวอักษรดังตารางข้างล่าง

ส่วนประกอบของบทความ	รูปแบบการพิมพ์	ขนาดตัวอักษร	ลักษณะตัวอักษร
ชื่อบทความ	กลางหน้ากระดาษ	18	ตัวหนา B
ชื่อผู้แต่ง	ชิดขวา	14	ตัวธรรมดา
บทคัดย่อ	ชิดซ้าย	16	หัวข้อตัวหนา
- ภาษาไทย			เนื้อหาตัวปกติ
- ภาษาอังกฤษ			
หัวข้อแบ่งตอน	ชิดซ้าย	16	ตัวหนา B
หัวข้อย่อย	ใช้หมายเลข	16	ตัวปกติ
เนื้อหาบทความ	-	16	ตัวปกติ
การเน้นความในบทความ	-	16	ตัวปกติ
ข้อความในตาราง	-	14	ตัวปกติ
เอกสารอ้างอิง	กลางหน้ากระดาษ	16	ตัวหนา B
ภาพประกอบ / คำอธิบายใต้ภาพ	กลางหน้ากระดาษ	14	ปกติ

1.4 ถ้ามีภาพประกอบ ควรเป็นภาพถ่ายขาว-ดำ ที่ชัดเจน

1.5 ถ้าเป็นภาพวาดลายเส้น ให้วาดบนกระดาษขาวโดยใช้หมึกดำให้สะอาด และลายเส้นคมชัด

1.6 ความยาวของเนื้อเรื่องภาพประกอบตารางและบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษรวมเอกสารอ้างอิงไม่ควรเกิน 20 หน้า

2. ชื่อบทความ ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ กำหนดให้ชื่อเรื่องหลักใช้ตัวอักษร ขนาด 18 ตัวเข้ม จัดวางไว้กึ่งกลางหน้า และชื่อเรื่องหลักที่เป็นภาษาอังกฤษ กำหนดให้ใช้ตัวพิมพ์ใหญ่ที่ตัวอักษรแรกของคำนาม คำกริยา คำขยาย โดยเว้นบรรทัด 1 บรรทัดจากชื่อเรื่องหลัก * **ไม่ต้องใส่เครื่องหมายหัพภาพหรือจุด (.) หลังชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ**

3. ชื่อผู้แต่ง สถาบัน และ อีเมล

3.1 กำหนดให้ชื่อผู้แต่ง สถาบัน และอีเมล อยู่ในตำแหน่งขีดขวาได้ชื่อบทความภาษาอังกฤษ โดยชื่อภาษาไทยให้ใช้ตัวอักษร ขนาด 14 ตัวธรรมดา และชื่อภาษาอังกฤษใส่ในวงเล็บตามหลังภาษาไทย

3.2 ขีดเส้นใต้ชื่อผู้เขียนที่รับผิดชอบบทความ (corresponding authors) และใส่ * หลังเลขเชิงอรรถทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3.3 ในกรณีบทความภาษาไทยใส่ชื่อผู้แต่ง สถาบัน และ ที่อยู่อีเมลทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษด้านล่างหน้าแรกของบทความ

3.4 เชิงอรรถของผู้เขียน ซึ่งประกอบด้วย (1) ตำแหน่งทางวิชาการ (2) คุณวุฒิ (3) สาขาวิชา/ภาควิชา (4) คณะ (5) สถาบัน (6) เมืองและ (7) อีเมลตามลำดับ หากมีผู้เขียนหลายคนให้เรียงตามลำดับคนละบรรทัด (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ดังตัวอย่างข้างล่าง

3.5 บรรทัดล่างสุด เขียน *Corresponding author : E-mail address : และใส่ที่อยู่อีเมลของผู้เขียนหลัก

ตัวอย่างการเขียนตำแหน่งทางวิชาการและคุณวุฒิของผู้เขียน

เจ้าหน้าที่ (ใส่ชื่อตำแหน่งเป็นอังกฤษ) เช่น เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไปนักวิชาการ ช่างศิลป์	General Administration, Art Academician,
นักศึกษาระดับปริญญาตรี	Undergraduate Student, Bachelor of (ใส่ชื่อคุณวุฒิปริญญา) in (ใส่ชื่อสาขาวิชา),
นักศึกษาระดับปริญญาโท	Graduate Student, Master of (ใส่ชื่อคุณวุฒิ ปริญญา) in (ใส่ชื่อสาขาวิชา),
นักศึกษาระดับปริญญาเอก	Doctoral Student, Doctor of Philosophy Program in (ใส่ชื่อสาขาวิชา),
นักวิชาการอิสระ	Independent scholars,
อาจารย์	Lecturer,
อาจารย์ ดร.	Lecturer, Dr.,
ผู้ช่วยศาสตราจารย์	Asst. Prof.,
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	Asst. Prof. Dr.,
รองศาสตราจารย์	Assoc. Prof.,
รองศาสตราจารย์ ดร.	Assoc. Prof. Dr.,
ศาสตราจารย์	Prof.,
ศาสตราจารย์ ดร.	Prof. Dr.,
บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ วิทยานิพนธ์เรื่อง (ใส่ชื่อวิทยานิพนธ์)	This article submitted in partial of the thesisentitled“ (ชื่อวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ)”
บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง (ใส่ชื่อวิทยานิพนธ์)	This article submitted in partial of the dissertation entitled “(ชื่อดุษฎีนิพนธ์ภาษาอังกฤษ)”
บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง (ใส่ชื่อวิทยานิพนธ์)	This article submitted in partial of the research project entitled “(ชื่อโครงการวิจัยภาษาอังกฤษ)”

ตัวอย่าง

ชื่อไทย//นามสกุลไทย¹ (Name//Familyname)¹

ชื่อไทย//นามสกุลไทย² (Name//Familyname)²

ชื่อไทย//นามสกุลไทย³ (Name//Familyname)³

บทคัดย่อ

(เนื้อหา)

¹ตำแหน่งทางวิชาการ คุณวุฒิ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ สถาบัน อีเมล:

²ตำแหน่งทางวิชาการ คุณวุฒิ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ สถาบัน อีเมล:

³ตำแหน่งทางวิชาการ คุณวุฒิ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ สถาบัน อีเมล:

¹ตำแหน่งทางวิชาการ คุณวุฒิ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ สถาบัน อีเมล:

²ตำแหน่งทางวิชาการ คุณวุฒิ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ สถาบัน อีเมล:

³ตำแหน่งทางวิชาการ คุณวุฒิ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ สถาบัน อีเมล:

*Corresponding author : E-mail address :

เช่น

หากจำเป็นต้องใส่ "บทความที่เป็นส่วนหนึ่งของ..." ก็ให้เป็นลำดับที่ ¹ และชื่อผู้เขียนเป็นลำดับที่ ^{2, 3, 4}

¹อาจารย์, สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล: xxx@xxx.com

²อาจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล: xxx@xxx.com

³รองศาสตราจารย์, สาขาวิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล: xxx@xxx.com

¹Lecturer, Communication Arts Section, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail: xxx@xxx.com

²Lecturer, Dr., Oriental Languages Section, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail: xxx@xxx.com

³Assoc. Prof., Western Languages Section, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail: xxx@xxx.com

*Corresponding author : E-mail address :xxx@xxx.com

จำเป็นต้องใส่

*บทความภาษาอังกฤษใช้ E-mail : บทความภาษาไทยใช้ อีเมล : (ไม่มีตัวการ์ตูน)

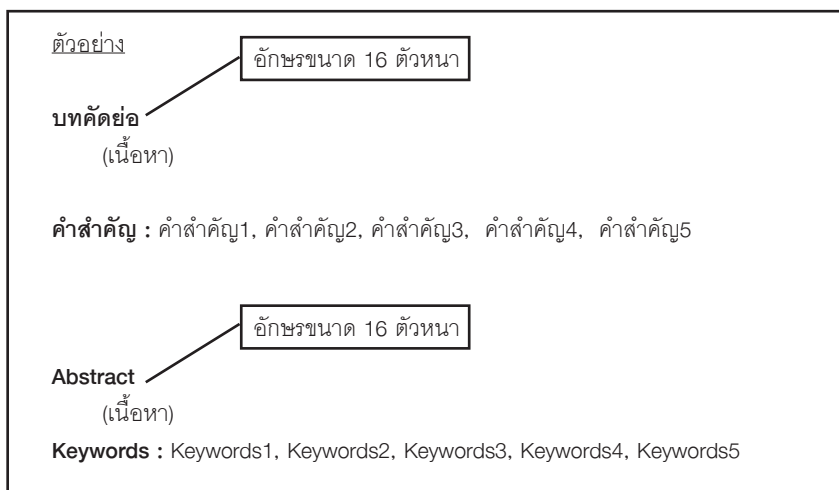
4. บทคัดย่อ

4.1 หัวเรื่องของ บทคัดย่อ ให้ใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวหนา อยู่ในตำแหน่ง ซิดซ้ายและเนื้อหาของบทคัดย่อใช้อักษร ขนาด 16 ตัวปกติ ไม่ต้องเว้นบรรทัด ระหว่างหัวเรื่องและเนื้อหาบทคัดย่อ

4.2 บทความภาษาไทยต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยใช้บทคัดย่อภาษาอังกฤษก่อนบทคัดย่อภาษาไทยและจำนวนคำไม่เกิน 200 คำ

4.3 บทความภาษาอังกฤษต้องมีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยใช้บทคัดย่อภาษาไทยก่อนบทคัดย่อภาษาอังกฤษและจำนวนคำไม่เกิน 200 คำ

4.4 คำสำคัญท้ายบทคัดย่อให้ผู้เขียนกำหนดคำสำคัญ (Keywords) สำหรับ คำดัชนีเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษไม่ควรเกิน 5 คำ โดยหัวเรื่องให้ใช้เป็น ตัวอักษรขนาด 16 ตัวหนา แล้วตามด้วยคำสำคัญที่เป็นอักษรขนาด 16 ตัวปกติ และมี จำนวนคำสำคัญ ไม่เกิน 5 คำ ระหว่างคำสำคัญทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษต้อง ใส่เครื่องหมายจุลภาค (,) เว้นหลัง 1 ระยะ และไม่ต้องใส่เครื่องหมายมหัพภาคหรือ (.) หลังคำสำคัญคำสุดท้าย

5. หัวเรื่อง มีข้อกำหนดดังนี้

5.1 หัวเรื่องแบ่งตอนหรือหัวข้อหลัก เช่น บทนำ บทสรุป บรรณานุกรม กำหนดให้ใช้ตัวอักษร ขนาด 16 ตัวหนา ชิดขอบซ้าย และไม่ต้องเว้นบรรทัดหลังจากหัวเรื่อง ไม่มีต้องมีเลขกำกับ

5.2 หัวเรื่องย่อย กำหนดให้ใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวหนา ชิดขอบซ้ายและไม่ต้องเว้นบรรทัดหลังจากหัวเรื่องแบ่งตอนใช้หมายเลขกำกับ

ตัวอย่าง

บทนำ

(เนื้อหา)

บทสรุป

1. หัวข้อย่อย

(เนื้อหา)

6. เนื้อเรื่อง

ที่อยู่ภายใต้หัวเรื่องทุกลำดับให้ใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวปกติ ไม่ต้องเว้นบรรทัดระหว่างย่อหน้าในหัวเรื่องเดียวกัน แต่ต้องเว้นบรรทัดระหว่างหัวข้อหลัก

7. ภาพและตาราง

7.1 รูปภาพ รูปเขียน แบบ แผนที่ หรือไดอะแกรม ให้ใช้คำว่า “ภาพ” ทั้งหมด หัวเรื่องของภาพใช้คำว่า “**ภาพที่**” (หมายเลขภาพ) โดยใช้เลขเดียวตามด้วยชื่อภาพ (ชื่อภาพไม่ต้องนำด้วยคำว่า “แสดง”) ด้วยตัวอักษรขนาด 14 ตัวเอียง ปกติตำแหน่งได้ภาพและเขียนที่มาของภาพด้วย “**ที่มา :** ชื่อผู้เขียน (ปีที่พิมพ์: หน้าที่)” ด้วยตัวอักษรขนาด 14 ตัวเอียง ปกติได้ชื่อภาพ

ตัวอย่าง

ภาพที่ 1 .....

ที่มา : Johnson และSmith (1980: 25)

*หากหรือผู้เขียนบทความถ่ายภาพด้วยตนเอง อ้างอิงดังนี้ ที่มา : ฤกษ์นะ ทองแก้ว
(ถ่ายเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2559)

*ควรกำกับหมายเลขภาพและชื่อภาพใต้ภาพทุกภาพ หากผู้เขียนบทความจัด
วางรูปภาพในแนวเดียวกันซ้ายและขวา ควรใส่หมายเลขภาพและชื่อภาพใต้ภาพ
ทั้งด้านซ้ายและขวา

7.2 ตาราง เนื้อหาในตารางเป็นตัวอักษรขนาด 14 ตัวปกติ และหัวเรื่องของ
ตารางให้ใช้คำว่า “**ตารางที่ 1**” โดยให้ใช้ตัวเลขเดียว ตามด้วยชื่อตาราง (ชื่อตาราง
ไม่ต้องนำด้วยคำว่า “แสดง”) โดยให้ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวเอียง ปกติ และมีความ
ยาวมากที่สุดได้ไม่เกิน 2 บรรทัด ชื่อตารางให้อยู่เหนือตาราง และใส่ที่มาของตาราง/
หมายเหตุ (ถ้ามี) ใต้ตาราง “**ที่มา : ชื่อผู้เขียน (ปีที่พิมพ์ : หน้าที)**” เป็นตัวอักษร
ขนาด 14 ตัวเอียง ปกติ

ตัวอย่าง

ตารางที่ 1 .....

หมายเหตุ : (ถ้ามี) .....

ที่มา : จินตนา และคณะ (2015 : 25)

8. บทความวิจัย ต้องประกอบไปด้วยส่วนประกอบต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย

- ชื่อเรื่อง (ไทย-อังกฤษ) หรือ (อังกฤษ-ไทย)
- บทคัดย่อ(ไทย-อังกฤษ) หรือ (อังกฤษ-ไทย)
- บทนำ(Introduction)
- การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Review of Literature)
- วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือวิจัย และวิธีการศึกษา (Materials and Methods)
- ผลการศึกษาและอภิปรายผล (Results and Discussion)
- สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ (Conclusions)
- กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgments) *ถ้ามี
- เอกสารอ้างอิง (References)

9. บทความวิชาการ และบทความปริทัศน์ ต้องประกอบไปด้วยส่วนประกอบต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย

- ชื่อเรื่อง (ไทย-อังกฤษ) หรือ (อังกฤษ-ไทย)
- บทคัดย่อ (ไทย-อังกฤษ) หรือ (อังกฤษ-ไทย)
- บทนำ (Introduction)
- เนื้อหา (Substance)
- บทสรุปหรือบทส่งท้าย (Conclusion)
- เอกสารอ้างอิง (References)

10. การอ้างอิง

10.1 การอ้างอิงแทรกในเนื้อเรื่องให้ใช้วิธีการอ้างอิงในส่วนเนื้อเรื่องแบบนามปี (author-date in text citation) โดยใส่วงเล็บชื่อผู้แต่งและปีพิมพ์ของเอกสารไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังข้อความที่ต้องการอ้างอิงเพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น และระบุเลขหน้าเอกสารอ้างอิงในกรณียกข้อความมาทั้งหมดด้วยอักษรขนาด 16 ตัวปกติ

- 10.1.1 หนังสือที่มีผู้แต่ง 1 คน 1. ชื่อ/นามสกุล/(ปี/ : /เลขหน้า) เนื้อหา....
2. เนื้อหา.... (ชื่อ/นามสกุล, // ปี/ : /เลขหน้า)
- เช่น ชฎาพร ขุนทองเพชร (2550 : 58).....
.....(ชฎาพร ขุนทองเพชร, 2550 : 58)
- 10.1.2 หนังสือที่มีผู้แต่ง 2 คน 1. ชื่อ/นามสกุล/และชื่อ/นามสกุล/(ปี/ : /เลขหน้า)
เนื้อหา....
2. เนื้อหา....(ชื่อ/นามสกุล/และชื่อ/นามสกุล,
//ปี/ : /เลขหน้า)
- เช่น ทิวา ศุภจรรยา และผ่องศรี วนาสิน (2524 : 3-5).....
.....(ทิวา ศุภจรรยา และผ่องศรี วนาสิน, 2524 : 3-5)
- 10.1.3 หนังสือที่มีผู้แต่ง 3-6 คน 1. ชื่อ/นามสกุล,ชื่อ/นามสกุล/และชื่อ/นามสกุล/
(ปี/ : /เลขหน้า) เนื้อหา....
2. เนื้อหา.... (ชื่อ/นามสกุล,/ชื่อ/นามสกุล/
และชื่อ/นามสกุล, //ปี/ : /เลขหน้า)
- เช่น คุณัญญ์ สมชนะกิจ, ศิรินทร์ญา เปียกลิ่น และพัชรารัตน์ นิลอุบล (2560 : 10-12)
.....(คุณัญญ์ สมชนะกิจ, ศิรินทร์ญา เปียกลิ่น
และพัชรารัตน์ นิลอุบล, 2560 : 10-12)

*การอ้างอิงเลขหน้าแบบนามปี ไม่ต้องใส่ “หน้า” “น.” หรือ “p.” หน้าเลขหน้าในวงเล็บ

**การอ้างอิงเลขหน้าแบบนามปี ตามจำนวนหน้า

- อ้างอิงเพียงหน้าเดียว เช่น (..... : 1)
- อ้างอิงตั้งแต่ 2 หน้าขึ้นไปต่อเนื่องกัน เช่น (..... : 1-2) หรือ (..... : 1-5)
- อ้างอิงโดยที่หน้าไม่ต่อเนื่องกันใช้เครื่องหมาย (.) คั่นเช่น (..... : 1,3-5)

10.1.4 หนังสือที่มีผู้แต่ง 6 คน ขึ้นไป

1. ชื่อ/นามสกุลและอื่น ๆ (ปี:/เลขหน้า)
เนื้อหา....

2. เนื้อหา.... (ชื่อ/นามสกุลและคณะ,
// ปี /:/เลขหน้า)

เช่น จิตรารภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์ และอื่น ๆ (2557) .....

.....(จิตรารภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์ และคณะ, 2557.)

*แต่ในการเขียนเอกสารอ้างอิงท้ายบทจำเป็นจะต้องเขียนชื่อผู้แต่งทั้งหมด
ไม่ใช่ “อื่น” หรือ “และคณะ”

10.1.5 การอ้างอิงเอกสารหลายเล่มในย่อหน้าเดียวกัน

แบ่งแยกแต่ละเอกสารไว้ด้วยเครื่องหมายอัฒภาค (Semicolon) (;)

เช่น (สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราช
สุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2550 :

1 ; อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ, 2548 : 85, 88 ; สุจิตรสุมภาพ, 2560 : 68)

10.1.6 อ้างอิงจากเอกสารวิทยุภูมิ

เช่น 村崎恭子(2000 : 23, อ้างถึงในณัฐสิริราชทัตติม, 2557 : 72) กล่าวว่า....

(村崎恭子, 2000 : 23, อ้างถึงในณัฐสิริราชทัตติม, 2557 : 72)

10.1.7 การอ้างอิงคำพูดคำต่อคำ

ถ้าจำนวนคำน้อยกว่า 40 คำให้ใส่เครื่องหมายอัฒภาค “.....” และสามารถ
รวมคำและประโยคไว้ในเนื้อหา

ในกรณีที่ข้อความมีจำนวนคำมากกว่า 40 คำขึ้นไปให้เริ่มต้นบรรทัดใหม่และ
ย่อหน้าเข้าไปครึ่งนิ้วจากกันซ้าย

(Left-Margin) และหากมีย่อหน้าใหม่ในข้อความที่อ้างอิงให้เริ่มต้นบรรทัดใหม่
บรรทัดแรกและย่อหน้าเข้าไป

ครึ่งนิ้วจากกันซ้ายเช่นเดียวกันและอ้างอิงในเนื้อเรื่องโดยใส่ผู้แต่งปีและระบุเลขหน้าหรือเลขย่อหน้าเมื่อจบ

ประโยคหากระบุชื่อผู้แต่งไว้ต้นประโยคให้ใส่ปีและระบุเลขหน้าหรือเลขย่อหน้าไว้ในวงเล็บต่อจากชื่อผู้แต่ง

10.2 การอ้างอิงในเชิงอรรถ (footnote) ด้านล่างของหน้ากระดาษ ให้ใช้ตัวอักษร Angsana UPC ตัวปกติขนาด 12 และให้โน้ตอยู่ด้านล่างในหน้าเดียว โดยความยาวของเชิงอรรถ ทั้งหมดต้องไม่เกิน 4 บรรทัด

11. เอกสารอ้างอิง การอ้างอิงส่วนท้ายเล่มโดยรวบรวมรายการเอกสารทั้งหมดที่ผู้เขียนได้ใช้อ้างอิงในการเขียนผลงานนั้น ๆ จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่งภายใต้หัวข้อ “บรรณานุกรม” สำหรับผลงานวิชาการภาษาไทยหรือ “Reference” สำหรับผลงานวิชาการภาษาอังกฤษโดยใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association) ดังปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

1. หนังสือ

1.1 ชื่อผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อเรื่อง.// (ครั้งที่พิมพ์).// เมืองที่พิมพ์.// สำนักพิมพ์.

*ตัดคำว่าสำนักพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัดบริษัทหรือคำว่า Publishers, Co., และ Inc. แต่คงคำว่า โรงพิมพ์ Press หน้าหรือหลังชื่อสำนักพิมพ์

**ชื่อผู้แต่ง หากเป็นนามแฝงสามารถใช้ชื่อนามแฝงตามที่ปรากฏต่อด้วยปีที่พิมพ์ได้เลย เช่น ทมยันตี. (2547).

ตัวอย่าง

โกวิท วงศ์วัฒน. (2550). **การเมืองการปกครองรัสเซีย**. กรุงเทพฯ : ดวงกมล.

ผ่องพรรณ ตรียมคงกุล และสุภาพ จัตุราภรณ์. (2550). **การออกแบบการวิจัย**. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พิชัย น้อยวัฒน. (2556). **เมืองแม่กลองจังหวัดสมุทรสงคราม**. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์.

Wong, W. (2005). **Input enhancement from theory and research to the classroom.** New York : McGraw – Hill.

1.2 หนังสือแปล

ชื่อผู้แต่งต้นฉบับ. //(ปีที่พิมพ์). //ชื่อเรื่องที่แปล/[ชื่อต้นฉบับ(ถ้ามี)](ชื่อผู้แปล,ผู้แปล และเรียบเรียง). / เมืองที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

สหพันธ์แรงงานนานาชาติในกิจการเคมีภัณฑ์พลังงานเหมืองแร่และแรงงานทั่วไป (ICEM) . (2554). **คู่มือฉบับพกพาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิคนงานในระบบจ้างเหมา** (เกรียงศักดิ์ ธีระ โกวิท ขจร และวรุดลย์ ตูลารักษ์, ผู้แปล และเรียบเรียง). กรุงเทพฯ : เลิศโกโปร.

2. บทความ / เรื่อง / ตอนในหนังสือรวมเรื่อง

ชื่อผู้เขียนบทความ. //(ปีที่พิมพ์). //ชื่อบทความ, /ใน/ชื่อผู้รวบรวมหรือบรรณาธิการ (ถ้ามี),/ชื่อหนังสือ,เลขหน้าของบทความ. // // // // // เมืองที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

อรทัย วาริสะอาด. (2537). **ความขัดแย้งระหว่างหัวหน้ากับลูกน้อง**, ในสุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ และพวพันธ์ เมฆา (บรรณาธิการ), **บนถนนสายวิชาชีพ**, 127 – 130. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Arhuckle, J.L. (1996). “Full information estimation in the presence of incomplete data,” In G.a. Morcoulides and R.E. Schumaker (Eds), **Advanced structural equation modeling : Issues and techniques**, 243 -277. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates.

3. บทความในวารสาร

3.1 วารสาร

ชื่อผู้เขียนบทความ./ / (ปีที่พิมพ์)./ / ชื่อบทความ, / ชื่อวารสาร./ / ปีที่ (ฉบับที่)./
เลขหน้า.

ตัวอย่าง

วรวิสา พึ่งทองหล่อ. (2553). **สมุนไพรรักษาโรคอาหารเพื่อสุขภาพ**, วารสาร
ส่งเสริมการลงทุน. 21(2), 43 – 47.

กฤษณา อยู่พ่วง, เกิดศักดิ์ไม้เท้าทอง และสุเมธรรชตรา แสนวา (2557). **ความต้องการ
ของผู้สูงอายุที่มีต่อการจัดบริการและกิจกรรมของห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้
กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้สวนลุมพินี**, วารสาร
บรรณศาสตร์. 7(1), 24-38.

Mollet, J. A. (2007). Educational investment in conflict areas of Indonesia :
The case of West Papua Province, **International Education Journal**.
2007, 8(2), 155-166.

Taylor, A. (2006). Factors associated with glossing : comments on ko, **Reading
in a Foreign Language**. 18(1), 72 – 73.

*วารสารฉบับพิเศษใส่ [ฉบับพิเศษ] หลังชื่อวารสาร

3.2 วารสารอิเล็กทรอนิกส์

ชื่อผู้เขียนบทความ./ / (ปีที่พิมพ์)./ / ชื่อบทความ, / ชื่อวารสาร./ / ปีที่(ฉบับที่)./
เลขหน้า./สืบค้น วัน เดือน ปี, จาก <http://www.xxxxxxxxxx>

ตัวอย่าง

ณัฐวิภา ทับทิม. (2017). การศึกษาการใช้รูป て・てから・たあとで ของ
ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยในมหาวิทยาลัย 8 แห่ง, วารสารเครือข่ายญี่ปุ่น
ศึกษา. 7(1), 1-20. สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2560, จาก [http://jsat.or.th/
jsn-journal/jsn-vol-7-no-1-2017/](http://jsat.or.th/jsn-journal/jsn-vol-7-no-1-2017/)

4. บทความจากหนังสือพิมพ์

ชื่อผู้เขียนบทความ.// (ปีที่พิมพ์,/วันที่,/เดือน).//ชื่อบทความ,**ชื่อหนังสือพิมพ์**.// เลขหน้า.

ตัวอย่าง

กัมปนาท ชันตระกูล. (2555, 7 ธันวาคม). เสี่ยงสะท้อน SME : วิสาหกิจชุมชนโคกขาม จังหวะก้าวที่รอการช่วยเหลือ, **คมชัดลึก**. 10.

พฤทธิ ศิริพรรณพิทักษ์. (2550, 2 กรกฎาคม). ครูต้องไฝ่รู้- พัฒนาตัวเอง, **ข่าวสด**. 11. สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2554, จาก [http : / /www.moe.go.th/new_center/news--htm](http://www.moe.go.th/new_center/news--htm).

*หากไม่มีผู้แต่งให้นำด้วยชื่อบทความแทนชื่อผู้เขียนบทความ

ตัวอย่าง

Abdullah-Mahathir row FrustratedM'sian PM strikes back. (2006, October28). **The Nation**. 4A.

5. บทความจากนิตยสาร

ชื่อผู้เขียนบทความ.//(ปี, เดือน). //ชื่อเรื่อง,**ชื่อนิตยสาร**.//ปีที่ (ฉบับที่), / เลขหน้า-เลขหน้า.

ตัวอย่าง

จรรยา หยุทอง. (2549, มกราคม). รากเหง้าของปัญหาสังคมและวัฒนธรรมชุมชนภาคใต้, **ศิลปวัฒนธรรม**. 27(3). 160-169.

6. บทความวิทยานิพนธ์

ชื่อผู้แต่ง นามสกุล.// (ปีที่พิมพ์).// **ชื่อวิทยานิพนธ์** (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต หรือวิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต).//เมืองที่พิมพ์:/ชื่อสถานการศึกษา.

*หากเป็นการค้นคว้าอิสระ หลังชื่อเรื่องใส่ (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต)

ตัวอย่าง

ชญาพรขุน ทองเพชร. (2550). การศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาถ้ำภูผาเพชร (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร
ศิลปศาสตรบัณฑิต).
สงขลา : มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.

สถิตย์พงศ์ ขุนทรง. (2553). พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมโบราณ
ในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร
ศิลปศาสตรบัณฑิต). กรุงเทพฯ
: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

7. รายงานการวิจัย

ชื่อผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// **ชื่อเรื่อง** (รายงานผลการวิจัย).//เมืองที่พิมพ์.:/สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

นฤมล ชูวิช่วย และคณะ. (2558). การเคลื่อนย้ายและการปรับตัวของครัวเรือน
เพื่อแสวงหาที่ทำกินในเขตป่าอำเภอมะนังจังหวัดสตูล (รายงานผลการ
วิจัย). นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

นิตาการ ทองนอก. (2552). การเคลื่อนย้ายทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นและนัยต่อการ
**เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย : กรณีศึกษาการ
เรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตภาคใต้**
(รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

8. เอกสารสืบเนื่องในที่ประชุมวิชาการ

8.1 จัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม

ชื่อผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// **ชื่อเรื่อง**.//ใน/ชื่อการประชุม./เลขหน้า.//วันที่/เดือน/ปี/
สถานที่ประชุม.//เมืองที่พิมพ์.:/สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

เทวิช เสวตไอยาราม. (2558). ความเหลื่อมล้ำของโอกาสทางการเรียนภาษาญี่ปุ่น
ในประเทศไทย. ในการประชุมวิชาการระดับชาติเนื่องในโอกาสครบรอบ
ปีที่ 49 แห่งการสถาปนาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 537-555.
วันที่ 1 เมษายน 2558 ณ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ กรุงเทพมหานคร.
กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

9. บุคลานุกรม

การอ้างอิงแทรกในเนื้อเรื่อง

ไผ่วงเล็บ ( ) เช่น...เนื้อหา...(สายทิพย์ เครือแก้ว (ผู้ให้สัมภาษณ์). วิระเดช ทองคำ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 5 ตำบลโคกทราย อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง. เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2558.)

การอ้างอิงในเอกสารอ้างอิง

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์/(ผู้ให้สัมภาษณ์)//ชื่อผู้สัมภาษณ์/(ผู้สัมภาษณ์). สถานที่สัมภาษณ์./
 เมื่อวันเดือนปีที่สัมภาษณ์.

ตัวอย่าง

จำเนียร หนูชุม (ผู้ให้สัมภาษณ์). มานะ ขุนวิช่วย (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 134 หมู่ 9 ตำบลปาล์มพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล. เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2558.

จรี สังขกัญญา (ผู้ให้สัมภาษณ์). ก้องกิดากร บุญช่วย และรัชนิย ศรีศักดิ์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ห้องสมุดประชาชนจังหวัดสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2560.

10. บทความจากเว็บไซต์

10.1 บทความจากเว็บไซต์กรณีปรากฏชื่อผู้แต่ง

ชื่อผู้แต่ง//(ปีที่พิมพ์)//ชื่อเรื่อง//สืบค้นเมื่อวันเดือนปีที่สืบค้น./จากชื่อเว็บไซต์.

*หากไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ใส่ (ม.ป.ป.)

ตัวอย่าง

กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช. (ม.ป.ป.). **เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด**. สืบค้นเมื่อ 5 เมษายน 2558, จาก <http://web3.dnp.go.th/wildlifeweb/anim>

วานิช สุนทรนนท์. (2551). **ห้องสมุดเคลื่อนที่เทศบาลนครสงขลา**. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2560, จาก <https://www.oknation.Nationtv.tv/blog/print.php?id=331222>.

Ministry of Foreign Affairs. (2017). **MOFA's Overseas Travel Safety Information (Online)**. Retrieved February7, 2017, from http://www.anzen.mofa.go.jp/info/pcinfectionsपोथazardinfo_007.html#ad-image-0

Brooklyn public library. (2017). **Services for Older Adults**. Retrived March 1, 2017, from <https://www.bklynlibrary.org/outreach/older-adults> 2017.

10.2 บทความจากเว็บไซต์กรณีไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

ชื่อบทความ./(ปีที่พิมพ์)./สืบค้นเมื่อวันเดือนปีที่สืบค้น./จากชื่อเว็บไซต์.

ตัวอย่าง

เทคนิคการสืบค้นข้อมูล. (2550). สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2550, จาก[http :// www.gtoknow.org/blogs.com](http://www.gtoknow.org/blogs.com).

Economic indicators and releases. (2013). Retrieved February 19, 2013, from <http://www.nber.org/releases/>.

11. เอกสารประกอบการสอนหรือเอกสารคำสอน

ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./**ชื่อเรื่อง**./เมืองที่พิมพ์./ชื่อสถานการศึกษา.

*ใส่รหัสรายวิชาหลังชื่อเรื่อง

ตัวอย่าง

อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา. (2558). **เอกสารคำสอนนวจีภาคและวากยสัมพันธ์ ภาษาศาสตร์ในแนวหน้าที่นิยมแบบลักษณะภาษา 209522**. พิษณุโลก : คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร.

12. การเรียงลำดับตัวอักษร สระภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ก ข ฃ ค ฅ ฆ ง จ ฉ ช ซ ฌ ญ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ด ต ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม
ย ร ฤ ฦ ล ฎ ฏ ว ศ ษ ส ห ฬ อ ฮ

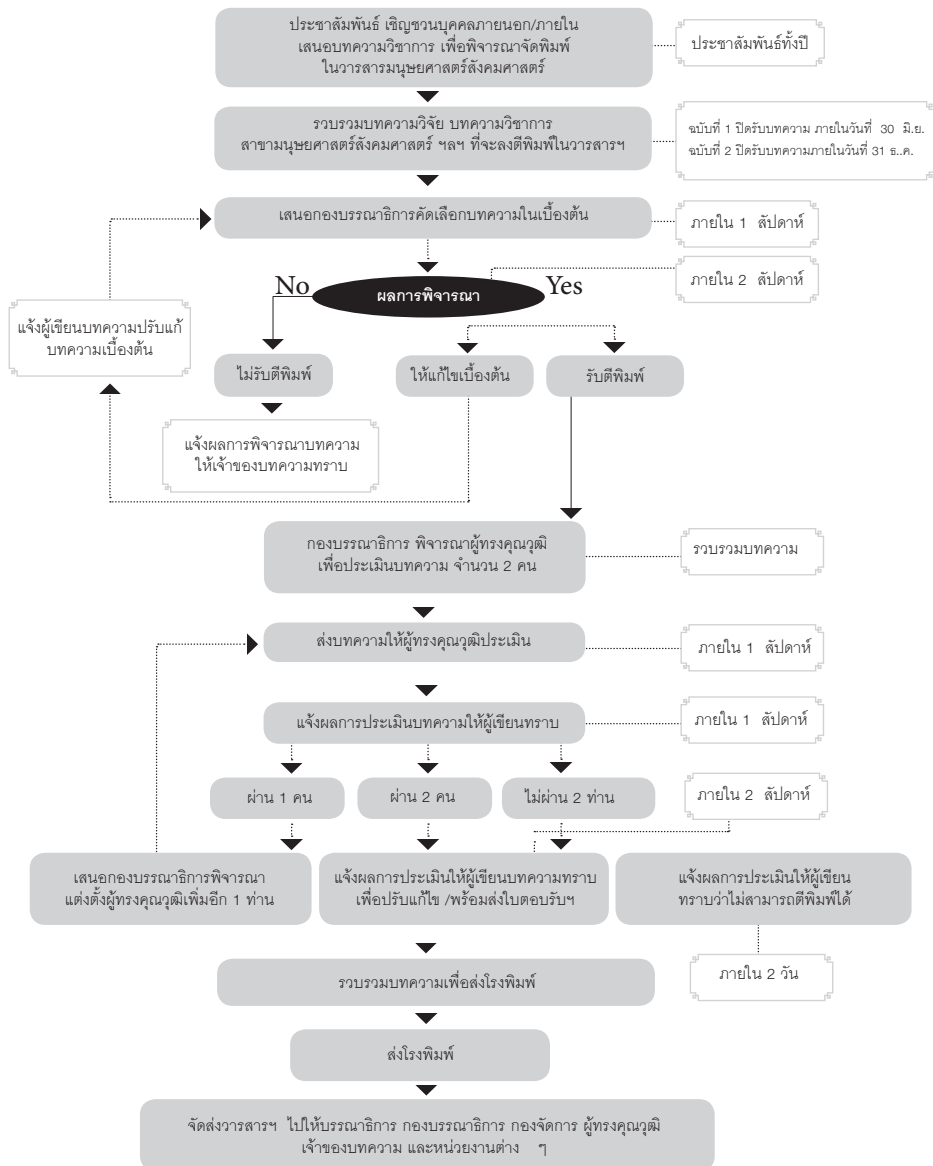
อะ อั อา อำ อี อื อี อื อุ อุ เอ แอ โอ โอ โอ (ลำดับวรรณยุกต์ : ไม้ไต่คู้, ไม้เอก, ไม้โท, ไม้ตรี, ไม้จัตวา, ท้นขมาต)

ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ

*****

ขั้นตอนระบบงาน (System Procedure)

งานวารสารอินทนิลทักษิณสาร มหาวิทยาลัย

ใบสมัครสมาชิกวารสาร
อินทนิลทักษิณสาร
INTHANINTHAKSIN JOURNAL

โปรดกรอรายละเอียดในใบสมัคร ดังต่อไปนี้

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....

ชื่อ - นามสกุล.....

ที่อยู่ บ้านเลขที่.....หมู่.....ถนน.....แขวง/ตำบล.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....

โทรสาร.....E-mail.....

หน่วยงาน.....สถานที่ทำงาน.....

ถนน.....แขวง/ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....

โทรสาร.....

มีความประสงค์ให้ออกใบเสร็จในนาม (โปรดระบุ).....

☐ สมัครเป็นสมาชิกรายปี 2 ฉบับ	ค่าสมาชิก 200 บาท
☐ สมัครเป็นสมาชิกสองปี 4 ฉบับ	ค่าสมาชิก 350 บาท
☐ สมัครเป็นสมาชิกห้าปี 10 ฉบับ	ค่าสมาชิก 800 บาท

โอนเงินเข้าบัญชีธนาคารกรุงไทย

ชื่อบัญชี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

เลขที่ 868-0-04540-3 และให้ส่งสำเนาหลักฐานการโอนเงิน

และใบสมัครสมาชิกมาที่ อีเมล: sumalee@tsu.ac.th

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ (Reader)

ต้นฉบับบทความวิจัย บทความวิชาการที่ตีพิมพ์ในวารสารอินทนิลทักขณสาร
 ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2562) ได้รับการตรวจแก้ไขจาก
 ผู้ทรงคุณวุฒิตั้งรายนามต่อไปนี้

1. ผศ.ดร.เอกกรินทร์ พึ่งประชา	คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
2. อ.ดร.กรกิต ชุ่มกรานต์	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์
3. ผศ.ดร.ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
4. ผศ.ดร.ไททัศน์ มาลา	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
5. ผศ.ดร.ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ	คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต
6. ผศ.สุดแดน วิสุทธิลักษณ์	คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต
7. ผศ.ดร.วิไลลักษณ์ อุ้นจิตร	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
8. ผศ.ดร.วิศาล ศรีมหาวิโร	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
9. รศ.ดร.ปัญญา เทพสิงห์	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

10. รศ.ดร.พรพันธุ์ เขมคุณาศัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
11. รศ.พัชนี เขยจรรยา คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
12. รศ.ดร.นภกฤต วันตะเม็ล คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
13. รศ.ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
14. ผศ.ดร.บุญเลิศ วิเศษปรีชา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต
15. อ.ดร.สมบุญณ์ บุรศิริวิรัช คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
16. ผศ.ดร.กรุณา แดงสุวรรณ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
17. ผศ.ดร.กวรรณการ์ สุธีรัตนภิรมย์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
18. ศ.ดร.รัตติยา สาและ ข้าราชการบำนาญ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

